

Prorocký výklad Apokalypsy

Krik nebies

Jacques Doukhan

Prorocký výklad Apokalypsy

Krik nebies

Jacques Doukhan

Prorocký výklad Apokalypsy

Krik nebies

Jacques Doukhan

*Mojej manželke
Liliane*

© Vie et Santé 1996, 77 192 Dammarie-lès-Lys Cedex, France
Translation © Advent-Orion Vrútky, 1999

ISBN 80-88960-12-6

*„Ako bohatier kráča Pán, ako bojovník vzbudzuje
zápal, volá, ba kričí bojovne...
Ticho som bol od pradávna, čušal som, premáhal
som sa. Ako tá, čo rodí, budem kričať...”*

Izaiáš 42,13.14

Predhovor

Blázniví z Apokalypsy

*„Nikdy som nepoznal človeka, ktorý by sa zaoberal štúdiom proroc-
tiev, písal o nich a nestal sa bláznom.“*

William Ramsey

*„Známkou dobrej duševnej rovnováhy je, že sme sa nikdy nezaoberali
knihou Zjavenie.“*

Johan G. von Herder

*„Bud' kniha Zjavenie nájde bláznivého človeka, alebo z neho urobí
blázna.“*

Anonym

Okolo knihy Zjavenie je veľké množstvo bláznov. A nikdy ich nebolo toľko, ako v posledných rokoch. Po II. svetovej vojne, po holokauste a Hirošime a nakoniec vo víre obáv z ekologického ohrozenia, z epidémie AIDS a z demografickej explózie sa kniha Zjavenie stala dramatickou odvolávkou na autoritu. Nielen náboženské vedy¹, ale tiež literatúra², kinematografia³, hudba⁴ a maliarstvo⁵ boli zachvátené touto horúčkou, vyjadrujúcou úzkosť a neurózy našich súčasníkov. Čím viac sa blížíme k roku 2000, tým viac sa toto dianie zintenzívňuje. Od osemdesiatych rokov môžeme sledovať naozajstnú explóziu apokalyptickej tematiky⁶. A nejde len o nejakú abstraktnú tému, nenútené poskytnutú na naše rozptýlenie – alebo ešte skôr – na inšpiráciu. V popredí scény sa „blázniví“ čoraz viac stávajú hercami na javisku Apokalypsy.

Čím ďalej, tým viac si s hrôzou všímame, že čitatelia knihy Zjavenie sú často psychicky chorí a náš sused tam na rohu, ktorý tak rád hrozí ukazovákom a vedie divné reči, túto diagnózu len potvrdzuje.

Treba priznať, že táto zvláštna kniha, o ktorej svätý Hieroným mohol povedať, že „obsahuje práve toľko tajomstiev, koľko obsahuje slov“, vyzerá, akoby urobila všetko pre to, aby vyvolala zmätky a poblúznenie. Lavínou obrazov, symbolov, búrkami a násilím vyhovuje silným emóciám a iracionálnemu mysleniu.

„A predsa,“ Zjavenie nemá nič spoločné s týmto halucinačným a bláznivým čítaním. Nesprávne pochopenie Biblie – to nie je nič nové. Rovnaké „a predsa“ kedysi kričal Galileo, ktorého jeho súčasníci neváhali odsúdiť na smrť, pretože oni tiež zle čítali svoju Bibliu. „A predsa sa točí!“

„A predsa“, kniha Zjavenie je o niečom inom!

Úvod

Boh, ktorý prichádza

Zjavenie Jána a Daniel

Vstupujeme do knihy, ktorá vzbudzuje zvedavosť a vedie k premýšľaniu. Už od prvého slova, „zjavenie“, sme upozorňovaní na to, že ide o tajomstvo, ktoré bude odhalené. To je vlastne zmysel slova „zjavenie“⁷, ktoré pochádza z gréckeho slova *apokalypso* (odhaliť tajomstvo). Toto slovo je jedným z kľúčových výrazov knihy Daniel a objavuje sa tiež v záhlaví tohto prorockého zjavenia⁸. Ozvena knihy Daniel v Zjavení Jána vyjadruje od samého začiatku zámer odkázať čitateľa na túto starozmluvnú knihu. Navyše, Zjavenie sa začína blahoslavenstvom, ktoré je ozvenou blahoslavenstva zo záveru knihy Daniel: „Blahoslavený, kto číta a ktorí počúvajú slová tohto proroctva, a zachovávajú, čo je napísané v ňom, lebo čas je blízko.“ (Zj 1,3)

Tak ako v knihe Zjavenie, aj ono „blahoslavení, ktorí“ knihy Daniel sa spája s nádejnou udalosťou: „Blahoslavený, kto bude čakať a dočká sa tisíctristotridsaťpäť dní. Ty však choď v ústrety koncu a odpočívaj, a potom vstaneš k svojmu údely na konci dní.“ (Dan 12,12.13)⁹

Hneď od začiatku sa autor knihy Zjavenie stavia do línie a priamej nadväznosti na Danielovo proroctvo, a to nielen názvom svojej knihy, ktorý tvorí jej prvé slovo – „Zjavenie“, ale tiež prvým blahoslavenstvom predznamenantým jej čítanie. Kniha Daniel je tiež starozmluvnou knihou, ktorá je najviac citovaná v knihe Zjavenie.¹⁰ Používa rovnaké slová. Nachádzame tu tie isté videnia, témy a tiež tie isté typologické

obrazy zoradené v rovnakom poradí. Sú tu rovnaké chronologické údaje vyjadrené občas rovnakými termínmi, rovnakou prorockou perspektívou, ktorá zahŕňa rovnaké časové obdobia a rovnaké etické naučenia a nakoniec aj rovnakú chiastickú štruktúru¹¹.

Podstatné je od začiatku rozpoznať dôležitosť vzťahu medzi týmito dvoma knihami. Iba tak porozumieme, ako treba čítať Zjavenie. Odkaz na knihu Daniel vytvára prvý základný údaj, od ktorého sa musí výklad Zjavenia odvíjať. Čítanie knihy Daniel a zvlášť jej komentár v knihe Túžba zeme¹² vrelo odporúčame na lepšie pochopenie a ocenenie obratov, ktoré im odpovedajú v tejto knihe.

Už to je významné, že blahoslavenstvo, ktoré uvádza knihu Zjavenie, podobne ako blahoslavenstvo, ktorým sa končí kniha Daniel, sa nesú v tom istom duchu nádeje a očakávania Božieho príchodu. Ján sa neuspokojuje len s tým, že označí toho, kto jeho príchod očakáva, za šťastného, blaženého. Opisuje povahu a obsah tohto šťastného očakávania zloženého z troch slov: „čítať“, „počuť“ a „zachovávať“.

Najprv je tu výzva k čítaniu. „Blahoslavený, kto číta.“ To preto, že by sme mohli prejsť túto knihu bez povšimnutia, snažiť sa hľadať šťastie niekde inde. Odhalenie šťastia zahŕňa zjavenie, „odhalenie tajomstva“, Apokalypsu. Tu je potrebné začať. Bez tejto viery by sme sa nedostali ďalej a kniha by bola zredukovaná na zmes nezrozumiteľných výrazov. Napokon už aj samotné čítanie knihy odhaľuje jej náboženský charakter. Je pozoruhodné, že iba sloveso „čítať“ je tu v jednotnom čísle („ten, kto číta“), kým ďalšie dve slovesá sú v množnom čísle: „tí, ktorí počujú“, „tí, ktorí zachovávajú“. Čítanie teda nie je osobná alebo súkromná záležitosť jednej osoby. Knihu majú počúvať a prijímať mnohí, podľa liturgickej praxe v synagóge. Znamená to ponoriť sa ihneď do posvätnej atmosféry zhromaždenia prítomného pri spoločnej bohoslužbe. Kniha sa teda musí čítať v prvom rade ako liturgické dielo so všetkým, čo liturgia predstavuje v oblasti citovej a mystickej skúsenosti, poézie, rytmu, no tiež symbolov a duchovných naučení.

Liturgický rys knihy nás však nemusí zaviesť príliš ďaleko. Jej slová sú jasne definované ako „proroctvo“. Materiál, aj keď je liturgickej povahy, sa nesnaží o nič iné, len o náboženský zážitok. Otázka pravdy je v podstate historickej povahy. Je to udalosť, ktorá má prísť. Zjavenie sa neprihovára len mystikom a náboženským rojkom. Jeho zámer prekračuje

múry chrámu. Proroctvo nemá byť len čítané, musí byť počuté. Bohoslužba nie je iba kultový obrad. Prorocké slovo musí byť predmetom štúdia a otázok toho, kto ho prijíma. V pozadí slova „počuť“ môžeme tušiť celú židovskú koncepciu spočívajúcu v úsilí a zodpovednosti inteligenciou obdareného človeka porozumieť a zároveň prejsť k činu a prežívať to, čo pochopil. *Šema Jisráel* (Počuj, Izrael) nepredstavuje nejakú sladkú melódiu, ktorá upokojuje a prebúdza ľúbezné pocity (pozri 5. Mojžišova 6,4-9). V hebrejčine slovo „počuť“ (počúvať, chápať) znamená tiež „zachovávať“ a „byť poslušný“.

Presne toto vyjadruje pokračovanie verša: „...a zachovávajú, čo je napísané v ňom.“ V pozadí ľubozvučného čítania, ktoré je však náročné na rozumové chápanie, je zrejma požiadavka na život podľa Božej vôle. To, čo určuje voľbu alebo orientáciu, nie je subjektívny názor alebo pravda, ale to, „čo je tu napísané“. A práve toto slovo, ktoré prichádza k človeku zvonku, musí byť pre neho smerodajné. Zjavenie sa tak samo definuje ako nositeľ absolútnej pravdy, ktorá existuje, a ktorá nás zároveň varuje pred osobnými alebo fantastickými interpretáciami a pluralistickým pokušením, aby nás prinútila hľadať.

Metodológia

Hneď v úvode knihy Zjavenie sú odhalené možné omyly výkladu. Akoby autor, sám prorok, uhádol všetky tie blúznenia a omyly svojich čitateľov; akoby chcel od prvých slov postaviť základy zdravej metodológie správneho čítania, byť zajedno s inšpirovanými slovami.

Vo chvíli, keď dochádza k prvému kontaktu s touto zvláštnou knihou, Zjavenie naznačuje ducha, s ktorým je potrebné otvárať jej stránky. Predovšetkým je to pozorné počúvanie slova, jeho skúmanie s úctou, náročnosťou a rozumom pri zanietenom hľadaní zmyslu textu v jeho historickom a literárnom kontexte, ale tiež v jeho slovách, syntaxi, štruktúre a vplyve poetiky. Je to hľadanie zámeru autora v jeho dobe a jeho priestore (exegetický prístup). Zároveň je to však posvätné čítanie vyzývajúce zhromaždenie veriacich k uctievaniu v súlade so symbolmi a duchovnými naučeniami, ktoré transcendujú a usmerňujú čas (liturgický prístup).

Nakoniec ide o záväzok pripomínať si realitu bytia, ktorú tu na zemi objavujeme počúvaním (existenciálny prístup), a žiť v nej.

Prorocké slovo sa však nezastavuje v prítomnej náboženskej skúsenosti. Základný dôvod tohto blahoslavenstva sa nachádza v očakávaní udalosti, ktorá má prísť: „lebo čas je blízko!“

Štruktúra Zjavenia Jána

Mnohostrannosť zamerania textu je vyjadrená aj jeho štruktúrou, ktorá môže byť znázornená formou sedemramenného svietnika (str.15).

Táto štruktúra sa vyznačuje nasledovnými znakmi:

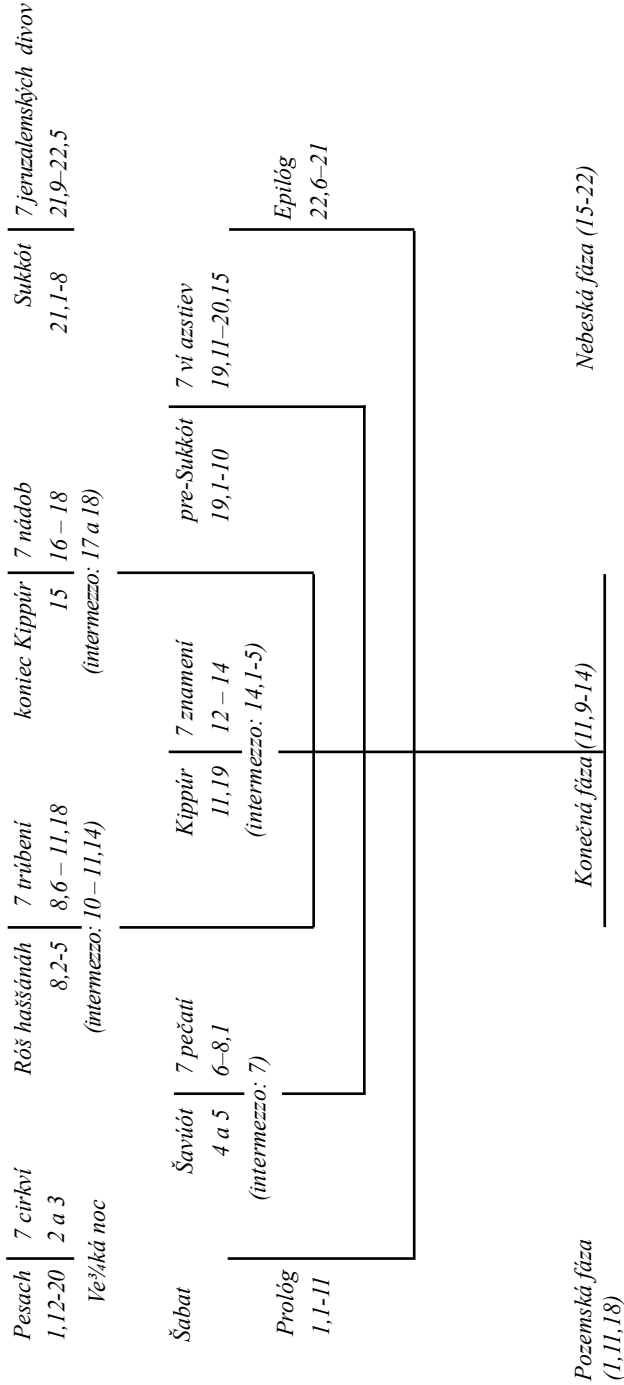
1. Rozvíja sa v siedmich simultánných a paralelných cykloch siedmich videní.¹³ Tým je v súzvuku so štruktúrou knihy Daniel,¹⁴ ktorá má takisto chiastickú formu (podľa gréckeho písmena x, chi), v ktorej druhá časť je inverznou paralelou prvej časti (ABC/C'B'A').

2. Pravidelne v úvode ku každému zo siedmich cyklov sa videnie vracia k chrámovej symbolike a udáva tón liturgickému podtextu, ktorý sa riadi kalendárom sviatkov v Izraeli, a to na základe zoznamu uvedeného v 3. Mojžišovej, 23. kapitole. Každé prorocké obdobie je zaradené do perspektívy niektorého izraelského sviatku. Vo vnútri cyklu sa sviatok často pripomína.¹⁵ Autor nás tu pozyva k čítaniu uvedených izraelských sviatkov, ktorých rituály mali symbolický význam a mali objasniť hlboký zmysel histórie.

3. Navyše, podobne ako kniha Daniel, aj kniha Zjavenie sa člení na dve časti (historicko-pozemskú a eschatologicko-nebeskú), ktorých stredom je Boží súd na konci časov a príchod Syna človeka (Zj. kapitola 14, Daniel 7)¹⁶. Kniha Zjavenie sa teda predstavuje ako prorocké videnie, ktoré prechádza dejinami od obdobia Jána až po Boží príchod (1. časť), potom od Božieho príchodu až po zostúpenie nebeského mesta (2. časť).

Vhodnejšie, ako dešifrovať knihu Zjavenie len ako pripomienku udalostí odohrávajúcich sa v autorovej dobe (préteristická interpretácia),¹⁷ je pokúsiť sa vykladať ju podľa jej vlastnej perspektívy, teda ako videnie, ktoré predpovedá udalosti dejín až po ich koniec (výklad kontinualno-historický), so všetkými rizikami viery a záväzkami ľudského bytia, ktoré takéto čítanie zahŕňa (existenciálne čítanie). Tento „historicko-prorocký“ výklad má prednosť nielen preto, že berie do úvahy zámer autora, ale tiež preto, že je najstarší.¹⁸

Plynie to ako symfónia podobná Ravelovmu *Boleru*. Tie isté témy sa opakujú, stupňujú a zároveň postupne rozvíjajú nápev, neúprosne,

„Svietniková“ štruktúra knihy Zjavenie

Pod¾a K. A. Stranda, *Interpreting the Book of Revelation*, Ann Arbor, 1976, s. 51.

smerom ku konečnému vyvrcholeniu.¹⁹ Ján tak nasleduje príklad starých hebrejských autorov, ktorí píšu svoje proroctvá podľa pravidiel paralelizmu, vlastnému hebrejskej poézii (pozri napr. Daniel 2, 7 a 8). Výklad týchto videní by teda mal brať do úvahy tento poetický spôsob písania, ktorý opakuje a zosilňuje rovnaké témy (zhrňujúci výklad). Z toho vyplýva, že taký výklad vylučuje lineárne a chronologické čítanie, ktoré umiestňuje udalosti pečatí po udalostiach listov, udalosti trúbenia po udalostiach pečatí atď. (futuristický a dispenzacionalistický výklad).²⁰

Ján

V protiklade ku všetkým ostatným apokalyptickým spisom Zjavenie nie je pseudoepigraf, ktorý sa chce presadiť slávou dávneho hrdinu. Autor skutočne žil v ľudskom tele a v určitom období dejín. Je to niekto, kto „videl“, (Zj 1,2) človek ako my, „váš brat“, (Zj 1,9) ktorý zdieľa tie isté životné podmienky. Tento Ján, z hebrejského *johanan* (milosť *JHVH*), je pravdepodobne ten istý Ján, ktorý napísal evanjelium²¹, syn Zebedea a brat Jakuba,²² „učeník, ktorého Ježiš miloval“.²³ V tom sa zhodujú najstaršie kresťanské tradície.²⁴ Polykarpos, biskup zo Smyrny (zomrel mučeníckou smrťou v roku 155 alebo 177), potvrdzuje okrem iného, že Ján, autor evanjelia, prežil niekoľko rokov v Efeze, čo vysvetľuje zvláštnu pozornosť autora Zjavenia, ktorú venuje zborom v Efeze a v Ázii²⁵. Skutočný Ján, ktorého históriu a príbehy poznáme. Ján sa aj teraz nachádza na presnom mieste, na malom ostrove asi 84 km dlhom a 3 km širokom, ktorý je obklopený Egejským morom, tým jediným, čo je možné naokolo vidieť (slovo *thalasa*, more, je v knihe Zjavenie použité 25-krát). Podľa tradície mal byť Ján práve tam vyhostený podľa odsúdenia Domiciána, prvého cisára (81 – 96), ktorý vzal naozaj vážne vlastné božstvo a vyžadoval zbožňovanie. Tento cisár sa zvlášť zamerlal na Židov a kresťanov, „tých ateistov“, ako ich on sám označoval. Podľa Jeronýma²⁶ mal byť Ján deportovaný štrnásť rokov po Nerovom prenasledovaní, a to v roku 94 n.l. a mal byť oslobodený o dva roky neskôr, po Domiciánovej smrti v roku 96. Tento spôsob trestu, ktorý bol bežný za rímskej nadvlády, postihoval zvlášť politické osobnosti, ktorých vplyv bolo treba oslabiť. Deportovaný stratil odrazu všetky občianske práva zároveň s majetkom, stal sa bezdomovcom. Ide teda o vykoreneného

človeka, odtrhnutého od všetkého, od svojej minulosti, rodiny, priateľov, ale tiež od svojej zeme a dôverne známych obzorov, ktorý svedčí o svojom očakávaní na Boha a okolo roku 96 napíše knihu Zjavenie.

Túžba po domove a každodenná konfrontácia s cudzími utláčateľmi robí z Jána ešte židovskejšieho Žida, než akým by bol, keby zostal vo svojej vlasti. Kniha Zjavenie je významným spôsobom novozmluvnou knihou, ktorá sa najviac odvoláva na Starú zmluvu a tradičné židovské ustanovenia.²⁷ Nájdeme v nej najmenej 2000 narážok na Starú zmluvu, z ktorých 400 je jasných a 90 doslovných citácií z Mojžišových kníh alebo prorokov. Čo sa týka citovaných textov, je pozoruhodné, že Zjavenie sa zdá byť dokonca „vernejšie hebrejskému originálu ako jednotlivé verzie Septuaginty“.²⁸ Slávny Renan poznamenáva, že „jazyk Zjavenia vychádza z hebrejčiny, z hebrejského myslenia, ktorého hĺbku môžu pochopiť len ľudia, čo hebrejčinu poznajú“²⁹. Tento zvláštny charakter Zjavenia pridáva k ostatným požiadavkám na čítanie požiadavku mať stále na zreteli jeho hebrejský pôvod a hebrejskú perspektívu. Pre pochopenie Zjavenia je potrebné čítať ho vo svetle Starej zmluvy. V tom je jedno zo základných zameraní súčasného štúdia. Ak sa pokúšame odhaliť zámer autora, texty Starej zmluvy, na ktoré sa Apokalypsa odvoláva alebo naráža, by mali byť odhalené alebo analyzované priamo v týchto miestach. Inak povedané, exegéza Zjavenia často prebieha exegézou Starej zmluvy (vetero-testamentárny výklad).

Boh

Od prvých slov, už od úvodného pozdravu, autor Zjavenia zdôrazňuje, že jeho prorocké slovo pochádza od Boha Starej zmluvy, „od toho, ktorý je, ktorý bol a ktorý prichádza“. (Zj 1,4) Veta pripomína definíciu, ktorú Boh Exodu sám dal vo svojom zjavení Mojžišovi (2 Moj 3,14): „Som, ktorý som.“ Boh Izraela sa predstavuje ako Boh, ktorého nie je možné uzatvoriť do žiadnej teologickej definície, ako jediný pravý Boh, ktorý skutočne existuje, „ten, ktorý je“. Tento Boh existuje už tu, teraz, v našom živote. Tento prítomný Boh, s ktorým sa stretávame vo svojich každodenných skúsenostiach, je ten istý Boh ako oddávna. To je naučenie obsiahnuté v druhom slovесе, „ten, ktorý bol“. Práve v tom je Boh spomienky, Boh koreňov, Boh Abraháma, Izáka a Jáкова. Ján hovorí, že tento Boh, ktorý „je“ prítomný a ktorý

„bol“ tiež v minulosti, bude viac než „existovať“ v budúcnosti. Na prekvapenie, namiesto slovesa byť, keď hovorí o Bohu budúcnosti, Ján použije iné sloveso. Od slovesa byť (v minulom i v prítomnom čase) prechádza k slovesu prísť. Boh určite existuje sám osebe, existuje a existoval s nami a pre nás, ale v skutočnosti zostal mimo nás. Napriek tomu, čo vieme o Bohu, a tomu, čo poznáme z histórie prežitej s ním, zostáva stále inde, ešte neprišiel. Budúcnosť je teda bohatšia než prítomnosť a minulosť. Pretože len budúcnosť obsahuje prísľub Božieho príchodu. Viac než Boh koreňov, tradície, spomienok, existencie, duchovnej skúsenosti a každodenného vzťahu je to Boh, ktorý prichádza.

Aby posolstvo nádeje bolo presvedčivé, pozdrav je obohatený o odkaz na Ducha, ktorý je „pred jeho trónom“. (Zj 14) Prorocké slovo nie je dielom pochybnej ženy vešticej z kariet alebo pochybného futurológa. Je spoľahlivé, pretože pochádza od Božieho trónu. Inak povedané, od zvrchovaného sudcu vesmíru, ktorý pozná všetky veci.

Keď prorok Izaiáš vymenováva sedem duchov, ktorí spočinú na Mesiášovi, je to významný spôsob ako nás uistiť, že súd bude spravodlivý a priehľadný. „Nebude súdiť podľa toho, čo mu oči vidia a nebude rozhodovať podľa toho, čo mu uši počujú... Vlk bude hosťom u baránka... Nebude zle robiť ani škodiť nikde na mojom svätom vrchu, lebo zem bude plná poznania Hospodina.“ (Iz 11,3-9)

Vďaka tejto plnosti Ducha z výšin budú všetky tajomstvá odhalené v záujme spásy a súdu sveta. Tým sa kniha Zjavenia znovu preukazuje ako skutočné zjavenie.

Nakoniec sa tón stáva vrelším a dôvernejším – „od Ježiša Krista“. (Zj 1,5) Je to časť, ktorá najviac púta pozornosť. Posledný titul je najdlhší. Obsahuje tri charakteristické znaky (verný svedok, prvorodený z mŕtvych, knieža kráľov zeme), ktoré sa postupne prejavujú v troch dejoch opísaných v nasledujúcej časti: („ktorý nás miluje“, „ktorý nás vyslobodil“ a „urobil z nás kráľovstvo“).

Tituly Ježiša Krista v skutočnosti zahŕňajú tri veľké etapy jeho spásneho diela: 1. jeho vtelenie, ktoré ho robí Božím svedkom medzi nami, 2. jeho smrť, ktorá nás zachraňuje a jeho vzkriesenie, ktoré je zárukou nášho vzkriesenia a nakoniec 3. jeho kráľovské postavenie, ktoré zaručuje naše občianstvo v jeho kráľovstve.

Apoštol Pavel v kontexte svojej úvahy nad vzkriesením opisuje podobné udalosti v troch etapách, vyjadrené rovnakými témami: „Ale Kristus bol vzkriesený z mŕtvych, prvotina z umretých... a potom bude koniec, keď odovzdá kráľovstvo Bohu a Otcovi... lebo on musí kralovať, dokiaľ mu nepoloží pod nohy všetkých nepriateľov.“ (1 Kor 15,20-25)

Je to tiež schéma, ktorú rozviedol Peter vo svojom kázaní na Turíce. (Sk 2,22-25; 7,5.6)

To je teda celý plán spasenia tak, ako ho chápali prví kresťania a ktorý Zjavenie uvádza na začiatku svojho proroctva. Boh, ktorý prichádza, nie je nikto iný ako samotný Ježiš Kristus. Odmlika týkajúca sa jeho osoby bola teda potrebná. Pretože proroctvo sa netýka len dobrej správy o našom spasení a o večnom blahu. Nie je to len táto udalosť, na ktorú sa čaká, je to tiež – a predovšetkým – presne definovaná bytosť, ktorú milujeme, poznáme a ktorá pozná nás a miluje nás. Preto je očakávanie ešte istejšie a intenzívnejšie.

Prvé proroctvo knihy sa týka práve jeho príchodu. Príchod Ježiša sa objavuje takým istým spôsobom, ako Daniel videl príchod Syna človeka, „v oblakoch“. (Zj 1,7; Dan 7,13) Tento výraz prekvapuje a ne jeden človek bol v pokušení pousmiať sa nad ním alebo zažartovať o tomto „Ježišovi – parašutistovi“. Mnohým sa žiada zmierniť účinok týchto výrazov – a aby boli vierohodnejšie, snažia sa ich za každú cenu zduchovniť, napríklad obrazom, že Boh prichádza, aby býval v ľudských srdciach. Iní jednoducho odbili túto udalosť tým, že ju zaradili medzi mýty. Je však jasné, že zámer textu smeruje inde: „Uvidí ho každé oko, i tí, ktorí ho prebodli.“ (Zj 1,7) Text je odvolaním na Zachariášovo proroctvo: „I pohliadnu na mňa, ktorého prebodli. Budú nad ním nariekať, ako sa narieka nad jedináčikom... v ten deň bude veľké nariekanie v Jeruzaleme ako nárek nad Hadad-Rimónom v údolí megidskom.“ (Zach 12,10.11)

Vedľa kráľovstva kňazov „očistených jeho krvou“ (Zj 1,5.6) Ján teraz stavia tábor „všetkých pokolení zeme“, ktoré nariekajú a sú zmätené realitou Božieho príchodu. (Zj 1,7) Neskôr vo svojom proroctve bude Ján použitím výrazov náreku a smútku opisovať sklamanie Bálových nasledovníkov z porážky ich boha pri príchode Boha zhora. (Zj 18; 16,12-16)

Boží nepriateľ je vždy prekvapený takým koncom, aký neočakával a ktorému sa snažil zo všetkých síl zabrániť. Pán prekvapí predovšet-

kým tých, ktorí sa podieľali na jeho smrti a ukrižovali ho. Pomyslíme si samozrejme na Rimanov, až príliš poslušných úradníkov, ktorí pribili klince, videli ho na vlastné oči umierať a mohli si overiť jeho smrť až do samotného konca. Tento výraz sa však vzťahuje na všetkých ostatných, na tých, ktorí sa akýmkoľvek spôsobom podieľali na jeho odsúdení na smrť. Na tých niekoľkých kňazov žiarliacich na jeho popularitu, na jeho zbabelých učeníkov, ktorí zapierali, mlčali alebo utekali a najmä na obrovský dav mužov a žien, ktorí ho v priebehu vekov neprestávali križovať vlastnými prestúpeniami. (Iz 53) Nakoniec sa tu myslia tí, ktorí v neho neverili, smiali sa a ktorých nebolo možné presvedčiť. Zvrchovaný a nezvratný dôkaz bude, že ho sami uvidíme. Tu sa vracia liturgická odpoveď, aby utvrdila želanie a potvrdila jeho naplnenie. „Tak je. Amen!“ (Zj 1,7) Dokonca sa zdá, že toto slovo vyslovuje ten, ktorého uvidia, pretože je to práve on, koho je vzápätí počuť (Zj 1,8): „Ja som Alfa i Omega, hovorí Pán Boh, ten, ktorý bol, ktorý je a ktorý príde, Všemohúci.“ Všetky mená, ktoré ho označujú, smerujú k tomu istému zasľúbeniu. On je najprv „Pán a Boh“, *JHVH*, *Elohim* stvorenia, ten, ktorý je na počiatku histórie, ale tiež na jej konci, „Alfa a Omega“ (prvé a posledné písmo gréckej abecedy), „ten, ktorý je, ktorý bol“, ale najmä ten, „ktorý prichádza, Všemohúci“, *El Šaddaj*.

Toto posledné meno je najstaršie Božie meno hebrejskej tradície, je to Boh patriarchov, ale tiež meno, ktoré obsahuje najviac zasľúbení a požehnaní.³⁰

Šabat

Ján dostáva videnie Boha, ktorý prichádza, „v deň Pánov“. (Zj 1,10) Kresťania, ktorí čítajú túto časť, si hneď pomyslia na nedeľu. Zabúdajú však, že tu hovorí Žid, odchovaný na hebrejskom Písme a pevne zakorenený v náboženstve svojich otcov. Navyše, výraz „deň Pánov“ označujúci nedeľu nie je známy v dejinách skôr než pred koncom 2. storočia, a dokonca aj vtedy je v dobových spisoch výnimočný a zostáva silne kontroverzný.³¹

Je rozumnejšie predpokladať, že „deň Pánov“, o ktorom Ján hovorí, sa vzťahuje na sobotu, nazývanú v hebrejských Písmach „deň Pánov“ (alebo „deň Adonaja“).³² Časté používanie čísla 7 v Zjavení vedie k domnienke, že v záhlaví knihy ide o sobotu, siedmy deň, akoby tým

chcela udať tón celej knihy. Tento výklad je opodstatnený aj tým, že sobota uvádza cyklus židovských sviatkov vytvárajúcich štruktúru celej knihy presne podľa zoznamu, ktorý je uvedený v 3. knihe Mojžišovej, 23. kapitole: „Šesť dní pracujte; siedmy deň nech je dňom prísneho sviatočného odpočinku, dňom slávnostného zhromaždenia; nekonajte nijakú prácu. To je sobota Hospodinova, odpočinok vo všetkých vašich bydliskách.“ (3 Moj 23,3)

Podľa biblickej tradície je sobota prvý sviatok, ktorý slávili muž a žena v spoločensťve s Bohom, (1 Moj 2,1-3) je to tiež jediný deň, ktorého svätenie bolo nariadené pred vydaním zákona na Sínaji (2 Moj 16,23.29) a jediný deň, ktorého zachovávanie nezávisí ani od ročných období ani od hviezd, dokonca ani od ľudských dejín. Je teda celkom prirodzené, že kniha sa začína práve týmto dňom. Je tiež veľmi pravdepodobné, že Ján sa odvoláva zároveň na iný „deň Pánov“, na *jom JHVH* hebrejských prorokov, ktorý v Starej zmluve označuje tiež deň Božieho súdu a jeho príchodu na konci ľudských dejín.³³ Tak v Novej zmluve,³⁴ ako aj v židovskej Jánovej súčasnej literatúre sa výraz³⁵ „deň Pánov“ vzťahuje na príchod Krista alebo na príchod Mesiáša. Bezprostredný kontext nášho oddielu potvrdzuje tento výklad. Bez toho, aby sme brali do úvahy skutočnosť, že súvislosť medzi šabatom a eschatologickým dňom nádeje je v Biblii, podobne ako v židovskej tradícii, pevne doložená, šabat bol často chápaný ako znamenie veľkého dňa vyslobodenia a prichádzajúceho kráľovstva.³⁶

Inými slovami, Ján mal mať videnie dňa Hospodinovho (deň posledného súdu a jeho príchodu) v priebehu sobotného dňa (iný deň Hospodinov). Podobný typ súvislosti nachádzame v knihe Daniel, kde prorok dostáva videnie o obrade sviatku *kippúr* v čase, keď sviatok *kippúr* prebiehal.³⁷ Nie je prekvapujúce, že v obidvoch textoch bola použitá tá istá metóda komunikácie, pretože obidva sa odvolávajú na to isté videnie kňaza s ohnivými očami oblečeného do ľanového rúcha.³⁸

Ale Ján je vo svojej dobe tiež prekvapený. Slovo sa ho zmocňuje ako neočakávaná rana, ktorá ho zasahuje zozadu. Jánova skúsenosť sa tu podobá skúsenosti Márie z Magdaly v skalnom hrobe. Dvakrát sa musela obrátiť, aby poznala toho, ktorý sa ňou rozprával. (Ján 20,14.16) Verila, že Ježiš je mŕtvy a hľadala ho v hrobe, ale hlas vzkrieseného k nej prichádza, podobne ako k Jánovi, z inej strany, zozadu.

Iným zámerom textu je ukázať na to, že hlas prichádza z budúcnosti, pretože v hebrejskom myslení minulosť je viditeľná, akoby ležala pred človekom, kým budúcnosť je očakávaná, akoby prichádzala zozadu, ako niečo, čo nevidieť.³⁹ Mojžiš pred horiacim krom počul meno Boha vyjadrené budúcnosťou: „Ten, ktorý sa volá BUDEM, ma posielal k vám.“ (2 Moj 3,4 – doslovný preklad) Táto forma budúceho času sa vyskytuje dokonca v samotnom mene *JHVH* (on bude).

Tak ako Máriu z Magdaly, Mojžiša a Izraelcov pod Sínajom, aj Jána prekvapuje hlas zhora. Je to hlas vzkrieseného Ježiša, ktorý hovorí v prítomnom čase a vyjadruje tak Ježišovu blízkosť. Je to však zároveň hlas vzdialeného Boha zaznievajúci z budúcnosti, hlas Boha, ktorý prichádza.

Prvá časť

Búrka

Kapitola prvá

Otvorené listy cirkvám

Úvod o Synovi človeka

Opis tejto osoby potvrdzuje jej dvojitú prirodzenosť. Ježiš je tu predstavený ako obyčajný „syn človeka“, je to Ježiš z evanjelií,⁴⁰ vtelený a skutočne prítomný medzi mužmi a ženami Jánovej doby. Ale je to tiež Danielov slávny „Syn človeka“, s vlasmi bielymi ako vlna (Dan 7,9) a očami ako ohnivé fakle, (Dan 10,6) ktorý je prítomný na poslednom súde a na konci časov prichádza na nebeských oblakoch, aby zriadil Božie kráľovstvo. (Dan 7,13)

Ten, kto hovorí s Jánom, je teda Boh blízky, osobný a prítomný, priateľský Ježiš, no zároveň veľký vzdialený Boh, plný slávy, ten Budúci. Je to Boh, ktorý omráči vysileného proroka tak, že už pri pohľade na neho je „ako mŕtvy“, ale tiež Boh, ktorý upokojuje, dotýka sa svojou pravicom a hovorí: „Neboj sa!“ (Zj 1,17)

V napätí medzi Bohom budúcnosti, ktorý prichádza, a Bohom, ktorý je už dnes prítomný, sa rodí nádej. Bez tohto napätia nie je možné dúfať. Bez tohto uistenia o tom, čo príde za ubíjajúcou prítomnosťou, by človek nemal žiadny dôvod na očakávanie. Bez každodennej skúsenosti a vzťahu s Bohom by sme nemali túžbu čakať ho. Na ukovanie pevnej nádeje sú nevyhnutné obidve tieto kategórie.

Pesach

Nie je náhoda, že úvodné videnie cyklu siedmich cirkví nás prenáša do priestoru svietnikov. Hovoriť o svietniku po zničení jeruzalemského chrámu v roku 70, keď svietnik padol za korisť rímskej armáde, o čom

svedčí slávny reliéf Titovho oblúka, znamená pohádzať históriou. Ak sa o ňom hovorí, znamená to, že koniec jeruzalemského chrámu ne-
znamená koniec stretávania sa s Bohom. Svetník je tu však vtelený
do siedmich cirkví, uprostred ktorých sa prechádza Boh z nebies. Boží
ľud teda nie je ponechaný napospas dejinám. Boh je uprostred svojho
ľudu prítomný tak reálne, ako bola *šekináh* uprostred izraelského ľudu.
„Budem chodiť uprostred vás,“ sľúbil JHVH Izraelu doby exodu (3 Moj
26,12) a Ježiš zopakoval tento sľub v dobe svojho odchodu: „Ja som
s vami po všetky dni až do konca sveta.“ (Mat 28,20) Práve prítomnosť
žiariacej *šekináh* uvádza do chodu a vedie putovanie Božieho ľudu,
keď vychádza z Egypta. Podobne aj prítomnosť Syna človeka s očami
„ako plameň ohňa“ (Zj 1,16) a s nohami „podobnými lesklému kovu
rozžeravenému v peci“ (Zj 1,15) zabezpečuje zdroj svetla svetníkom
a upevňuje kroky ľudu. Toto žiarivé videnie Syna človeka so zlatým
pásom, (1,13) ktoré sa prelína s prenikavým videním zlatých svetní-
kov, dáva v krátkom zlatom a striebornom záblesku pocítiť predchuť
budúceho mesta.

Po posolstve o sobote tu teraz zaznieva aj celé posolstvo Veľkej noci,
a to silnou pripomienkou Ježišovej smrti a vzkriesenia⁴¹, (Zj 1,18) alebo
tiež uistením o svojej *šekináh* uprostred ľudu. Veľká noc je sviatok,
ktorý v súpise sviatkov v knihe Leviticus (3 Moj 23, 4-14) nasleduje
ihneď po zmienke o sobote. Je to prvý sviatok židovského kalendára.
(2 Moj 12,2) Pripomienka Veľkej noci práve na tomto mieste teda nie
je náhodná. Veľká noc pripomína odchod z Egypta a vznik Izraela. Je
spätá najmä s mesiánskou nádejou. Obeť baránka pripomína *pesach*,
prechod anjela nad židovskými domami pokropenými krvou baránka,
a obnovuje v srdci Židov nádej na budúce vyslobodenie. (2 Moj 12,7.13)
Zákaz zlomiť kosti nesie v sebe posolstvo vzkriesenia⁴². Konzumácia
macót, chleba, ktorý nemal čas vykvasiť, pripomína putovanie ľudu –
kočovníka, ktorý je stále na pochode a v očakávaní zaslúbenej krajiny.
(2 Moj 12,11) Až do dnešných dní z generácie na generáciu vyjadruje
liturgický spev *hagadach* v židovských rodinách – rovnako ako aj v Jeru-
zaleme – najhlbšiu túžbu Izraela: „Na budúci rok v Jeruzaleme“ (*lešanah
habaa birušalajim*). Práve tak v kresťanskej tradícii opakuje liturgické
úkony Pána svätá Večera (alebo *eucharistia*), ktorú ustanovil Ježiš počas
svojej poslednej Veľkej večere a pripomína jeho zaslúbenie: „Amen,

vravím vám, že už nikdy nebudem piť z plodu viniča, a to až do toho dňa, keď ho budem piť nový v Božom kráľovstve.“ (Mar 14,25) To stojí apoštolovi Pavlovi za nasledujúci komentár: „Lebo kedykoľvek by ste jedli tento chlieb a pili tento kalich, zvestujete smrť Pánovu, až kým nepríde.“ (1 Kor 11,26) Nie náhodou sa najstaršia liturgia *eucharistie* končí aramejským pozdravom *maranatha*, „Pán prichádza“, ktorý zhŕňa všetku nádej prvých kresťanov⁴³.

Sedem cirkví

Napätie medzi budúcnosťou a prítomnosťou v skutočnosti vytvára podstatu prorockého videnia. To, čo prorok videl, sa týka zároveň toho, „čo je a čo sa potom bude diať“. (Zj 1,19) Tým je hneď na začiatku daný kľúč k výkladu listov siedmim cirkvám. Posolstvo adresované historickým cirkvám Ázie, Jánovým súčasníkom, sa musí teda tiež čítať ako proroctvo týkajúce sa budúcej cirkvi počas vekov. Nasvedčuje tomu celý rad skutočností. Už priradením siedmich cirkví k siedmim hviezdam, ktoré Syn človeka drží vo svojej pravej ruke, (Zj 1,16.20) vyzýva slovo z výšin k čítaniu, ktoré sa týka budúcnosti. V staroveku sa verilo, že hviezdy určujú osud ľudstva; preto sa vedy o hviezdach tešili takej vážnosti. Najmä v Mezopotámii slúžili na predpovedanie budúcnosti. Autori Biblie si boli vedomí tejto viery, ako o tom svedčí otázka, ktorú Boh adresoval Jóbovi: „Dokážeš zakosiliť pásy Kuriatok, Orióna putá môžeš rozviazať? Dáš, by v svojom čase Veniec vychodil, Medveďa viesť budeš s jeho mladými? Vyznáš sa ty azda v nebies zákonoch, čo v nich napísané, spraviš na zemi?“ (Jób 38,31-33)

Podľa tejto časti je zmienka o Bohu, ktorý vo svojich rukách drží hviezdy, vyjadrením myšlienky, že Boh riadi chod ľudských dejín. Prorok Daniel zdôrazňovaním, že Boh je Bohom nebies, hovorí to isté Babylončanom, odchovaným na astrológii⁴⁴. V pozadí listu cirkvám, ktorých je súčasníkom, sa Ján tiež zameriava na budúcu cirkev v priebehu dejín. Aj to, že cirkvi je sedem – v Biblii symbolický počet – potvrdzuje tento výklad.

Od najstarších dôb malo totiž číslo 7 významnú symbolickú hodnotu. Práve tak pre Sumerov, Babylončanov a Kanaánčanov, ako aj pre starý Izrael⁴⁵ bolo číslo 7 symbolické a predstavovalo myšlienku úplnosti a do-

konalosti. Toto nadšenie pre symboliku čísel – najmä čísla 7 – sa najviac prejavuje v medzizmluvnom období, pod vplyvom pythagorovských špekulácií (od 5. stor. pr. Kr.)⁴⁶. Ale práve v knihe Zjavenie sa číslo 7 najviac používa v tomto zmysle. Z 89 prípadov výskytu čísla 7 v Novej zmluve sa ich 56 nachádza v Zjavení. Hovorí sa o siedmich svietnikoch, siedmich hviezdach, siedmich pečatiach, siedmich duchoch, siedmich anjeloch, siedmich ranách, siedmich trúbeniach, siedmich vrchoch a pod. Dokonca celková štruktúra Zjavenia je postavená na čísle 7.

Sedem cirkví, o ktorých Ján hovorí, by sa teda nemalo chápať len v doslovnom zmysle. Nemôžu byť adresované len ázijským zborom, ktorých počet vysoko presahuje číslo 7. Medzi inými je v Novej zmluve zmienka o dvoch ďalších zboroch tohto regiónu (Kolosa a Hierapolis)⁴⁷. Sedem cirkví teda predstavuje najmä cirkev v jej celku. Tento prorocký a symbolický význam je oddávna považovaný za najstarší. Nachádzame o ňom zmienku v manuskripte z 3. stor. po Kr.⁴⁸ Navyše sa zdá, že refrén, ktorý pravidelne uzatvára každý z týchto listov, tento výklad potvrdzuje: „Kto má uši, nech počuje, čo Duch hovorí cirkvám“⁴⁹. Listy sú určené cirkvám a každý si z nich môže brať poučenie. Tento zámer je zvýraznený v prostrednom liste (štvrtom do Tyatír), ktorý obsahuje výraz „všetky cirkvi“ (Zj 2,23)

Týchto sedem cirkví bolo vybratých nielen preto, že tvoria časť okolia, ktoré je Jánovi blízke (navštívil ich a poznal), ale najmä pre to, čo symbolicky predstavujú. Podrobný výklad prorockého posolstva z geografických reálií nie je v Izraeli novinkou. Prorok Micheáš postavil celé svoje videnie budúcnosti na základe pozorovania miest v Palestíne a ich mien⁵⁰. Rovnakým spôsobom inšpirovala zemepisná a strategická situácia na severe a juhu proroka Daniela, aby tlmočil svoje prorocké videnie⁵¹. Dokonca ani chronologická postupnosť týchto cirkví sa nezdá byť náhodná. Bádania v oblasti starovekej geografie ukázali, že poradie zborov sleduje okružnú cestu, ktorá vnuká myšlienku postupnosti⁵². Začiatok cesty je v Efeze, trasa prechádza postupne Smyrnou, Pergamom, Tyatírou, Sardami, Filadelfiou a končí sa v Laodiceji.

Prorok Ján teda sleduje od mesta k mestu zmeny v cirkvi – tej, o ktorej môže sám svedčiť – od jej počiatku až do konca. Na základe postupnosti tém sa v samotných listoch cirkvám odhaľuje prorocký pohľad, ktorý prechádza vekmi. List prvej cirkvi, efezskej, pripomína počiatok ľudskej

histórie so zaslúbením zo záhrady Eden (Zj 2,7) a list poslednej cirkvi, laodicejskej, pripomína koniec ľudskej histórie so zaslúbením Božieho kráľovstva. (Zj 3,21)

Od prvého po posledný list sa takisto postupne rozvíja myšlienka Ježišovho príchodu, ktorý sa čoraz viac približuje:

1. **Efez:** „...ktorý chodí medzi siedmimi zlatými svietnikmi.“ (2,1)
2. **Smyrna:** „...ktorý bol mŕtvy a ožil.“ (2,8)
3. **Pergamon:** „Kajaj sa teda! Inak čoskoro prídem za tebou a budem bojovať proti nim.“ (2,16)
4. **Tyatíra:** „Len sa pridržajte toho, čo máte, až kým neprídem.“ (2,25)
5. **Sardy:** „Ak však nebudeš bdieť, prídem ako zlodej.“ (3,3)
6. **Filadelfia:** „Čoskoro prídem!“ (3,11)
7. **Laodicea:** „Stojím pri dverách.“ (3,20)

Je však potrebné ponoriť sa do týchto listov a čítať ich jeden po druhom, aby sme zvnútra ešte lepšie sledovali ich prorocký zámer. Nie je to ľahostajný pohľad venovaný kresťanskej inštitúcii. Videnie si pozorne všíma krízy, ktoré cirkvou otriasajú a od búrky k búrke odhaľujú pozadie zložitej a znepokojujúcej histórie.

Naše čítanie listov sa teda nechá viesť týmto prorockým dôrazom, bude sa snažiť rozpoznať danú udalosť bez toho, aby ignorovalo naučenia z iných spôsobov čítania. Ako sme už poznamenali, listy siedmim zborom sa týkajú práve tak cirkvi Jánovej doby (préteristický výklad), ako každého, „kto má uši“ (výklad idealistický alebo symbolický).

Je pravda, že ázijské cirkvi dostali posolstvo, ktoré bolo adresované im a v priebehu vekov všetkým tým, ktorí čítali Zjavenie a brali si z neho zvláštne ponaučenia. Ale v súčasnosti, na prahu 21. storočia, je rozdiel v tom, že sa nachádzame na konci prorockej postupnosti. Okrem préteristického a idealistického výkladu nadobúda prorocký spôsob výkladu zvláštny význam, lebo prvýkrát môže byť overený a nadobudnúť zmysel vo svetle dejín.

Efez

Prvá etapa cesty nás privádza z ostrova Patmos do Efezu, pravdepodobne najdôležitejšieho prístavu svojej doby. Prvé, čo vidíme už od mora, sú jeho svetlá. Nie náhodou bol vybratý Efez, aby predstavil prvotnú cirkev, nositeľku prvého svetla. Dôraz tohto listu je položený

práve na myšlienku „prvého v poradí“. Tak ako kedysi Daniel začal prorocký cyklus svojou dobou a identifikoval prvé kráľovstvo, Babylon, s dobou záhrady Eden⁵³, aj Ján začína prorocký cyklus svojou dobou, ktorú taktiež spája so záhradou Eden: „Tomu, kto zvíťazí, dám jesť zo stromu života, ktorý je v Božom raji.“ (Zj 2,7)

Je to skutočne obdobie prvej lásky. Efez znamená v gréčtine „žiaduci“. Nadšenie je ešte horúce a spomienky čerstvé. (Zj 2,5) Je to cirkev, ktorá poznala dobu apoštolov (2,2) a práve dostala úlohu, úplne oprávnené, udržiavať pochodeň. Je to tiež cirkev prvých obrátených pohanov. Nový kresťan, ktorý prichádza zďaleka, si musí dávať pozor na pýchu a rozpomenúť sa, odkiaľ „vypadol“. (2,5) To je tiež výstraha apoštola Pavla Rimanom. (11,18) Pre kresťanov z Efezu, pamätného miesta kultu bohyně Artemidy, slávnej „Diany efezskej“, (Sk 19,28) je táto výzva, na prvý pohľad bezvýznamná, zvlášť preplnená významom. Efezania boli známi svojou poverčivosťou a najvýznamnejší bol ich obchod s amuletmí. Tamojšia nemorálnosť a zločinnosť rozplakali filozofa Hérakleita (576 – 480 pr. Kr.), čo mu vynieslo prezývku „plačúci filozof“. Je to cirkev úplného začiatku kresťanskej éry (približne 31 – 100).

No táto cirkev, aj keď tak blízko zdroja, je ohrozovaná poblúdením. Už zmienka o tom, že ten, „ktorý drží sedem hviezd“, (Zj 2,1) sa prechádza medzi siedmimi zlatými svietnikmi, prezrádza jeho nepokoj. Ide o nervózny nepokoj niekoho, kto si robí starosti. Rovnaké sloveso (*peripatei*) používa apoštol Peter na opísanie správania satana, ktorý sa dostal do úzkych⁵⁴. Prvej cirkvi sa vyčíta, že jej oheň netrval dlhšie ako plameň sviečky: „Opustil si svoju prvú lásku.“ (2,4) Z toho vyplýva naliehavá výzva k pokániu: „Kajaj sa a čiň prvotné skutky.“ (Zj 2,5) Tento návrat k prvotnému nadšeniu je to isté ako *tesubah* prorokov. Odporúčenie vychádza z upozornenia: „Spomeň si... ináč prídem za tebou a pohnem tvoj svietnik z jeho miesta.“ (Zj 2,5) „Ak sa nebudeš kajat“, bude svetlo zverené niekomu inému, opakuje proroctvo. Nič teda nie je definitívne. Dokonca aj prvotná cirkev, akokoľvek bola čistá, mohla stratiť svoje svetlo. Ani to, že cirkev založil Boh a že prvé kroky robila po jeho boku, nezaručuje jej budúce konanie. Cirkev sa môže vždy potknúť. Môže dokonca padnúť a nakoniec vidieť, ako jej je odobraté zverené poslanie. Je to tvrdá lekcia na zamyslenie pre zástancov inštitúcie za každú cenu. Riziko poblúdenia a odpadnutia visí stále vo vzduchu, pretože cirkev nie

je Boh. Nestačí teda byť jej členmi, aby sme si boli istí svojím spasením, ani v cirkvi nie je spása zaručená.

A predsa, list nezostáva pri tomto varovnom hodnotení. Aj cez svoje prvé nesprávne kroky si cirkev uchováva náročnosť a priamosť. „Nenávidí skutky mikulášencov“ (Zj 2,6) a táto nenávisť je o to cnostnejšia, že je v súlade s tým, čo voči ním pociťuje Boh, ktorý ich „rovnako nenávidí“.

Zlo, ktoré ohrozuje prvé kresťanské spoločenstvo, nesie črty mikulášencov. Ide tu o učeníkov Mikuláša, ktorého meno kniha Skutky apoštolov (6,5) zaznamenala ako meno prozelytu z Antiochie, jedného zo susedných zborov. Nevie sa presne, či sa Mikuláš stal bludárom alebo ho jeho učeníci nesprávne pochopili. Nech to však bolo akokoľvek, vďaka svedectvu cirkevných otcov dnes vieme, že mikulášenci sa vyznačovali neviazaným životom⁵⁵. Nesprávne pochopenie Pavlovho učenia o zákone a milosti ich viedlo k odmietnutiu všetkých požiadaviek zákona. Keďže milosť oslobodzuje od zákona, verili, že kresťan má slobodu oddať sa svojim pozemským vášňam.

Tento argument bol o to presvedčivejší, že bol podoprený dualistickou filozofiou, podľa ktorej je telo hmotného a zlého pôvodu, čím sa vymyká kategóriám ducha. So svojím telom si môžeme robiť čo chceme. Iba duch je dôležitý. V dialektike milosť-zákon tento spôsob myslenia predpokladá, že telom – oblasťou zákona – sa opovrhuje, zatiaľ čo duša – oblasť milosti – je velebená.

Ak dôverujeme prorockému svedectvu tohto listu, potom sa prvý kvas odpadlivity týkal zákona a antropológie. Zákon sa odmieta kvôli milosti a telo kvôli duchu. Prví kresťania odolali tomuto dualistickému pokušeniu. Boh ich za to chváli, pretože odmietnuť zákon znamená odmietnuť Boha, ktorý sa zjavuje a vteľuje v etických rozhodnutiach bytia. Odmietnuť telo znamená odmietnuť Boha stvorenia a života.

Smyrna

Druhá etapa nás privádza do Smyrny, mesta vzdialeného asi päťdesiat kilometrov od Efezu. Veľké obchodné mesto oslňovalo svojou krásou a bohatstvom a stalo sa známym svojou širokou ulicou, celou dláždenou zlatom. Patrilo k jedným z mála miest antiky, ktoré boli starostlivo naplánované a úplne zrekonštruované. Bolo založené Grékmi v roku

1000 pr. Kr., zničené Lýdijcami v roku 600 pr. Kr. a nakoniec úplne zmizlo z mapy. O štyri storočia neskôr ho znovu vzkriesil Lysimachos, jeden z kapitánov Alexandra Veľkého. Zázrak jeho obnovenia sa ešte stále pamätá. Nie náhodou je dôraz listu do Smyrny položený na smrť a vzkriesenie. Autor tohto listu sa predstavuje ako ten, ktorý prešiel zo smrti do života. (Zj 2,8) Adresáti listu sú vydaní na smrť, ale je im dané zasľúbenie, že znovu nadobudnú život. (Zj 2,10.11) Meno Smyrna, odvodené od slova „myrha“, od živice používanej na balzamovanie mŕtvych, pripomína okolnosti pohrebu.

Na druhej strane, list v pozadí narážky na pôvod mesta Smyrna pripomína tiež prevratné časy kresťanských mučeníkov, ktorí boli prenasledovaní a väznení, ale zostávali verní až do smrti. K zemi ich však nezráža iba väzenie a smrť. Ničí ich aj bieda a chudoba. Kresťanstvo ešte nedosiahlo stav bohatstva, ktorý neskôr vystaví na obdiv ako znamenie svojej slávy a božskej priazne. Je to doba neúspechu, keď byť kresťanom neznamená automaticky požehnanie a úspech. Prví kresťania, väčšinou pôvodom z najnižších tried, často obeť plienenia pohanskej luzy, vyzerali v bohatom meste Smyrna veľmi úboho. Boli ohrozovaní na všetkých frontoch, zvonku aj zvnútra.

Je to doba prenasledovania (100 – 313 po Kr.). Zo strany pohanov bola dobrá každá zámienka. Kvôli obradu svätej Večere, ktorá sa slávila prijímaním toho, čo predstavovalo Ježišovo telo a krv, ich podozrievali z kanibalizmu. Pre ich agapé, sviatky, ktoré oslavovali bratskú lásku, ich podozrievali z oddávania sa neviazaným orgiám. Vyčítali im ateizmus, pretože uctievali neviditeľného Boha. Štát im nedôveroval a vždy znova spochybňoval ich politickú lojálnosť, pretože odmietali nazývať cisára svojim Pánom. Dokonca sa povrávalo, že predpovedali koniec sveta ohňom. Obviňovali ich teda z podpaľačstva a sám Nero nemeškal zneužiť tieto ľudské reči. Ako praví vydedenci mali kresťania všetky predpoklady na to, aby sa stali predmetom pohŕdania a nenávisť, o to viac, že ich prirovnávali k Židom, ktorých náboženstvo bolo nepopulárne a nenávidené. Kresťania boli takisto obeťami antisemitizmu svojej doby.

Zo strany Židov nebola situácia omnoho lepšia. Nepozerali sa vždy priaznivo na týchto horlivcov vyznávajúcich Mesiáša, ktorý podľa nich už prišiel. Niektorí Židia horlivo prenasledovali novú sektu. Príkladom

je Saul z Tarzu, ktorý sa stal apoštolom Pavlom⁵⁶. List do Smyrny im vyčíta len ohováranie a uspokojuje sa so vsuvkou, že nie sú pravými Židmi: „Hovoria o sebe, že sú Židmi.“ (Zj 2,9) Táto zmienka je významná, pretože ukazuje, že kresťania sa ešte považovali za odlúčených Židov. Dnes, v kresťanskom prostredí, by sme obviňovali bratov z toho, že nie sú „pravými kresťanmi“ a hovorili by sme o „satanskej cirkvi“. Bola to doba, keď sa kresťania ešte cítili byť bližšie k Židom ako k pohanom. Ešte sa nezrodil kresťanský antisemitizmus. Kresťania tej doby boli mučení a obmedzovaní všetkými možnými spôsobmi: pohania ich vrhali do väzenia a hádzali ako potravu levom a židovskí bratia ich krivo obviňovali.

Prenasledovanie silnie najmä v období vlády Diokleciána, ktoré historici nazývajú „éra mučeníkov“⁵⁷. Ediktom v roku 303 cisár nariadil, „aby kresťanské spoločenstvo bolo rozpustené, ich kostoly zničené a biblické rukopisy spálené“⁵⁸. Veľký počet kresťanov zaplatil za svoju vernosť životom. Mnohí boli donútení stať sa otrokmi. Z tohto obdobia sa zachovali mená mučeníkov, ktorí sa stali najuctievanejšími svätými v cirkvi. Dôstojník Sebastián, ktorý bol pripútaný k stromu a zomrel prebodnutý stovkami šípov, svätá Cecília, patrónka sakrálnnej hudby, svätá Anežka, ktorá skonala v plameňoch hranice. Posledné z týchto veľkých prenasledovaní sa skončilo v roku 311 a v roku 313 cisár Konštantín verejne vydal edikt, ktorým dával kresťanom právo znovu zorganizovať svoje zbory a úplne slobodne prežívať svoje náboženstvo.

Je zaujímavé všimnúť si, že toto zúrivé prenasledovanie trvalo desať rokov, presne tak dlho, ako je to predpovedané v liste do Smyrny, (Zj 2,10) ak použijeme pravidlo prorockého výpočtu času (jeden deň = jeden rok⁵⁹).

Jazyk je však symbolický. V biblickej a židovskej tradícii sa číslo desať v duchovnom zmysle často používa na vyjadrenie myšlienky skúšky. Spomeňme Daniela, ktorý bol prinútený k desaťdennej skúške. (Dan 1,14.15) Táto symbolika bola zachovaná aj v židovskom kalendári. Desať dní oddeľuje *roš haššánáh*, slávnosť trübenia, od *kippúr*, dňa zmierenia – pre Židov obdobie skúšky a prípravy v očakávaní veľkého sviatku zmierenia. *Mišna* zachováva rovnakú schému a odvoláva sa na desať generácií od Adama po Nóacha a potom od Nóacha po Abraháma, na desať skúšok, ktoré boli dané Abrahámovi a na desať egyptských rán

a vyvodzuje z toho, že číslo 10 označuje v súvislosti s časom obdobie skúšok⁶⁰. Pritom však nejde len o skúšku. Už samotné slovo prináša nádej. Oznamuje čosi iné na obzore, a dokonca predpokladá odmenu. Neúspech a smrť teda nebudú mať posledné slovo. Koruna víťaza (*stefanos*) je vyhradená mučeníkom viery. (Zj 2,10)

Hovorí sa o tom len tak mimochodom, akoby šlo o ironický úsmev. Hoci sú porazení mečom gladiátorov, predsa dostávajú korunu víťaza. Sú mŕtvi, a predsa majú „korunu života“ – obraz, často zachytený na náhrobných pamätníkoch grécko-latinskej antiky⁶¹ zobrazujúci víťazstvo nad smrťou. Text nemá v úmysle prisľúbiť nesmrteľnosť duše, ktorá je taká drahá gréckej filozofii a ktorá si neskôr nájde svoje miesto aj v židovsko-kresťanskej tradícii. Nasledujúci verš upresňuje a vysvetľuje, že „druhá smrť im neuškodí“. (Zj 2,11) Z celej Biblie sa tento výraz vyskytuje len v Zjavení⁶². Rabínska literatúra – najmä *targúm* – to tiež potvrdzuje⁶³. Na všetkých týchto miestach označuje „druhá smrť“ definitívnu smrť bezbožníka bez nádeje na vzkriesenie. Zjavenie 20,6 osvetľuje tento výrok, keď hovorí o dvojitom vzkriesení. Prvé vzkriesenie sa týka spravodlivých pri príchode Ježiša Krista, druhé bezbožných. Iba prvé vzkriesenie vedie k večnému životu. To druhé, naopak, sa končí večnou smrťou. Inými slovami, všetci prežijú prvú smrť, ale iba bezbožní poznajú druhú smrť.⁶⁴

Zasľúbiť mučeníkom zo Smyrny, že neutrpia druhú smrť teda znamená zasľúbiť im nádej skutočného vzkriesenia, toho jediného, ktoré vyúsťuje do večného života. Mimochodom, tým sú zmetené dualistické koncepcie tej doby. V Biblii nevedie cesta k posmrtnému životu cez nesmrteľnosť duše. Prístup k večnému životu umožňuje jedine zázrak vzkriesenia, ktoré sa týka celého človeka.

Pergamos

Cesta pokračuje na sever, asi tridsaťpäť kilometrov od Smyrny. Ďalšie mesto – nádherné a majestátne – sa týči na kopci a naozaj si zasluhuje svoje meno Pergamos, čo znamená „citadela“ a „slávne mesto“. Hoci sa nachádzalo bokom od veľkých križovatiek obchodnej dopravy, predsa bolo považované za ázijské veľkomesto. Grécky geograf Strabón (58 pr. Kr. – 25 po Kr.) ho nazýva „preslávené mesto“ a rímsky historik Plinius (23 – 79 po Kr.) ho považuje za „najslávnejšie ázijské mesto“. To preto,

že Pergamos pridáva k svojej povesti politického centra po období štyroch storočí ešte významné meno v oblasti kultúry a náboženstva. Práve tu sa vyrábal pergamen, ktorého názov je odvodený od mena Pergamos. Knižnica v Pergame s 200 000 zvitkami pergamentu súperila vo svojej dobe s alexandrijskou knižnicou. Mesto bolo tiež preslávené svojím náboženským životom. Jeho nemocnice a chrám Asklépia, boha uzdravenia, priťahovali každoročne tisíce pútnikov zo všetkých kútov sveta, ako o tom svedčí nesmierna rozmanitosť mincí, ktoré tu objavili archeologické výpravy.

Mesto Pergamos odráža situáciu tretieho obdobia cirkvi v dejinách. Oproti predchádzajúcim cirkvám sa vyznačuje úspechom a slávou. Kresťanstvo v tej dobe už nie je opovrhované náboženstvo. Doba mučeníkov sa pominula. Hovorí sa o nej ako o dobe minulej, o „dňoch Antipa“, toho „verného svedka, ktorého zabili“. (Zj 2,13) Doba je naopak v znamení usídlenia a prosperity (od 4. – 5. stor. po Kr.).

Ale sláva Pergamu nebola dosiahnutá bez strát. List vypovedá o praktikách pripomínajúcich konanie Bileáma, pohanského proroka v službách moabského kráľa, ktorý zviedol celý izraelský ľud k synkretizmu⁶⁵. Bileám, ktorého meno znamená „pustošiteľ ľudu“, pocho-pil, že najlepšou metódou „pustošenia“ a neutralizovania vyvoleného ľudu je kompromis. Vnesenie cudzorodých prvkov do Izraela ohrozilo samotnú existenciu Božieho svedka účinnejšie ako prenasledovanie a smrť. Kompromis so zlom sa ukázal nebezpečnejší ako úplná neprá-vosť. Je ľahké rozpoznať nepriateľa, kým zostáva pred dverami. Len čo však prenikne do našich radov, stáva sa situácia natoľko chýlostivá, že je nemožné ho rozpoznať. V tom je jeden z charakteristických rysov tejto cirkvi. Prvýkrát sa miesi pohanstvo a omyl so svedectvom pravdy. Zaznamenávame tu určitý vývoj od doby Efezu. Prvotná cirkev bola pochválená za svoju nenávisť voči mikulášencom. Teraz sú mikulášenci medzi nimi. „Aj ty máš takých, čo sa pridávajú učenia mikulášencov.“ (Zj 2,15) S dielom Bileáma, „pustošiteľa ľudu“, sa spája dielo miku-lášencov, ktorých meno znamená „dobývateľ ľudu“. V týchto dvoch menách zaznieva rovnaká predtucha.

Dejiny dokazujú, že to bola doba kompromisov. Cirkev, aby upevni-la svoje politické základy, stala sa prispôsobivou a otvorenou, dokonca sa zjednotila s politickou mocou. Cisárske dekréty, ktoré boli v tom

období vydané, odrážajú tohto ducha a novú tendenciu cirkvi. Jeden príklad z mnohých ďalších: sobotný odpočinok, deň, ktorý prikázal svätiteľ izraelský Boh a ktorý zachovávali prví kresťania, bol nahradený nedeľným odpočinkom Rimanov, dňom slnka. Zreteľne to vyplýva z Konštantínovho dekrétu vydaného na Laodicejskom koncile: „Nech sa kresťania nesprávajú ako Židia, ktorí v deň šabatu (= sobota) nepracujú. Nech všetci mladí, obyvatelia miest a všetky cechy prestanú pracovať vo velebny deň slnka (= v nedeľu).“ (Kánon 29 Laodicejského koncilu⁶⁶)

Túto kompromisnú črtu zaznamenal už prorok Daniel, a to dvakrát – vo videní sochy a štyroch zvierat. Vo videní sochy (Dan 2) bola cirkev predstavená hlinou, symbolom duchovnej a náboženskej dimenzie, zmiešanou so železom, symbolom ľudskej a politickej moci⁶⁷. Vo videní štyroch zvierat sa objavuje vo forme rohu, symbolu politickej moci, a s ľudskou tvárou, symbolom duchovnej dimenzie⁶⁸.

Rozpoznávame tu rovnakú kritiku, vyjadrenú vo výzve k pokániu, ako v liste do Smyrny. Dvoječný ostrý meč, ktorý vychádza z úst Syna človeka, (Zj 2,16) predstavuje Božie slovo, ktoré rozsudzuje a oddeľuje omyl od pravdy. Zasľúbenie, ktoré je odmenou víťazstva – „skrytá manna“ a „biely kamienok“ (Zj 2,17) – odráža rovnakú myšlienku. Pripomienka manny je spojená so spomienkou na odchod z Egypta, no v perspektíve zasľúbenej krajiny. Tento chlieb zoslaný od Boha, ktorý padal z neba,⁶⁹ sa stáva znamením nádeje. Podľa jednej starej židovskej legendy sa mal prorok Jeremiáš pri páde Jeruzalema a zničení chrámu v 6. stor. pr. Kr. poponáhľať ukryť nádobu s uchovanou mannou do truhly zmluvy⁷⁰ a len pri príchode Mesiáša a jeho kráľovstva malo byť možné znovu ju nájsť a opäť ju jesť⁷¹. Podľa tejto tradície bude zjavená totožnosť vyvolených teda až na konci časov. V tejto chvíli oni a viditeľné spoločenstvo cirkvi nemusi byť to isté.

Ide o rovnaké naučenie, aké je zaznamenané v symbolike bieleho kamienku, na ktorom „bude napísané nové meno“. (Zj 2,17) Tento odkaz na biely kamienok je inšpirovaný grécko-rímskym súdnym pojednávaním, pri ktorom sa používali kamene. Biele a čierne kamienky používali doboví porotcovia na oznámenie rozsudku. Biela označovala zbavenie viny a čierna odsúdenie. Obdržať biely kamienok sa teda rovná vyhláseniu o spáse. Čo sa týka „nového mena“, ktoré udeľuje

Boh, je znamením nového stvorenia zhora a znamením nastúpenia novej cesty. Práve tak sa z Abrama stal Abrahám, ktorého meno znamenalo zasľúbenie početného národa⁷². Jákob sa zmenil na Izraela – zápasníka s Bohom, ako predzvesť nového osudu, ktorý ho čakal⁷³. Dokonca aj mestá môžu prejsť touto premenou. Jeruzalem dostáva nové meno „Večný, naša spravodlivosť“ ako záruku večnej prítomnosti Boha uprostred svojho ľudu⁷⁴. Rovnakým spôsobom dostávajú verní z Pergamu „nové meno“, ktoré je nad akékoľvek ľudské chápanie. Je to meno, „ktoré nepozná nik“. (Zj 2,17) Biblia a židovská tradícia hovoria tiež o mene samotného Boha, nevysloviteľnom, ktoré nie je možné uzavrieť do nejakej formulácie⁷⁵. Nakoniec je to vysvetlenie, ktoré je podané v ďalšom liste: „Toho, kto zvíťazí, ...napíšem naň meno svojho Boha i meno mesta svojho Boha – nového Jeruzalema, – ...i moje nové meno.“ (Zj 3,12) Toto „nové meno“ nie je teda menšie než meno samotného Boha, „moje nové meno“, ktoré sa zamieňa s menom „nového Jeruzalema, ktorý zostupuje z neba“. (Zj 3,12) V samotnom strede knihy Zjavenie nachádzame tú istú rovnicu. Bohom vyvolení, obyvatelia nového Jeruzalema, počtom 144 000, dostanú tiež meno, ktoré je totožné s Božím menom. (Zj 14,1; porov. 22,4)

Na začiatku listu boli verní priekopníci označení ako tí, ktorí sa držali Božieho mena. (Zj 2,13) Teraz, na konci listu, sú zachránení z Pergamu odmenení obdržaním Božieho mena. Práve to je zodpovednosť Izraela: niesť Božie meno. Boží ľud je povolaný, aby sa stal pre druhých viditeľným znamením neviditeľného Boha. Tejto požiadavke zodpovedá meno Antipas, ktoré znamená „predstaviteľ otca“. Poslanie syna spočíva v nesení mena otca a v jeho predstavovaní za jeho neprítomnosti. Už teda rozumieme, prečo je toto meno známe len tým, ktorí ho dostávajú. Ak teda vyvolení z Pergamu sú jediní, ktorí poznajú Božie meno zapísané na bielom kamienku, je to práve vďaka ich osobnému vzťahu s Bohom. Táto podmienka prezrádza povahu týchto vyvolených: sú skrytí medzi všetkými ostatnými.

V pergamskej dobe začína viditeľná cirkev strácať svoju identitu a svoje poslanie nositeľky Božieho mena.

Tyatíra

List nás teraz vedie na východ, približne 55 kilometrov od Pergamu. Tyatíra je zo všetkých siedmich miest len zdanlivo najmenej významné mesto. Plinius ho hodnotí ako „priemerné mesto“. A predsa práve jemu je adresovaný najdlhší list a určite aj najvážnejšie obvinenie. Len veľmi málo chvály, (Zj 2,19) zato ale dlhá výčitka, ktorá zaberá takmer celý list. (2,20-27)

Kým prvé cirkvi ešte zachovávali určitý odstup od zla, počnúc Pergamom dochádza k zmene. Zlo sa v Pergame usídlilo. V Tyatíre sa situácia ešte zhoršuje; tu zlo naplňa všetko a dokonca vládne cirkvi. V Pergame bolo odpadnutie znázornené črtami pohanského proroka Bileáma, ktorého vplyv číhal zatiaľ iba zvonku. V Tyatíre odpadnutie vládne. Je predstavené v podobe vládnucej kráľovnej. Pripomienka Jezábel (Zj 2,20) nie je náhodná. Manželka izraelského kráľa Achaba bola pôvodom Feničanka, dcéra „sidónskeho kráľa Etbaála“, (1 Kráľ 16,31) ktorý bol podľa tradície kňazom kultu Baála a Ištar⁷⁶. Biblia ju opisuje ako mocnú vládkyňu, ktorá kráľa a izraelský ľud zviedla k Baálovmu kultu. Vydrižovala štyristopäťdesiat prorokov kanaánskeho boha. Vynikla svojou horlivou nenávisťou voči prorokovi Eliášovi a voči všetkým, ktorí chceli zostať verní *JHVH*. Jej vplyv dokonca pretrval vládu kráľa Achaba a siahal až do obdobia vlády jej synov a dcéry, povestnej Atálie⁷⁷.

Portrét Jezábel odhaľuje charakter novej cirkvi. Odteraz sa odpadlivosť stáva oficiálnym a sídli na najvyšších miestach. Splýva s mocou cirkvi. Je to doba, keď sa cirkev formuje do politickej inštitúcie a povyšuje sa na moc kráľovskej povahy (6. stor.). Nie náhodou je mesto Tyatíra známe práve svojou purpurovou farbou, farbou kráľovstva⁷⁸ a kňazstva⁷⁹. Spomíname si na Lýdiu z Tyatíry, ktorá sa živila obchodovaním s purpurou⁸⁰.

Tyatíra je však tiež mesto zasvätené kultu Tyrimna (boha slnka), ktorý sa neskôr stal kultom rímskeho cisára. Odosielateľ tohto listu sa s ironickou črtou predstavuje Tyatíre ako žiariaca bytosť, s očami „ako plameň ohňa“ a s „nohami ako lesklý kov“, akoby na zdôraznenie bledosti tyatírskoho boha slnka a zároveň na odhalenie jeho nadutej domýšľavosti. Rovnaké posolstvo sa opakuje aj na konci listu. Železná berla, ktorou sa má vládnuť nad národmi (Zj 2,26.27) je daná do ruky Boha Otca

a Syna. Jazyk je vypožičaný z 2. žalmu (v. 8 a 9), mesiášskeho žalmu, ktorý prorokuje o vláde Kráľa Mesiáša vládnuceho nad národmi. Vláda Jezábel je teda uzurpátorstvom Božej vlády. Je to doba, v ktorej sa cirkev zmocňuje Božej autority.

Obvinenie je vážne. Týka sa nás všetkých. Týmto listom sú oslovené „všetky cirkvi“, (Zj 2,23) pretože toto pokušenie ich všetky ohrozuje. Často sa stáva, že Boží svedok zabudne a nakoniec sám sebou nahradí predmet svojho svedectva. Je to riziko každého náboženstva a všetkých prorokov. Tradícia a inštitúcia sa stavajú pred pravdu, ktorá ich uviedla do úradu. Všetkým Božím svedkom hrozí nebezpečenstvo postaviť sa na miesto Boha. A vždy, keď sa to stane, prejaví sa to netoleranciou a masakrami. Jezábelin režim vynikal práve prenasledovaním a masakrom verných *JHVH*. To je tvár Tyatíry, cirkvi – inštitúcie stredoveku, ktorá začína svoju činnosť vo chvíli, keď je v roku 538 oficiálne ustanovená, po eliminovaní poslednej ariánskej hrozby⁸¹ a uzatvára ju v roku 1563 tridentským koncilom. Inkvizície, križiacke výpravy, hranice. Nikdy v dejinách ľudstva nebola náboženská netolerancia taká zúrivá a dlhá. Chápeme Boží hnev a oznámenie jeho súdu, „veľkého súzenia“. (Zj 2,22) Cirkev draho zaplatí za svoju netolerantnosť. O tom budeme ešte hovoriť.

Treba však poznamenať, že list sa nezameriava na tyatírskych mužov a ženy, ale na cirkev vo svojej moci, cirkev ako inštitúciu uzurpujúcu si Božiu autoritu. Vo vnútri Tyatíry zostávajú verní muži aj ženy. Nepoznali „to, čo sa nazýva hlbínami satanovými“. (Zj 2,24) Ide tu o idiomatický výraz, ktorý počíta s tým, že čitateľ pozná opak, „hlbiny Božie“, ktorý nachádzame v 1. Korint'anom 2,10 a charakterizuje tých, ktorí svoju inšpiráciu zakladajú skôr na Duchu z výšin ako na „ľudskej múdrosti“. (1 Kor 2,5) Ako za čias Jezábel, aj tu sú tí, „ktorých kolená sa neskláňali“ (1 Kráľ 19,18) a ktorí zostávajú verní Duchu z výšin. List poukazuje na tieto výnimky a chváli najvyšším možným spôsobom. Paradoxne ide o cirkev, ktorá je najcnostnejšia. Sú jej prisúdené štyri vlastnosti: láska, viera, verná služba a vytrvalosť. (Zj 2,19) Ba čo viac, táto cirkev zaznamenáva pokrok vo svojich skutkoch. Efezu bolo vyčítané, že zabudol „na svoje prvotné skutky“. (Zj 2,5) Tyatíra, naopak, predstavuje „skutky hojnejšie ako prvé“. (Zj 2,19) Je to cirkev svätého Františka z Assisi, svätého Ľudovíta, ktorý zakladal školy, prvé nemocnice a univerzity. Je

to tiež, a najmä, doba prvých výziev k reforme a k pokániu. Spomeňme Pierra Valda (1140 – 1217) v Taliansku, Johna Wycliffa (1320 – 1384) v Anglicku, Jána Husa (1438 – 1415) v Čechách, Martina Luthera (1483 – 1546) v Nemecku. Všetci títo muži a tieto hnutia, ktoré idú proti prúdu, sú povzbudzované: „Len sa pridržajte toho, čo máte, až kým neprídem.“ (Zj 2,25)

Nie je ľahké udržať sa na nohách v dave, ktorý tlačí dopredu. Nie je ľahké myslieť a milovať v čase tmy a netolerancie. Jedinou útechou je teda nádej, uistenie o tom, že tiene sa čoskoro rozplynú. To je celé posolstvo zhrnuté v zasľúbení „rannej hviezdy“, (Zj 2,28) poslednej hviezdy noci, ktorá ohlasuje príchod svitania.

Sardy

Približne 45 kilometrov na juh od Tyatíry sa v dvoch úrovniach tiahne mesto Sardy, odtiaľ je jeho meno v množnom čísle (*Sardeis* v gréčtine). Mesto sa pôvodne týčilo na náhornej plošine vo výške asi 500 metrov. Neskôr, v čase svojho rozkvetu, sa rozšírilo okolo skalnatého výbežku, po okolitých svahoch a v údoliach. Od prvého pohľadu svedčí topografia Sárd o úpadku mesta, ktorý poznamenal jeho históriu. Sardy sú dokonalým príkladom protikladu medzi bývalou slávou a úbohous prítomnosťou. V Jánovej dobe už Sardy mohli len spomínať na slávu dávnych dôb. Pred päťsto rokmi patrili medzi najprestížnejšie mestá sveta. Ich posledným kráľom bol bohatý Krésus (okolo 560 – 546 pr. Kr.). Práve za vlády Krésu padlo mesto do rúk Cýra. Krésus, sebaistý, uspokojený uprostred svojho bohatstva a ľahkého života sa nechal prekvapiť. Keď sa Cýrovi vojaci objavili na vrcholku kopca, našli stanovisko hliadky prázdne. Mesto bolo úplne otvorené a vystavené nepriateľovi. Odvtedy Sardy stratili svoju suverenitu a stali sa iba tieňom bývalého mesta. Predošlá hrdá pevnosť, ktorá uchvátila a pokúšala Cýra, sa v Jánovej dobe stala pamätníkom starých dobrých čias, obyčajnými troskami, vhodnými len na to, aby živili nostalgiu obyvateľov Sárd a bolestne im pripomínali cenu, ktorú zaplatili za nedostatok bdelosti.

Výzvy listu sú inšpirované drámou tohto mesta. Prevláda v nich výzva na spomienku: „Spomeň si teda, ako si to prijal a počul, zachraňuj to a kajaj sa!“ (Zj 3,3) V mnohých ozvenách listu do Efezu počuť hnutie návratu k tejto prvej etape histórie kresťanstva. Odosielateľ listu

sa predstavuje rovnako ako v liste do Efezu – „ten, ktorý má sedem hviezd“. (Zj 3,1; porov. 2,1) Spolu s Efezom je to tiež jediná cirkev, ktorej je dané „mat“. Napriek všetkým výčitkám počujeme v obidvoch listoch, že tieto dve cirkvi čosi „majú“. To isté grécke slovo *alla* („a predsa“, Zj 2,6; „avšak“, 3,4) predstavuje v obidvoch listoch pochvalu, ktorá kontrastuje s výčitkami. Obidve cirkvi dostávajú rovnaké zaslúbenie života: „strom života“ pre Efez, (Zj 2,7) „kniha života“ pre Sardy. (3,5) V obidvoch je predzvesť slávnostného stretnutia, hostiny s Bohom. V liste do Efezu je hostina zobrazená jedením zo stromu života. (2,7) V liste do Smyrny je predstavená bielym rúchom. (3,4.5) Je zrejmé, že biele rúcho symbolizuje čistotu, ako naznačuje kontext: „nepoškvrnili si rúcho.“ (Zj 3,4) Ale biele rúcho je tiež spojené so sviatkom a pokrmom, ktorý sa oslavuje. (Kaz 9,8) Obliecť sa do bieleho rúcha znamená oddať sa slávnostnej nálade a už vopred prežívať predchuť radosti zo stolovania s božským hosťom. Sardská cirkev zaznamenáva v dejinách kresťanstva hnutie návratu k prameňom. Je to obdobie reformácie. Znova sú objavené dávne pravdy. Rozpamätáva sa na jedinečné poslanstvo Biblie, na to, „ako si to prijal a počul“. (Zj 3,3) Božie slovo je opäť predmetom pozornosti veriacich. Mysel' sa otvára a znovu prichádza chuť študovať. Reformátori umožňujú priamy prístup k prameňom. V otázke pochopenia Božieho slova už nie sú ľudia závislí od kňazov alebo tradície. Znovu sa pokladá za vec cti učiť sa po hebrejsky a grécky. Je to doba prvých hebrejských učebníc.

Toto hnutie však veľmi rýchle ustrnulo. Cirkev opäť vytvára svoju vlastnú tradíciu a vlastnú vierouku. Snaha správne uvažovať, ktorá prevažuje v protestantskej scholastike, dostáva prednosť pred osobným vzťahom a spojením s Bohom. Cirkev dokonca opäť upadá do netolerantnosti. Aj protestanti majú svojich inkvizítorov a procesy. Kalvín odsudzuje na hranicu vedcov ako Michael Servet, ktorí majú odvahu myslieť inakšie. Luther sa angažuje v protikatolíckych a protižidovských fraškách a odsudzuje na vyhubenie všetkých, ktorí ho nenasledujú. Obeťami náboženských vojen, ktoré sa šíria v Európe, teda nie sú len protestanti. Aj tu sa páchajú zločiny v mene Boha. Protestantská cirkev, rovnako ako cirkev katolícka, ktorá s ňou zápasila, si prisvojuje moc a nakoniec ustrnie ako ctihodná inštitúcia. Inými slovami, začína zabúdať, na čo sa sama rozpomenula, a nebezpečne upadá do toho, čo kritizovala.

„Tí, ktorí si nespomínajú na históriu, sú odsúdení na to, aby ju sami opakovali.“ Neudržala sa počiatočná bdelosť. Mestské hliadky opustili brány. Cítiť to už z naliehavého tónu listu do Sárd a z opakovaných výziev k bdelosti: „Prebuď sa“, (Zj 3,2) „ak však nebudeš bdieť, prídem ako zlodej a ani sa nenazdáš, v ktorú hodinu prídem na teba“. (3,3)

Výzvy doliehajú na Sardy s údernosťou rozkazov. „Prebuď sa“, „posilňuj“, „zachovávaj“, „kajaj sa“. Dôvod tohto spôsobu vyjadrovania súvisí s uvoľneným postojom týchto veriacich, ktorým, rovnako ako dávny obyvateľom Sárd, tento stav vyhovuje.

Našťastie, vydychuje si autor listu, „niekoľko osôb“ zachovalo ducha priekopníkov. „Nepoškvrnili si rúcho.“ (Zj 3,4) Opäť sa zachovala iba menšina. Zmienka o ostatku sa v biblickej tradícii hlboko zakoreňuje. Sväté dejiny zmluvy Boha s jeho ľuďom sú dejinami menšiny zachránených, ktorí prežívajú uprostred nevernosti: od Šéta, tretieho Adamovho syna, po budovateľov chrámu pod vedením Ezdráša a Nehemiáša, cez patriarchov Abraháma, Izáka a Jáкова, verných JHVH, spolu s prorokom Eliášom a vzdorujúcimi proti kultu zlatého teľaťa. „Ostatok prežije.“

Rovnaké zasľúbenie bolo dané v dobe proroka Eliáša, ktorý z neho urobil meno jedného zo svojich synov, *Šeár Jášúba*, (Iz 7,3) aby slúžilo ako znamenie ľudu, ktorý upadol do spánku. Prorok Ján tiež ťaží z mena Sardy a slovnou hračkou vyzýva k oživeniu (*sterison*) ostatku. (Zj 3,2) V názve Sardy zaznieva podoba slova *sterison* a už tým sa vyjadruje naliehavá úloha zachrániť ostatok, ktorý je na ceste k zániku.

Filadelfia

Sotva štyridsaťpäť kilometrov na východ od Sárd nesie stopy svojej zemetraseniami otrasenej minulosti mesto Filadelfia. Veľká sopečná planina, ktorá s ňou hraničí, to oznamuje dokonca už v svojom názve: Katakaumena (spálená zem). Mesto vybudovali pergamonskí osadníci za vlády Attala II. (159 – 138 pr. Kr.), ktorí sa usilovali rozšíriť grécku kultúru a jazyk. Za svoje meno mesto vďačí láske tohto kráľa k jeho bratovi Euménovi. Filadelfia znamená „bratská láska“. No nie je to jediné meno, ktoré mesto dostáva. Z vďačnosti k Tibériovi, ktorý ho pomohol obnoviť po katastrofách spôsobených zemetraseniami, prijíma meno Neocaesarea (nové cisárske mesto). Neskôr, za čias Vespasiána

(9 – 79 po Kr.), zmenilo svoje meno na Flavia, z vďačnosti voči cisárovi Flaviovi. List do Filadelfie odráža túto pohnutú históriu. Aj tu prorocké videnie využíva historické udalosti, aby formulovalo svoje poslanstvo. Filadelfskú cirkev, rovnako ako antické mesto, ktoré ju predstavovalo, založili osadníci. Bolo to obdobie misionárov, ktorí prekračujú európske hranice a vydávajú sa do Afriky a do Nového sveta (od konca 8. stor. do 19. stor.). Je to obdobie obnoveného kresťanstva, síce naivného, ktoré však opäť nachádza horlivosť a nádej dávnych dôb. „Lebo hoci máš málo sily, zachoval si moje slovo a nezaprel si moje meno.“ (Zj 3,8)

Filadelfskí verní teda kráčajú v šľapajach sardského ostatku. Aj on zachoval slovo. Filadelfia ide dokonca ešte ďalej. Tam, kde list do Sárd dodáva odvalu na „posilnenie“, (Zj 3,2) list do Filadelfie oceňuje vytrvalosť vyvolených, ktorí „zachovávajú“. (Zj 3,8.10) Je tu viditeľný pokrok. Vytúžené dielo sardskej cirkvi je dokončené v období Filadelfie. V Sardách je príchod Ježiša Krista prirovnávaný k príchodu zlodeja. Vo Filadelfii je, naopak, netrpezlivo očakávaný: „Čoskoro prídem!“ (Zj 3,11) Je to čas obnovy zmluvy s Bohom. Zasľúbenie tohto listu pripomína jazyk 23. žalmu. Nepriatelia sú povolani, aby poznali, „že ja som si ťa zamiloval“. (Zj 3,9; porov. Ž 23,5) Vzájomnosť zmluvy a lásky je vyjadrená ozvenou medzi dvoma slovesami: „zachoval si“ a „ja ťa ochránim“. (Zj 3,10) To je aj obrat, ktorí používajú proroci, keď hovoria o zmluve: „Budeš mi ľudom a ja ti budem Bohom.“⁸² Je to tiež vyznanie lásky z Piesne piesní : „Môj milý je môj a ja som jeho.“ (Pies 2,16; 6,3; 7,11) Tento vzťah jedinečnej a obnovujúcej lásky je vyjadrený dokonca v mene, ktoré označuje cirkev. Filadelfia, čo znamená „láska“, dostáva ako starobylé grécko-rímske mesto meno svojho pána, ktoré je v tomto prípade menom samotného Boha a splýva s menom nového Jeruzalema zostupujúceho z neba. (Zj 3,12)

Cirkev sa teda v tomto období vyznačuje nádejou na príchod Božieho kráľovstva. Je to v dejinách ľudstva pravdepodobne chvíľa jeho najintenzívnejšieho očakávania. V kresťanskom svete – v Spojených štátoch, Nemecku, Škandinávii, vo Francúzsku, v Švajčiarsku, Holandsku – boli zástupy veriacich zaujaté rovnakou nedočkavosťou návratu Krista. Dobový historik John McMaster (1852 – 1932) odhadol, že „zo sedemnástich miliónov, ktoré boli v Spojených štátoch, asi milión preukazuje priazeň hnutiu a z nich takmer tisíc tvoria kazatelia“⁸³. Očakávanie

bolo o to intenzívnejšie, že niektorým sa zdalo, že biblické proroctvo sa presne hodí na ich dobu. Na základe mnohých údajov v proroctvách bol dokonca stanovený dátum – rok 1844.

Je pozoruhodné, že rovnaká horúčka zasiahla Židov aj moslimov. V židovskom meste, v závanе chasidského hnutia, v srdci Európy, mnoho verných Židov očakávalo Mesiáša v roku 5603 (1843 – 1844)⁸⁴. *Bahá* aj moslimovia došli k rovnakému záveru. *Báb* (brána vedúca k skrytému *imámu*, vtelenému Mesiášovi) sa mal objaviť v roku 1160 *hidžry* alebo v rokoch 1843 – 1844⁸⁵. V ateistickom svete pozorujeme vznik marxistických hnutí, ktoré vyzývajú k pokroku a revolúcii a ospevujú nádej budúcich dní.

Je to obdobie veľkých nádejí, ktoré úplne zmenili vtedajší svet. Ešte lepšie to chápeme, keď počujeme zvláštne zasľúbenie charakterizujúce vtedajšiu cirkev. „Otvoril som pred tebou dvere, ktoré nikto nemôže zavrieť.“ (Zj 3,8) Obráz „otvorených dverí“ je objasnený v nasledujúcej kapitole, (Zj 4,1) kde ich vidíme „v nebi“ a vedú k Božiemu trónu (pozri komentár k 4. kapitole).

Tieto „otvorené dvere“ teda majú dvojaký význam. Predstavujú otvorenie nového poľa pôsobnosti pre šírenie evanjelia. 19. storočie bolo obdobím najväčšieho pokroku v dejinách misie cirkvi. Ale môžu tiež predstavovať vzrastajúcu intenzitu biblického a prorockého bádania, ktoré niektorých viedlo k objaveniu nových právd v Božom diele spase-nia. Začína sa premýšľať o súčasnej úlohe Krista v nebi.

Čas filadelfskej cirkvi oznámený otvorenými dverami na zemi i na nebi je označený ako doba očakávania a nádeje, ktorá oznamuje vyslobodenie sveta.

Laodicea

Po Filadelfii nás prorok prenáša 55 kilometrov na juh, do Laodicey, na poslednú etapu cesty. Je to naša doba, naša dnešná cirkev, nech jej už dáme akékoľvek meno. Týka sa všetkých nás, ktorí žijeme na konci dejín. Doba konca platí pre všetkých. Chápeme to už z toho, že Laodicea spadá do siedmej etapy. Číslo 7 hovorí o závere a je to tiež posledný list. Celému listu dominuje myšlienka konca. Je to zrejmé už z toho, ako sa jeho božský autor predstavuje: „Toto hovorí Amen.“ (Zj 3,14) Je to slovo konca, slovo naplnenia všetkých zasľúbení a modlitieb.

Aj prorok Izaiáš označil Boha týmto výrazom: „verný Boh“, doslova „Boh Amen“. (Iz 65,16)⁸⁶ V obidvoch týchto textoch je „Amen“ v súvislosti so stvorením.

V knihe Izaiáš Boh Amen prisahá, že stvorí „nové nebo a novú zem“. (Iz 65,17) V liste do Laodicey sa Boh Amen predstavuje ako „počiatok stvorenia Božieho“. Grécke slovo *arkhé* prekladá hebrejské slovo *be-rešít* (počiatok) z 1 Moj 1,1⁸⁷. Boh konca je zároveň Bohom počiatku. Boh sa tu zjavuje ako ten, ktorý sledoval beh udalostí od ich počiatku až do konca. A pretože dejiny sa uzatvárajú, príchod Boha nebol nikdy tak blízko. List ho predstavuje ako toho, ktorý stojí pri dverách a klope, (Zj 3,20) ako to ospevuje Pieseň piesní. Milý, ktorý prichádza, sa aj tu nachádza pred dverami. (Pies 2,8.9; 5,5) Ježiš stojí pri dverách, čo v jazyku Novej zmluvy znamená, že koniec je blízko⁸⁸. Rovnaké posolstvo nesie v sebe zmienka dôverného stolovania, ktorá nasleduje: „Budem stolať s ním a on so mnou.“ (Zj 3,20)

Tento obraz je dôverne známy a už oddáva sa používa na vyjadrenie toho, čo prežívajú ľudia, ktorí sa konečne stretnú. Práve to je pravdepodobne skrytý zmysel každého z posvätných jedál, ktoré sprevádzali každý levitský rituál a židovské sviatky⁸⁹. To isté naznačuje Žalm 23, keď na konci horizontu ľudského utrpenia vykresľuje obraz stola plného lahôdok, ktorý pripravil Boh pre svojho výnimočného a privilegovaného hosťa. V Novej zmluve je na dôležitosť jedla v Ježišovom poslaní daný rovnaký dôraz⁹⁰. To je tiež hlavný význam jeho poslednej večere v čase *seder Pesach*, ktorá sa stala pre všetkých kresťanov znamením nádeje⁹¹.

Hostina, ktorá končí stretnutím Boha a jeho ľudu, tvorí teda jednu z obľúbených tém knihy Zjavenie⁹². Nádej, o ktorej hovorí Biblia, sa zakladá na skutočnosti a je úplne konkrétna. Potešenie z večere vnímame všetkými svojimi zmyslami. Podstata tohto kráľovstva nemohla byť vyjadrená lepšie. Vôňa, dotyk, farby, chuť, to všetko má svoju úlohu a prispieva k zážitku, bez toho, aby sa hovorilo o prítomnosti toho druhého, ktorý ho obohacuje. Dôvernosť a blízkosť vzťahu je tu ešte vystihnúť klasickou formulou manželskej zmluvy, ktorá obsahuje odpoveď obidvoch partnerov – „budem stolať s ním a on so mnou“. (Zj 3,20) Obraz večere výstižne vyjadruje túto dôvernosť. Na lepšie pochopenie je potrebné predstaviť si scénu v prostredí starovekého Stredného východu. Jedlo sa z jedného taniera, rukami, na tej istej zemi.

Stolujúci sa navzájom dotýkali, delili sa a spolu prežívali všetky riziká. Bol to naozaj akt vzájomného spoločenstva. Stretnutie s Bohom je teda očakávané ako reálna, fyzická aj historická skúsenosť. Je však zvláštne, že nie človek, ale Boh po ňom túži. Táto túžba je tu opísaná ako úpenlivá prosba Boha, ktorý stojí za dverami ako nepovolaný cudzinec, klope ako žobrák a volá: „Hľa, stojím pri dverách a klopem. Ak niekto počuje môj hlas...“ (Zj 3,20)

Je to Boh, ktorý sa necháva pozvať. Hostina musí nastať najprv tu, u nás. Na rozdiel od dverí z listu do Filadelfie sa tieto dvere môžu otvoriť len zdola, z našej strany: „Ak otvorí dvere, vojdem k nemu a budem stolať s ním.“ (Zj 3,20) Táto Božia prosba uzatvára dlhú výzvu k uvedomeniu a k zmene, (Zj 3,15-19) výzvu o to patetickejšiu, že Laodicea nepociťuje jej potrebu. Laodicea sa považuje za spravodlivú, ako o tom svedčí jej meno, ktoré znamená „spravodlivý ľud“ a ako to sama dokazuje: „Lebo hovoríš: Som bohatý, zbohatol som, nič nepotrebujem.“ (Zj 3,17) Práve to platilo o starovekej Laodicei známej svojím bohatstvom a bankovníctvom. Keď Cicero, rímsky konzul (63 pr. Kr. – 43 po Kr.), cestoval Malou Áziou, práve tu sa zastavil, aby si vybral peniaze zo svojich úverových listín. Od 2. stor. pr. Kr. obyvatelia Laodicey razili vlastné mince, ktoré znázorňovali ich miestne božstvá. Laodicea si úplne vystačila a nepotrebovala žiadnu vonkajšiu pomoc. Historik Tacitus (55 – 120 po Kr.) bol nadšený, keď po známom zemetrasení roku 61 videl, že mesto si pomohlo samo, bez pomoci rímskej vlády⁹³.

Laodicea mala bohatstvo tiež z úrodnej pôdy a z pastvín, kde sa pásli ovce, ktoré ju preslávili svojou čisto čiernou vlnou⁹⁴. Prekvital tam textilný priemysel, boli založené tkáčske združenia. Mesto bolo tiež známe kolýriom – balzamom, ktorý vyvážalo do celého vtedajšieho sveta.

Všetko toto bohatstvo v sebe nieslo príčinu budúceho nedostatku. List stavia svoju obžalobu na tomto paradoxe. Laodicea si nevšima, že jej poklad už nemá žiadnu cenu. Jej zlato už nemá hodnotu, jej čistota je pochybná. Dostáva teda radu získať „zlato prepálené ohňom“. (Zj 3,18) Chváli sa preplneným šatníkom, a prechádza sa nahá. Radí sa jej obstaráť si čo najskôr odev a obliecť sa. Najhoršie je, že je slepá a nevšima si, že je nahá. Irónia listu dáva priam facku smiešnym snobom, ktorí sa sebaisto predvádzajú plní ilúzií, že sú krásni a dobre oblečení, no v skutočnosti

na sebe nič nemajú. Radí sa im teda zohnať si kolýrium, ktoré by im pomohlo jasne sa vidieť.

A tak všetko, akékoľvek bohatstvo Laodicey, jej zlato, odev, kolýrium, všetko, o čom si myslela, že to vlastní vo veľkom množstve a kvalite, sa ukazuje márne. Dôvod tejto chyby v úsudku je jednoduchý. Je daný v rade: „Kúp si odo mňa.“ (Zj 3,18) Bohatstvo kresťanov poslednej doby je márne a falošné, pretože nepochádza od Boha. Situácia je o to tragickejšia, že o tom nevedia a veria, že sú bohatí. Tu sa pranieruje spôsob myslenia. Môžeme v ňom odhaliť symptómy našej humanistickej a svetskej civilizácie, z ktorej je Boh vylúčený. Bohatstvo, dokonca duchovné a náboženské, sa zhromažďuje vďaka úsiliu rozumu a z prísneho odkazu na kultúru zdola. Autori náboženskej literatúry neboli nikdy takí plodní, doktori teológie takí početní. Ale výzva k orientácii na duchovné hodnoty sa stala podozrivá, dokonca aj v tých najzbožnejších kruhoch. Už sa neverí na zázraky zhora. Božie kráľovstvo sa buduje tu, dole. Inštitúcie alebo cirkvi, ak nie národ, zaujali miesto nebeského mesta. Politika sa zamieňa za náboženstvo a mudrovanie za zjavenie, ľudské za božské. Toto hnutie si zákerne našlo cestu dokonca aj k tým, ktorí sa odvolávajú na zjavenú pravdu a očakávajú Božie kráľovstvo. Doktrínálna znalosť „pravdy“ a vysoká úroveň duchovného a morálneho ideálu spôsobuje, že si už nevšímajú to, čo treba ešte hľadať, sú spokojní a pyšní sami na seba. Materiálne bohatstvo a úspech misionárskych, administratívnych a kazateľských výkonov nás zaslepuje. Už nevidíme vlastnú biedu. A ak aj čestne rozpoznáme zlo, už v tom nie je nadšenie. Popri nevedomosti vládne ľahostajnosť a vlažnosť. To je diagnóza listu do Laodicey: „Si vlažný, ani horúci, ani studený.“ (Zj 3,16) V blízkosti antického mesta tiekli hojné prúdy minerálnych vôd. Obyvatelia Laodicey sú znalci v oblasti vlažnej vody.

Nie je potrebné udávať mená ani písať vysvetlivky pod tento obraz cirkvi. Každý sa v ňom môže nájsť. Črty Laodicey sa odrážajú v našich črtách. List do Laodicey je tiež „súdom proti ľudu“ Laodicey. To je ďalší význam mena tejto cirkvi. Laodicea znamená „ľud súdu“. Čo teda má robiť? Podľa autora listu nie je potrebné hľadať odpoveď tu na zemi, v prejavoch na sympóziách a v hluku zasadaní, či dokonca v hre moci a peňazí. Riešenie prichádza odinakiaľ. Títo falošní boháči závisia od nepravých zobrákov. Dovoľujú, aby ich pokladali za bohatých. Boh

odpovedá v úlohe žobráka, ktorý klope na ich dvere a prosí, aby mu otvorili. Riešenie sa nachádza pred dverami. Je potrebné vstať, ako milá z Piesne piesní, a otvoriť dvere. (Pies 5,5) Tomu, kto sa na to odváži, „kto zvíťazi“, Boh sľubuje celé svoje vznešené a nekonečné kráľovstvo: „...bude sedieť so mnou na mojom tróne.“ (Zj 3,21)

Je to uistenie o inom životnom poriadku, o inej vláde, o inej slobode v radosť z toho, čo sme sami nezískali. Tomu, kto otvorí dvere tu na zemi, otvorí Boh dvere k svojmu trónu tam hore.

Je významné, že ihneď po tom sa videnie zmieňuje o „otvorených dverách“ k Božiemu trónu v nebi. (Zj 4,1.2) Malo by teda existovať dvojé dverí. Jedny sú na zemi – Boh na ne klope, netrpezlivo a usilovne. List Laodicei tu preberá obraz z Piesne piesní: „Čuj! Môj milý klope: Otvor mi, sestra, milovaná moja!“ (Pies 5,2) Ak veríme, že ide o rovnaký obraz, údery sú veľmi silné. Samotný zmysel hebrejského slova *dapaq*, ktoré je použité v Piesni piesní, znamená „prudko búchať“. Toto slovo použil Jákob, keď vyjadroval násilie pastiera, ktorý bije svoje ovečky, aby ich prinútil k rýchlejšej chôdzi⁹⁵. Nejde teda o jemné klopanie. Je to búchanie. Tento Boží zápal hovorí o závažnosti situácie a o jeho horúcej láske. Otvorenie týchto dvier záleží od našej vôle. Sú to dvere nášho srdca. Je to kresťanstvo prežívané v tele a čase. Sú to naše voľby a naše zápasy, naša odpoveď na Božiu výzvu o vstup do nášho života.

Druhé dvere sú v nebi. Môže ich otvoriť len Boh a vedú k Božiemu odpusteniu a do jeho kráľovstva. Kresťanstvo teda nie je iba náboženstvo existenciálnej povahy, etika alebo emócia, ktorá by sa týkala len jednotlivca počas jeho pozemského života. Božie kráľovstvo nie je len „medzi vami“. (Luk 17,20.21) Zjavenie hovorí aj o iných dverách, tých v nebi, od ktorých má kľúč jedine Boh. Božie kráľovstvo je tiež vesmírne. (Luk 17,24) Je tu dvakrát použitý rovnaký obraz dvier, aby bolo zrejmé, že medzi obidvoma existuje vzťah. Nebeské kráľovstvo sa začína už tu na zemi, keď otvoríme dvere. Ten, kto klope na dvere, to jasne hovorí: „Vojdem k nemu a budem stolovať s ním a on so mnou.“ (Zj 3,20) Hostina je tu súčasťou našej existencie. Boh zostupuje až k nám, toleruje náš jedálny lístok a našu chuť. Je z nášho stola. Ale v kontakte s ním sa v nás vytvára a cibí iná chuť. Táto blízkosť vytvára potrebu inej blízkosti, opravdivejšej, reálnejšej. Pokrm sa teda iba ochutnáva, ako predjedlo, ktoré vyvoláva chuť na ďalší pokrm, až po „a on so mnou“.

(Zj 3,20) Čím viac žijeme s Bohom tu na zemi, čím viac sa k nemu približujeme, tým viac sa stáva naliehavejšou potreba jeho prítomnosti, tým viac vnímame všetko, čo chýba tomuto pokrmu, tým viac túžime po inom svete, kráľovstve v nebi. Čím viac otvoríme naše vlastné dvere tu na zemi, tým viac túžime, aby sa pre nás otvorili tie druhé, v nebi.

Kapitola druhá

Džihád kresťanov

Predohra o nebeskom tróne

Nasledujúce videnie, akoby odpoveď na túžbu Zeme, náhle odhaľuje „otvorené dvere na nebi“ (Zj 4,1) a Jána znovu zaujme ten istý hlas Syna človeka, ktorý ho prekvapil na začiatku videnia. Prorok sa teraz musí premiestniť do blízkosti Syna človeka. „Vystúp sem“, znie výzva z výšin. (Zj 4,1) To, čo vidí, potvrdzuje, že sa nachádza v novom prostredí: „A hľa, na nebi stál trón a na tróne bol Sediaci.“ (Zj 4,2)

Kniha Zjavenie sa zo všetkých kníh Novej zmluvy najviac odvoláva na trón. Zo 62 výskytov slova „trón“ v Novej zmluve sa 47 nachádza v knihe Zjavenie, potom nasleduje evanjelium podľa Matúša, kde sa vyskytuje iba štyrikrát. Už táto skutočnosť vyjadruje dôležitosť tohto motívu v Jánovom videní. Čitateľom, Jánovým súčasníkom, ktorých sa pozemské tróny, najmä trón cisára, priamo dotýkali, čitateľom všetkých dôb, ktorí sa obávajú moci, alebo sa o ňu usilujú, kniha Zjavenie niekoľkokrát pripomína, že existuje „trón na nebi“, vyvýšený nad všetky tróny. Slovo „trón“ je kľúčovým slovom 4. kapitoly. Zo 47 použití v Zjavení sa 14 nachádza v tejto kapitole.

Tento trón sám o sebe je prakticky neopísateľný. Ján sa uspokojuje iba so zmienkou o ňom. Rovnako je to s osobou, ktorá sedí na tróne. Nie je tu žiadny opis toho, ako vyzerá, iba náčrt akéhosi porovnania. Je tu použitý termín *homoios* (ako, majúci výzor, podobný). (4,3) Ján nie je schopný presne identifikovať to, čo vidí. Skutočnosť presahuje slová. Je teda viac básnikom než prorokom, keď opisuje svoje videnie pomocou obrazov, ktoré sú súčasťou jeho sveta. Tá osoba sa mu javí

ako tri drahokamy: jaspis, karneol a smaragd. To, že tieto tri kamene sú presne pomenované, ukazuje, že to nie je iba básnický štýl alebo dojem, ale určitá súvislosť. Tieto tri kamene sa nachádzali na náprsníku veľkňaza. (2 Moj 28,17) V skutočnosti ich vidíme pohromade iba tu. Ján nevidí veľmi veľa z božskej osoby, až na tieto drahokamy pripomínajúce náprsník veľkňaza. Zámer zostáva stále rovnaký: pripomenúť prostredie chrámu.

Dúha okolo trónu ešte pridáva na veľkoleposti a žiare, ku ktorej sa tiež viaže spomienka na potopu. Boh ňou uisťuje o svojom milosrdenstve, ktoré zmierňuje požiadavky jeho spravodlivosti. Dúha objavujúca sa uprostred oblakov, bleskov a hromov, (Zj 4,5) ktoré sú znamením blížiacej sa búrky a obrazom Božieho hnevu,⁹⁶ je znamením Božej lás-ky, ktorá sa spája s jeho spravodlivosťou, aby spasila človeka a ukázala mu nádej. Je to, ako to vykladá prorok Ezechiel, „podoba slávy Hospodinovej“ (Ez 1,28) alebo jeho nekonečnej veľkosti a moci. Pretože celý vesmír, nebo aj zem, sa objímajú v rovnakom oblúku dúhy.

Trón obklopuje dvadsaťštyri starcov. Vysoký vek ich pripodobňuje k božskému sudcovi s bielymi vlasmi (pozri Zj 4,4) a ich umiestnenie – sedia na trónoch podobne ako on (Zj 4,4) – ukazujú na ich postavenie sudcov⁹⁷. No až v Zj 20,4 ich vidíme pri súdnom pojednávaní. Tu ich zatiaľ Ján vidí, ako sa venujú najmä uctievaniu a oslave Boha. (Zj 4,9-11) Tieto dve činnosti však nie sú nezlučiteľné.

Starci sedia na tróne podobne ako veľkňaz, tak ako on sú poverení dvojitém poslaním sudcu a kňaza. Toto spojenie funkcií siaha až do Mojžišovej doby, keď kňaz vykonával zároveň funkciu sudcu⁹⁸. Týchto dvadsaťštyri starcov predstavuje víťazov, o ktorých hovorí list do Laodicey. Sú povolani, aby zasadli na trón, aby súdili v spoločnosti Syna človeka a jeho Otca. (Zj 3,21) Nakoniec, sú s nimi spojení. Sú poverení odovzdať „modlitby Božieho ľudu“ (Zj 5,8) a jeden z nich dokonca pomáha Jánovi rozpoznať spasený ľud. (Zj 7,13.14) Počet 24, je, samozrejme, symbolický. Jeho základom je číslo 12, ktoré predstavuje ľud zmluvy (4 – číslo zeme krát 3 – číslo Boha). Dvanásť kmeňov Izraela v Starej zmluve, dvanásť apoštolov v Novej zmluve vychádza z rovnakej symboliky, ktorá je jasne potvrdená v knihe Zjavenie. (Zj 21,12.14) Číslo 12 predstavuje ľud zmluvy. Je to ľud vyvolený a zachránený, ideálny a úplný Izrael, Izrael knihy Zjavenie a Novej zmluvy. Jánovu pozornosť nepúta

ani tak ich úrad sudcov, ako ich činnosť oslavujúcich a uctievajúcich kňazov. (Zj 4,9-11) Počet 24 je z tohto pohľadu tiež zámerný, pretože je spojený so službou v chráme, ktorú zabezpečovali kňazi, rozdelení práve do dvadsiatich štyroch skupín. (1 Par 24,18) Každá skupina mala svojho vodcu, všeobecne známeho pod menom „veliteľ“ (hodnostár). (1 Par 24,5) Je zaujímavé, že Mišna ich označuje názvom „starší“⁹⁹. Tak ako kňazi, aj levíti boli rozdelení na dvadsaťštyri skupín (1 Par 25,31) a – rovnako ako títo „starší“ z knihy Zjavenie – chválili Boha hrou na harfu. (Zj 5,8; pozri 1 Par 25,6-31) Prostredníctvom týchto „starších“ Ján teda vidí nebeskú bohoslužbu, ideálny opak toho, k čomu smeruje a čoho je obrazom pozemská bohoslužba¹⁰⁰.

More z priesvitného skla, ktoré je ako krištál a tiahne sa do nekonečna pred trónom, (Zj 4,6) ešte umocňuje vesmírnu dimenziu deja.

Boží trón vznášajúci sa nad vodami znázorňuje Božiu vládu a jeho moc nad vodou. Boh je tu predstavený ako Stvoriteľ. V 1. knihe Mojžišovej, na prvej strane Biblie, je stvorenie opísané ako víťazstvo nad vodou, ktorá predstavuje ničotu a tmu.¹⁰¹

Túto tému preberajú najmä Žalmy¹⁰² a kniha Izaiáš.¹⁰³ Keď Žalm 104 umiestňuje Boží trón nad vodami, vyjadruje tým Božiu nadvládu nad stvorením: „Príbytky si staviaš na vodách“. (Ž 104,3) Tento obraz pravdepodobne inšpiroval stavbu odliatku mora na nádvorí chrámu, (2 Par 4,2) ktorý bol často prirovnávaný k Božiemu trónu.¹⁰⁴ Pripomínal tiež, že božský Sudca, Kráľ vesmíru, je Stvoriteľom, pretože jedine Stvoriteľ je kráľom vesmíru.¹⁰⁵

Je významné, že zmienka o sklenenom mori, ktoré pripomína zázrak stvorenia, je uvedená zmienkou o Božom Duchu, (Zj 4,5) ktorého úlohu pri stvorení poznáme. (1 Moj 1,2)

Je tiež dôležité, že ihneď po sklenenom mori prichádza videnie štyroch živých bytostí, ktoré predstavujú poriadok zeme. V Biblii, tak ako na starodávnom Strednom východe, číslo 4 symbolizuje pozemský svet. Myslí sa zvlášť na štyri končiny nebies¹⁰⁶ a štyri uhly zeme.¹⁰⁷ Prorok Daniel hovorí o štyroch nebeských vetroch, (Dan 7,2) aby vyjadril úplnosť zemského priestoru. Odvoláva sa na štyri kráľovstvá, aby opísal priebeh ľudských dejín. (Dan 2,7)

Na týchto štyroch živých bytostiach je pozoruhodný ich výzor. Prvá pripomína leva, druhá býka (alebo teľa), tretia človeka a štvrtá orla. Staré

židovské podobenstvo, *midraš*, používa ten istý obraz. Podľa rabína Abahu existujú štyri mocné bytosti: orol, najmocnejší medzi vtákmi; býk, najmocnejší medzi domácimi zvieratami; lev, najmocnejší medzi divými zvieratami; a nakoniec človek, najmocnejší medzi všetkými zvieratami.¹⁰⁸ Podľa tejto tradície tieto štyri zvieratá predstavujú celé stvorenie, tak ako dvadsaťštyri starcov predstavuje najmä ľudský druh. Stvorenie vesmíru je teda srdcom videnia o tróne.

Liturgia, v ktorej odpovedá zbor dvadsiatich štyroch starcov na spev štyroch živých bytostí, dáva taký istý dôraz na stvorenie.

Tieto štyri bytosti sa pohybujú okolo trónu a spievajú v rytme troch, aby bolo zrejmé, že oslavujú Boha nebies: „Svätý, svätý, svätý..., ktorý bol, ktorý je a ktorý príde.“ (Zj 4,8) Tento paralelizmus vyjadruje myšlienku, že Božia svätosť sa prejavuje v troch obdobiach ľudských dejín a existencie človeka: v minulosti, prítomnosti a budúcnosti. Prorok Izai-áš dostal rovnaké videnie. (Iz 6,1-3) V ňom sa tiež trikrát prevoláva Božia svätosť: „Svätý, svätý, svätý je Hospodin mocností, plná je všetka zem Jeho slávy.“ (Iz 6,3)

Len čo tieto štyri bytosti dokončili svoj spev, dvadsaťštyri starcov padá na kolená, klaňajú sa a kladú svoje koruny pred trón. Potom sa opäť všetko dáva do pohybu. Táto liturgická služba sa nikdy nekončí, pretože štyri živé bytosti neprestávajú opakovať svoju pieseň.

Táto scéna bez prestania naplňa priestor aj čas. Okolité krajina, predmety, výkriky, spev, slová, obrazy a prítomné osoby, všetko je spojené v rovnakej chvále Boha ako Stvoriteľa: „Hoden si, Pane a Bože náš, prijať slávu, česť i moc, lebo ty si stvoril všetky veci a z tvojej vôle jestvovali a boli stvorené.“ (Zj 4,11)

To, že Boh je Stvoriteľ vesmíru, náš Stvoriteľ, ho robí hodným oslavovania ako sudcu a kráľa. Bez tejto skutočnosti oslavovanie stráca svoj zmysel a stáva sa modloslužbou. Pretože buď oslavujeme Stvoriteľa, alebo zbožňujeme stvorenie. Jedine Boh, pretože je Stvoriteľ, môže súdiť a rozhodovať o osude a spáse vesmíru, o našom osude a spasení. „Jediný Boh je hoden.“ Toto tvrdenie, ktoré uzatvára scénu 4. kapitoly, sa akoby v ozvene znova opakuje v 5. kapitole: „Kto je hoden?“ (Zj 5,2)

Otázka rozliehajúca sa ako silný výkrik, sa vzťahuje na zapečatenú knihu, ktorú vidí prorok v pravej ruke božského Sudcu sediaceho na

tróne: „Kto je hoden otvoriť knihu a rozlomiť jej pečate?“ (Zj 5,2) Táto otázka však zostáva visieť v prázdnote. Odpovedá na ňu len mlčanie vesmíru. „Nikto ani na nebi, ani na zemi, ani pod zemou“ (Zj 5,3) nie je pokladaný za hodného. Ján preto prelieva horké slzy. Jeho žal sa dotýka jedného zo starcov, ktorý ho uisťuje: „Neplač, hľa, zvíťazil lev z pokolenia Júdovho, výhonok Dávidov, aby otvoril knihu a jej sedem pečatí.“ (Zj 5,5)

Šavúót

To videl Ján v strede celej scény a všetkých bytostí, „medzi trónom“. (Zj 5,6) Práve počul hovoriť o vodcovi Júdu, o mocnom a víťaznom levovi – a vidí slabú obeť, obetovaného baránka. Tento paradox, ktorý spája moc so slabosťou, sa opäť objavuje u baránka už vyzbrojeného siedmimi rohmi. Inými slovami, silný baránok, ako naznačuje množstvo rohov, ktoré sú v Biblii symbolom sily.¹⁰⁹ Má tiež sedem očí, čo je symbolom hojnosti Ducha. (Zj 5,6)

Je zrejmé, že táto osoba, obetovaný baránok, predstavuje samotného Ježiša Krista, Mesiáša, syna Dávidovho, leva z kmeňa Júdovho, (Zj 5,5) víťaza nad smrťou a zlom, práve vďaka svojmu pokoreniu a smrti. Práve tohto baránka vidí Ján blížiti sa k Božiemu trónu, kde sa zmocňuje slávnej zapečatenej knihy: „Ten prišiel a vzal knihu z pravice Sediaceho na tróne.“ (Zj 5,7)

Ježiš Kristus teraz stojí po pravici „Sediaceho na tróne“. Je to scéna, ktorú apoštol Peter videl naplňať sa vo chvíli *šavúót*, sviatku týždňov (Turíc) a ktorú vykladá ako predobraz uvedenia Ježiša Krista na trón po jeho vzkriesení: „Toho Ježiša vzkriesil Boh a svedkami toho sme my všetci. Keď ho Božia pravica vyvýšila a keď prijal od Otca Ducha Svätého, ktorý bol sľúbený, vylial ho a vy to teraz vidíte a počujete.“ (Sk 2,32.34)¹¹⁰

Tento obraz vypožičaný zo starovekého Stredného východu predstavuje rituálne obrady pri korunováci nového kráľa. Prvou úlohou následníka trónu bolo prečítať spojeneckú zmluvu, ktorá ho spájala s jeho zvrchovaným pánom.¹¹¹ Rovnako aj v Izraeli novokoronovaný kráľ musel pri korunováci čítať zákon, „Knihu zmluvy“¹¹², aby tým vyjadril svoj vazalský záväzok voči Bohu – zvrchovanému pánovi v Izraeli.

Taký istý scenár charakterizuje obrad zmluvy pod Sínajom. (2 Moj 19 a 20) Aj tam ľud dostáva dokument, ktorý Boh popísal po obidvoch stranách. (2 Moj 32,15; pozri Zj 5,1) Aj tam je táto udalosť sprevádzaná hrmením, bleskami a zvukom šófaru. (2 Moj 19,16; 20,18; pozri Zj 4,1-5) Aj tam je prorok vyzvaný „vystúpiť“, aby dostal Božie zjavenie. (2 Moj 19,24; pozri Zj 5,10) Aj tam je ľud povolaný stať sa kráľovským kňazstvom. (2 Moj 19,6; pozri Zj 5,10) Nakoniec aj tam je to príležitosť na vysvätenie svätyne (na zemi v 2 Moj 19–40 a v nebi v Zj 4 a 5¹¹³).

Ježišovo uvedenie na trón vykladá teda prorok v Zjavení ako vysvätenie svätyne. List Židom vysvetľuje hlboký zámer tohto obrazu: „Zo všetkého, o čom hovorím, je hlavné toto: Máme takého Veľkňaza, ktorý si zasadol po pravici trónu Velebnosti v nebesiach ako služobník svätyne a pravého stánku, ktorý postavil Pán, a nie človek“. (Žid 8,1.2)

Tento spôsob vyjadrovania, poznamenaný levitským obradom, bol určený na to, aby židovskí kresťania vo svojej dobe pochopili úlohu a hodnotu Kristovej obete a predovšetkým, aby ukázal na jeho činnosť: Ježiš Kristus je živý a stále koná v náš prospech.

Je tiež zaujímavé, že táto scéna Ježišovho uvedenia na trón je umiestnená do liturgického kontextu Turíc. Naznačujú to tiež početné podobnosti s 2. knihou Mojžišovou, 19. a 20. kapitolou, čo je základný text židovskej liturgie tohto sviatku. Kniha Skutky apoštolov to potvrdzuje na dejinách prvých kresťanov. Ježišovo uvedenie na trón v nebi je spojené s kresťanskými Turícami na zemi. (Zj 2,1.34) V knihe Zjavenie sú Turice, ktoré pripravujú scénu pre sedem pečatí, v priamom vzťahu s Veľkou nocou, ktorá uviedla sedem listov. Zjavenie teda presne dodržiava židovský kalendár. Turice nastávajú ihneď po Veľkej noci a označujú koniec päťdesiatich dní, počítajúc od druhého dňa Veľkej noci. (3 Moj 23,15.16) Odtiaľ pochádza názov Turice, ktorý v gréčtine znamená „päťdesiaty“ alebo židovský názov *šavuót*, ktorý znamená „týždeň“. Je to narážka na sedem týždňov (7x7), ktoré zahŕňajú toto obdobie.

Všetky naučenia židovských Turíc opäť nachádzame v kresťanských Turiciach. Je to tiež doba prvotín, prvých obrátení ku kresťanstvu a založenie cirkvi. Je to čas, keď sa plní sen, ktorý Boh predložil Izraelcom pri vyjdení z Egypta, v čase prvých Turíc: „Urobil si ich kráľovstvom a kňazmi.“ (Zj 5,10; pozri 2 Moj 19,6)

Kresťanské Turíce teda znamenajú počiatok vyliatia Ducha v plnosti.¹¹⁴ Náš úryvok na to naráža v zmienke o „siedmich Božích duchoch.“ (Zj 4,5)

Pre kresťanov je to však predovšetkým doba, ktorá nasleduje po Ježišovom vzkriesení, slávna doba jeho nástupu na nebeský trón. Výrazy textu z knihy Zjavenie, ktoré označujú Baránka ako „leva z pokolenia Júdovho, výhonok Dávidov“, (Zj 5,5) to zrejme pripomínajú. Staré zaslúbenie o večnej dávidovskej dynastii sa naplnilo.¹¹⁵

V tom je zmysel tohto obradného postoja Syna človeka stojaceho po pravici Božej. Celé nebo je tým dojaté.

Na položenú otázku: „Kto je hoden otvoriť knihu?“ zaznie odpoveď v podivuhodnej bohoslužbe, do ktorej sa zapája celý vesmír. Jedine obetovaný Baránok je „hoden“. Celá bohoslužba rozvádza túto tému v silnejšom štvordobom takte.

1. Najprv sú to štyri živé bytosti a dvadsaťštyri starcov, ktorí spievajú: „Hoden si“ a uvedený je aj dôvod: „Lebo si bol zabitý a svojou krvou vykúpil si Bohu ľudí z každého kmeňa, jazyka, ľudu i národa.“ (Zj 5,9)

Spev je sprevádzaný harfou. Do hudby sa mieša vôňa, symbol modlitieb všetkých tých, ktorí volali v nádeji. (Zj 5,8) Tento spev je úplne jedinečný, až doteraz nikdy neslýchaný, nová báseň, nové pocity, nová melódia: je to „nová pieseň“. (Zj 5,9) Tento výraz je v žalmoch veľmi častý na vyjadrenie chvály Bohu a prežitia radikálnej zmeny – na ceste z tmy k svetlu, od smrti k životu. Rovnaký výraz sa obvykle objavuje v súvislosti so stvorením.¹¹⁶

2. Potom v súzvuku odpovedajú miliardy anjelov: „Hoden je Baránok“ a upresňujú: „...prijat' moc, bohatstvo, múdrosť, silu, česť, slávu aj dobrorečenie“. (Zj 5,12) Akoby náhodou sedem pojmov – číslo 7 však vyjadruje zámer – malo zodpovedať siedmim rohom, symbolom jeho moci.

3. Všetky stvorené bytosti vo vesmíre „na nebi, na zemi, pod zemou i na mori a všetko, čo je v nich“ (Zj 5,13) sa pridáva k nesmiernemu anjelskému chorálu, z ktorého ako ozvena opakujú posledné slová, no teraz v opačnom poradí. Anjeli končia svoju odpoveď slovami: „...silu, česť, slávu aj dobrorečenie.“ (Zj 5,12) Stvorené bytosti celého vesmíru odpovedajú: „...česť, sláva a vláda.“ (Zj 5,13) Možno preto, aby zdôraznili svoj harmonický súlad a jednotu s predchádzajúcim spevom.

4. Toto vyznanie nakoniec uzatvárajú štyri živé bytosti, a to jediným slovom, ktoré vyjadruje súhlas s týmto vyznaním: „Amen!“ (Zj 5,14)

Scénu uzatvára pohľad na starcov, ktorí sa skláňajú a oslavujú. Bohoslužba sa končí tichom. Pretože v tomto štádiu už slová nedokážu nič viac vysloviť. Iba ticho môže vyjadriť nevysloviteľné.

Sedem pečatí

V hre je osud celého vesmíru. Už od prvých slov to hlas, ktorý bol ako hlas trúby, jasne vyjadril: „Ukážem ti, čo sa má po tomto diať.“ (Zj 4,1)

Videnie siedmich pečatí je v tomto smere odlišné od videnia o siedmich cirkvách. V listoch siedmim cirkvám prorok tiež videl „čo je“, teda veci, ktoré sú, nielen „čo sa potom bude diať“. (Zj 1,19¹¹⁷) Videnie o pečatiach teda naznačuje zlom v knihe Zjavenie. Od tejto chvíle sa videnie sústreďuje výlučne na budúcnosť.

Celá symbolika sa mení, aby potvrdila toto zameranie. Zvitok je v Božej pravici, v ruke, ktorá koná a zachraňuje, v ruke Božej, ktorá riadi chod ľudských dejín.¹¹⁸ Takisto gesto Syna človeka, ktorý preberá zvitok do svojich rúk, označuje jeho účasť pri vedení dejín k horizontom stanoveným podľa zmluvy zhora.

Obsah zvitku nie je udaný.¹¹⁹ Iba jeho forma. Ide o „opistograf“, manuskript, rukopis písaný po obidvoch stranách, tak ako mnoho právnych dokumentov tej doby.¹²⁰ Je teda potrebné otvoriť všetky pečate, aby mohol byť rozvinutý celý zvitok.

Až na konci, pri siedmej pečati, pochopíme a nádej sa naplní.

Pečate sú otvorené jedna za druhou a každá začína novú etapu smerom k nádeji.

Tak ako v listoch cirkvám, aj tu je slovo „prísť“ hlavným motívom, ktorý prechádza všetkými siedmimi pečatami a naznačuje myšlienku postupu v čase:

Prvá pečať: „Pod!“ (Zj 6,2)

Druhá pečať: „Pod!“ (Zj 6,3)

Tretia pečať: „Pod!“ (Zj 6,5)

Štvrtá pečať: „Pod!“ (Zj 6,7)

Piata pečať: „Kedy už?“ (Zj 6,10)

Šiesta pečať: „Prišiel“ (Zj 6,17)

Siedma pečať: „Ticho“ (Zj 8,1)

„Príd“, ktoré pravidelne vyjadruje každá zo štyroch živých bytostí, sa s určitou netýka Jána a len čiastočne sa týka koňa, ktorý sa objavuje. V skutočnosti je „príd“ výzvou Baránkovi a týka sa najmä príchodu Ježiša Krista, parúzie. Grécke sloveso *erkhestai* je výraz používaný v Zjavení na označenie Kristovho príchodu.¹²¹ Ide o rovnaký rozkazovací tvar, *erkhou*, ktorý sa objavuje v závere knihy na vyjadrenie úpenlivej modlitby. (Zj 22,7.20)

Výkrik „Kedy už?“ (Zj 6,9.10) v piatej pečati zaznieva najnetrpezlivejšie. Je to krik tých, ktorí došli „na koniec času“. ¹²² V šiestej pečati je príchod prežívaný ako prítomná udalosť: „Prišiel.“ Siedma pečať už nehovorí o príchode. Nie je tam nič, iba mlčanie. Už nič neprichádza. Stalo sa.

Sedem pečatí je teda umiestnených na ceste dejín ako vodidlo v smere príchodu Baránka, v perspektíve Božieho kráľovstva. Sedem pečatí, rovnako ako sedem cirkví, sa teda musí vykladať v prorockom zmysle.

Videnie siedmich pečatí nasleduje po videní siedmich listov. Ide o tie isté dejiny, ktoré sa odvíjajú krok za krokom, ako ich zjavuje prorocká inšpirácia. Ale zatiaľ čo videnie siedmich listov vypovedá o nevernosti a odpadnutí cirkvi, videnie siedmich pečatí skôr odhaľuje jej utláčanie, násilie a prenasledovanie.

Biely kôň

Baránok otvára prvú pečať a zjavuje sa biely kôň, symbol dobývania a víťazstva. Keď rímsky generál oslavoval svoje víťazstvo, šiel na bielom koni na čele svojej armády. Prorokov výklad potvrdzuje tento symbolický význam: „Bol mu daný veniec, a vyšiel ako víťaz, aby víťazil.“ (Zj 6,2) Na druhej strane je významné, že príchod bieleho koňa oznamuje prvú bytosť podobná levovi. (Zj 4,7) Tento mesiánsky obraz bol totiž spojený práve s Júdom a s víťazstvom Ježiša Krista, ktoré mu dovoľovalo otvoriť pečate. (Zj 5,5) Navyiac je mu daná „koruna víťaza“ (*stefanos*). V Zjavení 19 sa objavuje ten istý obraz na predstavenie víťazstva Ježiša Krista: na bielom koni ide korunovaný jazdec. (19,11-16) Ale koruna tohto jazdca je kráľovská (*diadema*). Aj keď tento obraz bieleho koňa zo Zjavenia 6 predstavuje Ježiša Krista, netýka sa príchodu jeho kráľovstva. Ježiš Kristus je víťaz, ale ešte nie kráľ. Určite, bitka bola vyhraná, ale vojna sa ešte neskončila. V našom texte je jazdec opísaný pri výjazde, nie pri

príchode: „vychádza“. Dejiny kresťanstva s jeho dobývaním sveta sa práve začali. Je to obdobie prvých kresťanov a apoštolskej cirkvi (približne od 1. do 3. stor.).

Je to obdobie, v ktorom je cirkev ešte nedotknutá neskoršími kompromismi, politikou a násilím, doba, keď dobýva svet ešte dôkazmi svojho kresťanského života a presvedčenia, ale najmä svojím odvolávaním sa na víťazstvo Ježiša Krista. Napodiv víťazstvo, o ktorom hovorí náš text, nie je spojené s vojnami alebo krviprelieváním. Nie je to víťazstvo dosiahnuté bojom a stratégiami. Koruna víťaza (*stefanos*) je cirkvi „daná“. (Zj 6,2) Je to milosť zhora. Jazdec má luk, ale o žiadnom šípe nie je zmienka. Luk je prázdny a nepoužitý. Dobývanie by malo byť vedené bez krviprelievania. Ide o mierumilovné dobývanie.

Ohnivočervený kôň

Kôň, ktorý sa objavuje pri rozlomení druhej pečate je ohnivočervený. Jeho príchod oznamuje druhá bytosť podobná teľaťu (býkovi). Ten, kto na ňom ide, dostáva poverenie „odňať mier zo zeme“. (Zj 6,4) Ľudia sa medzi sebou zabíjajú. Jazdec sa vyznačuje „veľkým mečom“.

Druhé obdobie teda naznačuje zmenu v dejinách kresťanstva. Prechádza sa od mieru k vojne. Nejde o prenasledovanie, ale skutočne o vzájomné zabíjanie. Všetko o tom svedčí. Ohnivá farba koňa, ktorá je symbolom preliatia krvi (pozri 2 Kráľ 3,22); býk, ktorý pripomína jatky (Luk 15,27); a najmä veľký meč, ktorý oznamuje vojnu. Rovnaké slovo *machaira* sa nachádza v knihe Enoch (162 – 130 pr. Kr.), kde je „veľký meč“ daný Izraelovi na boj s nevernými a na ich zabíjanie. (2. Enoch 90,19)

Je to obdobie, v ktorom cirkev bojuje o politickú nadvládu, doba cisárskej cirkvi od 4. do 5. storočia. Je to obdobie vojen medzi ariánskymi a katolíckymi kresťanmi. Prvýkrát cisári podporujú svojou politickou a vojenskou mocou cirkevné dobývačné vojny. Rímsky cisár Konštantín (306 – 337) a potom franský cisár Chlodovik (481 – 511) bojujú na ich strane. Toto obdobie opisuje Jules Isaac ako dobu, kedy „sa kresťanská cirkev z postavenia prenasledovanej pozdvihuje (alebo upadá) do postavenia víťaznej a čoskoro oficiálnej cirkvi“.¹²³

Čierny kôň

Pri rozlomení tretej pečate sa objavuje čierny kôň. Jeho jazdec drží v ruke váhy, ktoré slúžia na meranie prídely potravín. Predstavujú teda hlad, tak ako u Ezechiela: „Človeče, hľa, polámam oporu chleba v Jeruzaleme a budú jesť odvážený chlieb s ustarostenosťou aj vodu budú piť mierou vymeranú s hrôzou.“ (Ez 4,16)

Čierny kôň nasleduje po ohnivočervenom koňovi, tak ako hlad prichádza po vojne. Hlas, ktorý hovorí, znie z prostriedku štyroch bytostí, je teda hlasom Baránka, pretože práve tam sa Baránok posadil, „uprostred medzi trónom a tými štyrmi bytosťami a starcami“. (Zj 5,6) Slovo Sediceho na tróne, aby súdil, znie ako hlas Baránka. Spravodlivosť je mierená milosrdenstvom. Hlas prikazuje: „Olej a víno však nepoškodí!“ (Zj 6,6) Toto obmedzenie je prekvapujúce. Olivovník a vínná réva, ktoré sú zakorenené hlbšie než obilie, obvykle lepšie odolávajú suchu a prežívajú ľahšie než pšenica alebo jačmeň. Navyše, zrnó, olej a víno predstavujú v Biblii spravidla tri plodiny izraelskej krajiny.¹²⁴ Toto neprirodené vymedzenie účinku sucha naznačuje, že jazyk je symbolický a vyzýva k duchovnému výkladu. Už zjavenie tretej bytosti podobnej človeku naznačuje tento zámer. Uprostred, v protiklade s inými bytosťami podobnými zvieratám, predstavuje táto ľudská bytosť s tvárou podobnou človekovi duchovnú oblasť v protiklade k zvieracej, ktorá predstavuje prirodzený stav, nie náboženský.¹²⁵ (pozri Dan 4,16.34; 7,8.13) Hlad sa teda týka duchovnej oblasti. Navyše, rozdiel medzi zrnom na jednej strane a olejom a vínom na strane druhej vyzýva k zvláštnemu symbolickému výkladu a ak vykladáme každú z týchto troch plodín v duchovnom zmysle, ako ho podávajú Písma, zdá sa, že:

- zrnó, z ktorého sa vyrába chlieb, symbolizuje Božie slovo¹²⁶;
- olej je symbolom Božieho Ducha¹²⁷;
- víno symbolizuje krv Ježiša Krista¹²⁸.

Proroctvo tretej pečate teda znamená, že duchovný hlad a sucho zasahujú len Božie slovo, ale netýkajú sa Božieho Ducha a krvi Ježiša Krista. Chápeme teda, prečo sú symboly rozdelené – zodpovedajú dvom zložkám zmluvy, ľudskej a božskej. Z ľudského hľadiska cirkev stratila svoj zmysel a svoje poverenie. Už sa nestará o duchovné a teologické (intelektuálne) potreby verných. Ľud nie je sýtený. Štúdium Božieho slova je zanedbávané a poznanie úbohé.

Naopak, z Božej strany – vďaka pôsobeniu Ducha a obeti Ježiša Krista – Boh pokračuje v diele záchrany svojho ľudu. Toto zasľúbenie dané uprostred duchovnej biedy pôsobí ako balzam. Je zaujímavé, že „vino a olej“ sú v Písme tiež spojené s obväzovaním rán¹²⁹. Je veľmi pravdepodobné, že tieto symboly – v myšlienkovvej súvislosti – majú dvojaký zmysel, ktorý sa vzájomne nevylučuje. Biblická symbolika sa často používa takýmto spôsobom. Vín a olej, ktoré predstavujú Božie dielo vykúpenia, pôsobia zároveň ako balzam na rany.

Prorockto tretej pečate sa zameriava na obdobie, v ktorom cirkev tak zamestnáva svetský, časný úspech, že zanedbáva duchovné sytenie ľudu. V texte je toto ekonomické a materiálne zameranie naznačené zrnom, ktoré sa váži a peniazmi, za ktoré sa kupuje. Aj tu je symbolika dvojznačná. Pripomína materialistické zameranie cirkvi, a zároveň duchovný hlad kresťanov. Jedno ide prirodzene s druhým.

Je to obdobie, v ktorom cirkev upevňuje svoju pozemská moc a nadobúda vlastné územie. Itália bola práve oslobodená od ariánskej nadvlády (538). Cirkev sa teda môže bez prekážok chopiť moci. Ako to zaznamenáva Y. Congar, sú položené „základy hierarchisticko-dedičnej a nakoniec teokratickej moci“.¹³⁰ Gregor Veľký (590 – 604) je považovaný za prvého pápeža „s kumulovanou funkciou, zodpovednosti vládcu štátu a cirkvi“¹³¹.

Súbežne s týmto pozemským a politickým úspechom cirkev stráca kontakt so štúdiom Biblie. Inštitúcia a tradícia pomaly vytlačili odkaz inšpirovaného slova Písma. Toto ponaučenie z cirkevných dejín znie ešte dnes veľmi silne a bije na poplach proti všetkým cirkvám, ktoré sa usadzujú. Vždy, keď cirkev zamerala svoje úsilie na kamenné stavby a štruktúru, bolo to sprevádzané duchovnou biedou ľudu. Tým, že sa zaplietla do relatívneho, stratila záujem o absolútne. Ale riziko je ešte závažnejšie. Dejiny nakoniec ukazujú iné nebezpečenstvo. Cirkev, istá svojou mocou a upevnená po politickej stránke, sa vyhlasuje za autoritu pravdy. Dogma nahrádza hľadanie pravdy v Písme. Odtiaľ je už len krôčik k netolerancii a utláčaniu, k čomu čoskoro dôjde.

Plavý kôň

Rozlomenie štvrtej pečate uvoľňuje koňa, ktorého plavá (šedá) farba (*chloros*) pripomína smrť a teror. Tohto koňa tieňov ohlasuje štvrtá bytosť

podobná letiacemu orlovi, pripravenému vrhnúť sa na svoju korisť. Je to obraz, ktorý v Písme pripomína prenasledovanie a hrozbu smrti¹³². Teraz cirkev zosobňuje smrť v najvyššej miere. Nielen jazdec, ktorého meno je „smrť“, ale aj skutočnosť, že je prvýkrát sprevádzaný druhým jazdcom menom *hádés* (miesto mŕtvych). Týmto gréckym slovom Septuaginta prekladá hebrejské slovo *šeól*, čo znamená miesto, stav mŕtvych. Slová, „smrť“ a „územie mŕtvych“ sú často v knihe Zjavenie spojené,¹³³ aby zároveň označili prichádzajúcu smrť a stav mŕtvych, ktorý po nej nasleduje. Táto posledná rana zahŕňa a prevyšuje všetky ostatné: po meči a hladu prichádza smrť. Čo sa týka „dravých šeliem“, tie iba zosilňujú myšlienku smrti. Miesto mŕtvych, *šeól*, je v biblickej symbolike často predstavované dravými zvieratami¹³⁴.

Je to obdobie, keď sa cirkev prejavuje ako nositeľka smrti a útlaku. Stíha a prenasleduje všetkých, ktorí sú jej podozriví, tých, ktorých považuje za bludárov a neverných. Je to doba križiackych výprav, hraníc, inkvizície a náboženských vojen. Na horizonte takéhoto spôsobu myslenia môžeme už dokonca zazrieť tieň nacistického útlaku, živeného práve totalitným a uzurpátorským „učením pohŕdania“¹³⁵ cirkvi. Plavý kôň je tiež pripomienkou holokaustu so svojím sprievodom mŕtvych a zlovestným dielom systematického vyhladzovania. Takéto čítanie prorockého posolstva môže prekvapiť, pretože sme nie vždy chceli chápať vzťah medzi antižidovskou zúrivosťou Hitlera a stavom spoločnosti pripraveným cirkvou počas osemnástich storočí výziev k nenávisti a antižidovskému násiliu¹³⁶. Keď Hitler vyhlásil v jednom rozhovore s dvoma katolíckymi biskupmi, že jeho zámerom je jedno-ducho prevziať a dokončiť dielo napáchané cirkvou na Židoch počas niekoľkých storočí,¹³⁷ netušil, ako výstižne sa vyjadril. A dokonca ak *šoa* (nacistické vraždenie) len nepriamo súviselo s náboženstvom, nič to nemení na skutočnosti, že vzniklo vďaka cirkvi ako ovocie o to nebezpečnejšie, že sa zrodilo v oblasti mimo jej vplyvu. Aj keď sa na ňom cirkev priamo nepodieľala, zostáva zaň do istej miery zodpovedná. Vieme, že sa na ňom podieľala svojím spoluvinným mlčaním vždy, keď sa na ňu nacistický vrah odvolával¹³⁸. Štvrtý kôň teda zaznamenáva posledné obdobie džihádu cirkvi.

Kým dobývanie sveta sa začalo pokojne na bielom koni a s jazdcom s prázdny lukom a bolo vedené samotným Ježišom Kristom, počínajúc

druhým koňom cirkev sama preberá opraty a bojuje za Krista. Už to nie je Kristus, ktorý bojuje za ňu. Niečo sa v kresťanskom myslení zmenilo a náboženské vojny sú toho najvýrečnejším znamením. Kresťanská pravda o Bohu, ktorý zostupuje a pracuje pre človeka, sa už nehlása. Teraz je to obrátene. Je to cirkev, kto sa stavia do pozície obrancu Boha, ona koná za neho. Dielo človeka, aktivita zdola, tradícia, hľadanie moci nahradili spasenie prichádzajúce zhora. Netolerancia pochádza vždy z toho, keď sa človek, ktorý mal byť Božím svedkom, stavia na Božie miesto; keď úspech náboženstva je viac docenený než hlásanie pravdy zhora a Božieho kráľovstva; keď obavy o impérium prevažujú nad obavami o evanjelium; keď štatistiky a počet veriacich prevládajú nad obrátením; keď sa východisko hľadá v stratégii a v receptoch skôr ako v hľadaní Boha. Keď človek nahrádza Boha, treba počítať so všetkými nešvármi. Dôvod tohto mechanizmu je jednoduchý. Vychádza z povahy presvedčenia. Bezpečie viditeľného, hmatateľného, ihneď kontrolovateľného ľudskou inštitúciou zdola nahrádza pokorné hľadanie neviditeľného Boha presahujúceho ľudské chápanie a špekulácie. Práve z toho teda vyplýva pyšné a sebaisté presvedčenie, ktoré v sebe nesie všetky zárodky netolerancie.

Násilie a útlak sú prirodzenými následkami snahy postaviť sa na Božie miesto. Od križiackych výprav po koncentračné tábory, vždy, keď sa človek postavil na úroveň Boha, aby sa bil v mene kríža alebo znaku „Gott mit uns“, skončilo to tisícami nevinných obetí, ktoré volali po spravodlivosti.

Obete

Piata pečať zaznamenáva obrat v priebehu siedmich pečatí. Po rozlomení prvých štyroch systematicky spojených so štyrmi bytosťami a so štyrikrát opakovanou výzvou „príd“ sa objavujú štyri kone, ktoré mali predstaviť oznámenú udalosť. Po rozlomení nasledujúcich troch už nepriechádzajú kone; prorokovi sú vo videní priamo ukázané prorocké udalosti.

V piatej pečati počuť práve krik týchto obetí. Dejiny už nie sú rozprávané z pohľadu utláčajúcej a dobyvateľskej moci. Perspektíva je iná. Prorok už nevidí kone, ale mužov a ženy, ktorí volajú po Božom súde.

Z pohľadu trpiacej obete sú dôležité len dve otázky: „Prečo toto utrpenie?“ a „Kedy sa skončí?“

Prvá otázka, ťaživá, trýznivá, znepokojujúca, večný problém utrpenia spravodlivého. Ale tu je toto utrpenie ešte nespravodlivejšie než utrpenie spravodlivého: je to utrpenie toho, kto zomiera „pre Božie slovo“. (Zj 6,9) Je to krik Židov, uvrhnutých v babylonskom zajatí do rozžeravej pece za to, že sa odmietli pokloniť modle. Je to krik prvých kresťanov hodených do arény pre svoju vieru v Boha lásky. Je to krik kresťanov na okraji spoločnosti, uväznených a upaľovaných len za to, že otvorili Bibliu alebo že hlásali pravdu zhora. Ale je to tiež krik Židov od stredoveku po súčasnosť, ktorí boli zbavení všetkého, prenasledovaní, zabíjaní a trávení plynom len preto, že boli Židmi a svedčili o dávnom Bohu. Je to stále rovnaký typ obetí, stále rovnaký dôvod, ktorý z nich robí mučeníkov. Obete náboženskej netolerancie zomierajú ako Boží mučeníci. Ukrižovaní kvôli Bohu, zomierajú pre neho. Táto dvojzmyselnosť je zámerná v texte Zjavenia, ktorý opisuje utrpenie ako zápalnú obeť. Ich smrť je predstavená ako smrť zvierat, ktoré sú zabíjané pri nohách oltára. (3 Moj 4,7)

Ich duše kričia po odplate až k Bohu, tak ako kedysi krv Ábela. (1 Moj 4,10) Použité výrazy sú vypožičané z 3. knihy Mojžišovej, ktorá stotožňuje dušu s krvou, (3 Moj 17,11) aby sa ešte lepšie vyjadřila obetná povaha tohto utrpenia. Ich krv je vyliata na Boží oltár, a tým ich smrť nadobúda náboženskú povahu, ktorá odkazuje na Boha.

Prorok sľubuje nielen spasenie obetí – dostávajú biele rúcho – ale aj odplatu vinníkom. Aby bolo spasenie úplné, vyžaduje spravodlivosť. Aby mohol Boh spasit', musí súdiť. To je v kresťanskom prostredí až príliš často zabúdaná pravda. Radi zdôrazňujeme dôležitosť kríža, milosti a Božej lásky. Náboženstvo sa redukuje na pocit alebo na intelektuálnu pravdu; a zabúda sa na historickú skutočnosť spasenia. Zdrvená obeť tieto veci takto nevníma. Sladké slová, krásne myšlienky, nežné úsmevy jej nestačia. Jedine spasenie, ktoré skutočne vytrhuje z utrpenia, odpovedá na jej problém. Obeť túži po vyslobodení. Odtiaľ pramení jej krik: „Kedy už?“

Tento krik sa neuspokojuje s útechou náboženskej skúsenosti, s vierou v Boha prítomnosti a minulosti. Vyviera zo zaujatej naliehavosti, ktorá vyžaduje Boží zásah do reality dejín. „Kedy už... začneš súdiť?“ (Zj 6,10) To svedčí o tom, že k súdu ešte nedošlo a že je očakávaný ako časovo presne daná udalosť. Rovnaký krik zaznieva v Žalmoch¹³⁹,

naplnený tou istou netrepezlivosťou túžiacou po Božom súde. No krik, najbližší nášmu textu, počuť v knihe Daniel 8,13¹⁴⁰. Aj tam sa týka utrpenia svätých, ktorých cirkev prenasleduje. (Dan 8,12) Aj tam priamo vyúsťuje do udalosti Božieho súdu.

Na otázku „Kedy už?“ anjel odpovedá vlastne tým, že pre tento súd určuje čas: „Až prejde dvetisícristo večerov a rán, potom svätyňa bude opäť uvedená do správneho stavu.“ (Dan 8,14) Očistenie svätyne v jazyku 3. knihy Mojžišovej znamená sviatok zmierenia alebo *jom kippúr*¹⁴¹, teda vesmírny Boží súd. Je to okamih, keď – podľa podobného textu u Daniela 7,7 – „súd zasadol a knihy sa otvorili“. (Dan 7,10)

Piata pečať nás teda prenáša až do času, v ktorom sa v nebi začína súd. Podľa tohto videnia to napriek tomu ešte nie je koniec utrpenia. Udalosť konečného spasenia je odložená do chvíle, keď bude naplnený úplný počet zachránených. (Zj 6,11) Aby spasenie bolo účinné, je potrebná prítomnosť všetkých. Je tu skrytý biblický princíp úplnosti. Boh nezachraňuje jedného bez druhého. Spasenie jednotlivca nevyhnutne zahŕňa spasenie vesmíru. Spasenie sa buď týka celého vesmíru, alebo vôbec nie je. Nie je možné byť spasený v súčasných podmienkach. Lebo kráľovstvo spravodlivosti vyžaduje očistenie, stvorenie inej prirodzenosti. To je základné naučenie *jom kippúr*¹⁴².

Z toho vyplýva, že Boh nie je len Bohom kríža a milosti, Bohom bytia alebo mystickej skúsenosti. Boh je tiež Bohom spravodlivosti a svätosti. A presne táto stránka Boha sa na tomto mieste pripomína: „Vládca svätý a pravý.“ (Zj 6,10) Je to teologický jazyk, s ktorým sme sa už stretli v liste do Filadelfie. (Zj 3,7) Obidve videnia majú okrem iného rovnaký námet – bratov, *adelfoi* (Zj 6,11) – ktorý sa nachádza v názve Filadelfia. Táto nenápadná ozvena potvrdzuje našu orientáciu v čase. Proroctvo mieri k rovnakému okamihu dejín. Sme v 19. storočí.

Toto proroctvo nás môže prekvapiť, pretože máme sklon redukovať kresťanské náboženstvo na nejakú duchovnú existenciálnu a nadčasovú pravdu. Boh, ktorý sa tu zjavuje, je ten jediný, kto naozaj odpovedá na krik obetí. Boh pravej lásky, ktorý nezostáva ľahostajný, a práve preto je Bohom spravodlivosti konkrétne zasahujúcim do dejín.

Vesmírny rozruch

Na krik utláčaných obetí túžiacich po vyslobodení odpovedá teraz krik hrôzy utláčateľov, ktorí sa chvejú pred Božím hnevom. Rozlomenie šiestej pečate zjavuje inú stránku Božej spravodlivosti. V piatej pečati sa Boží súd týka obetí, ktorých preliata krv kričala „pomstiť tých, čo bývajú na zemi“. (Zj 6,10) Súd sa teda zameriaval iba na spasenie a uviedol na scénu Boha milosti, ktorý dáva „biele rúcho“. Teraz sa súd zameriava na utláčateľov a uvádza na scénu Boha spravodlivosti, ktorý navštevuje obyvateľov zeme svojím hnevom. Tieto dve tváre Boha sa dopĺňujú a zjavujú rovnaké dielo spasenia. Aby skutočne spasil, musí Boh nutne znovu stvoriť. To však predstavuje nielen zmenu a vytvorenie nového, ale tiež zničenie starého poriadku vecí.

Hriech človeka spôsobuje, že prekračuje zemskú sféru a zasahuje celý vesmír. Tento hlboko biblický princíp je oznámený už pri udalosti stvorenia. Človek a príroda sú stvorené v závislosti jeden od druhého. Každý morálny alebo náboženský zločin má vplyv na okolie. Adamova neposlušnosť mala za následok tnie a hložie. Hriech prvých ľudí privoláva na zem potopu. Zvrátenosť obyvateľov Sodomy spôsobuje dážď síry a ohňa na mesto. Kanaánska zem zavrhuje jej obyvateľov pre ich hriech. Achanova lož prepuká v údolí, ktoré náhle stemnelo a dostáva nové meno, dolina skazy. *Et Akor* (skaza) je odozvou mena Achan.

Izraelskí proroci zdôrazňovali tento princíp vo svojich varovaniach ľudu. Mojžiš, Hozeáš, Izaiáš, Jeremiáš hrmeli na Izrael, aby mu pripomenuli jeho zodpovednosť za vesmír. Rastliny, zvieratá, dokonca počasie, vrchy a najmä muži a ženy celej spoločnosti sú zasiahnutí hriechom.

V Novej zmluve Ježišova smrť zatemňuje zem a zemetrasenie odpovedá na túto udalosť.

Akýkoľvek zločin proti človeku je zločinom proti celému ľudstvu a vesmíru. Predmetom Božieho hnevu sú teda nebo, zem a všetci ľudia. Zjavenie na to poukazuje vo svätých príbehoch Biblie. Prorocký pohľad to odhaľuje až k samotnému jadrú našej svetskej a modernej civilizácie. Doba konca je opísaná ako vesmírny zvrat v dvoch fázach.

Prvá fáza zasahuje zem. Jej vplyv je obmedzený na ľudský svet. To je ešte čas pozemských dejín. „Nastalo veľké zemetrasenie, slnko sčernelo ako srsténé vrece a mesiac bol celý ako krv, nebeské hviezdy padali na

zem.“ (Zj 6,12.13) Na tomto obraze je možné rozpoznať katastrofy, ktoré zasiahli svet medzi koncom 18. a začiatkom 19. storočia. Myslí sa tým lisabonské zemetrasenie (1. novembra 1755), v ktorom zahynulo viac ako sedemdesiat tisíc ľudí, približne polovica populácie. Môže sa tým tiež myslieť tma, ktorá prekvapila obyvateľov Ameriky, Kanady, Anglicka, Holandska, Francúzska, Švajčiarska a Talianska okolo roku 1780 a 1880. Môžeme za ne považovať meteorické dažde, ktorých výnimočná intenzita bola zaznamenaná medzi rokom 1800 a 1900 v Európe, Severnej a Južnej Amerike, ale tiež v Afrike a Ázii.

Napodiv tieto udalosti sa časovo zhodujú s dobou, ktorú prorok Daniel označuje ako dobu konca útlaku a prenasledovania. Táto perióda je tiež zaznamenaná v prorockom kalendári. Je to okamih úľavy prenasledovania cirkevnou mocou. Ide o koniec doby „času a čias a polovice času“, prenasledovania, o ktorom hovorí prorok Daniel.¹⁴³ (Dan 7,25) Závan Francúzskej revolúcie prevrátil všetky štruktúry. Cirkev už nikoho neohrozuje. Vesmírne znamenia teda sprevádzajú dejiny akoby na ich potvrdenie a na to, aby im dali nový zmysel, ktorý smeruje udalosti ku koncu pozemských dejín človeka. Od fázy času konca prechádzame k fáze konca času.

Videnie šiestej pečate sleduje rovnaký beh času, ako je to v piatej pečati. Obidve pečate sú súčasné a zameriavajú sa na rovnaké udalosti, ale z iného pohľadu.

V piatej pečati sa prorocký pohľad zameriaval na Boží ľud, obeť prenasledovania, ktorého krik „kedy už“ v súvislosti s proroctvom z Daniela 8 nás zaviedol do stredu 19. storočia. Potom toto videnie preklenulo čas a zaviedlo nás za ľudské dejiny, do chvíle, v ktorej je tento krik vypočutý a rozsudok konečne vynesený – svätí dostávajú svoje biele rúcho.

Rovnakým spôsobom aj videnie šiestej pečate preklenie obdobie od konca útlaku medzi 18. a 19. storočím až do doby konečného zničenia zla a jeho pôvodcov. Táto druhá fáza zachvacuje nebesia. „Nebo sa stiahlo ako zvinutá kniha.“ (Zj 6,14) Teraz sa udalosť týka celej zeme. Jazyk, ktorý ju opisuje, tlmočí jej vesmírny dosah typickým hebrejským spôsobom na základe spájania extrémov, aby vyjadril úplnosť: „...vrchy... ostrovy; králi zeme, veľmoži, vojvodcovia... všetci otroci aj slobodní.“ (Zj 6,14.15) Boží hnev naplňa celý obzor a priestor. Je to okamih, keď Boh berie vládu nad všetkým do svojich rúk. Odteraz mu nikto a nič

neunikne. (6,16) Šiesta pečať sa končí videním kľačujúceho Boha „Sediaceho na tróne“. (6,16) Preto sa videnie končí otázkou plnou úzkosti: Kto môže obstáť?“ (Zj 6,17)

A predsa v pozadí tejto otázky je nádej. Je to paradox biblickej nádeje, že ju zrazu nachádzame tam, kde sme ju už nečakali. Táto otázka je vypožičaná zo slovníka prorokov Náhuma a Malachiáša, kde je vždy úvodom uistenia tých, ktorí vyviazli, a to priamo uprostred úzkosti: „Kto obstojí pred Jeho zúrivosťou a kto ostane pred páľavou Jeho hnevu? ...skaly sa pukajú pred Ním. Dobrotivý je Hospodin, On pevnosťou je v deň súženia, pozná tých, ktorí dúfajú v Neho.“ (Nah 1,6.7; pozri Mal 3,2.3)

V knihe Zjavenie vytvára odpoveď na túto otázku akúsi vsuvku, intermezzo, ktoré sa týka zachránených z veľkého súženia.

Intermezzo: Jákobovo vyslobodenie

Po opise hrozného dňa Božieho hnevu sa prorokovo videnie zastavuje pri tých, ktorí „môžu obstáť“. (pozri Zj 6,17) Hnev je však zadržaný iba na okamih, na čas, kým budú označení tí, ktorí majú byť ušetrení pred následkami siedmej pečate. Pripomína to odchod z Egypta, keď anjel smrti mal takisto ušetriť Izraelcov vďaka znameniu krvi na pántoch dvier, (2 Moj 12,23) i tam to bolo v súvislosti so zasľúbenou krajinou. (2 Moj 12,25) Ale teraz scéna zahŕňa celú zem. Štyri nebeské vetry, ktoré nesú Boží hnev, vanú zo „štyroch uhlov zeme“, t.z. zovšadiaľ¹⁴⁴.

Chiastický rytmus (A-B-A'), ktorý tvorí osnovu príkazu daného anjelovi, už upozorňuje na totožnosť zachránených. Prvý príkaz (A) chráni zem, more a stromy. (Zj 7,1) Druhý príkaz (B) ohrozuje zem a more. (Zj 7,2) Tretí príkaz (A') znova chráni zem, more a stromy. (Zj 7,3)

A (7,1)

neškodíť:

zemi, moru, stromom

B (7,2)

škodíť:

zemi a moru

A' (7,3)

neškodíť:

zemi, moru, stromom

Stred chiasmu zjavuje presnejšie časť prírody, ktorá je ušetrená pred vetrami. Keď je daný príkaz ničiť, obmedzuje sa výslovne na zem a more, (Zj 7,2) ktoré predstavujú celú planétu¹⁴⁵. Stromy sú vylúčené z tohto zoznamu, akoby boli jediné, ktoré na zemi prežili. Tento štylistický po-

streh je potvrdený syntaxou. V prvom príkaze, ktorý je predzvest'ou tých ďalších, je slovo „strom“ (Zj 7,1) v inom páde ako slová „zem a more“. „Strom“ je v 4. páde, kým „zem a more“ sú v 2. páde. To najmenšie, čo k tomu môžeme povedať, je, že tento rozdiel v páde naznačuje myšlienku odlišného vzťahu medzi vetrami, zemou a morom na jednej strane a na druhej strane vetrami a stromami.

Štylistický a syntaktický spôsob odlišenia stromov od ostatných častí v každom prípade tlmochí zámer upozorniť na stromy. Stromy predstavujú vytrvalosť. Vďaka svojim koreňom zapusteným v zemi môžu odolať vetru. Rovnako aj zakorenené stromy predstavujú v Písme spravodlivého človeka, zatiaľ čo slama, ktorú odnáša vietor, predstavuje zlého človeka. (Ž 1,4; Jób 21,18)

Príkaz na ochranu stromov teda musíme chápať ako narážku na ochranu spravodlivých. Ale, napodiv, títo spravodliví/stromy nie sú zachránení vďaka svojim koreňom dole v zemi. Ich prežitie prichádza zhora. Ich čelo je označené pečat'ou. Tento zákrok je vykonaný iným anjelom, ktorý prichádza z východu, tak ako slnko, život a svetlo – ako nádej, ako záhrada Eden, (1 Moj 2,8) ako kráľ – záchranca Cýrus, (Iz 41,2) ako samotný Boh záchranca. (Ez 43,2)

Oproti iným pečatiam, ktoré nesú posolstvo smrti, táto je nositeľom pečate Boha života. (Zj 7,2) V protiklade ku všetkým ostatným pečatiam oznamujúcim súd a skazu zeme táto pečat' znamená záchranu a stvorenie. Odlišuje sa už svojou funkciou. Ostatné pečate sú dané ako záruka absolútnej dôverylosti dokumentu, kým táto je daná, aby označila vlastníctvo.

Starovekí ľudia mávali zvyk vtlačiť pečat' na svoj tovar ako znamenie vlastníctva. Všeobecne pečat' tvorila kovová minca alebo drahokam, (2 Moj 28,11; Est 8,8) do ktorých bolo vyryté meno vlastníka alebo nejaká kresba, občas dokonca obidvoje. Pečat' sa najčastejšie odtláčala do hliny. (Jób 38,14) V niektorých prípadoch bola vytlačená na čelo. Prvýkrát sa v Biblii zaznamenáva takýto zákrok v zmienke o Kainovi, ktorý dostáva na čelo znamenie s cieľom chrániť ho. (1 Moj 4,15) No predovšetkým kniha Ezechiel obsahuje text najbližší nášmu: „Prejdi mestom, stredom Jeruzalema a označ znakmi čelá mužov, ktorí vzdychajú a stenú pre všetky ohavnosti, ktoré sa pášu na ňom. Na vlastné uši som ho počul hovoriť tamtým: ...Vražдите starca, mládenca i pannu,

dieťa i ženu. Avšak nepriblížite sa k nijakému mužovi, na ktorom je znak.“ (Ez 9,4-6)

Tí, ktorí dostávajú na čelo znamenie, zostávajú verní Bohu a reagujú na „ohavnosť“ (Ez 9,4) svojich súčasníkov. Výraz „ohavnosť“ je použitý aj o niekoľko veršov vyššie a označuje hriech modloslužby a uctievania slnka. (Ez 8,16.17)

Znamenie na čele tu teda predstavuje uctievanie pravého a živého Boha Stvoriteľa. Práve to je význam zapečatenia v našom úryvku z knihy Zjavenie, o to viac, že sa tu naráža na rozprávanie o stvorení. Poradie zem, more, stromy sleduje akt stvorenia na tretí deň. (1 Moj 1,9-13) Ak je táto pečať znamením uctievania Stvoriteľa, je teda známkou Božieho vlastníctva. Vyznanie príslušnosti Bohu vychádza totiž z viery v Boha Stvoriteľa. Tento vzťah je veľmi často zdôrazňovaný v žalmoch, kde je Boh ospevovaný ako vlastník všetkých vecí práve preto, že je Stvoriteľom všetkých vecí. „Hospodinovi patrí zem i to, čo ju naplňa, svet i tí, čo ho obývajú. Veď on ho založil na moriach a upevnil na vodných prúdoch.“ (Ž 24,1.2¹⁴⁶)

Rozpoznať Boha ako vlastníka všetkých vecí, ako vlastníka nás samých, znamená zároveň ho poznať ako Stvoriteľa, svojho Stvoriteľa. Božia pečať tu predstavuje náboženský spôsob myslenia. Znamená to jednoducho rozpoznať, že za všetko, čo máme, za všetko, čím sme, vdčíme Bohu. Biblia v sebe nesie toto naučenie vo všetkých oblastiach bytia. Tento princíp objavujeme v desiatkoch, ktoré odkladáme s jasným vedomím, že on je vlastníkom všetkého majetku. Taktisto Melchisedek zdôvodnil dar desiatku tým, že Bohu „patrí nebo i zem“. (1 Moj 14,19) Rovnaká súvislosť je doložená v 3. knihe Mojžišovej. Skôr než izraelský ľud vstúpi do zaslúbenej krajiny, musí sa rozpomenúť na to, že táto zem patrí Bohu: „Zem je moja; a vy ste cudzincami a usadlíkmi u mňa.“ (3 Moj 25,23) Z tohto princípu vyplýva, že „všetky desiatky zo zeme... patria Hospodinu“ a „je to sväté Hospodinu“. (3 Moj 27,30)

Tiež nie je náhoda, že sobota je v Desatore umiestnená v strede, na mieste, ktoré v starých zmluvných dokumentoch¹⁴⁷ bývalo zvyčajne vyhradené pre pečať. Sobota, ktorá vyjadruje vieru v Stvoriteľa a priznanie, že za všetko vdčíme Stvoriteľovi, má funkciu Božej pečate. Božiu pečať tiež odhaľujeme vo voľbe stravy Daniela a jeho troch priateľov, ktorá vyjadruje ich zámer dať najavo svoju závislosť viac od Stvoriteľa ako od kráľa.¹⁴⁸ (Dan 1)

Božia pečať na čele je v skutočnosti Božím znamením na jeho vlastnej osobe, jeho tele a jeho duchu. Je to znamenie náležania Bohu. Boží obraz, ktorý sa odráža v ľudskom stvorení, podľa textu v 1 Moj 26, predstavuje v určitom zmysle Božiu pečať. Žiť podľa Božej vôle je zároveň potvrdením a prejavom tejto pravdy. Božia pečať je teda niečím omnoho významnejším než len tetovaním na čele, rituálnym gestom alebo zachovávaním čohokoľvek. Týmto obrazom Zjavenie širšie označuje tých, ktorí veria Bohu Stvoriteľovi a Pánovi tak vo svojom náboženstve, ako každý deň vo svojom živote. Sobota, desiatok, voľba stravy, rešpektovanie Božieho zákona sú len znamením nejakého myslenia. Určite by mohli potvrdiť prítomnosť Božej pečate, ale nie sú samy osebe Božou pečaťou. Božia pečať je zároveň neviditeľná aj živá, tak ako Boh Stvoriteľ, ktorého zobrazuje. Znamenie je duchovnej povahy, tak ako Boh, ktorého predstavuje.

Nakoniec, tak je to aj s nositeľmi Božej pečate. Ide tu o duchovné spoločenstvo. Ich počet, 144 000, vytvorený z násobku 12 x 12, je symbolický. Číslo 12, tu znásobené, je počet zmluvy medzi Bohom a jeho ľuďmi (4 – číslo zeme krát 3 – číslo Boha). Je to tiež počet dvanástich izraelských kmeňov, ktoré sú tu všetky vymenované. (Zj 7,4-8) Každé pokolenie zahŕňa dvanásťtisíc osôb. Čo sa týka čísla 1000, ktoré sa násobí číslom 12, nevyjadruje iba myšlienku množstva¹⁴⁹, ale tiež – v hebrejskej etymológii, ktorú predpokladá – myšlienku kmeňa. V hebrejčine slovo *elef* (tisíc) znamená tiež kmeň, dav, klan alebo dokonca pluk.¹⁵⁰ Počet 12 000 teda predstavuje kmeň v jeho počte. V Jánovej dobe väčšina kmeňov – ako takých – vymizla. Zostáva už len Júda, Benjamín a Lévi. Tým sa chce vyjadriť, že Izrael, o ktorom je tu reč, nie je doslovným Izraelom. A pravidelný rytmus zoznamu kmeňov zosilňuje dojem úplnosti a dokonalosti. Je to celá armáda pri prehliadke. Nakoniec, slovo *ochlos*, tu preložené ako „zástup“, práve tak znamená „armádu“¹⁵¹; a verše 9 a 10 opisujú víťaznú armádu po boji. Biele rúcha, rovnako ako palmy, tvorili súčasť vojnového rituálu oslavy víťazstva¹⁵². Symbolika počtu, opis zástupu a štýl textu, ktorým je prorocké slovo písané, pri náshe rovnaké posolstvo: 144 000 predstavuje zoradený a úplný Izrael. To je ten „celý Izrael“ o ktorom sníval apoštol Pavel, (R 11,26) „úplný“ počet zachránených, na ktorých narážala už piata pečať. (Zj 6,11) Je to ten veľký zástup zo všetkých kultúr a všetkých národov, ktorý Ján vidí

oblečený do bieleho rúcha, (Zj 7,9; pozri 6,11) ktorý vyšiel z veľkého súzenia. (Zj 7,14; pozri 6,9.11)

Počet stoštyridsaťštyritisíc, v piatej pečati ešte neúplný a zástup, sú tým istým ľuďom. Konečne sú tam všetci, v plnom počte, títo vyhnan- ci dejín, tieto odtrhnuté menšiny, ktorých jediným útočiskom bolo to hore, všetci tí, ktorí stratili pocit niekam patriť, pretože boli stále sami, stále proti prúdu, občania iného kráľovstva. Stretávajú sa a náhle si uvedomujú svoju príslušnosť k Izraelu. Jednotní v duchu, s rovnakými spomienkami na zápasy a utrpenia, sú teraz viditeľne zjednotení a prežívajú rovnaké pocity. Tu vrcholia emócie a prejavujú sa v bohoslužbe, ktorá strháva všetkých do mohutnej oslavy Božieho víťazstva. (Zj 7,10)

Na tento víťazný krik anjeli, starci a štyri bytosti ihneď odpovedajú slovom „Amen“, spevom plným chvál, ktorý má sedem dôb: „Amen! Dobrorečenie a sláva, múdrosť a vďaka, česť a moc a sila nášmu Bohu na veky vekov. Amen!“ (Zj 7,12)

Videnie sa odohráva v nebesiach a prenáša nás do vzdialenej budúcnosti, do okamihu, v ktorom sa nebeské bytosti pripoja k chválospevu ľudí, keď bude Boh konečne prebývať medzi svojím ľuďom. Ten mu bude slúžiť „dňom i nocou v jeho chráme“ (Zj 7,15) ako dávni kňazi a levíti. (1 Par 9,33) Toto videnie sa jasne vysvetľuje v obraze stanu, ktorý Boh nad nimi vztýči. (Zj 7,15) Obraz vypožičaný z izraelských dejín pripomína svätostánok na púšti. V gréckom jazyku (*kenosei*: vztý- čiť stan) dokonca začujeme hebrejské slovo *šekináh* (od slovesa *šakan* = bývať), ktoré označuje ohnivý oblak, znamenie Boha „bývajúceho“ medzi nimi. (2 Moj 40,34-38)

Božia prítomnosť je skutočná. Boh je tam fyzicky prítomný. Text končí narážkou na Žalm 23.¹⁵³ Od pastiera vedúceho ovečky k prameňom živej vody text prechádza k Bohu úplne blízkeho, ktorý sa ich dokonca dotýka a „zotrie im každú slzu z očí“. (Zj 7,17) Boh sa neuspokojuje len so starostlivosťou o všetky potreby. Nielenže ich už nebudú trápiť hlad, smäd, horúčava, utrpenie, ale Boh sa ešte priblíži a vzt'ah sa stane dôvernejší: Boh utešuje. Letmo tu už môžeme vidieť obraz nového sveta a jeho šťastia.

Mlčanie nebies

Medzitým sa prorokov pohľad vracia k zvitku zbavenému šiestich pečatí. Zostáva ešte rozlomiť poslednú pečať, aby zvitok, konečne úplne otvorený, odhalil obsah svojho posolstva. Už pri otváraní siedmej pečate je Ján prekvapený. Prvý raz sa nijako nezúčastňuje na videní. Až doteraz sa každá pečať odvíjala za jeho účasti. Prvé štyri pečate sú pravidelne uvádzané slovom „počul som“, piata a šiesta pečať slovami „videl som“ alebo „uvidel“. Ale siedma pečať sa náhle objavuje v Jánovom vedomí bez toho, žeby počul alebo videl. Je to tiež jediný raz, keď sa udalosť uvedená do pohybu otvorením pečate odohráva výhradne v nebi. Tých šesť iných sa týkalo zeme a sledovalo chod ľudských dejín. V protiklade s inými pečaťami je text siedmej pečate výnimočne krátky. Zahŕňa len jeden verš. (Zj 8,1) Nakoniec, udalosť, ktorú uvádza, je podstatne odlišná. Po všetkej tej vojnovej vrave, reve divých zvierat, plači mužov a žien a rachotu vrchov a hviezd, ktoré padajú zo všetkých strán, (Zj 6,12-16) nastáva náhle úplné ticho.

Táto udalosť, ktorú nie je počuť ani vidieť, je neopísateľná. Ticho vyjadruje to, na čo slová, hudba alebo dokonca kresba už nestačia. Je to ticho, ktoré sprevádza príchod Boha, *parúziu*. Lebo iba ticho môže vyjadriť nevyjadriteľné. Iba v tichu si uvedomujeme prítomnosť nekonečného Boha¹⁵⁴. Toto ticho trvá celú polhodinu. V prorockom jazyku, v ktorom deň predstavuje rok,¹⁵⁵ to znamená týždeň (ak deň s dvadsiatimi štyrmi hodinami zodpovedá prorockému roku alebo 360 reálnym dňom, hodina zodpovedá 360:24 alebo 14 dňom a polhodina týždňu). Ľudské dejiny sa teda končia ako sa začali – dobou stvorenia. Týždeň ticha na konci je ozvenou ticha na počiatku. (1 Moj 1) Táto myšlienka je často doložená v židovskej tradícii.¹⁵⁶ Pri rozlomení siedmej pečate môžeme konečne rozlúštiť posolstvo zvitku. Je to oznámenie o Božom príchode a zasľúbenie nového stvorenia a nového sveta, jediná odpoveď na všetky otázky a všetok žal, jediné riešenie všetkého utrpenia.

Kapitola tretia

Trúba smrti

Predohra pri oltári

Nasledujúce videnie nás privádza pred Boží trón, kde sa sedem anjelov pripravuje trúbiť na šófari. (Zj 8,2) Ohlasuje sa nová séria siedmich udalostí. Ale tak, ako vždy v takejto chvíli, ako to bolo v prípade siedmich cirkví aj siedmich pečatí, prorocké dejiny predchádza úvod, ktorý nás premiestňuje do oblasti svätostánku a spája Ježiša Krista s jedným židovským sviatkom. Tesne pred listami siedmim cirkvám to bolo videnie vzkrieseného Ježiša Krista vo vzťahu k Veľkej noci. Tesne pred siedmimi pečaťami to bolo videnie Ježišovho uvedenia na trón v spojitosti s Turícami.

Teraz, tesne pred siedmimi trúbeniami, je to videnie kadidlového oltára, (Zj 8,3) kde prorok vidí anjela, ktorý zapaluje kadidlo. No tento anjel sa neuspokojuje s tým, že pálenie kadidla vytvára príjemnú vôňu; náhle vrhá obsah kadidelnice na zem.

Videnie anjela je inšpirované levítskym obradom, ktorý zaväzoval veľkňaza k nepretržitému páleniu kadidla pred Bohom, „každé ráno“, ale tiež „na večer“. (2 Moj 30,7.8) Obrad sa vykonával po celý rok na oltári v tvare štvoruholníka, na ktorý sa pravdepodobne pomocou zlatej kadidelnice zhŕňalo žeravé uhlie. Raz za rok, na slávnosť zmierenia, bola výnimočne kadidelnica naplnená žeravým uhlím nesená „za opo- nu“ do vnútra svätyne svätých. (3 Moj 16,12.13) Toto videnie z knihy Zjavenie nás teda uvádza do každodenného svätyňového obradu, počas ktorého kňaz, podobne ako anjel zo Zjavenia, vrhol lopatu žeravých uhlíkov na zem medzi stĺporadie chrámu a oltár. Celý tento obrad je

opísaný v najstaršom rabínskom spise, Tamide, ktorý bol napísaný v 1. stor. pr. Kr. a zahrnutý bol do Mišny o storočie neskôr, necelých 12 rokov po napísaní knihy Zjavenie¹⁵⁷. Podobnosť spisu s našim textom zo Zjavenia je pozoruhodná: „Jeden z kňazov vzal lopatu a vrhol ju medzi stĺporadie a oltár a nikto nemohol počuť hlas svojho suseda pre zvuk lopaty.“ (Tamid V.6) „Anjel vzal kadidelnicu, naplnil ju ohňom z oltára a hodil na zem. Vtom nastalo hrmenie, burácanie, blesky a zemetrasenie.“ (Zj 8,5)

Podľa inej časti Tamidu (III. 8) bol zvuk tejto lopaty taký silný, že ho bolo počuť až do Jericha, v okruhu asi dvadsiatich kilometrov. Táto rezonancia lopaty (*magrefa*) sa vysvetľuje jej veľmi zvláštnym tvarom v podobe dychového nástroja. Ak veríme svedectvu jeruzalemského Talmudu (Sukka V.6), *magrefa* bola prevrtnaná stovkami otvorov (alebo vytvorená z trúbiek), z ktorých každý vydával desiatky rozličných zvukov, takže pri každom údere lopaty znelo tisíce zvukov. Bol to pravdepodobne jeden z prvých exemplárov píšťalových organov. V každom prípade burácajúci zvuk lopaty spojený so žeravým uhlím výstižne pripomínal Boží súd a jeho hnev.

Toto naučenie neuniklo prorokovi Ezechielowi, ktorý opisuje rovnaké videnie anjela-kňaza oblečeného do ľanového rúcha, ktorý vrhá žeravé uhlie na Jeruzalem. (Ez 10,2) Tento pohyb predstavuje nešťastie, ktoré dopadne na sväté mesto. Jeruzalem sa nakoniec stane „veľkou hranicou“. (Ez 24,9; 21,3; 2 Kráľ 25,9)

Úder anjelovej lopaty z knihy Zjavenie predstavuje rovnakú hrozbu. Rozlieha sa veľmi silno, takisto ako lopata veľkňaza medzi stĺporadím a oltárom. Ján to spája s „hrmením, burácaním, bleskami a zemetrasením“. (Zj 8,5)

Celý tento obrad, doslovne prevzatý z levitskeho obradu, má symbolický význam. Kadidlo, ktoré stúpa pred Boží trón, predstavuje modlitby žien a mužov, ktorí z hĺbky svojho utrpenia volali po spravodlivosti. „Hospodine, k tebe volám, ponáhľaj sa ku mne; počuj môj hlas, keď volám k tebe! Nech je moja modlitba ako kadidlo pred tebou, moje zdvihnutie ruky ako večerná obeta“. (Ž 141,1.2)

Táto časť je ozvenou piatej pečate, v ktorej tiež zneli výkriky obetí od oltára. (Zj 6,9.10) Úder lopaty z nebies teraz nadobúda jasný význam. Oznamuje, že modlitby utláčaných boli vypočuté.

Pri otvorení piatej pečate volala krv obetí po „pomste na tých, čo obývajú zem“. (Zj 6,10) Teraz trúba prináša túto odplatu „tým, čo obývajú zem“. (Zj 8,13) Tento zámer sa zreteľne prejavuje v siedmom trúbení: „Prišiel tvoj hnev a čas súdiť... a zničiť tých, čo ničia zem“. (Zj 11,18)

Trúbenia odpovedajú na pečate, tak ako „odplata“ je odpoveďou na útlak. Kým pečate ukazovali útlak uzurpátorskej moci v dejinách, trúby oznamujú súd, ktorý v sebe nesie každý zlý čin a ktorý sa už uskutočnil v priebehu dejín. Zároveň pripravujú na posledný súd zhora.

Roš haššánáh

Obraz trúby je v tejto súvislosti zvlášť pôsobivý, pretože ide o rohy, nie o hudobné nástroje. Grécke slovo *salpigx*, ktoré Biblia obvykle prekladá ako „trúbka“ (alebo „zvučný roh“), v skutočnosti v Septuaginte tlmočí hebrejské slovo *šófar*. Ide o baraní roh, ktorý sa používal pri zvláštnych príležitostiach, napr. vo vojne alebo na súde. Kňazi trúbili na rohy pri dobývaní Jericha, (Joz 6,4.6.8.13) aby oznámili víťazstvo, a pri slávnosti zmierenia, (3 Moj 25,9) aby ohlásili veľký deň Božieho súdu¹⁵⁸.

Doteraz zvuk trúby zaznieval len zriedka. Raz zaznela trúba v úvode k listom cirkvám (Zj 1,10) a druhý raz pred pečaťami. (Zj 4,1) Teraz sa zvuk trúby ozýva celými dejinami videnými v prorockom pohľade. Tak ako v každej chvíli modlitby stúpajú k nebu, rozlieha sa aj zvuk trúb v každom okamihu. Toto spojenie trúby s modlitbou nás uvádza do atmosféry sviatku nazývaného „Deň trúbenia“. Je to sviatok, ktorý nasleduje po Turíciach. Slávi sa prvého dňa siedmeho mesiaca (tišri: september – október) židovského kalendára. (3 Moj 23,23-25) Stal sa prvým dňom židovského roku (roš haššánáh).

Počas desiatich dní, za zvuku trúby, sa Izraelita musí pripraviť na príchod slávnosti zmierenia (desiaty deň tišri). Každé ráno sa recitujú *selichót* (prosby o odpustenie), v ktorých sa opakuje text o trinástich vlastnostiach Božieho milosrdenstva. (2 Moj 34,6.7) Čítanie tóry je vybrané z príbehu o narodení a obetovaní Izáka, čo dáva sviatku kladné posolstvo o Bohu, ktorý sa rozpamätá a vypočúva modlitby, ktorých vypočutie sa človeku zdá nemožné. (1 Moj 21 a 22)

Pripomienka slávnosti trúbenia v knihe Zjavenie obohacuje proroctvo o dôraz na nádej a súd, ale je tiež výzvou k pokánIU.

Anjel v ľanovom rúchu, ktorý zapaľuje pred Bohom kadidlo, predstavuje Ježiša Krista, ktorý sa už od svojho uvedenia na trón prihovára u Boha v nebi. Lopata naplnená žeravým uhlím, ktorou anjel-kňaz bije o oltár a stĺporadie, predstavuje výzvu k pokániu a je ozvenou na dramatické tóny trúby.

Tu musíme spomenúť zvlášť knihu proroka Joela, kde v podobnom videní zvuk trúby upozorňuje a vyzýva k pokániu a príhovoru kňaza „medzi stĺporadiím a oltárom“: „Teraz však – znie výrok Hospodinov – vráťte sa ku mne celým srdcom... Roztrhnite srdcia a nie šaty, vráťte sa k Hospodinu, svojmu Bohu, lebo je milostivý... Zatrúbte na roh na Sione! Medzi predsieňou a oltárom nech plačú kňazi... a nech prosia: Ušetri svoj ľud, Hospodine!“ (Joel 2,12-17)

Videnie z knihy Zjavenie je svojimi narážkami na slávnosť trúbenia a na výzvy proroka Joela viac než upozornením, ktoré oznamuje príchod Božieho súdu, alebo nádejou, ktorá uisťuje o Božej odpovedi na modlitby. Je tiež osobnou výzvou k pokániu, ktorá zaväzuje každého zmeniť zmýšľanie, zastaviť sa a vrátiť sa k Bohu.

Z prorockého pohľadu sa slávnosť trúbenia týka doby, ktorá bezprostredne predchádza veľkému Božiemu súdu. Kým cyklus pečatí nadväzoval na udalosti Kristovho uvedenia na trón, čoho predobrazom bol sviatok Turíc, cyklus trúbenia je uvedený udalosťou, ktorá pripravuje na súd, čoho predobrazom bol sviatok trúbenia. Sedem trúb pripomína sedem mesačných sviatkov novomesiaca, ktoré tvoria most medzi sviatkami jari a sviatkami jesene a vrcholia slávnosťou trúbenia. (4 Moj 10,2.10; 29,1) Dejiny sú zvýraznené siedmimi trúbami, ktoré sú ohlasujúcim a upozorňujúcim znamením pre ľudí všetkých čias, aby sa pripravili na stretnutie so svojim Sudcom. Aj keď je táto udalosť súdu umiestnená do presného okamihu, na záver ľudských dejín, týka sa každého človeka v každom čase.

Sedem trúb

Pretože trúby odpovedajú na pečate, a pretože odpadnutie a útlak zo strany cirkvi sa prejavujú len v období medzi druhou a šiestou pečaťou, vzťahuje sa trúbenie len na toto obdobie. Prvá a siedma pečať, ktoré tvoria rámec tejto doby, sú obdobím nevinnosti, nie je v nich žiadna neprávosť. Počas prvej pečate, na počiatku kresťanstva, je cirkev čistá,

zostáva verná svojim koreňom a necháva sa ešte viesť Ježišom Kristom. Posledná pečať zaznamenáva koniec ľudských dejín a oznamuje Boží príchod. Je pozoruhodné, že trúby zodpovedajú presne druhej až šiestej pečati:

Prvá pečať

biely kôň

Druhá pečať

Ooeň, krv

Tretia pečať

– nedostatok chleba (hlad)

– tma

Štvrtá pečať

smrť (dve mená)

Piata pečať

– krik mučeníkov
– hlas pri oltári
– čiastočný počet zachránených,
ktorý bude neskôr doplnený

Šiesta pečať

„nastal deň hnevu“

Siedma pečať

ticho na nebi

Prvá a druhá trúba

oheň, krv

Tretia trúba

– nedostatok vody (smäd)

Štvrtá trúba

– tma

Piata trúba

smrť (dve mená)

Šiesta trúba

– hlas pri oltári
– čiastočný počet zabitých
– čiastočný počet zachránených,
ktorý bude neskôr doplnený

Siedma trúba

„nastal tvoj hnev“

Navyše, takisto ako pečate, aj trúby opisujú chronologický vývoj vyznačený: 1. prechodmi, ktoré oznamujú nasledujúce trúby a udalosťami, ktoré potom v určitej dobe prichádzajú (Zj 8,13; 9,12); 2. rozdelením na štyri a tri v obidvoch videniach; 3. konečným tónom poslednej trúby, ktorá ohlasuje príchod Božieho kráľovstva.

Na základe týchto úvah vychádzajúcich z textu máme dostatočný dôvod myslieť si, že udalosti, ktoré ohlasujú trúby, zodpovedajú udalostiam spojeným s pečaťami.

Ohňom a mečom

Prvá a druhá trúba sa doplňujú. Katastrofy, ktoré oznamujú, zasaňujú zem a more. Prvá trúba spôsobuje prúd ohňa a krupobitia, ktorý zapáľuje zem. (Zj 8,7) Druhá trúba spôsobuje pevnú ohnivú masu ako horiaci „veľký vrch“, ktorý obracia more na krv. (Zj 8,8) Jedna aj druhá majú rovnaký výsledok: zasiahnutá je tretina. Oheň a krv predstavujú násilie vojen, ktoré všetko obracajú na krv a oheň a zároveň pripomínajú egyptské rany.

Utláčateľ Izraela bol tiež zasiahnutý ohňom a krupobitím. (2 Moj 9,23-25) Čo sa týka „tretiny“, označuje, že účinok rany je len čiastočný a že väčšia časť zeme ju prežije. (Ez 5,2; Zach 13,8) Obidve trúby zodpovedajú druhej pečati a týkajú sa okamihu, v ktorom je kresťanská cirkev rozdelená vojnami proti barbarom (4. a 5. stor. po Kr.).

Ani voda ani svetlo

Tretia a štvrtá trúba sa týkajú nebeských telies: hviezd, slnka a mesiaca. Všetko, čo je považované za zdroj svetla a života, stáva sa zdrojom tmy a smrti. Je však zvláštne, že tento proces rozkladu sa začína hviezdou, oproti obvyklému poradiu: slnko, mesiac, hviezdy. (1 Moj 1,16) Táto odchýlka vyjadruje zámer autora ukázať hlavnú úlohu hviezdy vzhľadom na ostatné nebeské telesá. Hviezda uvádza do pohybu všetko ostatné.

Iná anomália spočíva v tom, že „hviezda“ je v jednotnom čísle. Slovo „hviezda“ sa v Biblii zriedkavo vyskytuje v jednotnom čísle, vždy je v množnom čísle, keď sa spomína spolu so slnkom a mesiacom. Autor chce teda upútať pozornosť na nejakú „hviezdu“. V Biblii, tak v Starej, ako aj v Novej zmluve, sa takýto výnimočný tvar týka Mesiáša. V Bileá-movom prorocktve hviezda označuje Kráľa Mesiáša, povolaného zachrániť Izrael od nepriateľov. (4 Moj 24,17) V Novej zmluve hviezda predstavuje Ježiša Krista. (Mat 2,2; pozri Zj 2,28; 22,16) Jediná časť, v ktorej slovo „hviezda“ v jednotnom čísle neoznačuje Mesiáša, sa nachádza v knihe proroka Izaiáša, kde sa týka anjela zla, Lucifera, znázorneného vládcom Babylona. (Iz 14,12) „Hviezda“ (v jednotnom čísle) tam predstavuje silu zla, ktorá sa chce, tak ako kedysi Babel, (1 Moj 11,1-9) pozdvihnúť až k Bohu, aby zaujala jeho miesto¹⁵⁹ – čo ju bude stáť pád do priepasti: „Ach, ako si spadol z neba, ty jasná hviezda,

syn rannej zory. Zoťatý si na zem, ty, ktorý si premáhal národy. Povedal si si v srdci: Vystúpim do nebies, hore nad Božie hviezdy vyvýšim svoj trón a posadím sa na vrchu zhromaždenia... Vystúpim na výšiny oblakov, podobný budem Najvyššiemu. Ale musíš zostúpiť do podsvetia, do najhlbšej jamy“. (Iz 14,12-15)

Text z knihy Zjavenie sa odvoláva na túto časť. Nachádzame tu rovnaký motív pádu hviezdy, uzurpátorskej moci. Hviezda však pristáva na zemi a zaujíma svoje miesto v dynamike dejín cirkvi. Prorok Daniel to opísal vo svojom videní malého rohu, ktorý sa mal takisto pozdvihnúť „až po knieža nebies... až po veliteľa nebeského vojska“. (Dan 8,10.11)

V knihe Zjavenie, takisto ako v knihe Izaiáš, je pád tejto hviezdy spojený so smrťou. U Izaiáša sa priamo stotožňuje s miestom mŕtvych. V Zjavení spôsobuje znečistenie riek a prameňov a v dôsledku toho smrť „mnohých ľudí“, (Zj 8,10.11) a to buď smädom alebo otravou. V obraznom jazyku knihy Zjavenie, inšpirovanom hebrejskými spismi, predstavujú rieky a pramene duchovnú potravu¹⁶⁰. Na druhej strane, stotožnenie tejto hviezdy s palinou pripomína skúsenosť Izraelcov v Mare. (2 Moj 15,23) Tieto príbehy majú spoločnú tému horkosti, ktorú Biblia všeobecne spája s hriechom odpadnutia¹⁶¹. Ľud zomiera smädom, pretože voda nie je pitná. Pravda je znečistená, a preto už nemôže veriaceho oživiť.

Štvrtá trúba oznamuje rovnakú správu inými slovami. Slnko, mesiac a hviezdy, teda Boží ľud, (1 Moj 37,9; pozri Zj 12,1) prechádzajú tmou. Pri tretej trúbe je pravda prekrútená, pri štvrtej zničená. Obidve trúby teda ohlasujú dve doplňujúce sa udalosti, ktoré sa týkajú toho istého obdobia ako tretia pečat'. Je to okamih, keď sa cirkev vyhlasuje za predstaviteľku Boha na zemi (od 6. do 10. stor.). Rím nahradzuje „Božie mesto“. Tradícia a časná cirkevná moc vytláčajú duchovné záujmy. Pravda je vzácna a tma zahľahuje ľud, ktorý zomiera duchovným smädom, tak ako v tretej pečati zomiera hladom. (Zj 6,6) V dôsledku uzurpátorstva cirkev stráca zmysel svojho poslania a pravdu, ktorú uchováva. Pretože sa chcela pozdvihnúť až k Bohu a zaujať jeho miesto, zachvacuje ju zmätok. Poučenie z Bábelu sa opäť potvrdzuje.

Tak ako v prípade pečatí, aj po prvých štyroch trúbeniach prichádza obrat. Na konci štvrtého trúbenia 13. verš 8. kapitoly označuje tento zlom a prechod, a to tým, že uvádza tri nasledujúce trúby trojitým: „Beda, beda,

beda tým, čo bývajú na zemi, pre ostatné zvuky trúb troch anjelov, ktorí ešte majú trúbiť!“ (Zj 8,13)

Kobylky

Pri piatej trúbe dejiny presne nadväzujú na štvrtú. Pozornosť je stále upriamená na hviezdu, ktorá spadla z neba. (Zj 9,1) Ide teda stále o rovnakú podstatu, moc, ktorá pripomína starovekú uzurpátorskú moc Bábelu – cirkev vo svojich nárokoch na božstvo. Až do tejto chvíle trúby uvádzali Božie zásahy, ktoré prichádzali zhora a mimo kontroly zdola. Teraz trúby ohlasujú sily, ktoré povstávajú zdola, „z priepasti“. „Dostala kľúč od studničnej priepasti; otvorila studnicu priepasti“. (Zj 9,1.2) Grécky termín *abyssos* používa Septuaginta na preklad hebrejského slova *tehom* (priepasť). Toto slovo charakterizuje stav zeme pred Božím stvoriteľským zásahom. (1 Moj 1,2) Slovo *tehom* je významne spojené s pojmami vody, tmy a prázdna. V druhom líčení stvorenia je dané do súvislosti so slovami „nie“ a „ešte nie“. (1 Moj 2,5)¹⁶² *Tehom/abyssos* je miestom Božieho popretia. Neskôr z neho proroci urobia symbolické miesto Božieho nepriateľa, morského draka. (Iz 51,9; Ž 74,13) V apokryfnej knihe Enoch (167-164 pr. Kr.) *tehom* opisuje príbytok padlých anjelov. (Enoch 18,12-16; 19,1.2)

Apokalyptické proroctvo ide až k zosobneniu tohto miesta pod hebrejským názvom Abaddon, (Zj 9,11) ktoré označuje zničenie, skazu¹⁶³. Toto slovo pochádza z koreňa *abad* (zaniknúť, zmiznúť), ktoré sa všeobecne používa na hodnotenie osudu zlého človeka¹⁶⁴. Meno Appolyon, (Zj 9,11) ktoré ho sprevádza, pochádza z gréckeho slova *apoleia*, ktoré označuje zatratenie, zničenie a ktoré, rovnako ako *abyssos* v Septuaginte, prekladá to isté slovo *tehom*. Hebrejské slovo *abaddon* a grécke slovo *appolyón* teda opakujú rovnaký pojem a tým zosilňujú myšlienku ničoty a Božieho popretia.

Tma, ktorá zahŕňa scénu, (Zj 9,2) nie je rovnakej podstaty ako tá zo štvrtej trúby. Vtedy bola tma spôsobená tým, že boli zasiahnuté osvetľovacie telesá. (Zj 8,12) Teraz tma pochádza z iného zdroja. V súvislosti s *tehom* je to tma, ktorá tu bola pred stvorením. Kobylky, ktoré prorok vidí vynárať sa z priepasti, (Zj 9,3) nesú v sebe črtu tejto priepasti. Veľké mračno, ktoré vytvárajú, zatienuje svetlo zhora a popiera existenciu nebies. Piata trúba odhaľuje mechanizmus popretia Boha, ktorý vládol dejinám tej

doby. Hviezda padá do priepasti, otvára ju a uvoľňuje mocnosti ničoty. Inými slovami, uzurpátorstvo Boha, so všetkým, čo zahŕňa – pýchu, pompéznosť, ale tiež netoleranciu a útlak – má za výsledok popretie Boha.

Piata trúba tu opisuje proces Božieho trestu. Súd postihuje cirkev zvnútra, ako prirodzený dôsledok jej činov. Súd je už prítomný v jej chybe. Sú ňou jej nároky na zastupovanie Boha na zemi, z čoho pramenila jej netolerantnosť a prenasledovanie. Dôsledkom bolo odmietnutie Boha, ktorého mala cirkev predstavovať.

Dejiny dávajú proroctvu za pravdu. Reakcia ľudí, prejavená predovšetkým vo Francúzskej revolúcii, pramení odtiaľ. Antiklerikálne hnutia 17. a 18. storočia nie sú ničím iným než odpoveďou na ducha krížiackych výprav a inkvizície, ktorý poznamenal dejiny od 11. do 16. storočia.

Toto proroctvo používa obraz kobyliiek, aby vystihlo podstatu tohto útoku. Päť mesiacov trvania tejto rany zodpovedá totiž dĺžke života kobyliiek – od narodenia po smrť cez štádium larvy. Ten istý obraz nachádzame v knihe Joel. Aj tu je Boží súd prirovnaný k napadnutiu kobyilkami, ktoré sa tiež podobajú koňom. (Joel 2,4; pozri Zj 9,7)¹⁶⁵ Aj tu kobylinky ohrozujú úrodu a pokrývajú nebo ako oblak, (Joel 1,10) presne počas jednej generácie. (Joel 1,4.6)

Dôsledky rany predpovedanej piatou trúbou sú obmedzené ako priestorom, tak aj časom. Z hľadiska priestoru tak, že kobylinky zasahujú len tých, ktorí nedostali „na čelo Božie znamenie“, (Zj 9,5) teda všetkých tých, čo stratili zmysel pre uctievanie Boha Stvoriteľa. Útokom svetských revolucionárov je zachvátená iba cirkev ako inštitúcia. Čo sa týka ľudu, ten z toho vychádza slobodnejší a odvážnejší v myslení a hľadaní pravdy. Tento okamih je vhodný na to, aby sa veci znovu premysleli. Je to živná pôda na vznik myšlienok reformácie.

Rany sú obmedzené časom, pretože kobylinky sa uspokojia len so zraňovaním, rovnako ako škorpióny. (Zj 9,5) Ich uhryznutie nie je osudné, nezabíja. Utrpenie trvá len okamih. Cirkev prežije túto ranu. Podľa prorockej predpovede jej súženie sa vzťahuje na päť mesiacov (5x30 dní) alebo stopäťdesiat rokov, ak túto dĺžku vykladáme podľa prorockého pravidla 1 deň = 1 rok¹⁶⁶. Takýto úpadok nemá v dejinách cirkvi obdobu. Jeho počiatok je spôsobený najmä veľkým úderom Francúzskej revolúcie, ktorá otriasla základmi cirkvi a šla až tak ďaleko,

že pápeža uvrhla do väzenia (1798). Jeho koniec môžeme rozpoznať hneď po 2. svetovej vojne (1948). Pápežstvo vtedy znovu našlo svoju svetskú suverenitu vďaka ratifikácii lateránskych dohôd (1929). Navyše, jednou z najznámejších vlastností povojnovej politiky je nárast nových politických strán, nazývaných „kresťanskodemokratické“, a to v celej Európe. Boli široko ovládané príslušníkmi katolíckej cirkvi a často stáli na čele koalíčných vlád. Cirkev sa teda presadzuje na medzinárodnej scéne v rôznych rovinách – politickej – čelí komunizmu, sociálnej – v boji proti biede a náboženskej – v ekumenickom diele.

Mohli by sme uviesť aj iné medzníky, aby sme vysvetlili chronológiu tohto proroctva. Ale nech sú prepočty a dáta, ktoré z toho vyplývajú, akékoľvek, posolstvo zostáva stále rovnaké. Vpád kobyliiek na cirkevné nebo sa musí chápať ako Boží súd. Boh zasahuje, aby potrestal utláčateľa. Toto poučenie vyplýva už z obrazu kobyliiek, ktoré sú v Biblii uvedené ako nástroj Božieho súdu¹⁶⁷. Zvláštny zmysel má aj trvanie piatich mesiacov, času, ktorý je spätý s príbehom o potope, s prvým Božím súdom v ľudských dejinách. (1 Moj 7,24)

Jazdci

Šiesta trúba odpovedá na krik z piatej pečate. Na plačúce hlasy pri oltári v piatej pečati (Zj 6,10) odpovedá hlas, ktorý oslobodzuje štyroch anjelov nad Eufratom. (Zj 9,13.14) Udalosť, ktorú prorok vidí, sa opäť musí chápať ako opatrenie proti utláčateľovi, ktorý je tu priamo stotožňovaný s Babylonom. Je to zrejmé z poznámky o Eufrate, spojenom v biblickej histórii s pádom Babylona¹⁶⁸. „Zlaté, strieborné, medené, kamenné a drevené modly“ (Zj 9,20) pripomínajú babylonskú modloslužbu práve tak, ako ju pripomína prorok Daniel v predvečer zničenia Babylona. (Dan 5,23) „Démoni“ (Zj 9,20) a „čarovanie“ (Zj 9,21) podľa proroka Izaiáša charakterizujú Babylon a to, čo urýchli jeho pád. (Iz 47,12)

Predchádzajúca trúba predpovedala príchod moci, ktorej pyšný a domýšľavý spôsob myslenia pripomínal babylonský. Kobylky, ktoré sa vynorili z priepasti s chvostami ako škorpióny, sa proti jej posolstvu postavili. Prorok opísal túto hrozbu obrazom jazdeckej armády „rútiacej sa do boja“. (Zj 9,9) Ide tu o rovnakú armádu, ako oznamuje šiesta trúba. Aj tam je táto armáda prirovnávaná k jazdcom, ktorých moc je v ich chvostoch. (Zj 9,19; pozri 9,10)

Šiesta trúba teda nadväzuje na proces začatý počas piatej trúby. Iba že dramatickosť zápasu sa zintenzívňuje. Babylonský nepriateľ sa stáva strašnejší. Kone z piatej trúby mali zuby leva. V tomto prípade majú celú hlavu ako levy. (Zj 9,17) Zlovestná moc vojakov z piatej trúby bola v chvoste. Teraz nie je smrteľné nebezpečenstvo iba v chvoste, ale aj v tľame. (9,19) Panciere bojovníkov z piatej trúby boli zo železa. (Zj 9,9) Teraz sú „ohnivé“. (9,17) Kobylky – škorpióny z piatej trúby sa uspokojovali so zraňovaním, bez toho, že by usmrcovali. (9,5) Jazdci zo šiestej trúby zabíjajú. (9,18) Dym z piatej trúby (9,2) je sprevádzaný ohňom a sírou v šiestej. (9,18) Dokonca počet nepriateľov sa zväčšil. Prorok je tým taký ohromený, že to zdôrazňuje superlatívom „miriady miriád“. (9,16) Grécke slovo *myrias*, ktoré znamená desaťtisíc, znázorňuje myšlienku veľkého počtu¹⁶⁹. Nachádzame ho v blahorečení synov Betúelových, ktorí želajú svojej sestre Rebeke potomstvo „mnohých tisícov“. (1 Moj 24,60) Takisto si spomenieme na spev žien o Dávidovom hrdinskom čine: „Porazil Saul svojich tisíc a Dávid svojich desaťtisíc.“ (1 Sam 18,7) Tu je tento počet ešte zdvojnásobený: nielen 10 000 x 10 000, ale 2 x 10 000 x 10 000.

Žiadne stretnutie armád nebolo nikdy také vážne. Sila, ktorá vyšla z priepasti, svetskosti a antiklerikalizmu nadmieru mohutnie. Proti cirkvi a všetkému, čo má niečo spoločné s náboženstvom a vierou v Boha, sa stavia čoraz väčšie množstvo politických a filozofických prúdov, ktoré sa navzájom popierajú. Od 19. storočia ideológia, ktorá vzišla z Francúzskej revolúcie, marxisti, materialisti, evolucionisti a racionalisti dávajú základy spôsobu myslenia, ktorý formuje ľudí až do súčasnosti. Svetský a ateistický pohľad preniká všade a infiltruje sa až do cirkevného prostredia, aby posilnil pravdu, ktorá sa zaobíde bez Boha a ospravedľňuje sa len kritickým rozumom a ľudským génom. V tom je jedna z najpozoruhodnejších irónií dejín. Cirkev, aby zaujala miesto Boha na zemi, spojila sa so svojím najsmrteľnejším nepriateľom vychádzajúcim zo samotného lona zeme, z priepasti, ktorá popiera Boha. Zjavenie teda potvrdzuje Danielovo videnie. V 11. kapitole svojej knihy hebrejský prorok tiež predpovedal stretnutie dvoch mocností¹⁷⁰. Jedna pochádza zo severu – Babylon – a zosobňuje ľudskú snahu posadiť sa na miesto Boha, čo charakterizovalo cirkev v priebehu dejín. Druhá pochádza z juhu – Egypt – a zosobňuje svetské

a ateistické hnutie, ktoré charakterizovalo Západ v modernistickom a súčasnom období.

Zjavenie, rovnako ako kniha Daniel, poukazuje na Babylon aj na Egypt. Babylon sa dá tušiť už od piatej trúby v padlej hviezde a v šiestej trúbe v prirovnaní k Eufratu. Moc Egypta je takisto pripomínaná v narážkach na rany. Kobylky, škorpióny, hady, tma sú motívy pripomínajúce Egypt, najmä vo svojom zosilnenom popieraní Boha. (2 Moj 5,2) Na Egypt sa tiež naráža – najmä v našom prorocktvе – v odvoľkách na vozy a kone, pretože tie v biblickej tradícii charakterizujú egyptskú moc.¹⁷¹

To sú teda rovnaké udalosti, aké Daniel aj prorok zo Zjavenia oznamujú v týchto narážkach na Babylon a Egypt. Ale tu sa zhoda ich prorockých pohľadov nekončí. Ako u Daniela 11, aj tu sa predpovedá víťazstvo Babylona¹⁷². Jazdci zo šiestej trúby zabijajú len tretinu ľudí. (Zj 9,18) Ďalšie dve tretiny ľudí prežijú, stále verní sami sebe a svojej modloslužbe, bez toho, aby robili pokánie. Potom sa už o nepriateľovi nehovorí nič. Akoby bol pohltенý babylonským vírom. Tak ako u Daniela 11, dejiny sa tiež končia splynutím Egypta s babylonskými silami. (pozri Dan 11,43)

Dnes sotva môžeme tušiť, ako sa toto prorocktvо naplní. Posledné udalosti však naznačujú jeho vyústenie. Pád marxizmu a neúspech racionalizmu prvý raz v dejinách ukazujú, že kniha Daniel, práve tak ako Zjavenie, by mohli mať pravdu.

Tento proces sa neobmedzil len na kresťanstvo a na Západ. Konflikt medzi silami predstavovanými Babylonom a Egyptom presahuje tieto dva tábory – katolícku cirkev a laické hnutia, ktorí vzišli z Francúzskej revolúcie. Vplyv Francúzskej revolúcie sa rozšíril ďaleko za náboženské a politické hranice. Svetský duch považovaný za neútočný, ľahko prenikol do kresťanských spoločností, no tiež do judaizmu a islamu, aby aj tu rozdúchal rovnaké humanistické a antiklerikálne vášne. Odrazu sa v týchto dvoch tradičných náboženstvách vykryštalizovalo nové hnutie. V reakcii na kritického a racionalistického ducha odmietnutého pre jeho západný a imperialistický pôvod sme boli svedkami, ako v židovskom aj v moslimskom prostredí silnie prúd fundamentalistického a integristického typu. Viac ako kedykoľvek predtým ajatolláhovia a rabíni majú čo povedať o osude svojich národov. V moslimských krajinách,

najmä v Iráne, Alžírsku a Egypte, takisto ako v Izraeli, sa politika dala do služieb náboženstva.

Zatiaľ čo v kresťanskom prostredí sa vytvorili svetské hnutia ako reakcia na náboženstvo, tu sa stal opak. Náboženstvo sa presadilo ako reakcia na svetské hnutia. Rovnaký jav začíname sledovať v západnom kresťanstve. Aj tu, ako reakcia na svetské, racionalistické a liberálne prúdy, sa sformovali fundamentalistické prúdy, vyhlásili návrat ku koreňom a zamerali sa na prevzatie moci. Najmä v Spojených štátoch si nová pravica dala za cieľ víťazstvo vo voľbách, so zámerom vytvoriť „silno“ kresťanskú krajinu. Ale táto tendencia rastie aj v Európe, vo Francúzsku, v Taliansku a v Nemecku. Množia sa skupiny novej, čoraz dynamickejšej pravice, ktoré volajú po nacionalistickej vláde.

Táto história sa rozvinula v štyroch etapách:

1. Cirkev najprv upevňuje svoju moc. Podobne ako stavitelia Babylonskej veže, snaží sa vyvýšiť až k Bohu, aby ho predstavila na zemi a presadila sa ako morálna a náboženská autorita nad každým svedomím.

2. V 18. stor. pod vplyvom Francúzskej revolúcie a ako reakcia na stav cirkvi boli humanistické a svetské myšlienky podporované a následne rozvíjané v priebehu 19. stor. v marxistických, racionalistických, pozitivistických a evolucionistických filozofiách. Je to útok Egypta proti Babylonu.

3. Od 19. až do začiatku 20. stor. sa svetský duch rozširoval do iných náboženských kultúr, paradoxne prostredníctvom kresťanských misií, ale tiež kolonialistickou politikou vlád v tej dobe.

4. Po druhej svetovej vojne, pod tlakom hnutia nezávislosti a obnoveného nacionalizmu a v spomienke na hrôzy vojny, sme v reakcii na racionalizmus a liberalizmus všade svedkami návratu k tradičným a nacionálnym hodnotám náboženstva. Je to obdobie náboženských bestsellerov a evanjelizačných hviezd.

Teraz sa dostávame do 4. fázy tohto vývoja, ktorý ohlasuje 5. fázu, počas ktorej by sa mali obidva tábory spojiť v spoločnom úsilí posadiť sa na miesto Boha, v duchu Babylona. Prvé symptómy sa už prejavujú. V samotnom vnútri náboženského prebudenia rozpoznávame antropocentrický dôraz, ktorý charakterizoval svetské filozofické prúdy v minulom storočí. Náboženstvo sa stáva čoraz viac „ľudským“. Imanentný Boh

„hlbín“ nahrádza transcendentného Boha Biblie, ktorý sa zjavuje z výšin, a často proti ľudskej prirodzenosti.

Za túto neočakávanú zmenu vd'áčime okrem iného popularite New Age, ktorého vplyv sa uplatňuje vo všetkých náboženstvách. Toto nové evanjelium, ktoré sa nezrieka toho starého, je kázané osobnosťami ako kresťanskými, tak aj nekresťanskými. Otec Teilhard de Chardin a po ňom „ekoteológovia“ ako Thomas Berry oslavujú pravdu matky zeme. Evolúcia je vykladaná ako „posvätný proces“, ktorým sa Boh mal vteľiť do pulzovania prírody.

Boh je teda všade a vo všetkom. Odtiaľ je už k viere, že existuje vzťah medzi Bohom a prírodou, mŕtvymi a živými bytosťami, len krôčik, ktorý sa rýchlo urobil vďaka myšlienkam o nesmrteľnosti duše a reinkarnácii. Paranormálne javy, astrológovia, komunikácia so záhrobním nikdy nezažili taký úspech. Všetky tieto fenomény pochádzajú od rovnakého ducha. Boh Stvoriteľ z výšin už nie je vzývaný, pretože ho nahradil človek a mocnosti zdola.

Z nekresťanskej strany našlo toto „hľadanie svätého kozmu“ zaniešteného hovorcu v osobe Václava Havla. Vo svojej nedávnej prednáške na americkej univerzite v Stanforde český prezident obhajoval tézu duchovnej dimenzie, ktorá by spojila všetky kultúry a vlastne celé ľudstvo. Táto výzva k „planetárnej demokracii“ nie je bez duchovnej spriaznenosti s ideálom marxistickej internacionály. Ale po páde marxizmu a v duchu duchovnej obnovy dostáva tento jazyk zvláštny význam. Humanistické a antropocentrické hodnoty sa tu zjednotili s náboženskými hodnotami.

Médiá, spevácke a filmové hviezdy dostávajú túto módnú vlnu do popredia. Od Madonniných spevov k Márii a Ježišovi až k Lelouchovým filmom, cez parfémy z esencií a bižutérie z krištáľu sa zrodila nová kultúra, naplnená všetkými prísadami apokalyptickej predpovede. Egypt a Babylon začínajú svorne postupovať. Určite, všetko ešte nie je povedané. Cirkev, náboženstvá sú stále tu, čelia svetským a ateistickým hnutiam. Ale tieto známky sú napriek tomu dostatočné na to, aby odhalili určitú tendenciu a rozoznali, že na našej ceste sa stretávame s takými dejinami, aké videli proroci Biblie. Čoskoro budú Egypt aj Babylon tancovať v rovnakom rytme.

Intermezzo: anjel svetla, kniha a dvaja svedkovia

Tak ako po šiestej pečati, aj tu, po šiestej trúbe, prorok zaznamenáva pauzu, ktorá pripravuje na siedmu trúbu. Tak ako pri pečatiach, aj tu sa intermezzo zastavuje v Božom tábore.

Anjel svetla

Naproti hviezde, ktorá padla z neba, anjelovi z priepasti, ktorý privoláva zánik a smrť, (Zj 9,1.2) zjavuje sa tu mocný anjel svetla, ktorý povoláva k Bohu Stvoriteľovi. (Zj 10,1) Dúha nad jeho hlavou je znamením zmluvy medzi Bohom vesmíru a ľuďmi. (1 Moj 9,12.13) Jeho nohy, ktoré sa postupne postavlia na more aj na zem, (Zj 10,2.5) pripomínajú akt Božieho stvorenia, ktoré sa najprv týka vôd (1 Moj 1,1-8) a potom zeme. (1 Moj 1,9 a ďalej)

Táto bytosť pripomína Syna človeka z prvého videnia knihy Zjavenie. Tak ako on, aj jeho tvár žiari ako slnko, (10,1; pozri 1,16) jeho nohy sú ako ohnivé stĺpy (10,1; pozri 1,15) a jeho hlas sa ozýva ako hrmenie. (10,3; pozri 1,5) A takisto ako on je sprevádzaný oblakmi. (10,1; pozri 1,7)

Keď však skúmame toto videnie v jeho celku, myslíme najmä na posledné videnie proroka Daniela. V 12. kapitole svojej knihy Daniel tiež prináša videnie osoby stojacej nad vodami, ktorá dvíha ruky k nebu a „prisahá na Večne živého“. (Dan 12,7) Táto slávnostná prisaha muža v ľanovom rúchu odpovedá na otázku inej nebeskej bytosti: „Kedy nastane koniec?“ (Dan 12,6) Ale odpoveď nie je úplne uspokojivá, pretože Daniel nerozumie. (Dan 12,8) To núti muža v ľanovom rúchu upresniť, že tieto slová budú zapečatené „až po posledný čas“ (Dan 12,9) a ísť ešte ďalej: „Blahoslavený, kto bude čakať a dočká sa tisíctristotridsaťpäť dní.“ (Dan 12,12) Tu je posledný časový údaj proroctva a v dôsledku toho jediný, ktorý obsahuje úplnú a definitívnu odpoveď na otázku „Až dokedy?“, pretože tento „posledný čas“ sa už stal predmetom predchádzajúcich zjavení.

8. kapitola knihy Daniel prináša rovnaké videnie dvoch nebeských bytostí, ktoré sa spolu rozprávajú. Aj tam sa stretnutie začalo otázkou „Až dokedy?“ (Dan 8,13) Aj tam by mala odpoveď viesť až do doby konca. Aj tam je daný časový údaj. U Daniela 8 „doba konca“, ktorá odpovedá na otázku „až dokedy?“, je umiestnená na koniec dvetisícristo večerov a rán, totiž do r. 1844, a je opísaná ako slávnosť zmierenia (očistenie

svätyne¹⁷³). Pretože číselný údaj 1335 dní vedie tiež do „doby konca“ a je odpoveďou na rovnakú otázku „až dokedy?“, môžeme z toho vyvodiť, že sa týka rovnakej udalosti ako dvetisícristo večerov a rán a smeruje k rovnakému dátumu, totiž k slávnosti zmierenia, ktorá sa začína v r. 1844. Je zaujímavé poznamenať, že nebeská bytosť, ktorá ohlasuje tento *kippúr* doby konca, je oblečená do ľanového rúcha veľkňaza pri jeho funkcii na slávnosti zmierenia, akoby už svojím odevom naznačovala povahu tejto udalosti, ktorá je predmetom jej proroctva.

Toto obdobie súdu (od r. 1843 – 1844) je odpoveďou na otázku „až dokedy?“, na krik mučeníkov z piatej pečate. (Zj 6,10) Je to doba, ktorú prorok Daniel definoval ako „dobu konca“. (Dan 8,17.19.26) Pretože tento čas je presne ten, ktorý zodpovedá času šiestej trúby. Rovnakým spôsobom chápeme zmysel tejto vsuvky medzi šiestou a siedmou trúbou. Je to jeden zo spôsobov, ako umiestniť videnie anjela svetla do času. Prorok Daniel upozornil, že jeho videnie bude zapečatené „až po posledný čas“. (Dan 12,9) Anjel teraz vyhlasuje, že doba konca prišla, „že času už nebude“. (Zj 10,6) Doba šiestej trúby zaznamenáva okamih, v ktorom je Danielovo proroctvo konečne otvorené, môžeme mu porozumieť.

Kniha

Aby to Ján jasne zvýraznil, dvíha sa a na príkaz nebeského hlasu, odchádza a neskôr berie od anjela „otvorenú knihu“, ktorá je v ruke anjela a je ju. (Zj 10,8.9) Toto gesto je významné: slovo je obdržané a strávené. „Otvorená kniha“ predstavuje teda knihu Daniel, ktorá po tom, ako bola tak dlho zapečatená, je konečne „otvorená“ a zjedená (čítaná a pochopeaná). Skúsenosť proroka zo Zjavenia pripomína rovnakú skúsenosť proroka Ezechiela. Aj on počul hlas toho istého anjela svetla, (Ez 1,28, pozri Zj 1,12-15) ktorý mu prikazuje zjesť knihu. (Ez 3,1) Toto zvláštne gesto je objasnené v nasledujúcich veršoch. Znamená poverenie, službu proroka, ktorý potom, ako „si osvojil“ obsah knihy, ju sprostredkováva svojim súčasníkom. (Ez 3,4-6)

Tu sa však podobnosť medzi týmito dvoma textami nekončí. Tak ako Ján, aj Ezechiel pokladá knihu za „sladkú ako med“. (Ez 3,3; pozri Zj 10,9.10) Tak ako pre Jána, aj pre Ezechiela je táto skúsenosť dvojznačná. So sladkosťou sa miesi prichuť horkosti. Kniha obsahuje „nárek, vzdych

a beda“ . (Ez 2,10) Dôvod tejto dvojznačnosti teda tkvie v podstate prorockého posolstva, ktoré mal za úlohu šíriť svojmu ľudu. Je to zároveň posolstvo súdu aj obnovy.

Súd, o ktorom Ezechiel hovorí, sa líši od iných súdov oznamovaných až doteraz jeho predchodcami: „Nadišiel koniec.“ (Ez 7,2.3.6) Ezechiel, exilný prorok, oznamuje blízky príchod Božieho súdu. Zničenie Jeruzalema je za dverami. Prorok je postavený do Izraela ako strážca (Ez 33,2), ktorý volá a upozorňuje ľud na blízku skazu. Ezechiel sa neuspokojuje s hlásaním tejto správy prostredníctvom proroctva, prirovnaní a symbolických gest. (Ez 33,2) Prorok prežíva túto bolestnú udalosť na svojom tele. Jeho žena, „žiadosť jeho očí“, zomrie. (Ez 24,15-27) Bude musieť znášať tento smútok v tichosti takmer tri roky, počas obliehania Jeruzalema až do jeho pádu. (Ez 33,22)

Na druhej strane, napriek týmto upozorneniam smrti a zániku, nesie Ezechiel zaslúbenie obnovy. Oznamuje návrat zajatcov. Izraelské kmene budú opäť zjednotené. (Ez 37,21) Mesto Jeruzalem bude znovu vybudované. (Ez 40-48) Zem opäť rozkvitne. (Ez 47,12) Ženy a muži dostanú nové srdce. (Ez 36,24-28) Prorok vidí túto udalosť ako skutočné vzkriesenie. Kosti zasiahnuté božským slovom sa pokryjú mäsom a kožou, povstanú a ožijú. (Ez 37) Tým je zvestovaný zázrak stvorenia a obnovy. Tak ako v 1 Moj 2,7, Duch zavanie, aby oživil prach zeme. (Ez 37,9)

Práve týmto dvojitém posolstvom, sladkým i horkým zároveň, ktoré je súdom aj stvorením, chce Zjavenie pripomenúť skúsenosť Ezechiela. Je to posolstvo slávnosti zmierenia¹⁷⁴ par excellence.

Videnia z Daniela aj zo Zjavenia sa dopĺňujú, aby odhalili charakteristické črty doby konca. V Danielovi je tento čas označený ako slávnosť zmierenia, teda ako dvojznačná doba nádeje, ktorá oznamuje zároveň súd aj znovustvorenie sveta. V Zjavení je tento čas vyjadrený prostredníctvom videnia proroka, ktorý je knihu Daniel a pokladá ju zároveň za sladkú aj horkú, práve preto, že obsahuje dvojité posolstvo súdu aj stvorenia, posolstvo, ktoré charakterizuje slávnosť zmierenia.

Knihy Daniel a Zjavenie sa dopĺňajú. Aj to, že prorok Ján bol povolaný jesť knihu Daniel, jasne ukazuje na vzťah závislosti medzi obidvoma zjaveniami.

Tento vzťah nadobúda úplný zmysel, keď potom, ako prehltol knihu, je Ján poverený prorokovať „mnohým rasám, jazykom, národom a krá-

ľom“. (Zj 10,11) Ako v ozvene počujeme rovnakú vetu o niečo ďalej, v kapitole 14, kde je vykreslená úloha prorockého posla doby konca, ktorý je povolaný prorokovať „každému národu, kmeňu, jazyku i ľudu“. (Zj 14,6) Aj tam sa posolstvo zvlášť zameriava na súd a stvorenie. (14,7-11) Boží ľud doby konca, stelesnený Jánom, ktorý prehľta knihu Daniel, je takto označený ako ľud „prorocký“, ktorý je poverený niest' svetu posolstvo Daniela objasnené knihou Zjavenie.

Dvaja svedkovia

Nasledujúce videnie opäť odkazuje Jána na Ezechielovu prorockú skúsenosť. Aj on dostáva trstinovú mieru a má zmerať chrám v budúcom Jeruzaleme. (Zj 11,1; pozri Ez 40,3 a ďalej) Toto symbolické gesto sa objasní, keď ho porovnáme s videním pečatí. Po otvorení šiestej pečate bolo videnie prerušené, aby bol Boží ľud označený Božou pečat'ou, a tak uistený o tom, že prežije. (Zj 7,3) Takisto po zaznení šiestej trúby sa prorok zastavuje, aby zmeral Boží chrám, a tým oznámil obnovu. (11,1; pozri Zach 2,2) Presnejšie vyjadrené: Ján musí zmerať „oltár, ako aj tých, čo sa v ňom klaňajú“. Videnie sa týka Božieho ľudu v celých dejinách. Tento ľud dostal poverenie „prorokovať“. (Zj 11,3) Jeho poslanie je teda v súlade s poverením Božieho ľudu poslednej doby: svedčiť o zjavení zhora. Ale kým dôraz záverečného svedectva sa kládol najmä na knihu Daniel a Zjavenie, tu je svedectvo širšie a vzťahuje sa na celú Bibliu. Proroctvo prirovnáva tento „prorocký“ ľud k „dvom svedkom“ (Zj 11,3) a vysvetľuje: „To sú tie dve olivy a dva svietniky, ktoré stoja pred Pánom zeme.“ (Zj 11,4)

Prorok Zachariáš prináša rovnaké videnie dvoch olivovníkov a jedného svietnika. (Zach 4,1-6.11-14) Na prorokovu otázku: „Čo to znamená?“ (Zach 4,4) anjel odpovedá: „Nie vojenskou mocou ani silou, ale mojím Duchom – hovorí Hospodin mocností.“ (Zach 4,6) Anjelovo vysvetlenie má svoj pôvod v obraze olivového oleja v súvislosti so svietnikom. Tak ako svietnik svieti vďaka olivovému oleju naliatemu zhora, aj prorocké slovo osvecuje vďaka Duchu zhora.

V Biblii je Božie slovo často prirovnané k svetlu. Žalmista v tomto obraze zdôrazňuje dynamický princíp svojho chodenia s Bohom: „Sviecou mojej nohe je tvoje slovo, svetlom môjmu chodníku.“ (Ž 119,105) Príslovia používajú slovné hračky, aby naviazali na tóru, ktorá opisuje

zákon zjaveného Boha ako svetlo, *ór* (Prísl 6,23) Tieto dve slová sú odvodené z rovnakého koreňa. V Novej zmluve je Boh svetlom (1 Ján 1,5) a keď sa Ježiš stotožňuje so svetlom, spája ho s cestou (Ján 8,12; pozri 12,35) v duchu Žalmu 119 a v dôsledku toho naráža na tóru, Božie zjavenie.

K motívom olivovníka a svietnika sa pripája ešte iná súvislosť, ktorá umožňuje určiť týchto dvoch svedkov. Zázraky, ktoré ich sprevádzajú, pripomínajú dve významné osobnosti Starej zmluvy, a to Mojžiša a Eliáša. Mojžiš je pripomínaný prostredníctvom zázraku premenenia vody na krv a rán, ktoré postihujú zem. (11,6; pozri 2 Moj 7,14-18) Eliáš je pripomínaný prostredníctvom zázraku ohňa, ktorý pohlcuje nepriateľa, a dažďa, ktorý je ovládaný. (11,5.6; pozri 1 Kr 19,10, pozri 17,1) Jediný text Starej zmluvy, ktorý spája tieto dve osobnosti, sa nachádza u Malachiáša, posledného kanonického proroka hebrejských Písem. „Pamätajte na zákon môjho služobníka Mojžiša, ktorému som dal na Chórebe ustanovenia a právne predpisy pre celý Izrael. Ajhľa, posielam vám proroka Eliáša prv, ako príde deň Hospodinov, veľký a hrozný. On obráti srdce otcov k synom a srdce synov k otcom, aby som neprišiel a neuvalil na zem kliatbu.“ (Mal 4,4-6)

Táto časť sa zameriava na dva protikladné smery. Prvý, ktorý sa odvoláva na Mojžiša, sa obracia do minulosti. Je to výzva rozpomenúť sa, byť verný starodávnomu Božiemu zákonu. Mojžiš tu predstavuje Starú zmluvu. Pre kresťanov v Jánovej dobe bol Mojžiš spojený so zjavením Starej zmluvy¹⁷⁵. Podľa židovskej tradície bol Mojžiš na počiatku celej Starej zmluvy. „Mojžiš dostal na Sínaji tóru a odovzdal ju Józuovi. Józua ju odovzdal starším, starší prorokom a proroci členom veľrady.“ (Pirquey Aboth 1,1)

Druhý smer, ktorý sa odvoláva na Eliáša, sa naopak obracia do budúcnosti. Je to zasľúbenie príchodu Mesiáša a povzbudenie k nádeji. Kresťania v Jánovej dobe spájali Eliáša s príchodom Ježiša Krista¹⁷⁶. Rovnakým spôsobom židovská tradícia spája osobu Eliáša s mesiánskou nádejou. Legendy, ktoré sa rozprávajú, liturgické úkony v priebehu veľkonočného večera *sederu*, nostalgické spevy v podvečer *šabatu sa* „dovolávajú nádeje, plnej očakávania Mesiáša¹⁷⁷“.

Tak ako zmienka o Mojžišovi odkazuje späť ku koreňom Starej zmluvy, Eliáš vyzýva k oživeniu mesiánskej nádeje Novej zmluvy.

Pre Jána, čerpajúceho zo židovsko-kresťanských prameňov, narážka na Mojžiša a Eliáša nie je náhodná. Je naplnená odkazom na dve Božie zjavenia, obvykle nazývané Stará a Nová zmluva. Títo dvaja svedkovia sú tu prítomní a hrajú svoju rolu v prorockom procese.

V pozadí tohto dvojitého odkazu je zreteľná výzva venovať pozornosť celej Biblii. Zdôrazňuje sa tým, že Stará a Nová zmluva sa navzájom doplňujú. Bez Starej zmluvy, ktorá predpovedá príchod Mesiáša a kladie základné princípy života podľa zákona zhora, by sme nemohli rozpoznať Mesiáša, porozumieť jeho posolstvu, ani ho prijať. Bez Novej zmluvy, ktorá naplňa toto proroctvo a zjavuje hlboký zmysel Božieho zákona, by sme nepoznali ani nechápali zámer starodávnych izraelských ustanovení, ani nepostihli zameranie mesiánskych proroctiev.

Okrem týchto dvoch dokumentov sa odkaz dvoch svedkov týka dvojakého ľudu, ktorý ich odovzdal. Pretože prorok vidí predovšetkým mužov a ženy, ktorí prorokujú a trpia. (Zj 11,3.7)

Je to v prvom rade židovský ľud, ktorý na svojom tele a v každodennom živote niesol svedectvo o Božom zákone a svedomito a zanietené uchoval hebrejské Písma s jeho proroctvami, najmä v knihe Daniel. Sú to všetci tí verní Židia, ktorí často platili svojím životom a odvrhnutím už len za svoju židovskú existenciu.

Potom je to cirkev, ktorá niesla svetu správu o spasení a Božej láske. Dala mu poznať meno Ježiša Krista a starostlivo a svedomito uchovala Písma Novej zmluvy s ich proroctvami, najmä v Zjavení. Sú to všetci tí kresťania, ktorí trpeli a zomreli preto, lebo hlásali svoju vieru a odmietli kompromis.

Bez tohto dvojakého ľudu by sme nemohli mať prístup k svätým Písmam, k Starej a Novej zmluve, ani k pravdám, ktoré obsahujú. Bez nich, ľudu tela a krvi, ktorých život bol dejinnou skutočnosťou, by tieto dokumenty zostali mŕtvymi literami a mali by iba význam muzeálnych exponátov.

Pretože na jedno aj druhé svedectvo sa zabúdalo, boli odmietané alebo ignorované (Stará zmluva cirkvou, Nová zmluva Izraelom), bolo potrebné, aby obidvaja títo svedkovia, Izrael i cirkev, prežili spoločne ako svedkovia pre svet, vzájomne sa doplňujúci, ale tiež svedkovia jeden pre druhého.

Zanedbanie jedného alebo druhého z týchto svedectiev vedie v skutočnosti nevyhnutne k deformácii, dokonca k zmrzačeniu Božieho zjavenia. Pretože nielenže sa navzájom osvetľujú, ale tiež doplňujú jedno druhé, každé nesie pravdu, ktorá je mu vlastná a tomu druhému chýba.

Princíp jednoty a komplementarity obidvoch svedectiev je o to podstatnejší, že je základom výkladu knihy Zjavenie. Bez knihy Daniel by Zjavenie bolo nejasným slovom nielen pre svoje mnohé narážky a odkazy na túto knihu, ale tiež preto, že sa predstavuje ako jeho priame pokračovanie. Používa rovnaké výrazy a symboliku, pretože sa vzťahuje na rovnaké prorocké udalosti.

Uvedme prekvapujúci príklad. Sú tu dané časové obdobia, totožné s Danielovým prorockým kalendárom. (Zj 11,2,3) V obidvoch prípadoch sa hovorí o prenasledovaní, ktoré musí trvať tisícdvosťdesiat prorockých dní, ekvivalent štyridsiatich dvoch mesiacov (42×30). Daniel predpovedá prenasledovanie počas „času, čias a polovice času“. (Dan 7,25) Analýza tohto výrazu v kontexte knihy Daniel¹⁷⁸ odhaľuje, že prorok myslí jeden rok (360 dní), dva roky (360×2) a polovicu jedného roka ($360 : 2$), t.j. celkom tisícdvosťdesiat dní/rokov. Na opísanie tejto doby prenasledovania Ján používa slovník, ktorý pripomína Danielov: „Pohania budú pustošiť sväté mesto“ (Zj 11,2) ako malý roh svätých. (Dan 8,10)

V obidvoch proroctvách ide teda o rovnakú udalosť. Dejiny naozaj odhaľujú, že počas 1260 rokov, t.j. od r. 538 po Kr., dátumu, keď sa cirkev stáva svetskou mocou, až do roku 1798, keď je táto moc zvrhnutá, sú svedkovia Písma umlčení. Počas celého tohto obdobia, hovorí Zjavenie, obidvaja svedkovia prorokujú „oblečení do vrecoviny“. (Zj 11,3) Ten istý prorocký zdroj potom upresňuje, že budú zabíjaní na smrť „šelmou, ktorá vystúpi z priepasti“. (Zj 11,7) Miesto tejto drámy je určené „obrazne“ (Zj 11,8) vo vzťahu k trom miestam, ktoré poznamenali biblickú históriu. Ide o „veľké mesto“, teda Babylon, (pozri Zj 14,8) ktoré zosobňuje uzurpáciu Boha; Egypt, ktorý predstavuje popretie Boha a Sodomu, ktorá je stelesnením morálnej degradácie a ignorovania Boha. Je to miesto, kde je Boh mŕtvy, aj tým, že bol nahradený, popretý alebo iba ignorovaný. Keď niekto vztiahne ruku proti Božím svedkom, dotýka sa niečoho vyššieho. Zločin je pripodobnený k ozajstnej bohovražde. Kniha Zjavenie jasne vyjadruje toto obvinenie. Vidí tu ďalšiu Golgotu, „kde bol ukrižovaný aj ich Pán“. (Zj 11,8)

V dôsledku Francúzskej revolúcie, ktorá je predstavená silami vynárajúcimi sa z priepasti, (pozri Zj 9,1.2) je napádané nielen oficiálne náboženstvo, ale tiež všetko, čo ho pripomína alebo s ním súvisí. Nový kult rozumu spôsobil zničenie Písma a popretie Boha. Knihy, ktoré tak kresťania, ako aj Židia považujú za sväté, sú pálené na verejnom mieste. Vtedajší denník *Le Moniteur* priniesol nasledujúce svedectvo: „Včera, v deň dekády, boli vymazané posledné stopy poverčivosti: k veľkej hranici vztýčenej na námestí, priniesli množstvo obrazov vnesených z kostolov. Ľud navíšil hranicu z asi päť až šesťtisíc zväzkov kníh, ktorým sa hovorí zbožné, a toto pálenie sa konalo za všeobecného jasotu v sprievode republikánskych spevov. Odvšadiaľ pršali knihy a dokonca Židia, ktorých máme v tomto meste, tam prišli a slávnostne priniesli tie svoje a vzdali sa smiešneho očakávania Mesiáša. Množstvo prinesených kníh bolo také, že zapálený oheň nevyhasol ani o desiatej hodine tohto rána¹⁷⁹.“

Nakoniec v novembri 1793 Konvent vyhlásil dekrét, ktorým zrušil všetky vyznania. Prvýkrát v dejinách cirkvi je vyhlásený koniec kresťanského náboženstva v oficiálnych vyhláseniach: „Rozum práve dosiahol veľké víťazstvo nad fanatizmom. Je vyhladené náboženstvo omylov a krvi. Už osemnásť storočí pôsobilo len zlo na zemi, a to sme ho nazývali božským! ...Križiacke výpravy, valdenci, albigenci, sicílske nešpory, masaker Bartolomejskej noci, tu je jeho dielo, to sú jeho trofeje: nech zmizne z povrchu zemskeho¹⁸⁰.“

História má svoj ironický rub. Cirkev, ktorá potlačila svedectvo Písem, zapríčinila, ako reakciu na túto skutočnosť, Francúzsku revolúciu, ktorá páčila Písmo. Pretože cirkev zanedbala odkaz zhora, stala sa cirkvou prenasledujúcou a tým splodila svojho vlastného zhubcu, ktorý napadol jej podstatu: Božie slovo bolo zavrhnuté. Prorocká kronika udalostí obsahuje duchovné ponaučenia, ktoré sa v knihe Zjavenie opakujú: hriech často plodí svoje vlastné odsúdenie.

Zjavenie však upiera svoj pohľad ešte ďalej. K tomuto vlastnému trestu sa pripája súd zhora, ktorý má dvojaký účinok. Na jednej strane „mestom“, (Zj 11,13) ktoré je označené ako „veľké mesto“, teda Babylon, otriasa veľké zemetrasenie. Uzurpátorská moc utrpela strašnú ranu. Hovoríme o roku 1798, keď cirkev, už bez toho atakovaná zo všetkých strán, vidí, ako je jej politický a duchovný vodca, pápež, uvrhnutý do

väzenia. Predsa však životaschopnosť cirkvi nie je ohrozená. Podľa prorocstva len desatina tohto mesta „je zasiahnutá“ a „sedem tisíc ľudí“ je zabitých. (Zj 11,13) Tieto dva počty majú v biblickej tradícii presne definovaný význam. Desatina symbolizuje minimum¹⁸¹ a označuje, že rana zasiahla veľmi malú časť mesta. Čo sa týka „sedem tisíc ľudí“, tento počet je v biblických spomienkach spojený s myšlienkou „ostatku“¹⁸² a znamená, že cirkev sa veľmi rýchlo vzchopí z tohto ohrozenia, pretože rana nie je smrteľná.

Na druhej strane, Boží ľud aj obidvaja svedkovia znovu ožili. Táto udalosť je líčená výrazmi, ktoré pripomínajú zázrak vzkriesenia. Po narážke na Ježišovo ukrižovanie text prechádza k narážke na jeho vzkriesenie. To je zmysel „tri a pol dňa“¹⁸³, ktoré pripomínajú Ježišovo zotrvanie v hrobe pred jeho vzkriesením. (Mar 9,31; Ján 2,19-22) No je to tiež posolstvo obsiahnuté v procese tejto obnovy, ktorá pripomína zázrak vzkriesenia opísaný u Ezechiela 37, 5.9.10: „Vošiel do nich duch života od Boha, postavili sa na nohy a veľká bázeň padla na tých, čo ich videli.“ (Zj 11,11) Rovnako tak aj pokračovanie tejto udalosti pripomína nanebovstúpenie Ježiša po jeho vzkriesení: „Vystúpili v oblaku na nebo.“ (Zj 11,12; pozri Sk 1,9)

V skutočnosti počínajúc rokmi 1797 – 1798, keď cirkev dostáva ranu, už tri a pol roka po vyhlásení konca kresťanského náboženstva, prvýkrát počujeme výzvu k tolerancii a slobode pre všetky vyznania. Predovšetkým intervencia spisovateľa a politika Camille Jordana, ktorý bol jedným z tvorcov doktríny Reštaurácie, sa stala pamätnou udalosťou, keď v máji 1797 v Rade päťsto vyhlasuje: „Viera v Boha je pre štát takým garantom poriadku a stability, že tie najlepšie zákony nie sú schopné ju nahradiť... Nech teda všetci naši spoluobčania sú dnes uistení, že všetci – katolíci, protestanti – či už prisahali (duchovní, ktorí zložili prisahu na občiansku ústavu z r. 1790), alebo neprisahali, vedia, že takáto je vôľa zákonodarcu, rovnako ako priania zákona, aby slobodne vyznávali náboženstvo, ktoré si zvolilo ich srdce. Ja im obnovujem, vo vašom mene, posvätný sľub: všetky vyznania sú vo Francúzsku slobodné“¹⁸⁴.

Aj pre židovskú stranu je jasné, že Francúzska revolúcia a jej dedič Napoleon ustanovujú novú éru. Pri príchode francúzskych légii všade padajú steny giet a oslobodení Židia z nich vychádzajú ako plnoprávni

občania. Napr. v Španielsku je inkvizícia okamžite zrušená a *marranos* môžu odteraz prvý raz hlásať svoju židovskú vieru, dlho držanú v tajnosti¹⁸⁵.

Od tohto okamihu sa začína hnutie návratu k Písmam. Len niekoľko rokov po Voltairovi, ktorý predpovedal vymiznutie Biblie a ktorý ju odsúdil na údel „almanachu minulého roku“, Biblia opäť našla rozhodujúce miesto na trhu aj v srdciach.

Obidvaja svedkovia povstali v presne predpovedanom okamihu, presne tri a pol prorockého roka po svojej smrti. Títo svedkovia boli vzkriesení a nikdy, vrátane dneška, neboli takí živí. Biblia sa stala najväčším bestsellerom všetkých čias. Čo sa týka Izraela a cirkvi, tí tiež prežili, dynamickejší než kedykoľvek predtým, Izrael aj napriek holokaustom a cirkev aj napriek marxizmu.

Boží hnev

Siedma trúba oznamuje „tretie beda“, (Zj 11,14) ktoré má zachvátiť posledné okamihy ľudských dejín. Táto udalosť je označená ako doba konca. Počas predchádzajúceho videnia bola siedma trúba očakávaná ako naplnenie „Božieho tajomstva“. (Zj 10,7) Tento výraz patrí do apokalyptického slovníka¹⁸⁶ a týka sa skrytého zmyslu dejín. Pavel ním opisuje konečný výsledok Božích činov v dejinách¹⁸⁷. Lebo tajomstvo sa odhalí až na konci, keď sa naplní udalosť predpovedaná prorokom. Siedma trúba je teda ozvenou šiestej pečate. Obidve sa vzťahujú na rovnaký čas konca, keď sa naplní proroctvo a obidve oznamujú pre túto dobu rovnakými slovami to isté. Je to doba Božieho hnevu a súdu nad národmi. (Zj 11,18; pozri 6,15-17) Prorokovmu pohľadu sa napriek tomu ponúka kontrast. Zatiaľ čo šiesta pečať osvetľovala pozemskú scénu, siedma trúba uvádza nebeskú scénu.

Udalosti siedmej trúby sú videné opačne ako bol pohľad šiestej pečate. V šiestej pečati videnie vychádza zo zeme, pokračuje do budúcnosti a končí sa v nebi, kde Boh kraluje na svojom tróne. V siedmej trúbe videnie vychádza z nebies, kde Boh kraluje a premiestňuje sa dozadu v čase, do minulosti, a končí sa na zemi, čo je myšlienkový proces typický pre hebrejčinu¹⁸⁸.

Toto videnie ukazuje tri etapy v čase. Prvá doba sa týka okamihu, keď „mohutné hlasy“ vyhlasujú, že všetko sa naplnilo. „Kráľovstvo sveta sa

stalo kráľovstvom nášho Pána a jeho Pomazaného, a bude kraľovať na veky vekov.“ (Zj 11,15) Porovnanie so 4. kapitolou odhaľuje určitý počet spoločných tém. Ide o rovnaký obrad uctievania a rovnakých aktérov. Je tam tiež dvadsaťštyri starcov sediacich na trónoch (Zj 11,16; pozri 4,4); aj tam oslovujú Boha rovnakým titulom: „Bože vševládny, ktorý si a ktorý si bol.“ (11,17, pozri 4,8) V Zjavení 11,17 chýba len zmienka o „Bohu, ktorý prichádza“ v Zjavení 4,8. Jediným vysvetlením tohto vynechania je, že parúzia sa v tomto okamihu už uskutočnila.

Navyše, v liturgii Zjavenia 4 predchádza prejavu dvadsiatich štyroch starcov *Sanctus* štyroch bytostí. Mocné hlasy, ktoré tu volajú tesne pred spevom dvadsiatich štyroch starcov, (Zj 11,15) sú teda hlasy štyroch bytostí, ktoré, ako sme to videli, predstavujú stvorenie. Nadišla chvíľa, keď celé stvorenie poznáva v Bohu svojho kráľa. V tom je konečný cieľ celého Božieho plánu. Boh konečne kraľuje, skutočne a navždy.

Po chválospeve sa dvadsaťštyri starcov zmieňuje o súde, ktorý videnie rozdeľuje na dve časti: (pozri Zj 14,14-20)

a. Súd nad mŕtvymi, ktorý znamená „zničenie zlých“, „rozzúrených národov“, ktoré „ničili zem“. (Zj 11,18) Proroctvo tu odkazuje na ďalšie videnie zo Zjavenia, (Zj 20,12-15) ktoré umiestňuje túto udalosť po miléniu. V obidvoch textoch sa totiž hovorí o súde nad mŕtvymi s použitím rovnakých výrazov – „veľkí i malí“: „Videl som mŕtvych, veľkých i malých; stáli pred trónom. A otvorili sa knihy. Aj iná kniha sa otvorila, kniha života. A mŕtvi boli súdení na základe zápisov v knihách podľa svojich skutkov.“ (Zj 20,12; pozri 11,8)

b. Súd nad „svätými“, ktorý speje k ich odmene. (Zj 11,18) Toto videnie tu naráža práve na parúziu, keď Ježiš Kristus príde po svojich, udalosť, ktorá predchádza miléniu. Tiež tu, použitím spoločných tém, odkazuje na neskoršie časti. „Hľa, prídem čoskoro a moja odplata príde so mnou, aby som odplatil každému podľa jeho skutkov.“ (Zj 22,12)

V skutočnosti obidva súdy závisia jeden od druhého. Lebo zničením „tých, ktorí ničili zem“, Boh zachráni zem.

Tu to nie je otázka ekológie. Zmienku o zemi treba chápať v duchovnom zmysle. V knihe Zjavenie – najmä v paralelnom texte – v dobe šiestej pečate, zem predstavuje mužov a ženy ohrozených nepriateľom, (Zj 7,3) a bližšie k nášmu textu – v priatej trúbe, „tráva na zemi“, „zelina“, „stromy“ predstavujú tých, ktorí sú označení Božou pečatou. (Zj 9,4)

Zničenie zeme, o ktorom je tu reč, teda zdôrazňuje hlavne oblasť náboženskú a duchovnú. Národy ničia zem, pretože sú „rozhnevané“ na Boha. Tento zvláštny vzťah je vyjadrený už použitím slova „rozhnevaný“. Slovo „rozhnevaný“ totiž pripomína 2. žalm, kde opisuje charakter Mesiáša, keď prichádza prevziať vládu nad svojím kráľovstvom. (Ž 2,5) Ale namiesto Mesiáša z tohto žalmu sú tu „rozhnevané“ národy. Správajú sa ako právoplatní vlastníci zeme a hnev, ktorý mal byť Božím hnevom, sa stal ich hnevom. V skutočnosti práve tento spôsob myslenia, stavať sa na miesto Boha, ich vedie k ničeniu ľudí. Odmietnutie Boha ako Pána zeme a prisvojenie si jeho miesta priviedlo národy k zničeniu zeme. Ešte raz sa tu stretávame s týmto mechanizmom, ktorý sa vyznačuje netoleranciou a náboženským útlakom. Ľudia zabíjajú svojich bratov, pretože stratili zmysel pre svojho nebeského Otca. Otcovražda vedie k bratovražde. Odmietnutie absolútneho a transcendentného Boha vedie nevyhnutne ku križiackym výpravám, k inkvizícii a tvrdošijnému nacionálnemu fašizmu. To je dôvod, prečo Boží súd nad národmi je zároveň súdom, ktorý zachraňuje zem.

Prorocký pohľad siedmej trúby smeruje v čas dozadu. Vychádza z definitívneho nastolenia Božieho kráľovstva, nasleduje trest nad národmi a končí sa udalosťou, ktorá všetko uviedla do pohybu – príchodom Ježiša Krista.

Druhá část

Ked' je nebo červené

Toto posledné videnie „Boha, ktorý prichádza“ nás privádza do stredu knihy Zjavenie a je zároveň ozvenou prvého videnia. (Zj 1,1-8) Tak ako v knihe Daniel, (Dan 7) aj v knihe Zjavenie ústredné videnie (Zj 12 – 14) hovorí o dobe konca a o súde ¹⁸⁹. Po dlhom slede búrok, ktoré skropili celé dejiny cirkvi, hrozivými mrakmi zrazu presvitá nádej. (Mat 16,2) Na útok draka na ženu (prvé znamenie, Zj 12) a útok všetkých síl mora a zeme (druhé a tretie znamenie, kapitola 13) odpovedajú traja anjeli uprostred nebies, ktorí práve spievajú o nádeji (intermezzo, Zj 14,1-5) a zvestujú posledným ľuďom dejín posolstvo tejto nádeje (štvrté, piate, šieste znamenie, Zj 14,6-13). A naozaj, na konci tohto trojitého volania prichádza konečne ten, kto túto nádej stelesňuje (siedme znamenie, Zj 14,14-20).

Úvod o truhle

Skôr ako vstúpime do nového sedemdielného seriálu, videnie nás, ako vždy v takejto chvíli, privádza do priestoru svätyne: „Nato sa v nebi otvoril Boží chrám.“ (Zj 11,19)

Kippúr

Pozornosť je zameraná na truhlu zmluvy vo svätyni svätých. Nachádzame sa teda na slávnosti zmierenia (alebo *kippúr* v hebrejčine), v jedinom dni roka, keď je svätyňa svätých prístupná kňazovi. Opäť je teda úvod nového cyklu predznamenaný naučením židovského sviatku.

Slávnosť *jom kippúr* nasledovala hneď po desiatich dňoch prípravy (10. tišri, siedmeho mesiaca). (3 Moj 23,26-32) Slávnosť trúbenia sa odohrávala v znamení posolstva prípravy na Boží súd, ktoré mala cirkev zvestovať od smrti a vzkriesenia Ježiša Krista. Podobne ústrednou témou slávnosti zmierenia je posolstvo o príchode Božieho súdu, ktoré musí niesť cirkev doby konca. Nie náhodou truhla zaberá celý priestor videnia. Predmety svätyne hrajú v slávnosti zmierenia ústrednú rolu.

Práve na truhlu zmluvy bola vylievaná krv obetí. (3 Moj 16,13-15) Tento predmet, umiestnený v pozadí svätyne svätých, na ktorom sa skláňali dvaja cherubíni z tepaného zlata, (2 Moj 37,7-9) predstavoval

v myslení Izraelcov nebeský trón Boha¹⁹⁰ a bol stotožňovaný so samotným JHVH. (4 Moj 10,35.36)

Vylievat' krv na truhlu teda znamenalo zároveň Boží súd, pretože táto krv pripomínala, že zviera zomrelo kvôli hriechu, no tiež Božiu milosť, pretože krv na truhle znázorňovala, že samotný Boh sňal hriech, ktorý odpustil, a že život mohol začať písať novú stranu. Milosť ide ruka v ruku so spravodlivosťou, pretože milosť odpustenia je možné získať iba v miere, v akej je zadosťučinené spravodlivosti zákona. Spravodlivosť a milosť sú teda v truhle zmluvy vzájomne spojené.

Je významné, že truhla zmluvy obsahovala spoločne so zákonom aj Áronovu palicu, ktorá rozkvitla, a mannu¹⁹¹. Rozkvitnutá palica a púštna manna boli znamením Božej milosti. Boh tvorí na vyprahlom mieste. Pravda tohto spoluzitia bola uchovaná v židovskej mystike, ktorá v dvoch cheruboch sklonených nad truhlou videla vtelenie dvoch Božích vlastností: spravodlivosti a zľutovania.

To, že krv Ježiša Krista bola nevyhnutná na získanie odpustenia, dokazuje Božiu spravodlivosť. Ježišova ochota preliať svoju krv dokazuje Božiu lásku. Skutočnosť, že tento neslýchaný čin lásky prejavenej na kríži nestačí a že je potrebné tiež prejsť hodnotením Božieho súdu, znovu dokazuje, že spasenie zjavuje zároveň Božiu lásku aj spravodlivosť. Celé toto posolstvo je sústredené vo videní, ktoré uvádza druhú časť knihy Zjavenie. (Zj 11,19) V otvorenom nebi, ktoré odhaľuje truhlu zmluvy a zvestuje Božie odpustenie, sa spájajú „blesky, hlasy, hromy, zemetrasenia a silné krupobitie“ – sladko-horké posolstvo súdu sprevádzané nádejou pre obyvateľov zeme.

Kapitola štvrtá

Diabol a žena

Žena

Na tomto pozadí nádeje a súdu sa rysuje nové videnie z knihy Zjavenie. Na tom istom nebi, kde práve prorocký pohľad spočinul na truhle zmluvy, sa objavuje veľmi krásna žena, korunovaná dvanástimi hviezdami a žiariacim svetlom slnka a mesiaca.

Videnie nemá nič spoločné s krásnymi snami, ktorých zmysel sa stráca v hmle podvedomia. Je odlišné, no jeho znamenia sa jasne vysvetľujú biblickou symbolikou. V hebrejskej tradícii má obraz ženy dva významy. Bud' predstavuje manželku, alebo nevestu Boha. Prostredníctvom tohto obrazu chápeme celý láskyplný vzťah Boha k svojmu ľudu. Pieseň piesní, proroci Izaiáš, Jeremiáš, Ezechiel, Ozeáš, Ámos atď. svedčia o tomto podobenstve, ktoré Izrael poznal už od prvých krokov svojho chodenia s Bohom.

Táto žena predstavuje matku. Je teda obdarená prorockými zasľúbeniami. To je prvé, čo si Adam uvedomuje, keď svojej žene dáva meno Eva, „matka všetkých živých“. (1 Moj 3,20) Pre prvého muža predstavovala žena najmä záruku budúcnosti. Je prostriedkom, ktorý dovolí ľudskému semenu obdarit' ľudstvo potomkami. Pre autora 1. knihy Mojžišovej žena nesie semeno, ktoré zachráni ľudstvo. (1 Moj 3,15) Funkcie manželky aj matky sú od seba závislé. Vďaka manželskému zväzku sa manželka stáva matkou.

V našej časti knihy Zjavenie videnie ženy pripomína Jozefov sen. (1 Moj 37,9-11) Slnko, mesiac a hviezdy sa tu objavujú ako znamenie izraelskej rodiny: Jákob, Ráchel a jej dvanásť synov. Žena, v súvislosti s nebeskými telesami, teda predstavuje Izrael, Boží ľud.

Ba čo viac, prorok vidí ženu uprostred pôrodných bolestí. V biblickej a židovskej symbolike tento obraz predstavuje mesiánsku nádej¹⁹², pretože symptómy charakterizujúce Izrael mučený nádejou sú podobné ako u ženy, ktorá bude rodiť. Jej túžba vidieť už narodené dieťa je zmiešaná s úzkosťou, neistotou a s prudkou bolesťou prenikajúcou celým jej telom. Všetko žije očakávaním, no napriek tomu nič nevidieť. Iba viera preniká hlbokým mlčaním a predstavuje si tajomný život semena, ktoré rastie vo vnútri tela. Všetko toto vyjadruje obraz ženy, ktorá v bolesti očakáva.

Diabol

Tvárou v tvár nádeji, ktorá sľubuje Boží zásah do dejín, vidí prorok v osobe draka protiklad nádeje. Aj tu videnie čerpá zo symbolov Starej zmluvy. Od prvých stránok 1. knihy Mojžišovej stelesňuje moc zla. (1 Moj 3) Je to on, kto zvádza prvých ľudí a vedie ich k neposlušnosti a smrti. Proroci opäť používajú obraz hada, aby ilustrovali pyšnú a zlovestnú moc egyptského faraóna¹⁹³. Náš text zo Zjavenia zapadá do tejto tradície. O niekoľko veršov ďalej je drak jasne označený ako „starý had, ktorý sa volá Diabol a Satan“ (Zj 12,9)

Príliš rýchlo sme zredukovali osobu diabla na mýtus, aby sme odsúdili na zabudnutie naivnú vieru našich otcov. Nepochopili sme dostatočne dôležitosť tejto pravdy, ktorú sa pokúšame z náboženstva postupne odstraňovať. Odtiaľ pochádza Baudelairova irónia: jeho Altesse, samotný diabol, mu mal dosvedčiť, že „nemal strach o vlastnú moc, až na jedinú výnimku. Bolo to v deň, keď začul kazateľa, krehkejšieho než jeho spolubratia, zvolať z kazateľnice: Moji drahí bratia, nikdy nezabudnite, keď budete počuť vychvaľovať pokrok osvietenstva, že tá najnebezpečnejšia z diablových lží je presvedčiť vás o tom, že neexistuje“¹⁹⁴. Osvietený pohľad proroka z knihy Zjavenie ukazuje na realitu. Diabol je označovaný ako „zvodca celého sveta“, (Zj 12,9) teda ako ten, ktorého zlovestnú moc ihneď nerozoznáme. Podoba diabla, ktorá sa tu pripomína, nemá nič spoločné s odpornými príšerami s rohmi a kopytami. Je to niekto, kto sa skrýva a maskuje za tie najkrajšie činy, najušľachtilejšie motivácie a najsvätejšie dôvody. Diabol je niekto, kto zvádza k zlu, pričom vytvára ilúziu, že ide o dobro. Rozprávania z 1. knihy Mojžišovej nám odhaľuje túto metódu od samotného počiatku. Had nahovára žene, že

neposlúchať Boha je cnosťou. (1 Moj 3,5) Diabol sa skrýva dokonca v názoroch, ktoré ho spochybňujú a redukujú na číry psychologický princíp. V knihe Zjavenie diabol existuje ako živá bytosť, ako historická a objektívna skutočnosť.

Opis zvláštnej šelmy, ktorá ho predstavuje, preto presahuje podobu hada. S desiatimi rohmi pripomína štvrtú strašnú šelmu z Daniela 7. kapitoly. Počet hláv (sedem) je posvätný a zároveň znamená nadprirodzený charakter tohto draka – hada. Je tu predstavené absolútne a nadprirodzené zlo. Jeho červená farba ohňa ešte pridáva na celkovom dojme krutosti a násilia.

Tak ako žena vo chvíli pôrodu sa zdala byť zraniteľná, aj červený drak so siedmimi hlavami a desiatimi rohmi pôsobí hrozivo. Od tejto chvíle sa dianie okolo draka – hada sústreďí na neustále útoky proti tejto žene.

Vojna až do krajnosti

Vojna v nebi

Ján vidí, ako sa začína tento konflikt na nebeskej scéne. Problém zla teda nie je obmedzený len na pozemské podmienky. Je to kozmický problém. Proroci Izaiáš a Ezechiel svedčia o rovnakom scenári. Prostredníctvom svojich proroctiev o Týre a Babylone pripomínajú taký istý starodávny boj, ktorý otriasal nebom a skončil sa rovnakou tragédiou: pádom jednej nebeskej bytosti, ktorá mierila príliš vysoko. „Urobil som ťa jagavým cherubom uzavierajúcim prístup, bol si na svätom Božom vrchu ...Bol si dokonalý v svojich cestách odo dňa svojho stvorenia, až dovtedy, čo sa zistila zvrátenosť pri tebe... Tvoje srdce spyšnelo pre tvoju krásu, skazil si svoju múdrosť kvôli lesku. Zhodil som ťa na zem... zmenil som ťa na popol na zemi.“ (Ez 28,14-18; pozri Izaiáš 14,13-15)

Podľa tohto rozprávania z knihy Zjavenie vojna v nebi prepuká náhle. Táto udalosť je tu udaná bez príčiny či dôvodu, bez ničoho, čo by ju vyvolalo. „Dovtedy, čo sa zistila zvrátenosť pri tebe,“ začína Ezechiel. (28,15) Vznik zla je nepochopiteľný. Tajomstvo tejto absurdnosti, ktorá sa dotýka všetkých nás, sa vysvetľuje práve tým, že zem je ovládaná satanom a jeho spojencami. Boli zvrhnutí z nebies, vyhodení z Božej prítomnosti, zrazení do ničoty a tmy, ktoré predchádzali stvorenie.

To, že Boh do tejto situácie postavil zem a ľudstvo, môže prekva-
piť a vzbudiť podozrenie. Táto zvláštna metóda však obsahuje veľmi
dôležité ponaučenie. Je to Božia výzva vesmíru a histórii. Jeho čin
vyjadruje paradox Božieho spasenia, keď vytvoril zem na mieste svojej
nepřítomnosti, kde je popieraný temnotou a ničotou. Skutočnosť, že
zem bola miestom satanovho útočiska, ju predurčilo na to, aby sa stala
miestom Božieho spasenia.

Vojna na zemi

Len čo sa diabol ocitol na zemi, zvaľuje vinu na ženu. Je to ona,
koho zvedol ako prvého (1 Moj 3,1 a ďalej) a koho zúrivo prenasleduje,
pretože práve cez ňu bude uchránené a šírené semeno spásy.

Táto pravda vyvierá z prvých stránok Biblie. Po nevydarenom pokuse
s Ábelom, tejto „pare“ dejín, Eva dostáva namiesto neho Šéta, ako semeno
„dané“ Bohom na to, aby začalo a zaistilo potomstvo, z ktorého jeden
bude Spasiteľom ľudstva. Meno Šét pripomína túto Božiu prítomnosť
v tele histórie. Šét znamená „Boh dal“. (1 Moj 4,25) Hebrejský text sa hrá
so slovami. Šétovo meno súzvučí so slovesom, ktoré uvádzalo o niekoľko
veršov vyššie prvé proroctvo Biblie: „Položím (*seth*) nepriateľstvo medzi
teba a ženu, medzi tvoje potomstvo a jej potomstvo; ono ti rozmliaždi
(*šúf*) hlavu a ty mu schvatneš (*šúf*) päť.“ (1 Moj 3,15)

Spoločné témy ženy, hada, pôrodu a nepriateľstva ukazujú, že naša
časť z knihy Zjavenie sa odvoláva na toto proroctvo. Na obzore týchto
dvoch textov sa rysuje rovnaké videnie nádeje. Obidva texty predpove-
dajú víťazstvo nad hadom vďaka tomu, ktorý sa narodí zo ženy.

Okrem Evy, „matky všetkých živých“, sa proroctvo vzťahuje na ženu
zmluvy, Izrael, z ktorého vyjde „syn, ktorý má železným prútom páť
všetky národy“. (Zj 12,5) V pozadí týchto slov zaznieva Žalm 2,9, ktorý
hovori o príchode Božieho syna, (Ž 2,7) kráľa celej zeme. Podľa textu
zo Zjavenia vyústi jeho splodenie do Božieho kráľovstva. Toto dieťa je
dosadené na trón. „I porodila syna, chlapca, ktorý má železným prútom
páť všetky národy. Jej dieťa však bolo uchvátené k Bohu a k jeho trónu.“
(Zj 12,5) O niečo ďalej prorok zo Zjavenia vykladá mechanizmus tohto
víťazstva, ktoré vyúsťuje do Božieho kráľovstva. „Teraz nastala spása
a moc i kráľovstvo nášho Boha a vláda jeho Pomazaného, pretože bol
zvrhnutý žalobca proti našim bratom, ten, čo na nich žaloval pred našim

Bohom dňom i nocou. Ale oni nad ním zvíťazili pre krv Baránkovu.“ (Zj 12,10.11)

Smrť hada nie je možná bez smrti dieťaťa. To je pravá obeť. Zjavenie hovorí o „krvi Baránka“. (Zj 12,11) 1. kniha Mojžišova 3,15 prináša rovnakú schému. Smrť hada, rozmliaždenie jeho hlavy nie je možné bez smrti toho, ktorý sa musí narodiť zo ženy¹⁹⁵. Obraz z proroctva naznačuje simultánny dej. Rozmliaždením hlavy hada je zasiahnutá i päta potomka. Hebrejský text zosilňuje tento dojem súčasnosti hrou so slovami. Rozmliaždenie hlavy a zranenie päty je vyjadrené rovnakým slovom: *šúf*.

Pre proroka z knihy Zjavenie predchádza víťazstvo Ježiša Krista a jeho dosadenie na trón jeho smrť. Vďaka obeti svojho života ruší obvinenie zvodcu. Boh môže odpustiť a jeho kráľovstvo je upevnené. Kráľovstvo má však ešte len prísť. Radosť sa obmedzuje na nebo. (Zj 12,12) Na zemi stále ešte zúri zlo.

Vojna na púšti

Príchod Mesiáša, jeho smrť a vzkriesenie, jeho víťazstvo nad zlom príliš nezmenili tvár sveta. Had je stále tu. Smrť, utrpenie a zlo stále útočia. Božie kráľovstvo ešte neprišlo. Boží ľud ešte stále žije v očakávaní.

Zjavenie to vyjadruje tým, že prirovnáva Božiu cirkev k Izraelu v čase odchodu z Egypta. Ako starí Izraelci, aj cirkev sa nachádza na púšti a je sýtená Bohom. (12,6.14) Orlie krídla, (Zj 12,14; pozri 2 Moj 19,4; 5 Moj 32,11) zem, ktorá pohlcuje nepriateľa, (Zj 12,16; pozri 2 Moj 15,12) sú tie isté obrazy, ktoré Biblia už predtým použila na opis odchodu z Egypta a útokov faraónových armád.

Podobnosti medzi obidvoma príbehmi obsahujú rovnaké naučenia. Tak ako izraelský ľud vyslobodený z egyptského otroctva kráča v smere k zasľúbenej krajine, cirkev zachránená z otroctva hriechu kráča smerom k novému Jeruzalemu. V obidvoch prípadoch je skúška dlhá. Ešte sme uprostred dejín. Boží ľud bude musieť blúdiť tisícdväťdesiat dní. (12,6)

O tomto časovom období sa v knihe Zjavenie hovorí niekoľkokrát a viacerými spôsobmi, akoby na zdôraznenie ich historického charakteru. Niekedy sa udáva v dňoch: Zjavenie 11,3 a 12,6 hovorí o „tisícvesto-

šesťdesiatich dňoch“. Niekedy v mesiacoch: Zjavenie 11,2 a 13,5 hovorí o „štyridsiatichdvoch mesiacoch“ ($42 \times 30 = 1260$ dní). Inokedy sa zas udáva v rokoch: Zjavenie 12,14 rovnako ako Daniel 7,25 a 12,7 hovorí o „čase, časoch a polovici času“ ($360 + 360 \times 2 + 360:2 = 1260$)¹⁹⁶. Pri pohľade do dejín si skutočne uvedomíme, že od r. 538, keď bola cirkev oficiálne oslobodená od ariánskeho nepriateľa a uznaná ako najvyššia moc, až do r. 1798, keď je táto moc otrasená údermi Francúzskej revolúcie a filozofov, ubehlo tisícdvostonásťdesiat rokov. Proroctvo nemohlo byť presnejšie.

Vojna doby konca

Podľa knihy Zjavenie týchto tisícdvostonásťdesiat dní/rokov vedie do doby konca – odtiaľ pramení netrpezlivosť a zloba hada. (12,17) Cíti, že jeho vplyv sa chýli ku koncu. Sústreďí teda všetko svoje úsilie proti tomuto poslednému ostatku „potomstva“ ženy, jej poslednému semenu. Motív „potomstva“ znovu odkazuje na proroctvo z 1 Moj 3,15. Je čas skoncovať so ženou, ktorá odolala všetkým jeho útokom.

Pre hada sú títo spravodliví poslednej doby zvlášť nebezpeční. Kniha Zjavenie ich opisuje ako odolávajúcich, ktorí „zachovávajú Božie prikázania a majú svedectvo Ježišovo“. (Zj 12,17) Sú charakteristickí svojou vernosťou: „zachovávajú“. Prešli všetkými vekmi a všetkými vplyvmi a nespreneverili sa tomu, čo im bolo zverené. Pamätajú na to.

Sú to poslední svedkovia pravdy, ktorá spája všetky protiklady a presahuje všetky rozdiely, pravdy zákona a milosti zároveň, spravodlivosti a lásky, súdu a stvorenia a mohli by sme dokonca povedať Starej zmluvy aj Novej zmluvy, skrátka celej pravdy. A táto pravda nesídlí v oblakoch. Nie je to filozofická abstrakcia. Nachádza si cestu v zložitých úskaliach bytia a dejín. Je to každodenný zväzok, ktorý sa meria kritériami iného kráľovstva, poslušnosťou Božím prikázaniám. Je to chôdza v šľapajach Vteleného slova, „Ježišovho svedectva“. (Zj 12,17)

To je obraz posledných Božích verných z doby konca. (14,12) Proti nim drak zamiera všetky svoje sily. Had sa utáboril na pláži. (12,18) Týmto postojom ukazuje svoj dvojitý vplyv – nad morom aj zemou – a zámer povolať ich sily do svojho boja.

Kapitola piata

Šelmy a ľudia

Šelma z mora

More okamžite odpovedá. Z jeho vln vystupuje šelma, ktorá sa prekvapujúco podobá drakovi. Aj ona honosne nosí sedem hláv a desať rohov a rovnako ako on sa pýši svojimi rohmi. (Zj 13,1) Proroctvo dokonca upresňuje, že dostáva moc od samotného draka. (Zj 13,4) Už jej pôvod z vody prezrádza zlovestný charakter. V Biblii a literatúre starovekého Stredného východu drak vychádzajúci z vody predstavuje sily vzdorujúce Bohu Stvoriteľovi¹⁹⁷. Vodstvo symbolizuje tiež pohanské národy, *gojjím*, ktoré útočia na Boží ľud¹⁹⁸. Pôvod zvierat'a prezrádza tiež jeho politicko-geografickú totožnosť: ide o Rím, ktorého moc chápali obyvatelia starovekého Stredného východu akoby vychádzajúcu z mora. Vo videniach 4. knihy Ezdrášovej (apokryfické dielo napísané okolo roku 97 pr. Kr.) je Rím tiež predstavený zvierat'om, ktoré vychádza z mora. (4. Ezdrášova 11,1; 12,11)

Opis tejto šelmy je však podrobnejší ako portrét draka. Nachádzame v ňom črty zvierat z Daniela 7, leoparda, medveďa, leva (13,2; pozri Dan 7,2.3) a najmä štvrtého zvierat'a s desiatimi rohmi. (13,1; pozri Dan 7,7) Prorocký pohľad Daniela sa sústreďí na zvláštny úkaz, ktorým sa končí prehliadka zvierat a ktorý charakterizuje štvrté zviera, a to malý roh. Ako malý roh, aj šelma je obdarená ústami, ktoré hovoria rúhavé slová. (13,4; pozri Dan 7,8) Podobne ako on si robí nárok na božstvo. Necháva sa uctievať a lichotiť si chválou, ktorá je výsadou Boha. „Kto je podobný šelme a kto môže proti nej bojovať?“ (Zj 13,4) je zámerným napodobením „Hospodine, kto je medzi bohmi rovný tebe?“ výrazu, ktorý

sa týka Boha Izraela (2 Moj 15,11; Ž 35,10) a ktorý je vlastným menom Michaela (hebrejské *mi-ka-el* znamená „Kto je ako Boh?“).

Navyše, rovnako ako malý roh, utláča štyridsaťdva mesiacov, a potom, ako zjavuje prorok, bude „smrteľne ranená“. (Zj 13,3) Táto chronológia vychádza zo štruktúry vo forme paralelizmu textu ABC/A'B'C':

Prvý odstavec:

A šelma dostáva autoritu draka (Zj 13,2)

B zranená hlava (Zj 13,3)

C uzdravená rana, obdiv sveta (13,3.4)

Druhý odstavec:

A' šelma dostáva ústa a moc (Zj 13,5)

B' pôsobí štyridsaťdva mesiacov (Zj 13,5)

C' otvára ústa, obdiv sveta (13,6.7)

Táto postupnosť upozorňuje na vzťah medzi B a B'. V prvom odstavci šelma dostáva moc draka (A) až do chvíle, keď je jedna z jej hláv zranená (B), hneď nato je obdivovaná celým svetom (C). Podobne v druhom odstavci šelma dostáva moc draka (A') na dobu štyridsaťdva mesiacov (B') a potom je uctievaná celým svetom (C'). Zranenie šelmy teda nastáva na konci obdobia štyridsaťdva mesiacov. Až do tejto chvíle proroctvo iba opakovalo predchádzajúce zjavenie. V súlade s Danielovými videniami prorok zo Zjavenia vidí náboženskú moc, ktorá si uzurpuje Božiu moc. Chronologicky sa radí po štvrtom kráľovstve, t.j. ide v stopách Ríma. Podľa toho istého zdroja táto moc utláča Boží ľud po dobu „času, čias a polovici času“, (Dan 7,25) t.j. štyridsaťdva mesiacov alebo tisícdeväťdesiat proročských dní (rokov), čo je v súlade s informáciou, ktorá bola daná vo videní ženy. Novým prvkom je, že na konci tohto obdobia útlaku bude šelma zranená, no jej rana bude uzdravená. Dejiny šelmy sa končia slávnym videním, „budú sa jej klaňať všetci obyvatelia zeme“. (Zj 13,8)

Pohľad do histórie potvrdzuje túto prorockú predpoveď. Obdobie 1260 rokov, ktoré sa začína okolo roku 538 dobou, ktorá je významná ustanovením cirkvi ako inštitučnej moci, sa končí okolo roku 1798 obdobím významného oslabenia tejto moci najmä na Napoleonov popud¹⁹⁹. Potom sa pápežská moc veľmi rýchlo obnoví. V 19. stor. sme svedkami obnovy v katolíckej cirkvi. Prvý vatikánsky koncil (1870) predstavuje

vrchol hnutia uctievania pápeža. Po nepokojoch revolučných a napoleonských rokov je pápežstvo čoraz viac uznávané ako autorita vo veciach civilných aj občianskej morálky. Vyhlásenie pápeža za neomylného sa teda zdá byť čoraz viac nevyhnutné na to, aby bola pápežská moc účinnejšia.

V polovici minulého storočia túto koncepciu obhajovalo veľké množstvo katolíkov. Pápež ju podporuje všetkými prostriedkami. Jezuiti verejne vysvetľujú, že keď pápež medituje, je samotným Bohom, ktorý premýšľa. Na chválu Pia IX. sa skladajú hymny. Dokonca dochádza k tomu, že svätého Petra pomenujú „Viceboh ľudstva“²⁰⁰. Napokon v roku 1870 je vyhlásená dogma o neomylnosti pápeža. Od tej chvíle neprestala rásť prestíž pápežskej moci. A dnes, po páde marxizmu a v dôsledku sociálnych, politických a ekonomických kríz, je pápež viac ako inokedy predstavovaný ako morálna autorita par excellence. Ku koncu roku 1994 mu prestížny americký týždenník *Time* zasvätil zvláštne číslo a zvolil ho za „muža roka“²⁰¹.

Vo vedomí týchto skutočností odvážiť sa označiť pápežstvo ako šelmu zo Zjavenia znamená riskovať obvinenie z anachronizmu. Tento druh výkladu dnes, pod láskavými krídlami otvoreného a rešpektujúceho ekumenizmu, už nie je v móde. Nesmierna popularita pápeža, veľkého svetového uznávaného hlásateľa morálky a pokoja, ktorý už neprenasleduje, ale naopak, ponáhl'a sa na pomoc utláčaným a chudobným, vyvracia tento výklad proroctva.

A predsa, práve táto skutočnosť, ktorá proroctvo zdanlivo popiera, mu dáva za pravdu. Namiesto toho, aby bola popularita pápeža argumentom proti pravdivosti tohto videnia zo Zjavenia, skôr potvrdzuje tento výklad. Dokonca aj toto bolo predpovedané. Prorok vidí, že za touto náboženskou mocou z knihy Zjavenie sa zhromažďuje „každý kmeň, ľud, jazyk a národ“. (Zj 13,7) Prvý raz sa vplyv pápežstva šíri za katolícke náboženstvo, Taliansko alebo Francúzsko, „staršiu dcéru cirkvi“.

Prenikavosť prorockého pohľadu však neospravedlňuje postoj, obviňujúci katolícku cirkev. Zámerom tohto biblického slova nie je odsúdenie iného náboženstva z pocitu nadradenosti, ale skôr v objasnení zmyslu dejín – aby sme vedeli, že nad všetkým bdie Prozreteľnosť, aby sa posilnila naša viera a podporila nádej. Toto posledné naučenie uzatvára našu časť: „V tom je trpezlivosť a viera svätých.“ (Zj 13,10)

Šelma zo zeme

Ihneď po uzdravení šelmy, vo chvíli, keď sú všetky národy zaujaté jej uctievaním, vidí prorok z knihy Zjavenie, ako sa vynára iná šelma. Teraz však prichádza zo zeme. Prorok sa nepremiestnil. Scéna sa odohráva v tom istom priestore. Druhá šelma sa pripája k prvej, aby zvýraznila svoju podporu. Je opísaná veľmi stručne: hovorí ako drak. (Zj 13,11) Staví sa teda vedľa šelmy, ktorá dostala svoju moc od samotného draka, (Zj 13,4) moc, ktorá je jej teraz odovzdaná – „vykonáva všetku moc prvej šelmy“. (Zj 13,12)

Ba čo viac, vynakladá všetko na to, „aby sa zem a jej obyvatelia klaňali prvej šelme“. (Zj 13,12) Zvádza veľkými divmi. (Zj 13,13.14) Púšťa sa do reklamnej kampane a dáva vztýčiť vysokú sochu, kópiu šelmy. (Zj 13,14) Zachádza dokonca až tak ďaleko, že oživuje túto sochu a necháva ju hovoriť ako gašparka, ktorého drží na povrázdoch, aby deti mali dojem, že bábka je živá, a tým si získa ich obdiv. Možno by sme sa nad tým pousmiali, keby tento vývoj nevrcholil hrozbou a násilím.

Tento text pripomína udalosť z knihy Daniel. (Dan 3) Aj Nabuchodonozor vztýčil sochu, dokonalú kópiu tej, ktorú videl vo sne (Dan 2)²⁰² a prikázal poddaným, „ľuďom, národom a národnostiam“, (Dan 3,4) „všetkým ľuďom“ (Dan 3,7) uctievať ju, lebo inak budú hodení do rozpalenej pece. (Dan 3,6) Ten istý zámer podnecuje šelmu zo zeme: robí to, „aby boli usmrtení všetci, ktorí sa nebudú klaňať obrazu šelmy“. (Zj 13,15) V knihe Zjavenie sa toto uctievanie prejavuje tým, že jej poddaní dostávajú „znak na pravú ruku alebo čelo“. (Zj 13,16) Tento výraz je inšpirovaný 5. knihou Mojžišovou, kde vyjadruje vernosť Božiemu zákonu. „Priviažeš si ich ako znamenie na ruku, budeš ich mať ako pásku na čele medzi očami.“ (5 Moj 6,8; pozri 2 Moj 13,9)

Zámer moci, ktorú predstavuje šelma zo zeme, je teda jasný: dosiahnuť, aby sa celé ľudstvo podrobilo zákonu šelmy z mora, podobne ako sa mali Izraelci podrobiť Božiemu zákonu; na čele a na rukách, v myslení aj v skutkoch – teda celou bytosťou.

Vďaka šelme zo zeme je šelma z mora takisto utvrdená vo svojej babylonskej ctižiadostivosti, ktorá sa usiluje zaujať miesto, ktoré Boh zaujíma v srdci a v živote ľudí.

„Znamenie šelmy“ teda označuje omnoho viac, než len viditeľné označenie na čele alebo na rukách. Označenie sa prejavuje v hĺbke

myslenia, ale tiež navonok – v skutkoch, v prejavoch bytia – v týchto dvoch rovinách je znamením uzurpátorstva Božej moci.

Samotné meno šelmy – číslo 666 – prezrádza jej podstatu a poslanie. Kniha Zjavenie vysvetľuje, že je to „číslo človeka“. (Zj 13,18) V biblickej tradícii je číslo 6 spojené s človekom, ktorý bol stvorený šiesteho dňa, s človekom, ktorý ešte nevstúpil do náboženského spoločenstva s Bohom, s človekom bez Boha. Číslo 6 symbolizuje ľudskú pýchu, ktorá sa zaobíde bez Boha. S číslom 6 sa opäť stretávame pri stavbe Nabuchodonozorovej sochy z knihy Daniel, na ktorú apokalyptický text práve narážal. (Dan 3,1)²⁰³ Cieľom stavby bolo upevniť jednotu zdola, aby nahradila kráľovstvo zhora. Číslo 6 sa trikrát opakuje a toto trojité opakovanie ešte zvyrazňuje úmysel zmocniť sa božskej dôstojnosti, pretože 3 je číslo Boha. Trikrát opakovať číslo 6 znamená povyšovať človeka na úroveň Boha „trikrát svätého“. (Iz 6,3; Zj 4,8)

Tým, že kniha Zjavenie dáva tejto moci číslo 666, ironicky odhaľuje jej pravú podstatu. Za touto Božou maskou sa skrýva ľudská inštitúcia. Cirkev nemá nič spoločné s Bohom. Všetko je len politika. Dejiny to jasne ukazujú. Od Konštantína a Chlodovika si cirkev zabezpečila vplyv na základe politickej moci. Preto neprekvapuje, že v rozhodujúcom okamihu dejín, keď sa začína uzdravovať zo zranenia, nie je to Boh, kto ju naozaj inšpiruje a podporuje. Opiera sa o čisto pozemskú moc zdola, ktorú prorok z knihy Zjavenie vidí znázornenú obrazom šelmy zo zeme. Určitý počet znamení nám dovoľuje identifikovať túto poslednú moc.

Jej podstata: táto moc sa podstatne líši od šelmy z mora. Nie je to náboženská moc. Uctievanie nie je zamerané na ňu. (Zj 13,12.15) Nao-pak, definuje sa ako ekonomická moc – ovplyvňuje nákup a predaj, (Zj 13,17) a politická moc – môže zabíjať. (Zj 13,15)

Jej čas: Objavenie sa tejto moci chronologicky nasleduje za príchodom prvej šelmy a jej činnosť sa rozvíja po uzdravení zranenia prvej šelmy. (Zj 13,12) Táto posledná moc sa začína prejavovať teda až na konci 18. storočia.

Jej priestor: v protiklade s predchádzajúcou šelmou vychádzajúcou z mora táto pochádza zo zeme. Odlišný pôvod je významný pre hebrejčinu svojej doby. Kým more predstavuje hrozbu a nepriateľstvo, zem, naopak,

zdá sa byť známym prostredím, ktoré vzbudzuje dôveru. Hebrejské slovo *arec* (zem) označuje zem, vlasť, domov²⁰⁴. Príchodom z *arec* sa táto šelma zrazu predstavuje ako blízky spojenec, ktorý podporuje. Veď nakoniec o niekoľko veršov vyššie bola zem predstavená ako tá, ktorá prišla na pomoc žene. (12,16)

Jej charakter: samotný výzor šelmy potvrdzuje tento dojem. S dvoma malými rohmi sa podobá baránkovi (Zj 13,11) a na prvý pohľad vzbudzuje dôveru. Šelma s desiatimi rohmi a údmi divej šelmy, o ktorej bola pred chvíľou zmienka, bola nečistá a strašná. Nová šelma je súčasťou známeho izraelského sveta. A čo viac, tento obraz sa pre kresťana Jána spája s láskavým Spasiteľom Ježišom Kristom, ktorý stojí v čele Božieho tábora. (Zj 14,1)

A predsa by sme sa tým nemali dať pomýliť. Tento baránok hovorí ako drak. (Zj 13,11) Spojenie dvoch protikladných pováh prekvapuje. Neútočný a dôverne známy baránok napriek tomu reve ako drak.

Všetky informácie smerujú k vytvoreniu obrazu, ktorý sa zhoduje s obrazom moci, aký by sme pri našom štúdiu nečakali. Politická a ekonomická supervelmoc, zrodená koncom 18. stor., útočisko evanjelických a protestantských kresťanov odcudzených katolíckej cirkvi – Spojené štáty americké – sa na medzinárodnej scéne prejavujú ako drak s tvárou baránka.

Dvojakosť tejto moci sa prejavuje ako v rovine politickej, tak aj v rovine psychologickej. Americká idealistická naivita sa mieša s jej politickou, vojenskou a ekonomickou mocou. Silácke prejavy amerického draka často prekvapujú pri pohľade na jeho tvár baránka.

Dejiny, ktoré sa už niekoľko rokov odvíjajú pred našimi očami, dokazujú, do akej miery má kniha Zjavenie pravdu. Podľa prorockého svedectva sa táto moc prejavuje v dvoch úrovniach. Má vplyv tak na obyvateľov zeme, ako aj na druhú šelmu.

Na jednej strane fascinuje obyvateľov zeme svojimi divmi a najmä svojou schopnosťou nechať zostupovať oheň z neba. Pre Žida Jána, odchovaného príbehmi Starej zmluvy, tento obraz pripomína Eliášovu moc. (1 Kráľ 18,17-39) V knihe Zjavenie charakterizuje činnosť dvoch Božích svedkov. (Zj 11,5) Šelma zo zeme napodobňuje Božie nadprirodzené divy. Kultúra Hollywoodu vytvára v pozadí obdivuhodných vojnových akcií a diplomatických úspechov obraz supermana, amerického

spasiteľa sveta. Špiritistické paranormálne javy (parapsychologické) zaplavujú čoraz viac každodenný americký aj svetový život a dominujú mas-médiám. Dopad tohto amerického vplyvu sa dá vycítiť všade. Dolár sa stal meradlom každej meny. Televízny kanál CNN vysiela vo väčšine krajín sveta. Rock and roll, rifle, coca-cola sa stali znamením modernej mládeže, oslobodenej od akýchkoľvek zábran. Nie je už čo dokazovať – Amerika zviedla obyvateľov zeme.

Na druhej strane hrá rozhodujúcu rolu v úspechu tej druhej šelmy. Videli sme to, odhaľujeme to čoraz viac. Zvláštne vzťahy medzi Spojenými štátmi a Vatikánom zapríčinili ne jeden politický zlom, ktorého najväčšou pozoruhodnosťou bol nedávny pád marxizmu. Na medzinárodnej scéne sa objavujú prvé príznaky dejín ohlásených proroctvom.

Už menej poznať totalitnú podstatu tohto režimu, ktorá núti všetkých poddaných, aby boli označení menom šelmy z mora, teda aby boli poznamenaní jej charakterom. Nikto, hovorí nám proroctvo, už nemôže nič podniknúť bez toho, aby neukázal, ku ktorej strane patrí. Totožnosť každého je formovaná v zmysle čísla 666.

Ak toto proroctvo hovorí pravdu, znamená to, že jedného dňa Spojené štáty, toto pamätné miesto slobody a demokracie, budú povolané stať sa poslednou baštou náboženskej netolerantnosti, miestom, na ktorom sa bude utvárať, podľa výrazu z knihy Zjavenie, „znamenie šelmy“. O tom, ako sa bude toto znamenie presne prejavovať, citát nehovorí. Uspokojuje sa s tým, čo to znamená – Božia autorita bude nahradená v myslení aj v skutkoch.

Proroctvo sa naplňa už v spôsoboch bohoslužby, ktoré sa čoraz viac objavujú v kostoloch a sledujú predovšetkým to, aby sa ľuďom páčili. Do úvahy sa berú psychologické a sociologické zákonitosti namiesto uctievania veľkého Boha, ktorý prichádza. Naplnenie proroctva môžeme rozpoznať dokonca v pokusoch, ktoré sa zatiaľ iba rysujú – vnútiť všetkým rovnaký deň, ktorý sa bude svätiť²⁰⁵ pod zámienkou pohodlia alebo ešte rafinovanejším spôsobom – v mene ideálu lásky a jednoty.

Ide samozrejme iba o niektoré z mnohých príznakov. „Znamenie šelmy“ je omnoho viac než deň odpočinku alebo nejaká forma bohoslužby; je to v podstate uznanie svojej príslušnosti k šelme, k babylonskej moci, s celým s tým súvisiacim potenciálom zneužitia a ovplyvňovania vo všetkých oblastiach života.

Znie to neuveriteľne. A predsa sa zdá, že určitý počet náznakov vedie týmto smerom. Vzostup kresťanskej tradície a jej zúrivých prívržencov boja proti oddeleniu cirkvi od štátu, nacionalistické frakcie a pravicové milície, ktoré sa v Spojených štátoch už nejaký čas množia, oklahomská bomba so stovkou mŕtvych. Všetky tieto prejavy viac alebo menej hlučné, bez toho, aby sme hovorili o početných tajných ideologických organizáciách s fašistickým, jasne definovaným programom, naznačujú, že je možné určiť prinajmenšom územie vhodné na tento odvážny výklad proroctva.

Je teda čoho sa obávať. Proroctvo sa končí práve tu, v úzkostnom výhlade na absolútnu moc, ktorá má ovládnuť všetky organizácie a každé svedomie. Posledná poznámka je pesimistická a tvrdá, zaznieva z chladného a suchého konštatovania čísla 666 – akoby nádej už nebola technicky ani rozumovo možná.

Intermezzo: Ľudia z nebies

Nové videnie vyvolalo v očiach proroka ohromujúci dojem. Náhle sa na obzore, ktorý sa zdal byť zaplnený „obyvateľmi zeme“, (Zj 13,12) objavuje zástup ľudí, ktorí spievajú o víťazstve a šťastí. Scéna vytvára zjavný protiklad s tým, čo sme práve počuli a čoho sme sa báli: Ľuďom pošliapaným babylonskými podrážkami prináša dôvod dúfať, odhaľuje budúcnosť. V protiklade k terajšej zemi a moru sa týči „vrch Sion“ (Zj 14,1) budúcnosti. Sion sa v knihe Zjavenie spomína len raz. Sion, o ktorý tu ide, zjavuje nebeský poriadok.

Hlas, ktorý prorok počuje, vychádza z nebies (Zj 14,2) a zástup vykúpených, ktorý prorok vidí, je zhromaždený pred nebeským trónom. (Zj 14,3)

Už starí hebrejskí proroci pripomínali existenciu posvätného miesta – Božieho príbytku a trónu. Na základe skúseností zdola, kde sa Božia prítomnosť prejavovala na Sione, nebeské miesto bolo nazývané tým istým menom: „vrch Sion“²⁰⁶. Takisto, keď v 48. žalme Kórachovi synovia umiestňovali Sion, svätý Boží vrch, „na najzadnejší sever“ (*jarketej cafon*), myslia tým nebo. Prorok Izaiáš potvrdzuje tento výklad, pretože používa rovnaký výraz „najkrajnejší sever“, aby označil miesto „na nebesiach... nad Božie hviezdy“. (Iz 14,13) Oproti šelmám, ktoré „vystupujú“ z mora alebo zo zeme, (Zj 13,1; 13,11) Baránok „stojí“ na

vrchu Sion. Stabilita a poriadok Božieho tábora tak kontrastuje so zmäťeným dianím v tábora draka. Protiklad je zrejmý aj zo spôsobu, akým je každý zapečatený znakom príslušnosti. V tábore draka neusporiadaným spôsobom, raz na čele, raz na rukách, v tábore Baránka vždy na čele. (Zj 14,1) Takisto počet 144 000, ktorý symbolizuje dokonalosť zmluvy s Bohom (12 x 12 000), kontrastuje s číslom 666, ktoré symbolizuje neprítomnosť akejkolvek zmluvy s Bohom.

Baránkovi „panici“, teda tí, ktorí sa uchovali pre manželstvo, kontrastujú s tými, ktorí sú naopak „zvádzaní“ šelmou. (Zj 13,3:14) Ešte raz tento obraz manželstva svedčí o zvláštnej povahe vzťahu Boha k svojmu ľudu. V Starej zmluve je často Boží ľud nazývaný „panna sionská“.²⁰⁷ Pieseň piesní ospevuje Šulamitku, ktorá predstavuje Izrael, neustále očakávajúcu návštevu svojho milého²⁰⁸. Prorok Ozeáš plače útosťou pri spomienke na Izrael ešte zasnúbený Bohu na púšti. (Oz 2,16)

Prostredníctvom tohto obrazu panenskosti vyvoleného ľudu nie je oslavovaná sexuálna abstinencia, ale skôr cnosť očakávania na Boha. Pozornosť je zameraná predovšetkým na kvalitu vzťahu s budúciim manželom. Boží ľud zostane vždy panenský, pretože vždy bude očakávať svojho manžela, až dokiaľ nepríde. Jeho kráľovstvo nie je z tohto sveta.

V protiklade s ostatnými, ktorí sa pripájajú k Bohu prítomného okamihu a tlačia sa do pozemského kráľovstva, panna Siona sa uchováva pre Boha budúcnosti a žije len pohľadom zameraným na kráľovstvo prichádzajúce zhora. Označením 144 000 vykúpených za „panny“ kniha Zjavenie označuje ľud zasvätený a oddelený pre Boha.

Túto myšlienku osvetľuje aj iná skutočnosť, ktorá ich charakterizuje – sú „Božou prvotinou“. (Zj 14,4) Aj tu je výraz vypožičaný zo Starej zmluvy a pripomína obrad zberu prvej úrody, ktorá bola obetovaná Bohu skôr, ako sa začalo s konzumáciou úrody²⁰⁹. Izrael bol považovaný za Božieho prvorodeného²¹⁰, ale tiež za prvotinu úrody, (Jer 2,3) teda za svätý ľud, oddelený pre Boha.

Týchto 144 000 sa odlišuje od ostatných tak, ako sa posvätné odlišuje od svetského. Protiklad medzi ľuďom z knihy Zjavenie a ľuďom draka je zjavný najmä v ich činoch a postojoch. Stúpenci draka sa správajú ako automaty bez duše. Zvláštne je, že ich ani nepočujeme hovoriť. Hovoria za nich šelma. Ich rozhodnutia sú konané automaticky, podľa okolnos-

tí, spolu s davom, ich hlavný záujem je predovšetkým materialistický a ekonomický. Zaujímajú ich dosiahnutie úspechu tu na zemi.

Učeníci Baránka predstavujú úplne iný obraz. Spontánne nasledujú svojho majstra (Zj 14,4) a spievajú „novú pieseň“. (Zj 14,3) Tvorivá schopnosť týchto básnikov a hudobníkov je v protiklade s chytráckou vypočítavosťou stáda baranov, ktorí bľačia tú istú pesničku. Život a predstavivosť, krajiny dobrodružstiev a objavov stoja proti smrti a nude ustrašených, ktorí sa pohybujú len na pokyn taktovky.

To je pravý zmysel „novej piesne“ v Biblii. Tento výraz sa často objavuje v Žalmoch, kde vyjadruje skúsenosť znovuzrodenia a spasenia.²¹¹

Pri tejto príležitosti sa 144 000 chveje zázrakom vzkriesenia. Ich spev sa ozýva v doteraz neslýchanom súzvuku, aby vyjadril neuveriteľné, to, čo sa nedá vyjadriť slovami.

Toto prorocké videnie je tušením vzdialenej udalosti veľkého konečného súdu. Prorok počuje údery hromu a akordy harfy. Je to okamih, v ktorom sa spája Božia spravodlivosť a láska, aby ukončili dejiny zla.

Kapitola šiesta

Volanie anjelov

Prorok Ján vidí, ako sa uprostred neba objavuje sprievod troch anjelov, ktorí sa ponáhľajú smerom k zemi. Sme opäť v období pozemských dejín. Ešte žijú národy zeme. Poslovia zhora sú nositeľmi nových správ, ktoré sa týkajú osudu tých dolu. Príchod troch anjelov bezprostredne predchádza príchodu Syna človeka na nebeských oblakoch (Zj 14,14) a je pokračovaním štyroch zvierat z Daniela 7. (Zj 13,2 a ďalej) Súvislosť medzi týmito dvoma časťami naznačuje, že doba tohto zvestovania zodpovedá u Daniela 7 dobe Božieho súdu (Dan 7,9-12) alebo *kippūr* (Dan 8,14) – je to teda „čas konca“. (Dan 8,17)

Daniel 7

1. Štyri zvieratá (lev, medveď, leopard, šelma s desiatimi rohmi)
2. Uzurpátorská a prenasledujúca moc (1260 dní)
3. Nebeský súd
4. Príchod Syna človeka

Zjavenie 13 a 14

1. Šelma s desiatimi rohmi (znaky leva, leoparda, medveďa)
2. Uzurpátorská a prenasledujúca moc (42 mesiacov)
3. Trojanjelské posolstvo
4. Príchod Syna človeka

Podľa knihy Zjavenie bude zemou zničená veľmi zvláštne trojité volanie.

Prvý anjel

Najprv je oslovený tábor Baránka. Prvý anjel dostáva poverenie oznámiť mu „večné evanjelium“. (Zj 14,6) Grécky termín *euangelion*, tu preložený ako evanjelium, doslovne znamená „dobrá správa“. Tento

výraz bol v gréckej klasickej literatúre používaný na oznámenie správy o víťazstve,²¹² smrti nepriateľa alebo príchode rímskeho cisára²¹³, ktorý prichádza oslobodiť národy od ich nepokojov a priniesť im *Pax Romana* (rímsky pokoj).

Posolstvo prvého anjela je teda posolstvom nádeje. Oznamuje, že ľudská tragédia sa končí. Pre tých, ktorí sa rozhodli nasledovať Baránka, predstavuje táto správa výzvu k bázni pred Bohom – sudcom a k uctievaniu Stvoriteľa. „Bojte sa Boha a vzdajte mu slávu, lebo prišla hodina jeho súdu. Kľaňte sa tomu, ktorý stvoril nebo i zem, more i pramene vôd.“ (Zj 14,7)

Bázeň pred sudcom

Na starovekom Strednom východe bol kráľ zároveň najvyšším sudcom. Aj Biblia spája tieto dve funkcie²¹⁴. Výzvu anjela „bojte sa Boha“ treba chápať v kontexte tohto slávneho videnia Boha sudcu a kráľa.

Myšlienka bázne pred Bohom je nepopulárna a veľmi často nesprávne pochopená. Už sme sa s ňou stretli. (Zj 11,18) Pripomeňme si, že znamená vedomie všadeprítomného Božieho pohľadu. Hebrejské slovo, ktoré vyjadruje tento pojem (*jiréh*), je pravdepodobne rovnakého pôvodu ako výraz, ktorý vyjadruje myšlienku videnia (*raáh*). Báť sa Boha znamená vedieť, že Boh nás vidí, nech už sme kdekoľvek a robíme čokoľvek.

Biblia spája bázeň pred Bohom so zákonom: „Aby si sa bál Hospodina svojho Boha, aby si po všetky dni svojho života zachovával všetky Jeho ustanovenia.“ (5 Moj 6,2) Bázeň pred Bohom je chápaná tiež ako záruka etiky: „Boha sa boj a jeho prikázania zachovávaj.“ (Kaz 12,13) V tomto verši je zo skladby hebrejskej vety zrejmé, že zlučovacia spojka „a“ sa musí chápať nie ako znamienko súčtu, ale ako vysvetlenie. Správny preklad by mal znieť: „Boj sa Boha, teda zachovávaj jeho prikázania.“ Podľa Kazateľa to platí pre „celého človeka“ (*kól haadam*), práve kvôli perspektíve súdu, „lebo Boh každé dielo privedie na súd i každú tajnú vec, či je dobrá, alebo zlá“. (Kaz 12,14)

Báť sa Boha znamená byť pozorný na dobré, priame, spravodlivé. Znamená to zachovávať Božie prikázania nielen cez deň, pod dohľadom spoločnosti, ale aj v rodine a v súkromí. To predstavuje určitú koncepciu chápania života. Náboženstvo už nie je záležitosťou niekoľ-

kých hodín v nedeľu alebo v sobotu, alebo chvíle zasvätenej modlitbe. Každý krok, každé rozhodnutie, každé dielo a každá myšlienka sa odohrávajú pred Božou tvárou. Preto bázeň pred Bohom predstavuje takú dôležitú tému v literatúre múdroslovia. Uprostred existenčných starostí, ktoré kalia všedné dni, uprostred hlbokých úvah preverených ohňom pochybností a kritického rozumu, je bázeň pred Bohom dávaná na prvé miesto, „počiatok múdrosti je bázeň pred Hospodinom“. (Prísl 9,10; pozri 1,7 a ďalej)

Bázeň pred Bohom nemá teda nič spoločné s poverčivým strachom, ktorý ochromuje alebo vedie k mechanickému či magickému náboženstvu. V Biblii sa bázeň pred Bohom často spája s láskou. Práve po tejto výzve k bázni pred Bohom a k poslušnosti zákonu text 5. knihy Mojžišovej (5 Moj 6,1-3) vrcholí princípom, ktorý je v pozadí bázne: „Milovať budeš Hospodina, svojho Boha, celým svojím srdcom, celou dušou a celou silou.“ (5 Moj 6,5)

Báť sa Boha znamená milovať ho a vedieť, že aj on ma miluje. Je to presvedčenie, že Boh lásky nás všade sleduje svojím pohľadom. Nie so zámerom pristihnúť nás pri chybe a potrestať, ale ako výraz jeho starostlivosti, aby bdel nad našimi krokmi a uchránil nás od každého zla: „Hospodinovo oko spočíva na tých, čo sa ho boja.“ (Ž 33,18)

Poslušnosť zákonu zhora v každom okamihu existencie má svoj pôvod práve v tomto vzťahu vzájomnej lásky. Život pod Božím pohľadom je životom s Bohom. A naopak, pretože žijeme s Bohom, žijeme pod jeho kontrolou. Právě náboženstvo je dôsledné. Boha berie vážne.

Text z knihy Zjavenie vyvodzuje naučenie: výzva k bázni pred Bohom je nasledovaná výzvou k tomu, aby mu bola vzdaná chvála. (Zj 14,7) Hebrejské slovo *kábód*, prekladané ako „sláva“, obsahuje myšlienku váhy. Boh má váhu. Je rešpektovaný. Posolstvo knihy Zjavenie tvrdo odsudzuje pokrytectvo ľahkých a povrchných náboženstiev, ktoré nedokázali v ľuďoch vzbudiť úctu k Bohu práve preto, že sa na Boha často odvolávajú bez bázne pred ním. Hovorí sa o ňom, stavajú sa mu katedrály a synagógy, neustále sa o ňom diskutuje vo vášnivých teologických debatách alebo v cirkevnej politike, ale človek sa nezmenil. Stále je rovnako obťažovaný svojimi klamstvami a zločinmi. Uprostred 20. storočia a v srdci našej kresťanskej civilizácie znamenal holokaust neúspech náboženstiev a nájma kresťanstva.

Pretože náboženstvo nebolo dôsledné, Boh sa už naozaj neberie vážne. Stal sa z neho dobrácky, neútočný Boh, s ktorým manipulujeme, alebo roztomilý Ježiško, ktorý roznežňuje vnímavé duše.

Pre iných je Boh mŕtvý. Táto posledná téza sa rozšírila až do náboženských kruhov. Ak ešte vôbec existuje náboženstvo, je už len duchovnou skúsenosťou, morálnym zákonníkom alebo jednoducho kultúrnou tradíciou. Už nie je moderné veriť vo veľkého Boha nebies a ešte menej dúfať v jeho kráľovstvo.

Pretože sme stratili zmysel pre bázeň pred Bohom, už sa neodvažujeme predstaviť si ho a túžiť po ňom v jeho sláve. Jedno súvisí s druhým. Toto posolstvo z knihy Zjavenie v predvečer 21. storočia je preto čoraz aktuálnejšie. Vyzýva k bázni pred Bohom, aby znova vyvolalo túžbu po Bohu, aby prebudilo v srdciach mužov a žien, priveľmi zamestnaných pozemskými záujmami, potrebu Božieho príchodu v celej jeho sláve, aby prebudilo nádej.

Uctievanie Stvoriteľa

Od Boha sudcu, ktorého sa obávame, prechádza anjel k Bohu stvoriteľovi, ktorého uctieваме. Od poslušnosti zákonu, ktorá je výrazom uznania Božej spravodlivosti a dobroty, prechádzame k láskyplnému uctievaniu Boha, ktoré sa skláňa pred veľkosťou jeho diela.

Ludské stvorenie, v úžase nad nekonečnosťou a krásou vesmíru nemôže inak, len uctievať svojho Stvoriteľa. Je zaujímavé, že žalmy a modlitby, ktoré sú stredom izraelskej bohoslužby, dávajú uctievanie do priamej súvislosti so stvorením²¹⁵. Pretože stvorením Boh ukázal zároveň svoju moc aj milosť. Jeho nekonečná veľkosť núti k úcte a jeho blízkosť vytvára spoločenstvo a lásku. Boh je pred a nad všetkými a všetkým, absolútne nezávislý a jedinečný, ale je tiež pôvodcom všetkých a všetkého. Existujeme len vďaka nemu. Sme závislí od neho. V tom je podstata naučenia zo stvorenia a dôvod oprávnenosti uctievania Boha. Lebo uctievanie sa rodí z napätia medzi zmyslom pre Božiu nekonečnú vrchovanosť a osobnou skúsenosťou jeho blízkosti.

Od prvých stránok Biblie svedčia tieto dve správy o stvorení o tomto nároku. V prvom texte (1 Moj 1-2,4a) Boh, *Elohim*, je predstavovaný ako transcendentný, mocný Boh a pán vesmíru. V druhom texte (1 Moj 2,4b -24) Boh, *JHVH*, je predstavovaný ako imanentný, osobný, Boh existencie a dejín, Boh vzťahu.

Biblia sa začína stvorením nielen z dôvodov historických a chronologických, pretože ním sa všetko začína, ale aby si človek, ktorý dostáva toto zjavenie od Boha, mohol od samotného počiatku k nemu budovať vzťah. Tým, že Biblia sa začína stvorením, kladie základy uctievaní.

Tento text z knihy Zjavenie sa však zameriava na viac než len na pripomienku udalostí stvorenia. Neočakávaná zmienka o „prameňoch vôd“, (Zj 14,7) navyše o troch tradičných pojmoch, nebi, zemi a mori, vyjadruje zvláštny zámer. V kontexte starovekého Izraela obklopeného púšťami, kde život závisel od vody, pramene vôd predstavujú život. V knihe Zjavenie pramene vôd kontrastujú s púšťou, miestom smrti a zla. (Zj 12,6; 17,3)

Práve k prameňom vôd vedie Baránok svoj ľud. (Zj 7,17; 12,6; 22,17) Takisto v knihe Ezechiel je Jeruzalem nádeje predstavovaný ako pretekajúci prameňmi vôd. (Ez 47,1-12) V tom pripomína opis záhrady Eden. (1 Moj 2,10-14)²¹⁶

Zmienkou o prameňoch vôd náš text vyvoláva predstavu budúcnosti, v ktorej je ideálny Jeruzalem popísaný črtami záhrady Eden. Nie je teda náhoda, že výzva k uctievaní Stvoriteľa je daná v perspektíve súdu: „Prišla hodina jeho súdu.“ (Zj 14,7) Toto spojenie je naplnené nádejou. Súd predstavuje nielen koniec ľudských dejín, ale zároveň počiatok obnovy²¹⁷.

Druhý anjel

Potom sa tón náhle zmenil. Druhý anjel zameriava svoj pohľad na iný tábor. Teraz, na rozdiel od predchádzajúceho posolstva, zaznieva negatívne. Namiesto dobrej správy o nádeji, ktorá prináša radosť a uistenie, počujeme o súde v negatívnom zmysle. Je to oznámenie o páde Babylona. „Padol, padol ten veľký Babylon, ktorý opájal všetky národy vínom vášne svojho smilstva.“ (Zj 14,8)

Sloveso je v minulom čase, aby dobre vystihlo definitívny charakter rozsudku. Je to spôsob vyjadrovania hebrejských prorokov. Podobne sa vyjadruje prorok Izaiáš: „Padol, padol Babylon.“ (Iz 21,9)

Rovnako vyhlasoval prorok Jeremiáš: „Babylon bol v rukách Hospodinových zlatým kalichom, ktorý opájal celú zem; Národy pili z jeho vína, preto národy boli zbavené rozumu. Odrazu padol Bábel, je zlomený.“ (Jer 51,7.8)

Tu je tábor ilúzií a snov. Nasledovníci Babylona, opití jeho vínom, stratili akýkoľvek zmysel pre realitu. Boli oklamaní. Babylon sa vydáva za Božie mesto. Oni tomu uverili a nakoniec sa s ním spojili v hriešnom zväzku. Podľa knihy Prísloví je to nevyhnutný údol pijanov: „Nepozerať sa na víno, ako červenie... No nakoniec hryzie ako had a štípe ako zmija. Oči ti budú vidieť čudné veci a tvoja myseľ bude hovoriť zvrátene. Budeš ako ten, čo sa ukladá spať.“ (Prísl 23,31-34)

V protiklade k 144 000, ktorí zostávajú panici v očakávaní mesta zhora, sú títo z Babylona opísaní ako opilci zvedení na smilstvo. Tábor Baránka je charakterizovaný bážňou pred Bohom, ktorá sa prežíva ako vzťah lásky a vernosti. V babylonskom tábore je, naopak, Boh nahradený ľudskou inštitúciou a náboženstvo sa prežíva ako smilstvo. Poslaním druhého anjela je práve odhalenie tohto zvodu, aby varoval obyvateľov zeme. Maska je odstránená. Vďaka štúdiu kníh Daniel a Zjavenie, ku ktorému dochádzalo v priebehu 19. storočia, sme teraz schopní pochopiť, že táto náboženská moc neprichádza zhora. Malý roh s ľudskou tvárou, ktorý sa dvíha až k Bohu, (Dan 7,24.25; 8,9 -11.25) alebo šelma, ktorá vystupuje ako Boh, (Zj 13,4) predstavujú ľudskú inštitúciu. A toto odhalenie vo svetle Pisma znamená pád Babylona.

Toto posolstvo je zvestované na všetky strany. Nejde ani tak o to niekoho obviniť pre uchovanie pocitu vlastnej nadradenosti, ako o varovanie neupadnúť do rovnakej povahovej pasce. Pád Babylona sa totiž stáva vzorom všetkých pádov. Na príklade historického Babylona, ktorý padol pod ranami Cýra v roku 536 pr. Kr., vytvorilo biblické proroctvo typ, ktorého naučenie je univerzálne a musí zaznieť cez všetky hranice, na území politickom, náboženskom a dokonca psychologickom.

Akákoľvek pýcha a nárok na neomylnosť a božské postavenie nevyhnutne ústia do rovnakého babylonského zmätku a nakoniec vedú k pádu. Neexistuje ideál politický, cirkevný, ideál muža alebo ženy, ktorý by bol uchránený pred týmto nebezpečenstvom. Babylon predstavuje tiež spôsob myslenia, črtu ducha, ktorú nachádzame v pozadí stavby veže alebo kráľa Nabuchodonozora, alebo dokonca katolíckej cirkvi. Pád všetkých týchto Babylonov je výstrahou našej vlastnej pýche a varovaním pred našim vlastným pádom.

Tretí anjel

Z tohto pádu Babylona vyvodzuje tretí anjel dôsledky pre obidva tábory. Pre babylonský tábor to znamená, že ktokoľvek uctieva „šelmu a jej obraz“, (Zj 14,9) teda Babylon, je odsúdený zdieľať ten istý osud ako on. Sloveso „klaňať sa“ je tu zámerné. Povedal ho prvý anjel vo vzťahu k Stvoriteľovi. (Zj 14,7) Jeho opakované použitie tretím anjelom označuje uzurpátorskú podstatu Babylona, ktorú odhaľuje – šelma zaujala miesto Stvoriteľa. Neprekvapuje, že jej nasledovníci sú charakterizovaní rovnakým spôsobom ako tých 144 000 uctievaťelov Stvoriteľa. Aj oni sú označení – no jeho menom. (Zj 14,9.11; pozri 7,3)

To je znamenie, že uznávajú moc šelmy vo svojom živote – vo svojom myslení, ako o tom svedčí znamenie na čele, aj vo svojich činoch, ako to naznačuje znamenie na ruke.

Kniha Zjavenie s iróniou oznamuje, že budú obeťami vlastnej ilúzie. Je pre nich pripravený trest zodpovedajúci ich hriechom. Budú piť „vino Božieho hnevu“. (Zj 14,10) Babylonské vino, ktoré ich opojilo, sa náhle mieša s vínom Božieho hnevu. Pitím babylonského vína pijú vino Božieho súdu. Ich hriech je ich vlastným trestom. Čím viac pijú, tým viac sú stratení a čím viac sú stratení, tým viac pijú.

Vývoj je tragický. Ako Prométeus z mýtu o Sifyfovi, ani milovník Babylona nepozná oddych. Počínajúc jeho staviteľmi (1 Moj 11,3.4) až k Dáriovým satrapom (Dan 6,6)²¹⁸ je to stále rovnako horúčkovitá činnosť, aká podnecovala obyvateľov mesta dolu – stále rovnaká úzkosť, aby dosiahli úspech. Táto neuróza, ktorá ich sužuje, pochádza z toho, že veria len tomu, čo sami dokážu.

Ale všetko toto úsilie a námaha sa vytratia ako dym: „...bude mučený ohňom a sírou... Dym ich múk vystupuje na veky vekov.“ (Zj 14,10.11)

Tieto výrazy prezrádzajú určitú iróniu. Pripomínajú povestné údolie Hinóm (*gėj Hinnom*), odkiaľ pochádza slovo „gehena“, miesto na juh od Jeruzalema, kde upaľovali deti ako obeť Molochovi²¹⁹. Biblia nás informuje, že kráľ Joziáš zneuctil toto miesto, aby ho urobil nespôsobilým pre modloslužobné rituály. (2 Kráľ 23,10) Odvtedy sa tam pálili odpadky z mesta. Skládka odpadkov, ktoré stále horia, spojená so spomienkou na Molochove ohavnosti, je konečným údelom vyznavačov Babylona.

Kniha Zjavenie tým nerozumie učenie o večnom pekle. Naučenie je v niečom inom. Prostredníctvom tohto obrazu a tejto hry súvislostí

je tu najprv odhalená nečistá a modloslužobná podstata Babylona. Navyše, výraz „na veky vekov“ nedáva ani tak dôraz na večné trvanie ohňa, ako na jeho definitívnosť. Sú spálení raz navždy, na celú večnosť. Prorok Izaiáš objašňuje túto myšlienku tým, že dáva vedľa seba výrazy „stravujúci oheň“ a „večné plamene“: „Kto z nás môže bývať pri stravujúcom ohni? Kto z nás môže bývať pri večných plameňoch?“ (Iz 33,14)

Pád Babylona a jeho učeníkov ohlasuje zahanbujúci koniec odpadu, absolútnu a definitívnu smrť.

Pre tábor Baránka prináša pád Babylona úplne iné posolstvo. Vo chvíli, keď sa oznamuje táto správa, Babylon je v nebývalom rozkvetu. Ľudská inštitúcia sa presadzuje pred očami. Boh nebies, naopak, zostáva neviditeľný, čo potvrdzuje babylonský úspech. Tábor Baránka sa zdá byť odsúdený na pád.

Za týchto okolností sa teda oznámenie o páde Babylona rozlieha ako slovo nádeje a povzbudenie pre pokračovanie v boji napriek všetkému a vytrvanie vo svojej odlišnosti. „V tomto je trpezlivosť svätých,“ komentuje anjel. (Zj 14,12) Príliš často sa nesprávne chápal zmysel tohto posledného slova. „Svätý“ v Biblii (*qádoš*) nemá nič spoločné s ukázkovým dieťaťom, ktoré vždy poslúcha svojich rodičov a nikdy nesklame učiteľov. Nič z malého Agnana od Sempého a Goscinného s jeho dobrými známami a žalobami. Svätí, o ktorých snívali proroci, sú, naopak, nočnou morou uhladených úradníkov. Prevracajú a rušia zavedený poriadok. Kráčajú proti prúdu. Títo svätí posledných dní sú originálni a revoluční. Keďže cítia príchod konca, sú už teraz naladení na tón kráľovstva prichádzajúceho odinakiaľ.

Ich charakter zodpovedá definícii, ktorú uvádza text z knihy Zjavenie. Títo svätí sú tí, ktorí „zachovávajú Božie prikázania a vieru v Ježiša“. (Zj 14,12)

Proti väčšine, ktorá verí len ľudskej etike a ktorá sa hromadne skláňa pred Babylonom, sú svätí menšinou, ktorá žije v bázni pred Bohom a zostáva verná starodávnym prikázaniam Boha Izraela a Ježiša.

Proti väčšine, ktorá verí len tomu, čo vidí, a dúfa len vo svoje ruky a svoje činy, títo vzácni, ktorí sú akoby pozostalí z inej doby, si uchováli Ježišovu vieru. Veria napriek tme a Božiemu mlčaniu. Dúfajú napriek prehrám a útrapám.

No v pozadí tohto obrazu, ktorý psychologicky pitvá charakter svätých, poukazujú tieto výrazy na skutočnosti, ktoré posilňujú a potešujú svätých na ich pochode. Prostredníctvom „Božích prikázaní“ a „viery v Ježiša“ sa kniha Zjavenie zameriava na dve udalosti, ktoré poznamenali Božie zjavenie v dejinách a v živote človeka. Na jednej strane Tóra, Boží zákon, na druhej Ježišovo vtelenie a smrť.

Zjavenie znovu popiera rozdelenie, ktoré židovsko-kresťanská dráma vyvolala medzi Mojžišom a Ježišom, medzi Starou a Novou zmluvou, medzi zákonom a milosťou. Kniha Zjavenie vidí svätých poslednej doby ako niekoho, kto si pripomína a kto „zachováva“. Stať sa kresťanom neznamena opustiť zákon. Nová zmluva nie je popretie alebo dokonca oprava starej, ale naopak, nové zakorenenie a obnovenie Starej zmluvy.

Tento posledný Boží svedok zahŕňa celú Bibliu. Ježišova viera nevyklučuje bázeň pred Bohom. Dôvera v Boha, ktorý berie všetko na seba a zachraňuje ľudstvo svojou obeťou, zahŕňa v sebe túžbu slúžiť mu a žiť podľa jeho prikázaní.

Nie je nič prekvapujúce na tom, že posolstvo týchto „svätých“ sa točí okolo súdu a stvorenia.

Na jednej strane akt súdu predpokladá zákon a bázeň pred Bohom. Pretože súd je vynesený na základe kritérií zákona. V hebrejčine sa dokonca zákon spája so súdom, a to do takej miery, že hebrejské slovo pre súd, *mišpat*²²⁰, znamená zároveň zákon, prikázania²²¹. To je perspektíva súdu, ktorá budí a riadi bázeň pred Bohom a poslušnosť zákonu.

Na druhej strane zázrak stvorenia predpokladá vieru a uctievanie Boha. Je pozoruhodné, že jediná biblická definícia viery sa vzťahuje na udalosť stvorenia: „Viera je podstatou toho, v čo dúfame a zdôvodnením toho, čo nevidíme. ...Vierou chápeme, že Božie slovo stvárnilo veky tak, aby z neviditeľného povstalo viditeľné.“ (Žid 11,1-3)

Veriť, že Boh bol a je schopný zmeniť ničotu na bytie a tmu na svetlo, znamená zavesiť svoje náboženstvo a existenciu na neviditeľnom a nehmatateľnom. Znamená to podstupovať riziko.

V tomto zmysle je stvorenie zázrakom, ktorý vyžaduje vieru par excellence. Evolučná teória, ktorá odmieta túto odvahu myšlienky a necháva vzniknúť život a bytie „prirodzene“ z hmoty, je v priamom protiklade s vierou v stvorenie.

Svätí nielenže zachovávajú prikázania jediného Boha, ktorého nevidia a ktorý prichádza z iného kráľovstva, ale ešte veria v Boha stvoriteľa, teda v Boha, ktorý existuje mimo nich a nad nimi. Tým sa stavajú do línie starých Izraelcov, ktorí, keďže zachovávali prikázania Božie a verili v stvorenie, žili v týždennom rytme vrcholiacom v sobote Desatora: „Ale siedmy deň je sobota Hospodina, tvojho Boha; nebudeš konať nijakú prácu ani ty, ani tvoj syn, ani tvoja dcéra, ani tvoj sluha, ani tvoja slúžka, ani tvoj dobytok, ani cudzinec, ktorý je v tvojich bránach, lebo za šesť dní činil Hospodin nebesá i zem, more i všetko, čo je v nich a siedmeho dňa odpočíval; preto Hospodin požehnal deň soboty a posvätil ho.“ (2 Moj 20,8-11)

Tým, že oddelili tento čas určený Bohom, prejavovali svoju vieru v existenciu pravého Boha, ktorý je mimo nás – Boha sudcu, Boha stvoriteľa.

Takéto posolstvo nesúzvučí so všeobecným súladom našej civilizácie, ktorá velebí boha v nás a ktorá ho dokonca hľadá v ľudskom tele. Nikdy neboli špiritistické a panteistické teórie o duši také populárne. Viera, predtým vyhradená pohanským filozofiám, ako je reinkarnácia, spiritualita prírody a dokonca nesmrteľnosť duše, dnes kvitnú v náboženskom myslení všetkých prúdov. Vplyv orientálnych náboženstiev v duchu New Age určite k niečomu smeruje.

Treba povedať, že myšlienka nesmrteľnosti duše, zakorenená už v židovsko-kresťanských tradíciách, napomohla tento rozkvet. Táto viera, podľa ktorej život pokračuje „prirodzene“, aj po smrti, bez použitia vonkajšieho a nadprirodzeného zásahu, predstavuje rovnakú koncepciu vecí a bytostí.

Naopak, viera v stvorenie vylučuje myšlienku nesmrteľnosti duše. Podľa Biblie bola ľudská bytosť stvorená z prachu a úplne závislá od Boha. (1 Moj 2,7) Od prvých stránok 1. knihy Mojžišovej táto pravda znie úplne jednoznačne: „Istotne zomrieš.“²²² (1 Moj 2,17) Človek, pretože bol stvorený, nie je vo svojej prirodzenosti nesmrteľný. Ale pretože bol stvorený, môže veriť vo vzkriesenie. Viera v stvorenie umožňuje vieru vo vzkriesenie.

V protiklade k milovníkom Babylona, zovretým horúčkovitou úzkosťou z absolútneho konca, sú učenici Baránka opísaní ako „šťastní“ (Zj 14,13) a uistení o nádeji, ktorá siaha za ničotu smrti. „Ich skutky idú

s nimi, “poznamenáva kniha Zjavenie. (Zj 14,13) Slovo „skutky“ (v gréčtine *erga*) pochádza zo židovského dobového jazyka a bolo používané v súvislosti s konečným súdom²²³. Je to technický termín pre dobré činy kresťanského života, (Zj 2,2.19) vďaka ktorým nebude svätý odsúdený, ale zachránený. (Zj 19,8; 20,12) V listoch apoštola Pavla toto slovo označuje všetko, čo obstoí v konečnej skúške ohňom. „Dielo každého vyjde najavo. Lebo onen deň to ukáže, pretože sa zjaví v ohni, a sám oheň preskúša dielo každého, aké je.“ (1 Kor 3,13)

V epištole Židom „dielo“ je tým, čo je uchované v spomienke Boha „na činy (našej) lásky“. (Žid 6,10) Napriek tomu zmienka o týchto skutkoch nemá v sebe nič zákonnické. O skutkoch je výrečným spôsobom povedané, že nepredchádzajú spasených ako prostriedok na získanie spasenia, naopak, ony ich „nasledujú“. Vidíme ich až vtedy, keď tu už svätý nie je, aby ich nemohol stavať na obdiv a tým sa povýšiť na svätého.

Pravé dielo je také, ktoré zostáva, keď jeho autor odišiel. Prežíva nepovšimnuté reklamou, ľudským vychvaľovaním a politikou. Zostalo zachované v spomienke Boha, nie ľudí, príliš často oklamaných hlukom a zdaním. Je to „dielo“, ktoré posudzuje Boh.

Zvestovanie súdu a stvorenia, ktoré je programom troch anjelov, teda zahŕňa omnoho viac než len jednoduchú zmienku o dvoch udalostiach, ktoré ohraničujú ľudské dejiny. Je v ňom sústredená celá filozofia existencie a podstaty človeka. Naučenia, ktoré vyplývajú z posolstva, sa netýkajú iba samotného súdu a samotného stvorenia.

Už spojenie súdu so stvorením je bohaté na významy. Je svedectvom o napätí. Na jednej strane sa zvýrazňuje význam stvorenia. Hovoríme „áno“ na Boží dar, prírodu, radosť, život, lásku. Na druhej strane radosť brzdíme a zdôrazňujeme zákon, disciplínu, poriadok a súd. Toto napätie je dané v Biblii od samotných počiatkov dejín človeka, v prvom Božom prikázaní: „Potom Hospodin Boh rozkázal človeku: Zo všetkých stromov záhrady smieš jesť, ale zo stromu poznania dobra a zla nesmieš jesť, lebo v deň, keď budeš z neho jesť, istotne zomrieš.“ (1 Moj 2,16.17)

Rovnaké napätie prechádza posolstvom múdreho z knihy Kazateľ: „Raduj sa, mládenec, vo svojej mladosti a nech sa teší tvoje srdce za tvojich mladých dní. Choď po cestách, na ktoré ťa tiahne srdce a kam si žiadajú tvoje oči; no vedz, že Boh ťa za to všetko privedie na súd.“ (Kaz 11,9)

Nepochopili sme dostatočne dôležitosť a životnú nevyhnutnosť tohto napätia. Náboženské spoločenstvá sú často rozdelené medzi týmito dvoma dôrazmi. Jedni, neoblomní svätí, volajú po súde, zákone a veľkom Bohu zhora, prísnom a vážnom. V tomto tábore sa vyžaduje tvrdá dokonalosť, bez ktorej je spasenie nemožné. Druhí, veľkomyseľní a usmievaví liberáli, sa odvolávajú na milosť, lásku a Boha, ktorý nás chápe, na humanistu z kríža. Náboženstvo je tu redukované na pekné pocity a spasenie na lacné obrátenie.

Zvestovanie súdu a stvorenia dáva obidva výrazy dohromady. Židovský filozof Abraham Heschel to pochopil, keď navrhol ako ideál byť „svätý a ľudský“.²²⁴ V tom je ideál celej Biblie, Izraela bojujúceho s Bohom i ľuďmi, Ježiša, dokonalého Boha, ktorý prebýva medzi ľuďmi, smeje sa, je a spieva s nimi, ideál jeho modlitby „neprosím, aby si ich vzal zo sveta, ale aby si ich ochránil pred zlým“, (Ján 17,15) ideál soli, ktorá musí zároveň uchovať svoju slanosť aj zmiesiť sa s jedlom. (Mat 9,50)

Ale v pozadí toho naučenia a ideálu, ktorý sa týka celej bytosti a života človeka, poslanstvo o súde a stvorení sa zameriava ešte na inú vec. Je to zároveň živé svedectvo o inej realite a iných dejinách – dejinách vesmíru.

Spojenie súd/stvorenie tvorí v skutočnosti podstatu slávnosti zmierenia. Tak ako ceremoniály obradov *kippúr* zaznamenané v biblickom texte, (3 Moj 16) aj tradičné modlitby židovskej liturgie svedčia o tej istej pravde súdu a stvorenia.

Biblická symbolika obradu *kippúr* to znázorňuje: obeť prinesená v tento jedinečný deň v roku majú účinok, ktorý presahuje osud jednotlivca. Nielenže sú celému ľudu odpustené „všetky hriechy“, (3 Moj 16,21.22) ale samotná svätyňa obťažaná všetkými celoročnými hriechmi je vyhlásená za „očistenú“. (3 Moj 16,16.33)

Veľký Boží súd tu obsahuje poslanstvo o pravej obnove. Práve to znamená „očistená svätyňa“. V hebrejskom myslení svätyňa predstavovala ľudský svet stvorený Bohom. Chrám a svätostánok chápali starí Izraelci ako „mikrokozmičský“ obraz stvorenia.²²⁵ Táto myšlienka je jasne vyjadrená v žalmoch: „Postavil svätyňu pevne ako nebesá, ako zem, ktorú založil naveky.“ (Ž 78,69)²²⁶

Vzťah medzi stvorením a svätyňou vidno už z rozprávania o stavbe svätyne, ktorá má podobnú osnovu ako správa o stvorení. (2 Moj 25-40)

Tak ako záznam o stvorení, (1 Moj 1 - 2,4a) aj text o svätyni sleduje štruktúru, ktorá postupuje v siedmich etapách a uzatvára sa v siedmej etape rovnakou štylistickou frázou a hebrejskými výrazmi prekladanými ako „dokončil celé svoje dielo“. (2 Moj 40,33; pozri 1 Moj 3,2)²²⁷ Je tiež pozoruhodné, že opis stavby Šalamúnovho chrámu má podobnú osnovu. Sedem etáp trvá sedem rokov (1 Kráľ 6,38) a končí sa rovnakým obratom: „Skončila sa všetka práca.“ (1 Kráľ 7,40.51)

Je viac ako významné, že v celej židovskej Biblii sa toto spojenie slov objavuje len v týchto troch častiach a naznačuje tak jedinečný vzťah medzi svätynou a stvorením.

Tento vzťah je tiež v Biblii predstavený v obrátenom zmysle. Stvorenie je opísané výrazmi, ktoré pripomínajú izraelskú svätynú: „Rozvíňa nebesá ako závoj a rozprestiera ich sťa stan na bývanie.“ (Iz 40,22)²²⁸

Tento vzťah sa opäť objavuje implicitným spôsobom v evanjeliu podľa Matúša. Zničenie jeruzalemského chrámu sa rovná zničeniu vesmíru. (Mat 24,1-39) Roztrhnutie opony v chráme súvisí s roztrhnutím zeme. (Mat 27,51)

Pre starých Izraelcov slávnosť zmierenia, *kippúr*, znamenala oveľa viac ako len upratovanie v stane alebo v budove. Obrad *kippúr* mal vesmírny rozmer. Očistenie svätyne označovalo očistenie sveta, teda jeho obnovu.

Preto budúce stvorenie „nového neba a novej zeme“ je spojené so stvorením „nového Jeruzalema“. (Iz 65,17.18; Zj 21,1) Je to tiež dôvod, prečo prorok Daniel opisuje vesmírny *kippúr* z Dan 8 výrazmi vypožičanými zo záznamu o stvorení – „večery a rána“. (Dan 8,14) Tento veľmi vzácny výraz sa nachádza iba v tomto texte správy o stvorení. (1 Moj 1,5.7.13.19.23.31)

Na základe tohto biblického poňatia stotožnila židovská tradícia deň súdu *kippúr* s dňom stvorenia. Podľa jedného z najstarších židovských komentárov 1. knihy Mojžišovej sa vznik *kippúr* časovo zhoduje so vznikom vesmíru: „Bol večer a bolo ráno, jedinečný deň, to znamená, že Svätý, nech je pochválený, im dal (Izraelcom) jedinečný deň, ktorý nie je ničím iným, než dňom *kipur*.“ (*Midraš Rabbah*, Gen IV,10)

Modlitby recitované v tento deň, teologické úvahy, ktoré inšpiruje, súvisia bez výnimky so súdom a stvorením. „Buď pochválený, Večný náš Bože, Kráľ vesmíru, ktorý nám otváraš dvere zľutovania a osvetľuješ

oči tých, ktorí očakávajú odpustenie od toho, ktorý stvoril svetlo a tmu a tvorí všetky veci.“ (*Jocer lejóm kippúr*)

„Ako bude človek spravodlivý pred svojim Stvoriteľom, keď pred ním je všetko odhalené?“ (*Músaf lejóm kippúr*)

Dokonca v množstve modlitieb sa opäť stretávame s výzvou k bázni pred Bohom, ktorú čítame v knihe Zjavenie 14 v rovnakej súvislosti so súdom a stvorením. „Tomuto dňu musíme dať všetku svätosť, lebo je to deň bázne a hrôzy. V tento deň je nastolená tvoja vláda a tvoj trón upevnený... Lebo ty si *sudca*, žalobca i svedok, ktorý píše a pečatí. A rozpomenieš sa na všetky zabudnuté veci a otvoríš knihu spomienok... Vtedy zaznie veľká trúba a bude počuť hlas ticha a anjeli pribehnú, všetci zachvátení bázňou a chvením povedia: Hľa, deň súdu!“ (Zbierka modlitieb, *Mahzor min roš haššánáh wejóm hakkípúrím*, prvá časť, str. 31)

„Rozšír bázeň pred твоjim menom, Večný náš Bože, nad všetkým stvorením, aby sa ťa báli všetci ľudia a poklonili sa pred tebou všetci, ktorých si stvoril... Lebo sme si vedomí, Večný náš Bože, že ti patrí najvyššia zvrchovanosť, moc je v tvojej ruke, sila je v tvojej pravici a že tvoje strašné meno pôsobí na všetkých tých, ktorých si stvoril.“ (*Šulchán Árúk*, str. 514)

Všetky tieto informácie zhromaždené ako v Biblii, tak aj v židovskej tradícii a liturgii, osvetľujú pozadie posolstva zo Zjavenia 14.

V tomto spojení súdu a stvorenia treba chápať zámer pripomenúť slávnosť zmierenia. Akoby náhodou sa zvestovanie troch anjelov na zemi časovo zhoduje s udalosťou súdu, ktorú prorok Daniel vidí v nebi (Dan 7,9-11) a ktorú paralelný text z Daniela 8 stotožňuje s očistením svätyne, teda dňom *kippúr*. (Dan 8,14)²²⁹

Kniha Zjavenie sa podobá knihe Daniel dokonca vo svojej literárnej štruktúre. Ako v knihe Daniel, tak aj v Zjavení predstavuje súd geometrický stred. Ale kým Daniel sledoval nebeskú podobu tejto udalosti, Zjavenie odhaľuje jeho pozemskú podobu. Zvestovanie o súde a stvorení na zemi je protikladom *kippúr*, ktorý sa odohráva v nebi.

Dejinná aplikácia tohto biblického proroctva sa na scéne dejín prejavila veľkou ľudskou vlnou, ktorá vyvolala v polovici 19. storočia hnutie, ktorého posolstvo sa vyznačuje práve vzťahom k súdu a stvoreniu. Táto výzva mužov a žien, o ktorej svedčia slová aj realita života, je sama osebe znamením *kippúr* v nebi. Ale je tiež volaním

nebies, ktoré upozorňuje obyvateľov zeme na príchod Syna človeka a pripravuje ich na nový svet.

Syn človeka

Prorok z knihy Zjavenie začal videnie siedmich znamení v nebi videním ženy obklopenej slnkom a mesiacom, ktorej hlava bola korunovaná hviezdami. Teraz prorocký pohľad uzatvára tento kruh a zastavuje sa v nebi pri videní Syna človeka obklopeného oblakom, ktorého hlava je korunovaná zlatom. Videnie Syna človeka je protikladom videnia ženy.

Príchod Ježiša Krista, ktorý sa vynára z pozadia mračien, aby sa konečne chopil vlády na zemi, odpovedá na bolestnú túžbu ženy, ktorá sa uchýlila na púšť a žije len týmto snom a pre tento sen. V tomto poslednom videní sa v skutočnosti sústreďuje celá kresťanská nádej. Nie je to náhoda, že inšpirovalo pozdrav prvých kresťanov, *Maranatha*, „Pán prichádza“. Aramejské slovo *atha* je práve tým slovesom, ktoré opisuje v texte Daniela 7 príchod Syna človeka. (Dan 7,13)

To znamená koniec. Posledná udalosť predstavuje naplnenie všetkého očakávania. Pre pochopenie tohto posolstva „konca“ prorok Ámos vo svojej dobe dostal videnie koša zrelého ovocia. (Ám 8,2) A myšlienka zrelosti a dokončenia je zrejmá zo slovnej hračky. V hebrejčine slovo „koniec“ (*qec*) počut' v hláskach slova „ovocie“ (*qajic*).

Pre starých izraelských prorokov nie je koniec iba tragickým prerušením, po ktorom už nič nie je. Koniec otvára tiež nové obzory. Koniec je aj nádejou. Aby proroci znázornili túto dvojznačnosť konca, použili metaforu žatvy. (Joel 4,13) Pretože žatva predstavuje zároveň násilie v sekaní stebiel aj zhromažďovanie klasov. Vyvoláva predstavu smrti aj života.

Prorok knihy Zjavenie preberá rovnaký obraz žatvy, aby ním znázornil koniec. (Zj 14,14-19) No kniha Zjavenie, aby ešte lepšie znázornila myšlienku dvojznačnosti tohto konca, opisuje ho obrazom dvoch žatiev, ktoré boli súčasťou poľnohospodárskeho života Palestíny tej doby. Ide o zber obilia na jar a vinobranie na jeseň.

Zber obilia predstavuje zhromaždenie verných. (Zj 14,14-16) Obraz vyjadruje zmysel obete, o ktorej sme už hovorili. Sú to „Božie prvotiny“. (Zj 14,4) Žatva je priamo spojená so Synom človeka. Je to jeho dielo a ide o jeho kráľovstvo.

Videnie z knihy Zjavenie tu splýva s videním proroka Daniela. Tam je tiež súd podaný ako posledná udalosť ľudských dejín predchádzajúca príchod Syna človeka. V 7. kapitole knihy Daniel sa Syn človeka priamo podieľal na súdnom pojednávaní. Vidíme ho prichádzať do blízkosti „Starodávneho“, skôr ako obdrží kráľovstvo a vládu. (Dan 7,13.14; pozri 7,16.27) Text z knihy Zjavenie opisuje rovnaký dej. Pred parúziou, zjavením Krista, sa príchod Syna človeka najprv týka súdu, ktorý oddeľuje a zhromažďuje všetkých tých, ktorí boli posúdení ako spravodliví. V tom je pozitívny rozsudok vyneseny v prospech obvineného. (Dan 7,22)²³⁰ Žatva prináša posolstvo života. Výber gréckeho termínu na vyjadrenie myšlienky žatvy (*therismos*, *therizo*) je v tejto súvislosti významný. Toto slovo špecificky označuje zhromažďovanie snopov, nie ich kosenie, ako by to bolo v prípade, keby sme chceli pripomenúť potrestanie nepriateľov. Zožaté obilie zviazané do snopov je obťažkané zrnom a je prísľubom chleba. Obraz pripomína ukladanie zrna do sýpky a jeho zhromaždenie – znamená bezpečie a istotu, že konečne dosiahlo svoje určenie.

Na druhej strane, zber hrozna predstavuje potrestanie neverných. V tomto prípade je žnec stotožnený s ohňom, (Zj 14,18) ktorý, ako u Daniela 7, je nástrojom negatívneho súdu. (Dan 7,11) Navyše, anjela, ktorý vykonáva tento súd, vidieť ako vychádza od oltára, odkiaľ sa ozývali hlasy Božích mučeníkov. (Zj 6,9; pozri 8,3-5) Súd sa vykonáva ako akt spravodlivosti, ktorý pomstí obeť, je prejavom Božieho hnevu. (Zj 14,19) Žatva teda prináša posolstvo smrti. Z násilne lisovaného hrozna tečie červené víno, ktoré pripomína tečúcu krv.²³¹ Prorok to vykladá v tomto zmysle. Je to krv, ktorú vidí vytekať z lisu (Zj 14,20) a tento obraz sa mení na obraz bojového poľa s koňmi ponorenými až po uzdy do krvi.

Rozsah krviprelievania znázorňujú čísla, ktoré udávajú jeho rozlohu: 1600 štádií, t.j. asi 300 kilometrov (1 štádium = asi 200 metrov). Tento počet je, samozrejme, symbolický. Pohráva sa s číslom „štyri“ (4 x 4 x 100), o ktorom vieme, že v knihe Zjavenie označuje geografickú univerzálnosť – „celú zem“ (Zj 4,6) rovnako ako v knihe Daniel.²³² Tým je vyjadrené, že trest má celosvetové rozmery. Navyše, je to jediné číslo umocnené na druhú (4 x 4) z knihy Zjavenie spolu so 144000 (12 x 12) a táto súvislosť napovedá, že existuje určitý vzťah medzi dvoma skupinami, ktoré predstavujú tieto dve čísllice umocnené na druhú. Tábor zeme (číslo 4) je protikladom tábora zmluvy s Bohom (číslo 12 = 4 x 3).

Lisovanie sa odohráva „mimo mesta“. (Zj 14,20) Aj v tomto prípade ide o symbolické vyjadrenie označujúce tradičné miesto súdu národov, *gójjím*²³³. Teda tých, ktorí patria do cudzieho tábora.

To je najprekvapujúcejšie posolstvo z knihy Zjavenie a popudilo už nejedného kresťana. Slávny reformátor Martin Luther z toho dôvodu zavrhol túto knihu a považoval ju za nekanonickú. Boh v hneve, Boh spravodlivosti, ktorý necháva drviť zrnká hrozna a tiecť krv a nielen Boh lásky, ktorý práve zhromaždil svojich verných.

To, čo Martin Luther nepochopil, a spolu s ním aj množstvo kresťanov je, že láska nemôže existovať bez spravodlivosti. Teoretici lásky, ktorí popierajú túto požiadavku, sú pre väčšinu zhýčkané kniežatá, ktoré nikdy nepoznali poníženie útlaku a horkosť nespravodlivosti. Láska bez spravodlivosti nie je pravá. Preto je v Biblii slovo „spravodlivosť“ (*cedeq*) dávané do súvislosti s „láskou a dobrotou“ (*hesed*).²³⁴

Je to tak, pretože Božia láska nie sú len príjemné pocity alebo sladké slová a už vôbec nie demagogické úsmevy na uspanie zdravého úsudku, pretože láska v sebe zahŕňa reálny čin spásy, radikálnu zmenu dejín. Nie je možné byť skutočne spasený a oslobodený od utrpenia a smrti bez úplného zničenia zla. To je posolstvo obsiahnuté v obraze tejto krvi, ktorá pokrýva celú zem, aby bolo zrejmé, že súd je úplný. Je to určite šokujúci obraz, ale svedčí o závažnosti tejto skutočnosti.

Ale zámer tohto obrazu je ešte v niečom inom. Pomocou výrazu z vojenského slovníka, oznamuje poslednú harmagedonskú bitku, v ktorej sa postavia proti sebe sily dobra a zla. (Zj 16,12-16) V skutočnosti obidve videnia doslovne súzvučia v témach zhromaždenia (Zj 16,13; pozri 14,19) a lisu pretekajúceho krvou. (Zj 16,19, pozri 14,20) Syn človeka, ktorý s láskou zhromažďuje obilie, aj bojovník v hneve, ktorý prelieva krv, sú jedna osoba, Ježiš Kristus.

Paradoxom je, že cieľom tohto obrazu nie je desiť, ale skôr dodať istotu. Je tu ohlasovaná dobrá správa o konečnom víťazstve. Obraz hlasno ohlasuje nádej.

Násilie, ktoré otrasie poslednými okamihmi dejín zeme, je neslýchané. Boh, aby mohol zachrániť, je nútený stretnúť sa s nepriateľom. Je nútený biť sa a rozdávať rany, aby vytrhol ovečky z pazúrov rozžúreného leva a aby raz navždy zvrátil dejiny správnym smerom, k životu a spravodlivosti.

Tretia časť

**Na východe
je všetko nové**

V 15. kapitole knihy Zjavenie nastáva obrat. V prvej časti proroctvo zahŕňalo dejiny od čias proroka až do doby konca (od Ježiša Krista do doby súdu). V druhej časti sa videnie sústredilo na dobu konca (doba súdu), posledný úsek dejín, ktorý predchádza Božiemu príchodu.

V tejto tretej časti sa prorocký pohľad sústreďuje na obdobie, ktoré nasleduje po konci čias (od súdu po nový Jeruzalem). Prvý raz bude chod dejín priamo, skutočne a úplne ovplyvňovať sám Boh. Táto oznamovaná skúsenosť bude úplne nová a neporovnateľná ako pre Babylon, tak pre Jeruzalem.

Boží hnev sa nikdy neprejavil tak silno a jeho dôsledky neboli nikdy také radikálne. Zjavenie hovorí o „veľkom zemetrasení, akého nebolo odvtedy, čo je človek na zemi“. (Zj 16,18)

Božia stvoriteľská moc nikdy nebola taká intenzívna a premena taká hlboká. „Hľa, všetko tvorím nové.“ (Zj 21,5)

Kapitola siedma

Sedem čiaš

Boží hnev, ktorý bol práve ohlásený v predchádzajúcom videní symbolom veľkého lisu pretekajúceho vínom, je teraz opísaný ako naplnený. Od lisu sa prechádza k poháru. Jazyk je tu znova symbolický. Obraz pohára je prevzatý zo Starej zmluvy. Na starovekom Strednom východe sa pohár používal pri obradoch prorokovania. Jozef pomocou kalicha predpovedá budúcnosť. (1 Moj 44,5) Prorok Jeremiáš v ňom vidí budúci súd národov: „Takto mi riekol Hospodin, Boh Izraela: Vezmi z mojej ruky tento kalich s vínom hnevu a napoj ním všetky národy, ku ktorým ťa posielam. Keď sa napijú, budú sa potácať a šalieť pre meč, ktorý posielam medzi nich.“ (Jer 25,15.16)²³⁵

Predohra o zatvorení chrámu

Skôr ako sa odohrá posledná kapitola Božieho súdu, autor, verný svojmu literárnemu rytmu, tu opäť začína cyklus siedmich mlčaním v chráme. Prorocký pohľad vidí až za tých sedem pohrôm, predbieha udalosti a opisuje výsledok posledného stretnutia medzi Bohom zhora a silami zdola. Prorok vidí scénu víťazstva:

Najprv ho zaujme rozloha mora hladkého ako sklo. (Zj 15,2) Obraz, s ktorým sme sa už stretli v súvislosti s chrámom, (Zj 4,6) predstavuje vody oblohy a pripomína stvorenie, ktoré Biblia opisuje ako víťazstvo nad vodami.²³⁶

Nasledujúce videnie uvádza na scénu ohromný zástup zachránených. (Zj 15,24) Prorok ich vidí ako starých Izraelcov v dobe odchodu z Egypta. Stoja na mori, ktoré svedčí o víťazstve Boha nad živlami, a ako oni

spievajú pieseň Mojžišovu, (2 Moj 15) ktorá oslavuje Božie víťazstvo nad nepriateľmi Izraela.

Koniec kippúr

Po tomto videní víťazstva, ktoré zaručuje budúcnosť, sa prorocký pohľad vracia späť. Pozornosť sa znovu upiera na sedem anjelov tesne predtým, ako vylejú svoje nádoby. Prorok ich vidí vychádzať z otvoreného chrámu, oblečených do rúcha z jemného ľanu, ktoré obvykle nosí veľkňaz v deň slávnosti zmierenia. (Zj 15,6; 3 Moj 16,4) Scéna pripomína obrad, ktorý predstavoval koniec obradov zmierenia v slávnosti *kippúr*: „Nech niet nikoho v svätostánku, keď vstúpi do svätyne na vykonanie obradu zmierenia.“ (3 Moj 16,17)

A naozaj, chrám sa „naplnil dymom Božej slávy a jeho moci“, (Zj 15,8) znamením, že od tejto chvíle tam už nikto nesmie vstúpiť (Zj 15,8) a že dielo zmierenia je dokončené. Rovnaký jav charakterizuje ukončenie stavby svätostánku v 2. knihe Mojžišovej. Aj tam Boží oblak preniká priestorom svätyne ako prejav slávy Večného. (2 Moj 40,34) Vyplýva z toho, že už nikto nesmie vstúpiť do stanu. (2 Moj 40,35) Táto časť z 2. knihy Mojžišovej pripomína dokonca záver stvorenia. Rovnaký štylistický výraz „Boh dokončil svoje dielo“, aký uzatvára správu o stvorení v 1. knihe Mojžišovej, sa znovu objavuje. (Porovnaj 2 Moj 40,33 a 1 Moj 2,2.)

Koniec stavby svätostánku je teda chápaný ako koniec stvorenia vesmíru. Tieto dva okamihy sú poctené rovnakou slávou Božej prítomnosti. Udalosť, ktorú opisuje kniha Zjavenie, teda zároveň pripomína koniec Božieho diela obnovy – je to len iný spôsob ako vyjadriť, že tu ide o koniec procesu očisťovania, a práve to je význam sviatku *kippúr*. V skutočnosti tento koniec znamená koniec súdu. Rozsudok je spečatený. Táto pravda bola uchovaná v liturgii *kippúr* od najstarších dôb až do našich dní. Posledná modlitba *kippúr*, odriekaná pri západe slnka, nazývaná *neilah*, čo znamená „zatvorenie“, je totiž v Talmude spájaná so zatvorením chrámu v nebi²³⁷. Ak je podľa židovskej tradície sviatok *kippúr* vrcholom desiatich dní prípravy, v tejto chvíli *neilah* „je náš osud definitívne určený a náš rozsudok spečatený“.²³⁸

Je významné, že v tejto prosbe sa slovo *hotménu*, „zapečať nás“, stalo kľúčovým slovom, z ktorého následne vznikol tradičný pozdrav na konci *kippúr* – *hattimah tobah* – „dobré zapečatenie“.

Kniha Zjavenie preberá túto tradíciu, aby jej prostredníctvom vyhlásila, že tu ide o okamih, v ktorom je definitívne určený osud každého človeka. Boh už neodpúšťa. Končí sa Kristova prihovorná služba a nemá zmysel ďalej sa dovolávať jeho obete.

Ťažko chápeme túto „tvrdosť“ Boha, ktorá sa sotva zlučuje s poňatím „Boha ľútostivého a hojného v milosti“. (2 Moj 34,6) Pre mnohých kresťanov sa posolstvo Boha lásky zúžilo na éterickú sentimentalitu alebo na abstraktnú filozofiu, ktorá stratila kontakt s dejinnou skutočnosťou. Musí to tak byť preto, že spasenie je skutočné. Je to udalosť, ktorá má svoje hranice. Keby to tak nebolo, kresťanstvo by sa zredukovalo na nejakú ideu alebo emóciu. Toto Božie „nie“ je rozhodne znamením skutočnosti jeho existencie a jeho činnosti v dejinách, znamením, že to nie je účelový výmysel ľudského rozumu.

Tento koniec má svoj význam aj pre ľudí. Ak myšlienku rozviníme ďalej, nakoniec bude každý človek strojom svojho vlastného osudu. Božia pečať je len nebeským potvrdením, že sa už nemôžu vrátiť späť. Príklad egyptského faraóna v dobe odchodu z Egypta dokonale ilustruje tento mechanizmus. V prvej polovici rán biblické rozprávanie udáva, že faraón sám zatvrdil svoje srdce. (2 Moj 7,13.22; 8,15; 9.7.25) Až v priebehu druhej polovice rán náhle biblické rozprávanie mení podmet a hovorí, že „Boh zatvrdil srdce faraóna“. (2 Moj 10,1.20.27; 14,4.8) Tým, že tvrdošíjne hrešíme, dôjdeme do bodu, z ktorého už niet návratu, nie je možné kajať sa. Tento psychologický a morálny postoj sa úplne prejaví v dobe konca, v okamihu, keď každý s konečnou platnosťou rozhodne o sebe vedomým opakovaním svojej vlastnej voľby.

Ten istý princíp sa objavuje o niečo ďalej vo forme prísloví: „Kto pácha nepravosť, nech ju ešte pácha; špinavý nech sa špiní ďalej; spravodlivý nech ďalej koná spravodlivosť a svätý nech sa ďalej posväcuje.“ (Zj 22,11)

Aj v priebehu siedmich rán, ktoré predstavujú koniec súdu, sa opakuje smutné prorokovo konštatovanie: „No nekajali sa.“ (Zj 16,9.11; pozri 16,21)

Úzkosť alebo špekulácia týkajúca sa času zapečatovania je nemiestna, lebo ešte tam nie sme. Už to, že si môžeme klásť túto otázku, t.j. či v tom čase žijeme, je znamením toho, že ešte tam nie sme. Pokánie je možné dovtedy, kým sa pýtame, či je ešte možné. Deň, keď už nebude možné dúfať, nastane vtedy, keď sme sa rozhodli už nedúfať.

Iným znamením doby zapečatenia je objektívne pozorovanie Božieho hnevu – sedem čiaš vyliatych na svet. Pretože chvíľa zatvorenia chrámu zodpovedá obdobiu čiaš. (Zj 15,8) Boží hnev, predvídaný už v čase šiestej pečate (Zj 6,17) a siedmej trúby, (Zj 11,18.19) bol práve oznámený v posolstve tretieho anjela ako hrozba, ktorá má prísť: „Ak sa niekto bude klaňať šelme a jej obrazu a prijme znak na svoje čelo alebo na ruku, aj ten bude piť z vína Božieho hnevu.“ (Zj 14,9.10)

Sedem čiaš teda chronologicky nasleduje po trojanjelskom posolstve a začína sa práve v okamihu, keď sa nadvláda šelmy (Zj 13,16) už stala skutočnosťou. Už od prvej čaše je zrejmé, že tento súd sa týka tých, ktorí „mali znak šelmy a ktorí sa klaňali jej obrazu“. (Zj 16,2)

Sedem čiaš je v skutočnosti len opakovaním súdu, ktorý sprevádzal sedem trúbení naprieč dejinami. Rany sa odohrávajú paralelne v poradí trúb.

Prvá trúba

zem (človek)

Prvá čaša

zem (človek)

Druhá trúba

Druhá čaša

krvavé more

krvavé more

Tretia trúba

rieky a pramene

Tretia čaša

rieky a pramene vôd

Štvrtá trúba

slnko

Štvrtá čaša

slnko

Piata trúba

priepasť a tma

Piata čaša

priepasť a tma

Šiesta trúba

Eufkrat

Šiesta čaša

Eufkrat

Siedma trúba

Boží hnev: ľadovec

vlastníctvo kráľovstva

Siedma čaša

Boží hnev: ľadovec

vlastníctvo kráľovstva

Na základe tejto skutočnosti sledujú trúby, rovnako ako čaše, postup stvorenia. (1 Moj 1,1 až 2,4a) Aj tu má súd vesmírny dosah.

Kým trúby zasahujú len tretinu územia, rany z čiaš ho zaplavujú celé – „zem“, „more“, „slnko“... Trest, ktorý dopadá prostredníctvom

týchto rán, dopĺňa a ukončuje súd, ktorý dopadol prostredníctvom trúb – čo jasne ukazuje, že tu ide o posledný Boží súd. Sedem trúb krok za krokom sleduje neprávosti cirkvi, sedem čias sa teraz sústreďuje na koniec dejín.

Tento súd sa vzťahuje na dve presne definované fázy:

Prvú fázu tvorí prvých päť rán a zaberajú prvú polovicu kapitoly. (Zj 16,1-11) To je fáza vredu, veľmi krátka, pretože obeť piatej rany ešte trpia vedom z prvej čaše. Je charakterizovaná Božím súdom ako dôsledkom hriechov ľudí, ktorý sa uskutočňuje „podľa zákona odpлаты“.²³⁹

Druhú fázu tvoria šiesta a siedma rana a zaberá druhú polovicu kapitoly. (Zj 16,12-21) To je fáza Harmagedonu. Je charakterizovaná Božím súdom, ktorý si vyžaduje priamy zásah zhora a odpovedá na zoskupenie zdola.

Fáza vredu

Počnúc prvou nádobou je nepriateľský tábor označený. Sú to všetci tí, ktorí sa nechali označiť cudzím bohom. (Zj 16,2) Zhubný vred, ktorý ich postihuje, je vo vzťahu k bezbožnosti, ktorá ho spôsobila. Znamenie šelmy sa stáva vedom, ktorý pokrýva telá ľudí a pripomína malomocenstvo prekliatych zo Starej zmluvy. (Pozri 5 Moj 28,27 a 4 Moj 13.) Vidieť ho ako vonkajší znak vnútornej skazenosti, ktorá zožiera uctievačov šelmy.

Trest je súčasťou hriechu. Uctievanie šelmy, so všetkým, čo k tomu patrí – podriadenosť a zapredanosť – v sebe nesie vlastné ovocie smrti.

V opise prvej rany možno rozoznať ironický úsmev. Pripomína šiestu egyptskú ranu, o ktorej je povedané, že postihne ako egyptský ľud, tak aj kňazov a kúzelníkov. (2 Moj 9,11) Choroba postihuje tých, ktorí prijali znamenie šelmy, aj samotnú šelmu. Babylonskému bohu je tým strhnutá maska, tak ako kedysi egyptským božstvám. Sú to podvodníci. Dôkazom je, že sa škrabú tak, ako ostatní. Boh šelmy neexistuje, pretože nikto nie je ušetrený. Dokonca aj kňazi, nielen prostí verní, sú obeťami svojho vlastného náboženstva.

Prvá rana, rovnako ako prvá trúba, sa týka zeme. Teraz rana zasahuje priamo ľudí. Spálenie plodín zeme sa nachádza na ľuďoch. Zhubný vred nevyrastá z ničoho. Je prirodzeným dôsledkom procesu v čase. Nešťastie spozorované pri prvom zaznení trúby dosahuje svoj úplný rozvoj a vrchol pri prvej pohrome.

Spálenie, ktoré oznamovala prvá trúba, predstavovalo stav skazy v budúcich vojnách s barbarmi v okamihu, keď cirkev dovŕšila boj za svoju zvrchovanosť. Zhubný vred vyliaty z prvej čaše by teda mal predstavovať ešte vážnejší stav skazy. Zlo je tu znásobené a je v pokročilejšom štádiu. Pripomeňme si, že trúby sa týkali len tretiny zeme, zatiaľ čo čaša zasahuje celú zem.

Prorok z knihy Zjavenie opisuje poslednú drámu ľudských dejín výrazmi pripomínajúcimi nepokoje, ktoré sprevádzali prevzatie moci cirkvi. Ale to, čo sa na počiatku dejín kresťanstva odohrávalo len v lokálnom meradle, nadobúda tu svetové rozmery. A pretože ľudia trpia vredom ešte pri piatej čaši, znamená to, že ťažkosti budú pretrvávať.

Prvú fázu charakterizuje moc cirkvi, ktorá ovládla celú zem, so všetkým, čo s tým súvisí – s podvodmi a netoleranciou. Prorok Daniel to predpovedal. Na konci 11. kapitoly svojej knihy (Dan 11,42.43) oznamuje, že na konci času náboženská moc predstavovaná Babylonom (sever) by mala ovládať celú zem.²⁴⁰

Úsilie ovládať celú zem sa nedá zakryť. Tak vo vnútri cirkvi, ako aj navonok sa o tom hovorí, sníva a ospravedľuje sa to.²⁴¹ Vo svetle posledných udalostí sa čítanie prorociev Daniela a knihy Zjavenie objasňuje. Budúcnosť povie, v akých meradlách a akým spôsobom sa uskutočnia.

Obidve nasledujúce čaše sú vyliate na vodstvo zeme: na more pri druhej rane a na rieky pri tretej rane. Rana, ktorá nasleduje, pripomína prvú egyptskú ranu. Voda sa mení na krv. (2 Moj 7,17-21) V podmienkach starovekého Egypta mala táto rana zvláštny zmysel. Níl bol vtedy uctievaný ako boh a jeho voda zabezpečovala život obyvateľom krajiny.

Skúsenosť posledných Božích nepriateľov na úsvite konečného vyslobodenia sa podobá skúsenosti nepriateľov Izraela na úsvite odchodu z Egypta. Náhle si všimnú, že boh, v ktorého vkladali všetku nádej, o ktorom verili, že mu vďačia za život, bol v skutočnosti pôvodcom smrti. Namiesto vody produkuje krv. Výklad rany tu upozorňuje na

zákon odpłaty. „Preliali krv“, preto im je dané „piť krv“. (Zj 16,6) Opäť sa ukazuje, že hriech nesie v sebe aj svoj trest. Sú otrávení smrťou, ktorú sami spôsobili.

Ich trest presne zodpovedá ich chybe. Anjel vôd na to poukazuje: „Zaslúžili si to“ (Zj 16,6) a anjel od oltára, všeobecne v spojení s mučeníkmi, obeťami babylonského útľaku, odpovedá ozvenou: „Áno, Pane, Bože vševládny. Pravdivé a spravodlivé sú tvoje súdy.“ (Zj 16,7)

Zvuky druhej a tretej trúby tiež oznamovali pohromy, ktoré postupne zasiahli vody mora, potom vody riek a pramene vôd. (Zj 8,8-11) V dobe trúb sa tento obraz týkal duchovného stavu mužov a žien tej doby. Cirkvi zaujatá upevňovaním svojej politickej nadvlády stratila zmysel pre podstatné. Chýbal duchovný život symbolizovaný živou vodou.²⁴²

Kým trúby sa týkali len tretiny vôd, rany zasahujú všetko vodstvo na zemi. A tentoraz to nie je len more, ktoré sa mení na krv, (Zj 16,3) ako to bolo v prípade trúb, (Zj 8,8) ale tiež rieky a pramene vôd vo vnútri kontinentov. (Zj 16,4)

Duchovný stav občanov Babylona je tragický. Na vyhnanca z Patmosu pôsobí obraz krvavých vôd ešte sugestívnejšie. Na tomto malom ostrove obklopenom morom to znamená, že celý horizont sa uzavrel, zo všetkých strán, všade navôkol, vonku (more) rovnako ako vo vnútri (na ostrove). Boh je mŕtvy. Jeho svedkov, svätých a prorokov už nepočuť. Voda sa stala krvou. Babylonskí ľudia už nemôžu dúfať, nielen preto, že všetko je krvou, ale tiež preto, že už niet ničoho, čo by vzbudilo ich chuť a túžbu po niečom inom.

Štvrtá čaša zhoršuje ťažkosti zapríčinené predchádzajúcou nádobou. K nedostatku vody sa teraz pripája horúčava. Na oblohe niet vody ani mrakov. Niet už nádeje. Duchovné sucho, ktoré panuje v tejto fáze, je o to neznesiteľnejšie.

Aj tu je trest spojený s bezbožnosťou, podľa rovnakého princípu odpłaty. Toto naučenie je dané prostredníctvom ironického úsmevu, ktorý vyplýva zo vzťahu k štvrtej trúbe. Tak ako štvrtá trúba, aj štvrtá čaša sa týka slnka. (Zj 16,8) Kým v 8. kapitole nasledovalo zatmenie slnka a v dôsledku toho čiastočná tma, tu, naopak, slnečné žiarenie silnie, páli a jeho páľava prináša utrpenie a smrť. Ľudia sú obeťami svojej vlastnej modloslužby. Slnko, z ktorého urobili boha, sa stalo príčinou ich bolesti a sklamaní.

Piata čaša zasahuje priamo jadro problému. Zasiahnutý je trón šelmy. (Zj 16,10) Rana, ktorá z toho vyplýva, pripomína ranu z piatej trúby. Scénu zahŕňa tma. Pri piatej trúbe pochádzala tma z hlbín priepasti, *tehom*, ničoty, ktorá je dôsledkom popretia Boha a ktorá sprevádza svetský humanizmus Francúzskej revolúcie. (Zj 9,1.2) V tej dobe tma zaberala len tretinu priestoru, (Zj 8,12) teraz pokrýva celé kráľovstvo. (Zj 16,10) Popretie Boha bolo vtedy vlastné cudzej protináboženskej moci. Teraz tvorí nedeliteľnú súčasť náboženstva. Aby sme prevzali scenár načrtnutý prorokom Danielom, juh je teraz súčasťou severu.²⁴³ (Dan 11,43) Babylon upevňuje svoju nadvládu nad egyptským faraónom, ktorý symbolizuje zrieknutie sa Boha.

Trest vyplýva priamo z neprávosti. Pretože ľudia zbožňovali šelmu na tróne tmy a ničoty, stretávajú sa všade s tmou a ničotou. Opäť sú obeťami vlastného náboženstva smrti.

Rana pripomína tiež deviatu egyptskú ranu, predposlednú, ktorá predchádzala konečnému smrtiacemu Božiemu zásahu proti egyptským prvorodeným. V Knihe múdrosti, apokryfe z 1. stor. pr. Kr., rana tmy naberá vesmírnu dimenziu. Tma, ktorá vzišla z miesta mŕtvych, je predstavovaná ako trest par excellence, ktorý obsahuje a uzatvára všetky ostatné. (Kniha múdrosti 17)

Rovnakým spôsobom obsahuje piata čaša zlo všetkých predchádzajúcich rán. Trpí sa teda práve tak vredmi z prvej čaše, ako bolesťami, ktoré sprevádzajú ostatné čaše. Intenzita utrpenia dosahuje vrchol. Nenávisť voči Bohu rastie priamo úmerne utrpeniu. Ľudia prešli od modloslužobníctva prvej rany (Zj 16,2) k rúhaniu sa „menu Boha, ktorý má moc nad týmito pliakami“ (Zj 16,9) a tiež k rúhaniu sa „nebeskému Bohu“, (Zj 16,11) absolútnemu Bohu vesmíru.

Ľudia si čoraz viac uvedomujú, že sa mýlili. Ale namiesto toho, aby zmenili svoju cestu, zatvrdzujú sa a náhle sa obracajú chrbtom k tomu, ktorého mali poznať. Od náboženského zmätku, ktorý ich vzdialil ďaleko od Boha, sa opovažujú prejsť k vedomej a zámernej nenávisti voči Bohu. Ich správanie sa podobá správaniu faraóna v Egypte. Aj on, nútený pod tlakom rán uznať Božiu existenciu, utvrdzuje sa vo svojej vzbure a agresívnejšie než kedykoľvek predtým sa obracia proti samotnému Bohu. Zrážka je nevyhnutná.

Fáza Harmagedonu

Šiesta čaša, rovnako ako šiesta trúba, postihuje Euftrat. (Zj 16,12; pozri 13,14) Teraz je zmienka konkrétnejšia. Vody babylonskej rieky vysychajú, aby „bola pripravená cesta kráľom od východu slnka“. (Zj 16,12)

V biblickej tradícii je vyschnutie Eufratu spojené s udalosťou dobytia Babylonu Cýrom roku 539 pr. Kr.: „Ja poviem hlbine: Vyschni! Ja vysušim tvoje rieky; ja vravím Kýrovi: Môj pastier! On splní všetku moju vôľu.“ (Iz 44,27.28; porovnaj Jer 50,38)

Táto myšlienková súvislosť sa vysvetľuje stratégiou bitky, o ktorej rozpráva grécky historik Herodotos (484 – 425 pr. Kr.): „Cýrus umiestnil väčšinu svojich vojsk na strane ústia rieky do mesta..., iných mužov umiestnil po prúde, z druhej strany mesta, do miest, odkiaľ z neho vytekala a prikázal vojakom, aby, keď zbadajú, že rieka sa dá prebrodiť, vkradli sa touto cestou do mesta... Keď dorazil... k barine na hornom toku rieky nad mestom, pomocou kanála odviezol rieku, tým hladina vody poklesla, a tak urobili staré riečište prebroditeľným. Keď sa dosiahol tento výsledok, Peržania, ktorí boli umiestnení na tomto konci, postupovali riečišťom Eufratu, kde opadnutá voda siahala sotva do polovice stehien a – touto cestou – vstúpili do Babylona.“ (Herodotos, I, 190.191)

Zmienka o „kráľoch od východu“ (Zj 16,12) je narážkou na Cýra, ktorého príchod bol v pamäti Izraela uchovaný ako obraz Božej záchrany prichádzajúcej z východu. „Ja som ho z milosti vzbudil a ja urovnávam všetky jeho cesty. On vystaví moje mesto a prepustí zajatých môjho ľudu bez výkupného, bez úplatku – hovorí Hospodin mocnosť.“ (Iz 45,13)

„Kto vzbudil od Východu toho, ktorého víťazstvo stretá na každom kroku? Kto mu vydáva na pospas národy a podmaňuje kráľov?“ (Iz 41,2; pozri 41,25)

Treba si uvedomiť, že pád Babylona bol dôležitou udalosťou v dejinách Izraela. Kniha Daniel z neho robí základ, na ktorom stavia celú štruktúru.²⁴⁴ (Dan 1,21; 6,28; 10,1) Je tiež významné, že kánon židovskej Biblie sa končí touto zmienkou o Cýrovi. (2 Par 36,22.23) Lebo vďaka Cýrovi, kráľovi povolanému z Východu, sú otvorené dvere zajatia a židovský ľud sa môže vrátiť domov, aby budoval nový Jeruzalem a opäť

si vydobyl svoju stratenú identitu. Návrat zo zajatia je teda prežívaný ako stvorenie. V úvode zmienky o Cýrovi prorok Izaiáš pripomína čin stvorenia: „Ja Hospodin činím všetko, nebesá rozvíňam celkom sám, sám od seba rozprestieram zem ... Ja vravím o Kýrovi: Môj pastier! On splní všetku moju vôľu. Jeruzalemu vravím: Buď zbudovaný! Nech sa kladú základy chrámu!“ (Iz 44,24-28; porovnaj 45,18; 43,15)

Prorok knihy Zjavenie oznamuje na pozadí tejto spomienky na Cýra a na návrat zo zajatia a očakávania stavby Jeruzalema udalosť šiestej rany. Pripravuje sa pád mýtického Babylona a bitka, ktorá ho vyprovokovala, otvára cestu konečnému vyslobodeniu a stvoreniu nového Jeruzalema Bohom.

Tu stojí jeden tábor proti druhému. Na jednej strane tábor „kráľov od východu slnka“ predstavuje sily Boha, ktorý zachraňuje, Boha Jeruzalema. Na druhej strane tábor „kráľov sveta“ (Zj 16,14) predstavuje sily zla, sily Babylonu. V tomto tábore sú zmobilizované všetky sily nepriateľské Bohu a najmä démonické sily, ktoré prorok vidí vo forme žiab. Šiesta pohroma pripomína druhú ranu z 2. knihy Mojžišovej. (2 Moj 7,26; 8,8-11) Žaba, ktorá bola v Egypte uctievaná ako bohyňa plodnosti (*Higit*), náhle zaplavila aj tie najintímnejšie miesta, spálne, postele. (2 Moj 7,28) Aj tu Boh s humorom odhaľuje klamlivú naivnosť egyptskej modloslužby. Božstvo, ktoré malo podporovať plodnosť, jej naopak prekáža.

Komickosť tejto situácie umocňujú ešte kúzelníci, ktorí opakujú ranu, aby dokázali svoju moc, čo v konečnom dôsledku situáciu ešte zhoršuje.

V judaizme Jánovej doby predstavovali žaby podvodných kúzelníkov a duchov zvyčajne sídliačich pri zdroji vôd.²⁴⁵ Žaby teda predstavujú moc nadprirodzeného pôvodu. Kniha Zjavenie ich jasne stotožňuje s „diabolskými duchmi“, (Zj 16,14) ktorí vychádzajú z úst troch šeliem nepriateľských Bohu: 1. draka, ktorý predstavuje diabla, (Zj 12) 2. šelmy z mora, ktorá predstavuje inštitúciu Babylona, (Zj 13,1-10) 3. šelmy zo zeme, ktorá je tu nazvaná „falošný prorok“. Z troch šeliem je tá posledná jediná, ktorá dostáva nové meno, teraz vyjadrujúce náboženské súvislosti. Predtým bola táto šelma videná najmä z politického hľadiska. V súvislosti s Harmagedonom je videná najmä z náboženského pohľadu. Je výstižne opísaná ako „falošný prorok“, teda ako prorok – úradník, ktorý je skôr v službách inštitúcie, ako v službách Boha, (Jer 5,30.31; 23,14) prorok

pokoja, ktorý skôr upokojuje, než vyrušuje, (Jer 6,14; 8,11) prorok, ktorý vzbudzuje zdanie inšpirovanosti a ducha (*ruach*), ale ktorý neprináša objektívne Božie slovo (*dabar*). (Jer 5,13; 23,16)

Falošný prorok teda predstavuje Spojené štáty v ich náboženskej činnosti ako podporu babylonskej moci. Z jednej strany je to politická strana, ktorá presadzuje vládu kresťanskej pravice, z druhej úsilie o zjednotenie všetkých kresťanských hnutí do rovnakého programu. V každom prípade, či už ide o politické, cirkevné alebo kultúrne akcie, zameriava sa stále na ten istý cieľ – „pôsobiť, aby sa zem a jej obyvatelia klaňali prvej šelme“. (Zj 13,12) Napodiv, jej metódy sú magického druhu, t.j. nadprirodzené, tak ako metódy „diabolských duchov“. Na jej opis je použité rovnaké slovo – zväzda „znameniami“. (Zj 13,14; porovnaj 16,14)

Fantastický charakter tohto opisu nemusí odrádzať od jeho výkladu. V súčasnosti tieto udalosti dávajú čím ďalej, tým viac za pravdu prorockým predpovediam. Určite, scenár z pohľadu knihy Zjavenie sa nám ešte stále zdá príliš vzdialený. Ale zázraky, ktoré sa čoraz viac vyskytujú na spiritualistických trhoch využívaných cirkvou a seriózne analyzovaných a propagovaných špecializovanými výskumnými strediskami v Spojených štátoch a inde, vzrastajúci počet paranormálnych javov, zjavení Panny Márie a mŕtvych sú symptómy, ktoré ukazujú jasne vymedzenú tendenciu. Dokonca, ak táto predpovedaná udalosť odporuje nášmu racionálnemu mysleniu, správy o týchto javoch, ktoré čoraz viac plnia strany populárnych časopisov, ukazujú, že diagnostika knihy Zjavenie je úplne možná a rozumná.

Nech už je totožnosť týchto žiab akákoľvek, nech predstavujú paranormálne sily alebo úplne jednoducho politické a rétorické podvody, ako to naznačuje ich pôvod (vychádzajú z úst troch šeliem) a ich rečnícka horlivosť (ich kvákanie), cieľ je rovnaký – zviest' a zhromaždiť „kráľov celého sveta“, (Zj 16,14) aby sa postavili na odpor príchodu Boha zhora.

Tento plán nie je nový. Siahla do starodávnych čias Babylonskej veže: „Potom si povedali: Poďme, vystavme si mesto a vežu, ktorej vrch by siahahal po nebesá.“ (1 Moj 11,4)

A odvtedy je to stále tá istá ambícia, ktorá trýzni učeníkov Babylona: zjednotiť sa, aby sa pozdvihli až do nebies, k „bráne bohov“ (Babylon)

a zaujali Božie miesto vo vláde kráľovstva zdola. Prvý raz však od útoku starého Babylona nadobudol tento zámer svetové meradlo. „Celý svet“, je zahrnutý do tohto projektu uzurpácie božskej autority.

Aj kniha Daniel predpovedala takéto zhromaždenie. Na konci všetkých konfliktov hebrejský prorok videl vztýčiť sa tábor všetkej moci zeme, severu a juhu, proti „svätému vrchu nádherý“, (Dan 11,45) ktorý nie je ničím iným ako vrchom Sion, nebeským Jeruzalemom.²⁴⁶

Je to posledná svetová vojna a teraz nestavia proti sebe ľudí, ale naopak, spája všetkých ľudí na zemi v rovnakom vesmírnom zápase proti svätému Božiemu vrchu.

Kniha Zjavenie dáva tejto poslednej bitke hebrejské meno: Armagedon. (Zj 16,16) Toto zameranie lingvistického a sémantického druhu v línii biblickej onomastiky²⁴⁷ vysvetľuje zámer zjaviť týmto menom hlboký zmysel tejto zrážky.

„Armagedon“ znamená „vrch Megido“. Paralela medzi prorockým slovom Daniela a prorockým slovom knihy Zjavenie vnuká súvislosť medzi vrchom Megido a Jeruzalemom, „svätým vrchom nádherý“.

Jediná časť Biblie, kde sú všetky uvedené motívy (vrch, Megido, Jeruzalem) spojené, sa nachádza v knihe proroka Zachariáša. Je to tiež jediná časť, kde je slovo Megido použité v tejto forme (s koncovkou „on“): „V ten deň bude veľké nariekanie v Jeruzaleme ako nárek nad Hadad-Rimónom v údolí megidskom.“ (Zach 12,11)

Výnimočnú formu „Megidon“ namiesto „Megido“²⁴⁸ vysvetľujú dva základné dôvody.

1. Dôvod poetický: zámer utvoriť rým „Megidon“ – „Hadad-Rimón“, bežné použitie v biblickej onomastike.²⁴⁹

2. Dôvod rétorický: zámer použiť starú formu „Megidon“ (skôr ako novšiu „Megido“), aby sa lepšie pripomenula pamätná minulosť, ktorá vstúpila do tradície.²⁵⁰

Prorok knihy Zjavenie spája v rovnakom riadení osudu svätý vrch (*har*) Jeruzalem a údolie Megidon a vytvára z tejto skutočnosti kombináciu *Har Megidon*, čo znamená vrch Megidon. Tento svätý vrch sa odteraz označuje spomienkou spojenou s údolím Megidon. Forma tohto výrazu je typická v hebrejskej syntaxi pri vyjadrení kvalitatívneho genitívu (druh doplnku). Jeho funkcia zodpovedá funkcii prídavného mena vo francúzštine. Rovnako napr. „svätý vrch“ sa v hebrejčine doslovne

povie „vrch svätosti“, (5 Moj 11,45) obdobne „poctivé závažie“ sa povie „závažie poctivosti“ (3 Moj 19,36) atď.

Navyše, výraz knihy Zjavenie „Armagedon“ je spojený so Zachariášovými termínmi „Hada-Rimón“ a „Megidon“ hrou susedných zvukov (paranomázia), figúra spojenia veľmi frekventovaná vo vlastných menách Bible.²⁵¹

Har
Hada-Rimón

Megidon
Megidon

Výraz „vrch Megidon“ (Harmagedon) označuje miesto bojového poľa. Nemôže to byť údolie. Odkaz na Megido neznamena, že je nutné umiestniť túto udalosť do jizreelského údolia, a to z dôvodov všetkých súvislostí, ktoré toto miesto predstavuje: boj Baráka proti Siserovi (Sud 5,19) alebo Jehúa proti Achaziašovi. (2 Kráľ 9,27)

Ak je tu Megido označené ako „vrch“ (*har*), kým v skutočnosti ide o údolie, nie je to preto, že by sa narážalo na Karmel a tým sa pripomínalo stretnutie medzi Eliášom a Baálovými prorokmi. (2 Kráľ 18,20-40) Vrch Karmel sa nachádza viac ako desať kilometrov od Megida.

Prorok hovorí o „vrchu“ Megido (Harmagedon), lebo myslí najmä na Jeruzalem. Miesto boja nie je jizreelské údolie, ale tak, ako to predpovedal prorok Daniel, „svätý vrch nádherý“. (Dan 11,45) Všetci králi zeme, všetky mocnosti tu zhromaždené, sa zameriavajú na jediný cieľ – ovládnuť Jeruzalem.

Nejde tu o Jeruzalem moderného štátu Izrael. Vo zvláštnych súvislostiach knihy Zjavenie, kde je jazyk presýtený symbolikou, ide o duchovný Jeruzalem. V knihe Daniel slávny vrch Sion predstavuje často nebeské Božie kráľovstvo. V 2. kapitole, v závere pozemských kráľovstiev, ktoré miznú jedno za druhým, vidí prorok Božie kráľovstvo vo forme vrchu. (Dan 2,35.44.45) Práve tak aj na konci 11. kapitoly sa na obzore črtá nádej vo forme „svätého vrchu nádherý“. (Dan 11,45)

Treba povedať, že téma Jeruzalema a vrchu Sion hrá prevládajúcu úlohu v biblickej formulácii nádeje. Sion nádeje čnie veľmi vysoko k nebu. (Ž 47,2; pozri Iz 14,13) Je to príbytok Boží, (Ž 78,68; 132,13) má všetko, čo bolo v záhrade Eden. (Ez 47,1.2; Joel 3,18; Zach 13,1; Zj 22,1.2)

V Starej zmluve, rovnako ako v Novej, sa Jeruzalem stal menom mesta zhora, (Gal 4,26) naplneným všetkým šťastím a zvrchovanou prítomnosťou Božou. (Žid 12,22)

Práve na tento Jeruzalem chcú zaútočiť sily zeme. Tak ako starí budovatelia Babylonskej veže, aj oni sa snažia premeniť mesto zdola na raj svojich snov. Nádej si chcú postaviť tu, s pomocou babylonského boha a vylúčením Boha zhora.

Tento spôsob myslenia sa nevytvoril zo dňa na deň. Podľa vzoru faraóna, na to, aby došli až k tomuto vedomému a definitívnemu odmietnutiu Božieho kráľovstva, bolo potrebné, aby ho opakovane odmietali. Nebezpečenstvo nás teda ohrozuje všetkých v miere, v akej nie sme ochotní uznať svoje zlyhanie, alebo keď sa postupne a nepozorovane prestávame spoliehať na nádej prichádzajúcu zhora.

Prorok tiež náhle mení tón. Od prorockého posolstva, ktoré oznamuje udalosť, ktorá má prísť, sa obracia k existenciálnemu naučeniu, ktoré sa týka všetkých nás tu dole, a práve teraz: „Hľa, prichádzam ako zlodej. Blahoslavený, kto bdie a chráni si odev, aby nechodil nahý a aby nevideli jeho hanbu.“ (Zj 16,15)

Všetkým tým, ktorí sa usadzujú tu dolu, všetkým babylonským obyvateľom, ktorí si zvykli dôverovať moci a géniu boha, ktorého vidia, zaznieva toto posolstvo ako výzva. Upozornenie sa neobracia len na neveriacich a ateistických materialistov. Je zamerané predovšetkým na spoločenstvo „svätých“, na tých, ktorí tvoria posledné ohnivko Božieho svedectva, cirkvi poslednej doby. Je významné, že blahoslavenstvo preberá zvláštnu radu danú laodicejským kresťanom. (Zj 3,18)

Dokonca ani tí, ktorí sa vyznačujú zvestovaním nádeje a sú známi očakávaním Božieho príchodu, nie sú v uchránení pred babylonským syndrómom. Zárodky sa dajú rozpoznať aj tu – keď starosť o prevádzku inštitúcie, cirkvi, jej štruktúry a honba za číslami prevažujú nad vzťahom zhora, keď okamžité šťastie a úspech nahrádzujú ideál kráľovstva očakávaného v budúcnosti a pripravovaného Bohom nebies.

Z tohto rýchleho pohľadu na poslov doby konca je jasné, že v dave zhromaždenom pod Babylonom nie je vylúčené stretnúť laodicejských veriacich. Proroctvo ich priamo oslovuje a jeho rada je dokonca sprevádzaná určitou iróniou. Môžeme chodiť nahý a vystavovať svoju hanbu, a pritom veriť, že sme dobre oblečení. Rizikom, ktoré veriaci poslednej

hodiny podstupujú, je predstava, že prišli k plnému poznaniu a na vrchol zbožnosti a to je pyšná ilúzia, „že už nič nepotrebujú“. (Zj 3,17) Výzva proroctva ich núti, aby sa prebudili a uvedomili si svoj stav. Niet beznádejnejšieho prípadu než ten, ak niekto uctieva babylonského boha v radoch Jeruzalema. Modloslužba sa prikrýva pocitom vlastnej spravodlivosti a pohodlného presvedčenia, že máme pravdu.

Ale prostredníctvom mena Harmagedon sa prorok neuspokojuje s určením miesta bitky, oznamuje tiež jej výsledok. Narážkou na Hadad--Rimón Harmagedon upozorňuje, že na obzore je zvláštny zármutok: „A pohliadnu na mňa, ktorého prebodli. Budú nad ním nariekať, ako sa narieka nad jedináčikom, a budú nad ním trpkó žiaľiť, ako sa žiali nad prvorodeným. V ten deň bude veľké nariekanie v Jeruzaleme ako nárek nad Hadad-Rimónom v údolí megidskom.“ (Zach 12,10.11)

Zachariáš oznamuje svojmu ľudu, že budú poznať zármutok porovnateľný so zármutkom Hadad-Rimóna. Hebrejský prorok tu pripomína starú kanaánsku legendu, ktorá bola Izraelcom tej doby ešte dobre známa a zachovala sa nám vďaka tabuľkám z Ras Šamra.²⁵² Je to príbeh boha Hadáda, boha hromu, ktorý plače a narieka nad smrťou svojho jediného syna Aleyina, ktorého zabila bohyňa Mout. Rimóna poznáme ako aramejské božstvo. (2 Kráľ 5,18) Jeho spojenie s menom kanaánskeho boha Hadáda sa vysvetľuje veľmi intenzívnymi vzťahmi medzi obidvoma kultúrami. Rimón, ktorého koreň *rmm* sa v západnej semitskej literatúre (Iz 33,3) často vzťahuje k hromu, je teda len iným pomenovaním pre Hadáda.

Mýtus o bohu Hadádovi (Rimónovi) úplne zodpovedá situácii v starej Palestíne, kde smrť boha Baála, boha vegetácie, každoročne oplakávali kanaánski verní.²⁵³

Okrem narážky na pohanskú mytológiu je v texte Zachariáša zmienka aj o inej udalosti, ktorá sa týka izraelskej tradície v pravom slova zmysle. Aj v údolí Megido Izrael zažil jednu z najdramatickejších a najsmutnejších chvíľ svojich dejín. Tam faraón Nék v roku 609 pr. Kr. zabil kráľa Joziáša. Časť knihy Paralipomenon, ktorá opisuje túto udalosť, (2 Par 35,20-27) zdieľa množstvo spoločných motívov s textom u Zachariáša. Dva texty sa zvlášť zmieňujú o účasti žien na tomto náreku. (2 Par 35,25; porovnaj Zach 12,12-14) Obidva dávajú zármutok Megida do súvislosti so zármutkom Jeruzalema, v obidvoch prípadoch ide

o rovnaký zármutok. (2 Par 35,24; porovnaj Zach 12,11) Koniec koncov, sú to jediné dva texty z celej hebrejskej Biblie, ktoré používajú výraz „v údolí Megido“. (2 Par 35,22; porovnaj Zach 12,11) Literárna zhoda je evidentným znamením toho, že Zachariáš aj kronikár sa odvolávajú na rovnakú udalosť Joziášovej smrti.

Treba povedať, že osobnosť kráľa Joziáša zapadá do súvislostí. Bol to kráľ, ktorý vládol najdlhšie zo všetkých, a zároveň bol najväčším reformátorom v starých dejinách Izraela. Ba čo viac, bol určite jediným, ktorý priviedol celú krajinu, sever i juh, ku kultúrnej, duchovnej, ale tiež sociálnej, morálnej a politickej reforme. Podľa rozprávania z knihy Kronickej (Paralipomenon) bol posledným kráľom, ktorý „činil, čo je správne v očiach Hospodinových“. (2 Kráľ 22,2) Jeho tragická smrť znamenala politický koniec judského kráľovstva.

Bola to teda dôležitá udalosť a chápeme, že sa stalo každoročným zvykom pripomínať si ju „až do tohto dňa“, dodáva o storočie neskôr kronikár.²⁵⁴

Ak „údolie Megido“ je v skutočnosti pripomienkou Joziášovej smrti, zmienka o Hadad-Rimónovi ešte viac zdôrazňuje dramatický charakter tohto zármutku. So spomienkou na Joziáša je spojený – buď vedome, alebo nie – zármutok Hadad-Rimóna²⁵⁵, „prvorodeného“ syna božstva. V tomto zármutku je oplakávaný nielen kráľ, ale aj izraelský ľud a jeho mesiánska nádej.

Meno Harmagedon teda v sebe nesie oznámenie o súde, ktorý čaká babylonských uctievačov. Je to zármutok, ktorý nemá obdoby. O niečo ďalej, v 18. kapitole, potvrdzuje kniha Zjavenie túto prognózu. Pád Babylona je sprevádzaný výnimočným nárekom. Kľúčové slovo „smútok“ je v tejto časti použité niekoľkokrát. (Zj 18,7.8.15.19) Sú tu opísané tradičné smútočné obrady – sype sa prach na hlavu, plače sa, narieka. (Zj 18,9.10.15.19)

Odkazom na Hadad-Rimón, ktorého meno je spojené s nárekom nad smrťou prvorodeného syna, pripomína Harmagedon tiež desiatu egyptskú ranu. (2 Moj 12,29-36) Zhoda je príliš zrejmalá na to, aby nebola zámerná. Smútok nad prvorodenými, ktorý postihol Egypt, je chápaný ako absolútne jedinečná udalosť: „Po celej Egyptskej krajine bude veľké bedákanie, akého ešte nebolo, ani viacej nebude.“ (2 Moj 11,6)

Tu je ďalšie ponaučenie z mena Harmagedon (via Hadad-Rimón). Pád Babylona spôsobí nárek rovnakého druhu a rovnakej intenzity ako smútok, ktorý zavládol v Egypte po desiatej rane. Pre starých Egyptanov predstavovala smrť prvorodeného omnoho viac než len stratu toho najlepšieho, čo mali, alebo dokonca ohrozenie ich budúcnosti, lebo otcovia a panovník zostali bez následníkov. Smrť prvorodených pre nich predstavovala predovšetkým koniec ich náboženstva, lebo v Egypte bol prvorodený považovaný za vtelené božstvo. Text z 2. knihy Mojžišovej významným spôsobom vykladá túto poslednú ranu ako „súd nad egyptskými bohmi“. (2 Moj 12,12)

V kontexte Biblie, kde sa pojem prvorodený týka kňaza,²⁵⁶ Izraela,²⁵⁷ kráľa Mesiáša²⁵⁸ a v Novej zmluve samotného Ježiša,²⁵⁹ nadobúda tento smútok ešte dramatickejší význam. Znamená smrť nádeje.

Na druhej strane je pripomienka poslednej egyptskej rany nositeľkou nádeje. Je to pesach Božieho ľudu. Izrael, prvorodený Boží, je ušetrený. Všetci stoja, bedrá opášané, palica v ruke. (2 Moj 12,11) Je to deň, keď „vyviedol Hospodin Izraelcov z Egyptskej krajiny vo vojoch“. (2 Moj 12,51) Desiata rana znamená pre Boží ľud koniec jeho biedy a víťazstva nad nepriateľom a zároveň je konečne naplnením nádeje na zaslúbenú zem.

Harmagedonská bitka v skutočnosti vypukne až po vyliatí siedmej čaše. Prvý raz trest prichádza zhora a jeho výsledok je definitívny. Hlas, ktorý to vyhlasuje, vychádza z nebeského chrámu. Je to Boží hlas: „Stalo sa!“ (Zj 16,17) Toto vyjadrenie je idiomatické. Nachádzame ho opäť v kapitole 21,6, v súvislosti s Bohom počiatku i konca, „alfa a omegy“. Zatvrdzovanie Božích nepriateľov dosiahlo „konečné“ štádium. Prvýkrát sa babylonský tábor otvorene stavia proti Bohu. Rúhanie voči Bohu dosahuje vrchol. Pri štvrtej rane sa ľudia rúhajú „Božiemu menu“, (Zj 16,9) pri piatej „nebeskému Bohu“, (Zj 16,11) pri siedmej rane jednoducho Bohu. Rúhanie je čoraz všeobecnejšie a absolútne. Prešlo od „mena Božieho“, od abstrakcie Boha, k „nebeskému Bohu“, k vzdialenému kráľovstvu, až k „Bohu“.

Prvýkrát rana zachvacuje celý vesmír, nielen ľudstvo. Celá príroda je rozvrátená. Zasiahnuté sú ostrovy aj vrchy. (Zj 16,20) Mimochodom si uvedomujeme ešte jednu narážku na egyptské rany, ktorých dosah bol tiež vesmírny. Piata rana bola charakterizovaná neslýchaným krupobitím.

(Zj 16,21; porovnaj 2. Moj 9,22 a ďalej) Dvakrát zdôrazňuje záznam z 2. knihy Mojžišovej, že dopadá „na ľudí, zvieratá a všetky poľné byliny“. (2 Moj 9,22.25)

Vyliatie Božieho hnevu, ktoré bolo až doteraz iba oznamované, (Zj 14,8.10) dospieva teraz k úplnému naplneniu. „Boh si spomenul na veľký Babylon, aby mu dal kalich vína svojho rozhorčeného hnevu.“ (Zj 16,19)

Tak ako v rozprávaní o Babylonskej veži, Boh zostupuje a spôsobuje rozptýlenie budovateľov Babylona. Jednota, ktorú tak namáhavo vytvorili, je úplne rozbitá. „A veľké mesto sa rozpadlo na tri časti.“ (Zj 16,19) Všetky tri vedúce sily, ktoré sme videli pod jednou zástavou, drak (okultné sily), šelma (oficiálne kresťanstvo) a falošný prorok (USA) sú teraz rozbité.

Výsledkom tohto rozdrobenia troch síl je pád národov. (Zj 16,19) Táto udalosť zodpovedá teda scenáru šiesteho trúbenia, kde bolo tiež vidieť tieto tri sily, ako jednú s kráľmi zeme. (Zj 16,13.14)

A tento zmätok je znamením pádu Babylona.

Intermezzo: Kráska a zviera

Boh sa na chvíľu zastavuje pri tejto chaotickej scéne, aby podal vysvetlenie. „Podť, ukážem ti odsúdenie veľkej neviestky, ktorá sedí na mnohých vodách, s ktorou smilnili králi zeme a obyvatelia zeme sa opíjali vínom jej smilstva.“ (Zj 17,1.2) Nie náhodou je tu Božím hovorcom anjel, ktorý niesol jednu zo siedmich čiaš. (Zj 17,1) Zámerom jeho zjavenia je ukázať, že trest, ktorý sám prináša, je spravodlivý.

Toto gesto veľkého sudcu je prekvapujúce. Boh sa nespráva ako despota, ktorý „vie, čo robí“ a ktorý „má svoje dôvody“. Miluje a dostatočne rešpektuje ľudskú bytosť, ktorú stvoril, a preto chce pred ňou zložiť účty zo svojich činov a tiež sa uistiť o jej pochopení a súhlase.

To je posledné intermezzo. Až doteraz sa intermezzá týkali výkúpených, ktorých spása bola videná ako nádej budúcnosti – mimo dejín, (Zj 7; 10,11.14; 15,1-5) kým Babylon tvorí súčasť dejín. V tejto tretej a poslednej časti knihy Zjavenie (kapitoly 15 – 22) je videnie zachránených zachytené v behu dejín, kým intermezzo o Babylone je prenesené mimo realitu. Dokonca štruktúra knihy Zjavenie hovorí o nádeji a súde.

Kráska

Babylon z intermezzy je tu zachytený v podobe ženy, ktorej črty pripomínajú vo viacerých ohľadoch črty jej protikladu, ženy z 12. kapitoly, ktorá predstavuje Boží ľud ešte v priebehu pozemských dejín. Obidve majú vesmírny rozmer, zaujímajú hlavné miesto vo vesmíre, obidve sú na púšti (Zj 17,3; porovnaj 12,6.14) a v spoločnosti draka. (Zj 17,3.7; porovnaj 12,4.13 a ďalej)

O to viac vyniká rozdiel medzi obidvoma týmito ženami. Prvá akoby visela na nebi, obklopená nebeskými planétami. (Zj 12,1) Druhá žena sedí na vodách a je obklopená zhýralými kráľmi. (Zj 17,1.2) Prvá je prenasledovaná a utláčaná drakom, (Zj 12,4.13 – 17) druhá sa spojila s drakom (Zj 17,3) a prenasleduje Boží ľud. (Zj 7,6) Prvá bola utečencom vo vyhnanstve, (Zj 17,4) druhá je, naopak, usadená na tróne v kráľovskom rúchu. (Zj 17,4) Prvá trpí osamelosťou na púšti, (Zj 12,6.14) druhá poriadá oslavy v meste. (Zj 17,4) Prvá sytí Boh, (Zj 12,6.14) druhá je opitá krvou svätých. (Zj 17,2) Prvá je matkou Mesiáša (Zj 12,8) a ostatku Izraela, (Zj 12,17) druhá je matkou prostitútok (Zj 17,5). Je jasné, že žena zo 17. kapitoly je dokonalým protikladom ženy z 12. kapitoly.

Ponaučenie z tohto vzťahu objasňuje obraz manželstva. V Starej zmluve, ako sme sa už zmienili, je Izrael často prirovnaný k žene, manželke Boha a jej nevernosť je označovaná ako hriech a prostitúcia²⁶⁰. Kniha Zjavenie hovorí rovnakým jazykom. Totožnosť prostitútky z knihy Zjavenie teda nenecháva na pochybách. Nie je to ani pohanská moc, ani moc politická. V línii biblických obrazov symbolizuje táto prostitútka z knihy Zjavenie nevernosť Božieho ľudu. Z pohľadu Novej zmluvy je to cirkev, ktorá sa uchýlila z cesty a kompromitovala sa s pozemskými milencami. Prostitútka je nakoniec jasne stotožnená s babylonskou mocou. Meno, ktoré ju opisuje, „Veľký Babylon“, (Zj 17,5) dáva zreteľne najavo jej náboženskú podstatu a zároveň prezrádza jej pýchu a ctibažnosť zaujať Božie miesto.

Takéto zjavenie má čím prekvapiť. Prorok, ešte v samotných počiatkoch kresťanských dejín, je tým úplne zmätený. „Keď som ju uzrel, veľmi som sa zadivil.“ (Zj 17,6)

Zviera

Aby anjel rozlúštil záhadu, ktorú predstavuje zvrhlá žena, a odpovedal na prorokov zmätok, ukazuje na tajomstvo šelmy, s ktorou je žena spojená. Jej totožnosť je podaná ako hádanka v štyroch dobách:

- A.1. Šelma, ktorú si videl bola,
- 2. a nie je;
- 3. má vystúpiť z priepasti
- 4. a pôjde do záhuby. (Zj 17,8)

Opis šelmy má pripomínať definíciu Boha, ktorý „bol, ktorý je a ktorý príde“. (Zj 4,8; porovnaj 1,4.8) Zhoda potvrdzuje totožnosť a ctižiadosť tejto moci, ktorá sa považuje za Boha.

Je to tá istá šelma, ako tá z knihy Zjavenie 13, „šelma z mora“, ktorá, spomeňte si, sa nechávala uctievať ako Boh. (Zj 13,4) Je rovnako ako ona, „plná rúhavých mien“. (Zj 17,3; porovnaj 13,6) Zároveň táto „šarlátová šelma“ (Zj 17,3) pripomína veľkého „ohnivého“ draka predstavujúceho satana v 12. kapitole. (v. 3) Navyše, rovnako ako šelma vystupujúca zo zeme, má črty politickej pozemskej moci, ktorá podporuje ostatné moci náboženskej alebo nadprirodzenej povahy – ženu aj draka. (17,2.12; porovnaj 13,11.12) Je to pravda, že moc draka, „šelma s desiatimi rohmi“ z 12. kapitoly, sa nachádzala ako v šelme z mora, tiež „s desiatimi rohmi“ z 13. kapitoly, tak v šelme zo zeme, ktorá tiež hovorila ako drak. Inými slovami, táto nová šelma zo 17. kapitoly predstavuje všetky zločinné, Bohu nepriateľské mocnosti, ktoré tvoria ozajstnú koalíciu.

Potom sa opäť opakuje hádanka z 8. verša a je upresnená v dvoch nasledovných a paralelných vlnách v 10. a 11. verši.

Prvá vlna rieši tie isté dejiny v štyroch fázach v súvislosti so siedmimi kráľmi, ktorí ich tvoria:

- B.1. „Piaty padli,
- 2. jeden je tu,
- 3. jeden ešte neprišiel;
- 4. a keď príde, smie ostať len nakrátko.“ (Zj 17,10)

Druhá vlna rieši tú istú záhadu dejín v štyroch fázach, ale teraz kombinuje výklad týkajúci sa šelmy (Zj 17,8) s výkladom týkajúcim sa kráľov. (Zj 17,10)

- C. 1.** „Šelma, ktorá bola,
2. a nie je
3. je sama ôsmym kráľom
4. a ide do záhuby.“ (Zj 17,11)

Syntetická tabuľka troch paralel (ABC) uľahčuje rozuzlenie tejto záhady:

Prvá fáza:

A. bola

B. piati padli

C. bola

Druhá fáza:

A. a nie je

B. jeden je tu

C. už nie je

Tretia fáza:

A. vystúpi ešte z priepasti

B. jeden ešte neprišiel

C. ôsmy kráľ

Štvrtá fáza:

A. pôjde do záhuby

B. smie ostať len nakrátko

C. ide do záhuby

Aby sme dešifrovali dejiny predstavené touto šelmou, je vhodné vrátiť sa k opisu v 13. kapitole. Šelma s desiatimi rohmi pôsobí v úseku dejín, o ktorom sa hovorí v 7. kapitole knihy Daniel. Nielenže pripomína aj štvrté zviera (pozri ich desať rohov, Dan 7,7) a malý roh (pozri jej arogantné správanie a uzurpátorstvo božstva, Dan 7,8), ale má tiež charakteristické črty predchádzajúcich zvierat, leoparda, medveďa a leva.

Šelma s desiatimi rohmi z knihy Zjavenie 13 teda pokrýva päť úsekov dejín, ktoré oznamuje Daniel v 7. kapitole, t.j. chronologicky Babylon, Médov a Peržanov, Grécko, Rím a malý roh²⁶¹. To je prvá etapa: je to päť kráľov, o ktorých hovorí kniha Zjavenie 17,10.

Druhá etapa predvída obdobie neprítomnosti šelmy, ktoré zodpovedá jej zraneniu. (Zj 17,17) Je to obdobie šiesteho kráľa. Prorok pozoruje paradoxný stav tohto kráľa, ktorý „existuje“ aj napriek zdaniu svojej smrti. (Zj 17,10; porovnaj 13,3)

Tretia etapa oznamuje uzdravenie zranenia. Šelma vystupuje z priepasti. (Zj 17,8; porovnaj 11,7) To je obdobie siedmeho kráľa, ktorého vláda trvá až do konca; a práve preto je tiež označený za ôsmeho kráľa, (Zj 17,11) lebo jeho vláda pokračuje za cyklus siedmich. Siedmy kráľ teda predstavuje cirkev, ktorá sa obnovila a trvá až do konca.

Štvrtá etapa premieta videnie do doby konca s ôsmym (siedmym) kráľom, ktorý predstavuje cirkev doby konca a ktorý ide do „záhuby“. (Zj 17,11) Vláda siedmeho (ôsmeho) kráľa sa zhoduje s vládou desiatich kráľov; obidve obdobia sú uvedené rovnakým spôsobom: „ešte nedostali kráľovstvo“. (Zj 17,12; porovnaj 17,10) Obidve sú označené za krátke: „nakrátko“ siedmeho (ôsmeho) kráľa (Zj 17,10) zodpovedá „jednej hodine“ desiatich kráľov. (Zj 17,12) Jazyk je tu symbolický a vyjadruje veľmi krátku dobu. V 18. kapitole je rýchlosť súdu, ktorý ukončí vládu Babylona, podaná rovnakým spôsobom, „v jedinu hodinu“. (Zj 18,10.19)²⁶² O niečo vyššie, v tej istej kapitole, je vyjadrená rovnaká myšlienka, len inou formou: „v jednom dni“. (Zj 18,8) Desiat' kráľov predstavuje posledné politické mocnosti, ktoré vládnu nad celou zemou. Už sme sa s nimi stretli v 16. kapitole v súvislosti s Harmagedo-nom.(16,12) Opäť sa s nimi stretávame v 18. kapitole, v súvislosti, ktorá je pokračovaním rozprávania o harmagedonskej bitke. (18,9)

Harmagedon

Táto posledná etapa zamestnáva celú prorokovu pozornosť. Po krátkych medových týždňoch, v ktorých sa všetky mocenské sily zjednocujú pod nadvládu šelmy, (Zj 17,13) vzplanie harmagedonská bitka. (Zj 17,14) Armády zdola sú Bohom porazené. (Zj 17,14)

V hlbokom pocite frustrácie sa králi zeme, sklamaní tou, ktorej pochlebovali a ktorú korunovali, (Zj 17,18) obrátia proti nej. Proroctvo

predpovedá, že desať rohov (králi zeme) „znenávidia neviestku. Spustošia ju a obnažia. Budú jesť jej telo a spália ju ohňom“. (Zj 17,16)

Je zvláštne, že sa tu nič nehovorí o jej osude. Prorocstvo sa sústreďuje na Boží súd, z ktorého si urobili nástroj a obmedzuje sa na jednoduché konštatovanie: „Padol, padol veľký Babylon“. (Zj 18,2) Toto anjelovo vyhlásenie zodpovedá slovo za slovom zvestovaniu druhého anjela, ktorý volal na zemi v okamihu, keď sa dejiny blížili ku koncu. (Zj 14,8) Opakovanie posolstva je znamením toho, že sa prorocstvo naplní doslova. Nemohlo to byť inak, lebo to bol samotný Boh, ktorý „im vložil do srdca, aby konali podľa jeho zámeru, ...až kým sa nesplnia Božie slová.“ (Zj 17,17)

Tak ako kedysi pri zatvrdzovaní faraónovho srdca, Boh berie na seba akúkoľvek zodpovednosť za udalosti – ako ironickú výzvu babylonskej snahe po nezávislosti, ale tiež preto, aby oznámil, že nepravosť Babylona dosiahla bod, z ktorého už niet návratu. Táto pravda sa prejavuje dokonca v tóne časti textu, ktorý hovorí ako počítač s presným a neodvolateľným programom.

V protiklade s touto vážnou a tvrdou rečou je prorocké rozprávanie pretkané paradoxmi a iróniou. Kráska, taká koketná a starostlivá o svoje ozdoby, zdobená zlatom a drahokamami, (Zj 17,4) má v ruke „zlatý pohár, plný ohavností a nečistoty svojho smilstva“ (Zj 17,4) a sedí ako majestátna kráľovná na odpornej šelme, z ktorej prenikajú na povrch „rúhavé mená“. (Zj 17,3) Spolčuje sa so šelmou a končí tým, že s ňou splynie. (Zj 17,17.18) Osudnú ranu jej preto zasadí práve šelma. (Zj 17,16) Táto kráska-zviera je tiež miestom nazvaným Babylon. A aj keď sa tituluje „veľký Babylon“, nakoniec sa zrúti do podoby zdevastovanej púšte. (Zj 18,2)

V skutočnosti celý tento protirečiaci a zavádzajúci jazyk tlmočí presne definovanú filozofiu dejín. V pozadí politických zmätkov a zločinných zámerov, ktoré čerpajú svoju inšpiráciu len zdola, Boh má všetko vo svojich rukách a dáva všetkému vyvrcholiť podľa svojho zámeru. Znamená to, že dejiny majú svoj zmysel. Dokonca mimo Boha a proti Bohu. Neskončia sa absurdnou a tragickou nehodou. Je to zároveň uistenie o Božej spravodlivosti a záruka nádeje.

Vyjdite z neho

Preto sa slovo, ktoré znie zhora, stáva náhle aktuálne a vo vsuvke, ktorá ako blesk prerušuje rozprávanie, vyzýva všetkých mužov a ženy.: „Vyjdite z neho, ľud môj.“ (Zj 18,4) Táto veta je prevzatá z Jeremiášovho proroctva. Týkala sa situácie, keď bol Izrael v babylonskom zajatí a vyzývala k úteku z mesta. (Jer 51,45) Dôvody výzvy nesúviseli teda len s budúcnosťou, aby Židia unikli Božiemu hnevu a mohli sa vrátiť do zeme. (Jer 50,9; porovnaj Iz 48,20) Týkajú sa tiež súčasnosti, aby sa vyvarovali neblahého a korumpujúceho vplyvu modloslužby. (Jer 51,47.52)

V priebehu izraelských dejín tá istá výzva zaznievala niekoľkokrát. Abrahám ju počul v Ure, v Chaldejskej krajine, (1 Moj 12,1) Lót v Sodome, (1 Moj 19,12) Izraelci v Egypte. (2 Moj 12,31) V Novej zmluve sú kresťania oslovovaní podobne. (2 Kor 6,14; Ef 5,11; 1 Tim 5,21) Je to stále rovnaká výzva k odvahe viery a dobrodružstva, vydať sa v ústrety novým obzorom.

Krik nebies, ktorý zaznieva tu, v Babylone, je takisto naliehavý a predstavuje rovnakú Božiu prosbu. Nejde samozrejme o to opustiť svoje miesta a emigrovať. Už od pádu historického Babylona nepredstavuje výzva vyjsť z Babylona nevyhnutne presťahovanie a zaobstarávanie leteniek.

Babylon je všade. Je to, ako sme videli, náboženská inštitúcia, ktorá označila svojou stopou generáciu kresťanov. Z Babylona však nevyjdeme tým, že vystúpime z katolíckej cirkvi. Babylon je aj za jeho múrmi, je to celý spôsob myslenia, celá tá záťaž zvykov a omylov, ktoré sa odovzdávajú a dedia v najrôznejších náboženských spoločenstvách.

Vyjsť z Babylona znamená prestať robiť z cirkvi Božiu bránu (Babylon), prestať nahradzovať Boha cirkevnou organizáciou a vytláčať vieru politikou.

Vyjsť z Babylona znamená zároveň zbaviť sa všetkých predsudkov, ktoré sprevádzali túto imperialistickú a pyšnú mentalitu. Je to napr. uzdravenie z antisemitizmu. Vyjsť z Babylona znamená pre kresťana pripomenúť si svoje židovské korene.

Vyjsť z Babylona znamená mať odvahu znovu spochybniť svoje získané idey a tradície. Je to schopnosť otvoriť sa pravde zhora, aj keď naráža na zvyky zdola. Je to odvaha podstúpiť riziko vierou v niečo iné, než čo sme prirodzene získali výchovou alebo narodením.

Vyjst' z Babylona znamená teda celé obrátenie. Je to vážne, pretože tu ide o naše prežitie. Vyjst' z Babylona sa ukazuje ako jediné možné východisko pred masakrom, ale tiež spôsob, ako nájsť svoju vlastnú totožnosť v zasľúbenej zemi.

Je to výzva k nádeji, ktorá znie dokonca v uliciach samotného Babylona, kým mesto ešte stojí a žije, výzva, ktorá sa týka všetkých nás.

Smútok Babylona

Hlas z neba pokračuje a akoby sa snažil presvedčiť a rozptýliť akékoľvek ilúzie týkajúce sa budúcnosti po páde Babylona. Zem je teda celá v smútku. (Zj 18,9-19) Postbabylonské obdobie už nie je šťastné. Králi zeme, (Zj 18,9) kupci zeme, (Zj 18,11) všetci námorníci, (Zj 18,17) všetci tí, ktorí ťažili z jeho bohatstva a vplyvu, plačú nad tým, čo stratili. Najhoršie na tom je, že oni samotní sú pôvodcom pádu Babylona. To oni ho uvrhli do ohňa. (Zj 17,16) Tak ako rozmazané a rozmarné dieťa, ktoré sa dožaduje svojej hračky potom, ako ju rozbilo, stúpcenci Babylona sa zbytočne zlostia.

Toto iracionálne správanie nie je nepravdepodobné. Obyvatelia zeme už nedokážu nič iné než pokračovať v uctievaní Babylona, napriek tomu, že už neexistuje. Ich nárek si zachoval črty dávneho uctievania. Zvolanie: „Ktoré mesto sa podobá tomuto veľkému mestu?“ (Zj 18,18) znamená, že ľudia prevzali starý spôsob uctievania šelmy: „Kto je podobný šelme a kto môže proti nej bojovať?“ (Zj 13,4) Je tu tiež napodobenie výrazu „kto je ako Boh!“ starých Izraelcov, ktorý používali na znak svojej úcty pred Bohom.²⁶³

Ide tu o neobyčajný smútok, ktorý už oznamovalo meno Harmagedon: smútok nad bohom, tak ako nad Hadad-Rimónom. No s jednou odlišnosťou. Tento oplakávaný boh nemá ten istý pôvod ako boh plodnosti kanaánskeho náboženstva. Nepodlieha kolobehu ročných období. Na jar nevstane z mŕtvych.

Tento nárek, oproti tradičným smútočným nárekom,²⁶⁴ neprináša žiadnu útechu, nie je výrazom vzbury. Príbeh sa končí tragicky a bez nádeje. Aby to bolo jasne označené, pád veľkého Babylona je zahrnutý dramaticky anjelom-mímom, ktorý hádže „kameň veľký ako žarnov“ do mora a hovorí: „Takto prudko bude zvrhnutý Babylon, veľké mesto, a už ho nik nenájde.“ (Zj 18,21)

Prorok Jeremiáš urobil rovnaké gesto, aby symbolizoval pád historického Babylona. Na Boží príkaz hodil do Eufratu kameň a povedal: „Tak klesne Babylon a nepovstane viac z pohromy, ktorú privediem naň.“ (Jer 51,64) Gesto aj jeho význam sú v oboch prípadoch rovnaké. Len hodený predmet je iný. V tomto prípade predstavuje Babylon mlynský, nie obyčajný kameň. Tento detail je dôležitý, pretože o mlynskom kameni je vzápätí zmienka ako o znamení života. (Zj 18,22) To, že je možné hodiť mlynský kameň, jasne ukazuje, že už niet nikoho, kto by ho použil, už nie je život. Mlynský kameň býval taký nevyhnutný, že Mojžišov zákon zakazoval, aby sa bral ako záloha, lebo taký človek „by bral do zálohy život“. (5 Moj 24,6)

K tomu sa pripája skutočnosť, že „mlynský kameň“ je ťažší ako kameň. Na jeho obrátenie bol potrebný kôň alebo osol. V tomto prípade je potrebný „silný anjel“. (Zj 18,21) Mlynský kameň sa teda o to istejšie ponára do vody. Anjel dokonca komentuje, že mlynský kameň je zvrhnutý „prudko“. (Zj 18,21) Všimnime si, že ide o more, nie iba o rieku, do ktorej je hodený.

Všetky tieto detaily spolu súvisia a zdôrazňujú definitívny charakter pádu Babylona. Smútok nad ním je absolútny.

Na druhej strane je to dokonca útecha. Lebo už nie je nič, čoho by sa bolo treba báť, v budúcnosti sa nebude nič také opakovať. Táto správa je potešujúca, najmä ak si spomenieme, že „našla sa v ňom krv prorokov a svätých i všetkých povraždených na zemi“. (Zj 18,24) Kniha Zjavenie teda zaznamenáva túto udalosť so silnou emóciou. S radosťou nad spravodlivým súdom sa spája záruka nádeje.

Ôsma kapitola

Dobytie vesmíru

Predohra o Božom tróne

Tak ako vždy v predohre k cyklu siedmich, začína sa videnie scénou uctievania. Tento úvod je ozvenou úvodu, ktorý predchádza siedmim pečatiam. (Zj 19,1-10; porovnaj 4,5) Opakujú sa rovnaké témy – nebeský trón, okolo ktorého sa všetko točí, dvadsaťštyri starcov, štyri živé bytosti a Baránok. Totožnosť toho, kto sedí na tróne, je teraz určená jednoznačne: „Bohu, ktorý sedí na tróne“. (Zj 19,4) To je posledná liturgia v knihe Zjavenie.

Pre-sukkót

Prvý raz nie je zmienka o chráme ani o žiadnom chrámovom za-riadení alebo predmetoch. Všetky rituály a služby zmierenia, ktoré sa mali naplniť v chráme, sú ukončené a z toho vyplýva, že chrám už nemá dôvod existovať. Súd bude od tej chvíle pokračovať za jeho múrmi. Počas rituálu *kippúr* bol jeden kozol daný bokom (pre Azazela), nie aby bol obetovaný, ale aby bol vyhnaný do púšte obťažovaný hriechmi ľudu. (3 Moj 16,9.10.20-26) Po *kippúr* je teda ľud úplne oslobodený od všetkého zla. Z prorockého pohľadu to predstavuje naučenie plné nádeje. Boh sa neuspokojí s odpustením našich hriechov vďaka obeti zmierenia. Zároveň nás navždy vyslobodí od všetkého zla. Diabol predstavovaný kozlom pre Azazela bude vyhnaný z tábora a navždy zničený.

Od toho okamihu je všetko naplnené vďačnosťou a chválou Boha. Podľa židovskej tradície dni, ktoré nasledujú po *kippúr*, sa vyznačujú radosťou – radosťou, ktorá je pre sviatok *sukkót* (slávnosť stanov)

charakteristická. Slávnosť bola tiež nazývaná *zemán simchaténú*, „čas našej radosti“. Počas dní, ktoré boli zasvätené stavaniu a príprave stanov (*sukkót*), bol pôst zakázaný.

Celá táto časť z knihy Zjavenie zaznieva touto radosťou, ktorá oslavuje zničenie zla a oznamuje bývanie s Bohom. Po páde Babylona sa Boží ľud pripravuje vstúpiť do Jeruzalema. Prostitútka je mŕtva, nech žije manželka! Zástup v nebi päťkrát prevoláva: „Haleluja!“ (Zj 19,1.3.4.5²⁶⁵.6)

Tento hebrejský výraz siaha až k žalmickým spevom. Žalmy mu dokonca vďačia za svoj názov – *tehílím* (Žalmy). *Halelujah* znamená „chváľte (*hallelu*) Jah“ (skratka Božieho mena *JHVVH*). Zmysel chválospevu je vyjadrený slovami, s ktorými je spojený:

„Spievať, skladat' melódiu“ (Ž 146,2; 149,3)

„Hovoriť, rozprávať, ohlasovať“ (Ž 35,18; 44,9; 109,30)

„Ďakovať“, „vzdávať vďaku“ (Ž 35,18; 44,9; 109,30)

„Žehnať“ (Ž 115,17; 145,2)

„Radovať sa“ (Jer 3,7).

Slovo *hallel* je bohaté na všetky tieto jemné odtiene. Toto slovo sa rozlieha zároveň ako výkrik nadšenia, vyrazajúci z hĺbín vnútra, ako harmonická melódia, ktorá sa spieva s citom a ako premyslený text, ktorý bol vytvorený v súkromí – v sústredení myšlienok a v úsilí ducha.

Dôvody chvály sa týkajú minulosti aj budúcnosti. Chválime Boha, že stvoril svet, (Ž 104) alebo preto, lebo vyslobodil Izrael z Egypta, (Ž 105; 106; 135) ale tiež za uistenie, že „jeho milosrdenstvo trvá naveky“ (Ž 106,1; 107,1; 118,1.2.34 atď.)

Je zaujímavé si spolu so starými rabínmi všimnúť, že slovo *halelujah* sa objavuje prvý raz až na konci Žalmu 104 a ihneď po oznámení o vyhladení hriešnikov: „Kiež vyhnú hriešnici na zemi! Kiežby už nebolo bezbožných! Dobroreč, Hospodinovi, moja duša! Haleluja! (*Halelujah*).“ (Ž 104,35)

Nie je to náhoda, že *Hallel*, skupina žalmov (113 – 118), ktorá je takto nazvaná pre mnohé haleluja, ktoré sa v nich vyskytujú, je základným textom liturgie *sukkót*. Tieto žalmy sú od najstarších dôb recitované osem dní, počas ktorých trvá tento sviatok.²⁶⁶ Spôsob, akým sa spievajú, sa mení podľa tradície. V niektorých komunitách ho spievajú antifónnym

spôsobom. V iných, ako je to ešte medzi obyvateľmi Jemenu, po každej polovici verša zhromaždenie odpovedalo výkrikom „haleluja!“

Toto je typ haleluja, ktorý spieva zástup z knihy Zjavenie, haleluja, ktoré pripomína responzibilný spev chrámových zborov.²⁶⁷ Slovo *hallelujah* teda slúžilo ako odpoveď verných, ktorá sa striedala so spevom sólistov. Dokonca syntax slova *hallelujah* predpokladá tento druh liturgie. Ide o rozkaz v množnom čísle, ktorý prikazuje zástupom chváliť Boha.

Spievajú ho všetci, „veľký zástup“, (Zj 19,1.6) ktorý je predstavený počtom stoštyridsaťštyritisíc, (Zj 7,4.9) dvadsiati štyria starci a štyri živé bytosti (Zj 19,4) predstavujúce celé stvorenie; a nakoniec anonymný hlas vychádzajúci od Božieho trónu. (Zj 19,5)

Prvé dve haleluja volá zástup a týkajú sa minulosti. Prvé haleluja je výrazom poznania Božej spravodlivosti v odsúdení veľkej neviestky. (Zj 19,2) Druhé zosilňuje emóciu pri pohľade na dym, ktorý z mesta „vystupuje na veky vekov“, je to znamenie jeho definitívneho zničenia. (19,3)²⁶⁸ Tento obraz znázorňuje konečné zničenie zla a smrti. Výraz „na veky vekov“, ktorý sa zameriava na večnosť, je použitý o niečo ďalej. (Zj 20,10) Označuje poslednú fázu súdu, ktorá sa týka satana a ktorú predstavuje posledný rituál *kippúr* týkajúci sa „kozla pre Azazela“. (3 Moj 16,10.21.26)

Dve nasledujúce haleluja volajú nebeské bytosti (dvadsaťštyri starcov a štyri živé bytosti) a predmetom ich chvály nie je nik iný ako samotný Boh. Tretie haleluja je oslavou „Boha, ktorý sedí na tróne“, (Zj 19,4) Boha, ktorý kraluje a súdi. Štvrté haleluja je má dôvod v bázni pred Bohom, (Zj 19,5) ktorá charakterizuje ľudské bytosti, „jeho sluhov“. (pozri Zj 1,1)

Piate, posledné haleluja znie silnejšie ako ostatné. Prorok ho počuje ako „hlas mnohých vôd, a akoby hlas mocných hromov“. (Zj 19,6) Toto haleluja sa rozhodne týka budúcnosti. Oslavuje budúcu Božiu vládu. „Haleluja! Lebo začal kralovať Pán, náš Boh vševládny: Radujme sa, plesajme a vzdávajme mu slávu, lebo nadišla Baránkova svadba a jeho žena sa pripravila.“ (Zj 19,6-9)

Po oznámení smrti neviestky sa kniha Zjavenie v oznámení o svadbe s manželkou ešte raz vracia k obrazu manželstva. Boží ľud konečne zaujíma miesto legítimnej ženy Baránka.

Vzťah, ktorý spája Boha s jeho ľuďom, je rovnakej povahy ako v manželstve. Je to vzťah vzájomnej lásky, ktorý zaväzuje k zodpovednosti obidvoch partnerov.

V našom texte je zodpovednosť manželky dokonca podčiarknutá – „pripravila sa“. (Zj 19,7) Grécky text pripája zámeno „ona“ (*eaute*), aby zdôraznil podmet – „ona sa (sama)“ pripravila (doslovný preklad).

Spasenie teda nie je úplne pasívne. Boh počíta s odpoveďou človeka. V súlade s vtedajším zvykom sa manželka musí pripraviť na veľký deň svadby, má dbať na to, aby bola zároveň krásna a páčila sa manželovi, aj aby si pre neho uchovala panenstvo. Kúpe sa a voňavkuje, zdobí sa najkrajšími ozdobami.²⁶⁹ Táto práca je taká závažná a taká náročná, že potrebuje pomoc svojich priateľiek. Celú ju zahaľujú závojom, ktorý jej skrýva tvár a bude snáť až v svadobnej miestnosti.²⁷⁰ Okolo tela jej dávajú opasok, ktorý môže rozviazať len manžel.²⁷¹

Na druhej strane, proroctvo upresňuje, že „jej bolo dané obliecť sa do čistého skvúceho kmentu.“ (Zj 19,8) Nielen model a kvalita odevu, ale aj samotná skutočnosť, že sa môže obliecť, sú jej dané ako milosť zhora. „Kment“ z jemného plátna tu predstavuje „spravodlivé skutky svätých“, (Zj 19,8) kým u neviestky bol známkou vyzývavého luxusu. Jednoduchosť jej „čistého skvúceho“ odevu z jednoduchého plátna kontrastuje s viacfarebným rúchom „purpuru a šarlátu, ozdobeným zlatom, drahokamami a perlami“ (Zj 18,16) neviestky. Pokora a skromnosť manželky sa stavia do protikladu k pýche a nehanebnosti prostitútky.

Tento takmer symetrický protiklad opäť potvrdzuje, do akej miery patria v autorovom myslení obidve ženy do rovnakej kategórie. Ako manželka, tak aj prostitútka sú viazané manželským vzťahom – teda manželskou zmluvou. Dokonca radosť, ktorá prepuká v uliciach a je hlavnou témou svadobných piesní, (Zj 19,7.9) predstavuje pravý opak smútku a náreku, žiaľu, sĺz a ticha hudobníkov. (Zj 18,10.11.16.19.22) Toto veľké šťastie náhle naplňa pozemskú scénu: „Blahoslavení sú tí, ktorí sú povolani na Baránkovu svadobnú hostinu.“ (Zj 19,9)

Šťastie je nákazlivé. Treba sa oň deliť. Blahoslavenstvo sa neuspokojuje s oznámením slávnosti, prejavuje sa pozvaním pre všetkých.

Len čo Ján počul tieto slová, padol k nohám anjela, „aby sa mu klaňal“. (Zj 19,10) Prorokova reakcia je prekvapujúca. Je to gesto niekoho, kto stratil rozvahu, natoľko je strhnutý silou svojich pocitov. Anjel sa

snaží prinútiť ho k tomu, aby sa vrátil na svoje miesto pripomenutím, že je len jeho „spoluslužobník“. Iba samotný Boh si zasluhuje uctievanie. Anjel, aby podporil svoj argument, ospravedľňuje sa tým, že uvádza dôvod, ktorý na prvý pohľad nesúvisí s predmetom rozhovoru: „Svedectvo Ježišovo je totiž duch proroctva.“ (Zj 19,10)

Táto formulácia zaráža ako záhada. Znovu sa s ňou stretávame v závere knihy, kde je začlenená do rovnakej súvislosti. Tam tiež v dôsledku blahoslavenstva vyrieknutého anjelom sa prorok necháva uniesť svojimi pocitmi. A tam ho jeho „spoluslužobník“ karhá rovnakým spôsobom. Porovnanie obidvoch častí umožňuje dešifrovať zámer podivuhodnej formulácie:

Zjavenie 19,10

I padol som mu k nohám.

Ale on mi povedal:

Počúvaj, nie tak! Ja som

spoluslužobník tvoj

a tvojich bratov,

ktorí majú Ježišovo svedectvo.

Bohu sa klaňaj!

Zjavenie 22,8.9

Padol som k nohám anjela.

Ale on mi povedal:

Počuj, nie tak! Som

spoluslužobník tvoj

i tvojich bratov a tých,

čo zachovávajú slová tejto knihy.

Bohu sa klaňaj!

Vete „ktorí majú svedectvo Ježišovo“ zodpovedá veta „čo zachovávajú slová tejto knihy“. Inými slovami, „svedectvo Ježišovo“ znamená „túto knihu“, teda knihu Zjavenie. Svedčiť o Ježišovi znamená zvesťovať posolstvo knihy Zjavenie, teda oznamovať proroctvá, ktoré sa týkajú konečnej záchranu vesmíru. Výraz „svedectvo Ježišovo“ sa musí chápať v zmysle svedectva, ktoré má svoj pôvod v samotnom Ježišovi (v gréčtine subjektívny genitív). „Ježišovo svedectvo“ je tu stotožnené s „duchom proroctva“, teda s Božou inšpiráciou proroctva.²⁷² Text to jasne hovorí: „Svedectvo Ježišovo je totiž duch proroctva.“ (Zj 19,10) Toto svedectvo nie je teda v žiadnom prípade možné zredukovať iba na etiku alebo kultúrnu tradíciu.

Naopak, v inej časti spája kniha Zjavenie Ježišovo svedectvo s povinnosťou zachovávať Božie prikázania. (Zj 12,17) Zachovávať Božie prikázania, žiť podľa zjavených kritérií, to je v skutočnosti potvrdenie proroctva. „Svedectvo Ježišovo“ sa teda musí chápať v zmysle svedectva,

ktoré je zamerané na Ježiša. Znamená to svedčiť o Ježišovi (v gréčtine objektívny genitív). Znakom ducha proroctva, teda pravej Božej inšpirácie, je morálny život a pozornosť venovaná ceste, ktorú vyznačil Boh. Inými slovami, nikto by si nemal robiť nárok na prorockú inšpiráciu bez toho, aby bol tento dôkaz zjavený v jeho živote, bez toho, aby sa snažil žiť v zhode s princípmi kráľovstva, ktoré káže. Fanatizmus, náboženské výstrelky často konané v mene tohto prorockého nároku, ktoré opovrhujú etikou a sociálnymi štruktúrami, sú tu vylúčené.

Výraz „svedectvo Ježišovo“ by sa mal teda chápať v tomto dvojakom zmysle.²⁷³ Nie náhodou kniha Zjavenie vidí v „svedectve Ježišovom a duchu proroctva“ základnú črtu „ostatku Božieho potomstva“. (Zj 12,17) Posledných svedkov očakávajúcich Kristov príchod necharakterizuje len ich vernosť, ktorá prežila všetky blúdenia a zabudnutia, ale tiež zázrak prorockého slova, ktoré im je dané a osvetľuje ich cestu v posledných okamihoch dejín.

Víťazstvo zhora

Nasledujúce videnie prekvapuje Jána, ktorý sa klania. (Zj 19,10) Ján sa pozrie za anjela a vidí „otvorené nebo“. (Zj 19,11) Až do tejto chvíle zaznievali z neba len hlasy alebo anjeli. Pohľad do tohto priestoru mu bol vždy obmedzený. Občas dalo Jánovi videnie nahliadnuť do „otvorených dverí“ (Zj 11,1) alebo otvoreného chrámu. (Zj 11,9; 15,5) Je to prvý raz, čo hľadá do úplne „otvoreného neba“. Teraz je videnie úplnejšie a štedrejšie – jeho pohľad sa stráca v nekonečne nebeského kráľovstva.

Vtom sa na obzore objavuje biely kôň, ktorý nás zavedie na posledné Božie bojové pole. Jednotlivé víťazstvá zhora sa zhodujú s poradím tém siedmich pečatí z úvodu knihy:

Pečate

1. biely kôň, koruna, víťazstvo (6,2)
2. kôň farby krvi, vojna, meč (6,3.4) (19,14-16.19-21a)
3. duchovný hlad (6,5.6) pozri v. 21b)
4. smrť, príbytok mŕtvych (6,7.8)

Víťazstvá

- biely kôň, diadémy, víťazstvo (19,11-13)
armády, preliata krv, vojna, meč
kanibalská sýtosť (19,17.18;
priepast' (20,1-3)

5. duše, obetované pre Božie slovo
v očakávaní smrti (6,9-11)	duše popravené s'atím pre Božie slovo
vstávajú z mŕtvych (20,4-6)
6. Harmagedonská bitka (6,12-17)	bitka „Góga a Magóga“ (20,7-10)
7. prázdne nebo, ticho,
Boží príchod (8,1)	prázdne nebo (20,11-15)

Biely kôň

Už od začiatku tohto videnia sme upozorňovaní na vzťah medzi dejinami zobrazenými pečatami a dianím, ktoré sa začína vystúpením bieleho koňa. V pečatiach predstavoval biely kôň víťazné ťaženie cirkvi pri jej „dobývaní“ sveta (Zj 6,2) v prvej etape dejín cirkvi. Teraz symbolizuje víťazné dobytie vesmíru nebeskými vojskami a nadvládu nad celými dejinami. Posledný biely kôň sa teda predstavuje ako ten, ktorý nadviaže na prerušené dielo prvého bieleho koňa a napravi ho.

Vo videní pečatí sa niesol na bielom koni jazdec s mierumilovnými úmyslami – svoje zbrane nepoužil. Tu sa na bielom koni nesie nemilosrdný bojovník, ktorý používa svoj meč proti národom a prelieva krv. (Zj 19,13.15) Prvý jazdec bol korunovaný len vavrínom, (Zj 6,2) kým tento má „na hlave mnoho diadémov“. (Zj 19,12) Rozdiel je významný. Vavrín sa udeľoval za víťazstvo v športovej súťaži, koruna vyjadruje trvalosť kráľovstva. Prvý jazdec bol opísaný len zhruba. Bol to len tieň bez mena. Na tomto jazdcovi môžeme rozoznať jeho črty. Hlava a vlasy, (Zj 19,12) ústa, (Zj 19,15) bok a odev (Zj 19,16) sú dobre viditeľné. Jeho totožnosť je jasne zjavená.

Dostáva štyri mená, ktorých stupňovanie prechádza striedavo od vyjadrenia blízkosti Boha, ktorý sa vteľuje, až k vyjadreniu jeho vzdialenosti a veľkosti.

Prvé meno, „Verný a Pravdivý“ hovorí o istej a ustavičnej Božej prítomnosti blízko nás, jeho príchod je istý.²⁷⁴

Druhé meno „ktoré nepozná nik, iba on“, hovorí o nekonečne vyvýšenom, neviditeľnom a nás presahujúcom Bohu, jeho príchod prekvapí.

Tretie meno, „Slovo Božie“, hovorí o Bohu, ktorý sa zjavuje, dáva sa poznať mužom a ženám svojím slovom a činmi. Je to osobný Boh, ktorý zasahuje do nášho života a dejín.

Štvrté meno, „Kráľ kráľov a Pán pánov“, hovorí o zvrchovanej suverenite Boha, kráľa vesmíru. Je to meno, ktoré opisuje najmä Baránka, Ježiša Krista. (Zj 17,14)

Tým je daná do vzájomného napätia Božia transcendentnosť a imanentnosť. Boh je zároveň vzdialený aj blízky. (Jer 23,33) Vtelenie a Božia blízka prítomnosť idú ruka v ruku s Božou suverenitou, jeho spravodlivosťou a veľkosťou. Ježiš hovoril o rovnakom princípe, keď sa modlil „Otče náš“ (Bože blízky), „ktorý si na nebesiach“ (Bože vzdialený).

Aj Božie kráľovstvo je zároveň prítomné aj budúce, existenciálne aj vesmírne. Len čo Ježiš uistil farizejov, že „kráľovstvo Božie je medzi vami“, (Luk 17,21) rýchlo dodáva: „Lebo ako blesk, keď sa zabľýska, ožiari všetko od jedného konca pod nebom až po druhý, tak bude aj Syn človeka vo svoj deň.“ (Luk 17,24)

Iba jasné vedomie napätia je zárukou správneho uctievania Boha a bohoslužby. Nie náhodou prichádza táto úvaha na myseľ práve v okamihu, keď je Ján na kolenách a klania sa Bohu (Zj 19,10) a keď posolstvo knihy Zjavenie dosahuje vrchol – parúziu – príchod Ježiša Krista ako Kráľa kráľov na túto zem.

Následky Harmagedonu

Vo videní slávneho príchodu Kráľa kráľov sa prorokov pohľad obracia späť a zameriava sa na jeho súvislosti. Ešte čerstvá krv na odeve jazdca (Zj 19,13) ukazuje, že práve použil meč. Táto udalosť pripomína druhú pečať. Preliatá krv utláčateľov je spravodlivou odplatou za krv, ktorú sami preliali. (Zj 6,3.4) Vojna je odpoveďou na vojnu, meč na meč.

„Zhromaždené vojská kráľov zeme“ proti nebeskému jazdcovi (Zj 19,19) pripomínajú „zhromaždených kráľov“ na vrchu Megidon spojených proti Bohu. (Zj 16,16) „Veľká Božia hostina“ (Zj 19,17) zodpovedá „boju vo veľký deň vševládneho Boha“. (Zj 16,14) Tieto témy sú spoločné s udalosťami šiestej rany a naznačujú, že ide o harmagedonský boj.

Priebeh boja nie je ani tu opísaný. Prorok sa uspokojuje s tým, že vykresľuje, ako sa všetko nakoniec skončí – úplným Božím víťazstvom nad jeho nepriateľmi. Po šelme a falošnom prorokovi sú teraz porazení ostatní nepriatelia. Kapitoly 17 a 18 nás už oboznámili s porážkou babylonských armád, s pádom Babylona a veľkým nárekom, ktorý nasledoval, s tým, ako ho samotní králi zeme uvrhli do ohňa a ako to ľutovali a oplakávali ho.

Rozprávania tu bolo prerušené bez toho, aby sme presne vedeli, čo sa prihodilo „kráľom zeme“, ktorí prežili. Anjel tu nadväzuje na opis dejín harmagedonskej bitky. Pripomína, že moc Babylona a jeho spojenec, falošný prorok, sú uvrhnutí do ohňa (Zj 19,20; pozri 17,16; Dan 7,11) V predchádzajúcom rozprávaní nebola zmienka o falošnom prorokovi, (Zj 17,16) lebo jeho osud stál a padal s osudom Babylona. Teraz chápeme, že obidve mocnosti už boli spoločne postihnuté rovnakým trestom.

Čo sa týka ďalších, „kráľov zeme“, teda politických síl, sú „pobití mečom, ktorý vychádzal z úst sediaceho na koni“. (Zj 19,21) Tento trest sa líši od trestu, ktorý dopadá na šelmu. Na rozdiel od šeliem (šelmý z mora a šelmy zo zeme alebo falošného proroka), ktoré sú vrhnuté do ohnivého jazera, „králi zeme“ sú pobití mečom. S každou mocnosťou sa bojuje jej vlastnou zbraňou. Náboženské mocnosti sú zničené vesmírnou mocou Boha sudcu. Politické mocnosti premáha vojenská moc Božích armád.

Zbraň, ktorá zasadzuje osudovú ranu, nie je nič iné než slovo prichádzajúceho Boha. Tak ako všetko začal svojim slovom pri stvorení, (1 Moj 1,3; Ján 1,1-3) svojim slovom opäť ukončuje dejiny tohto sveta. Božie slovo môže byť práve tak stvoriteľské, ako ničivé. „Nebesa boli oddávna, aj zem, ktorá na slovo Božie povstala... Terajšie nebo i zem to isté slovo zachováva ohňu.“ (2 Pet 3,5.7)

V hebrejčine znamená slovo, o ktorom sa tu hovorí, omnoho viac než len zoskupenie artikulovaných zvukov. Slovo, v hebrejčine *dabar*; znamená tiež dejiny, príbeh, udalosť. Vyjadruje skutočný, historický a konkrétny život nejakej osoby. Podľa epištoly Židom „Boh prehovoril k nám v svojom Synovi“. (Žid 1,1)

Ježišov návrat, skutočný Boží príchod, to je najvýznamnejšie Božie slovo. Preto ho človek nemôže zničiť. (Iz 33,20; pozri 1 Tim 6,16) Buď zomrie, alebo sa zmení. Boží príchod znamená teda pre jedných premenu ich prirodzenosti (1 Kor 15,51.52) a pre druhých smrť.

Hostina ľudožrútov

Pre „kráľov zeme“ znamená Boží príchod ich násilnú smrť. Prvý raz je Boh priamym pôvodcom ich trestu. Skutočne, na scéne nie je

okrem neho nikto. Až do tejto chvíle bol súd vykonávaný pozemskými prostriedkami, podľa pozemských zákonitostí. Poslednú ranu súdu však dáva priamo Boh. Sú zabíjať. A to, čo zostalo z ich tiel, odnesie vietor do všetkých kútov sveta: „A všetky vtáky sa nasýtili z ich tiel.“ (Zj 19,21)

Babylon skončil rovnakým spôsobom. Desať rohov a šelma roztrhajú jeho telo. (Zj 17,16) Teraz je rad na nich. Ale pretože už na zemi nezostal nikto, sýtia sa nimi nebeské vtáky. Tento opis je inšpirovaný jedným z Ezechielových videní, no s niekoľkými významnými odlišnosťami. Kým hebrejský prorok zhromažďuje vtáky a všetky poľné zvieratá, v Jánovom videní poľné zvieratá nie sú, zostávajú len vtáky. Zatiaľ čo Ezechiel obmedzuje toto krviprelievanie na princov, hrdinov, kone a bojovníkov, (Ez 39,17-20) videnie z knihy Zjavenie presahuje oblasť opisovanú Ezechielom a nadobúda vesmírnu dimenziu. K Ezechielovmu výpočtu pridáva „telá všetkých slobodných i otrokov, malých i veľkých“. (Zj 19,28) Spojenie protikladov vyjadruje totálny charakter tejto skazy.

Táto hostina ľudožrútov – kráľov zeme – je ironicky protikladom duchovného hladu, ktorým trpel ľud v tretej pečati. (Zj 6,5.6) Zároveň však tvorí protiklad k Baránkovej svadobnej hostine. V obidvoch prípadoch je použité rovnaké grécke slovo (*deipnon*). (Zj 19,17; pozri 19,9) Symetrický vzťah medzi obidvoma hostinami znovu pripomína dve tváre Božej záchrany. Na svadobnej hostine Baránka hodujú hostia v radosť a istote večného života. Účastníci harmagedonskej hostiny sú stravovaní zármutkom absolútnej beznádeje. Nezostane z nich vôbec nič, dokonca ani kosti. Už nemajú ani právo na pohreb. Dravé vtáky všetko požrali.

Týmto morbidným a pochmúrnym obrazom sa končí toto videnie. Nebolo možné lepšie vystihnúť beznádejný charakter ich konca. Úplne zmiznú. Zem je celkom prázdna.

Diabol a ničota

A práve v tejto pustej a prázdnej krajine je Boží nepriateľ súdený a uväznený. Tak ako v Zjavení 12,9, aj tu je nazvaný „drakom, starým hadom, ktorým je Diabol, Satan“. (Zj 20,2)

Z troch mocností spojených proti Bohu v harmagedonskej bitke (Zj 16,13) zostal drak jediný, kto unikol. Obidve ostatné mocnosti, šelma z mora a šelma zo zeme (falošný prorok), už boli zničené a spolu s nimi aj králi zeme, ktorí prežili do času konca.

„Kľúč od priepasti“, predtým zverený hvieзде, ktorá spadla z neba, vládcovi zeme, (Zj 9,1) je teraz v rukách Božieho anjela. (Zj 20,1) Situácia pripomína stav pred stvorením. Grécky výraz vyjadruje rovnaké hebrejské slovo *tehom* (priepasť) z 1. knihy Mojžišovej. Tam je uvrhnutý diabol.

Zem je prázdna. Absencia Boha a života tvorí jeho prirodzené prostredie. Diabol je odsúdený na vyhnanstvo do púšte prázdnoty a ničoty, tak ako kedysi bol had odsúdený do prachu. (1 Moj 3,14) Už tu nie je nikto, koho by mohol zvädzať. Na myseľ prichádza rozprávanie z 1. knihy Mojžišovej. Pokušenie, ktoré rozpútalo ľudskú tragédiu, už nie je možné. Zlo je takto neutralizované.

Naučenie o nádeji bolo už vyjadrené v symbolike obradov *kippúr*. Kozol Azazel, ktorý predstavoval satana v celej jeho ničivej sile, bol tiež odsúdený, aby ho vyhnali do púšte. (3 Moj 16,20-22) Bola to súčasť procesu Božej záchrany. Ceremoniál *kippúr*, zároveň s uzmiernením „všetkých hriechov ľudu“ a očistením svätyne, ktoré predstavovalo vesmírne Božie odpustenie, zvestoval uväznenie inšpirátora zla.

Rovnaké proroctvo je zapísané v evanjeliu podľa Jána. Počas „súdu sveta“ bude satan, „knieža tohto sveta, vyhodенý von“. (Ján 12,31) Táto myšlienka je tiež doložená v židovskej tradícii a nachádza sa najmä v knihe Enoch, v spise súdobom so Zjavením, kde Boh prikazuje Rafaelovi zviazať Azazela a vyvrhnúť ho do tmy púšte.²⁷⁵

V proroctve o Božom súde na konci čias Daniel, ktorý videl ceremóniu *kippúr*, (Dan 8)²⁷⁶ musel tiež vidieť túto druhú stranu spasenia, teda vyhnanie Azazela, diabla, do *tehom*, púšte.

Kniha Zjavenie podáva toto diabľovo vyhnanie ako reálnu udalosť v čase. Ide o tisíc rokov. V kontexte knihy Zjavenie má toto obdobie vyjadrené formou zaokrúhlenej číslice symbolickú hodnotu. „Tisíce“, ktoré tvoria počet stoštyridsaťštyritisíc, označujú množstvo. V hebrejskej tradícii číslo tisíc často symbolizuje myšlienku početnosti²⁷⁷. Táto symbolika je použitá najmä vo vzťahu k času. „Jeden deň v твоjich nádvořiach je lepší než inde tisíc“ (Ž 84,11) alebo „Veď tisíc rokov je v твоjich očiach ako včerajšok, čo sa pomínul.“ (Ž 90,4) Takisto vyhlásenie Kazateľa „keby žil aj dvakrát tisíc rokov...“ (Kaz 6,6) je len obrazným vyjadrením úvahy – „keby niekto... žil mnoho rokov, takže by dosiahol vysoký vek...“ (Kaz 6,3)

Ak vezmeme do úvahy toto biblické pozadie, máme dostatočný dôvod domnievať sa, že kniha Zjavenie chápe „tisíc“ v symbolickom zmysle „mnoho rokov“. Je tiež významné, že na konci verša je tisíc rokov v protiklade s „krátkym časom“. (Zj 20,3)

Prorok Izaiáš dostáva podobné videnie. V časti svojho proroctva, o ktorom komentátori hovoria ako o „malej knihe Zjavenie“, (Zi 24; 25) aj on opisuje pustý stav „zeme“ – kľúčové slovo textu (šestnásť prípadov) – ktorú stotožňuje s *tóhú* (prázdnotou) charakterizujúcou zem pred stvorením. (Iz 24,10; pozri 1 Moj 1,2) Aj tam prorok oznamuje Boží trest, ktorý sa týka satana a jeho pomocníkov: „V ten deň Hospodin potresce voje nebeské na výsostiach a zemských kráľov na zemi.“ (Iz 24,21)

Aj tam ide o uväznených počas obdobia, ktoré prorok definuje ako „mnoho dní“, (Iz 24,22) čo objasňuje ešte raz zmysel tisíc rokov v knihe Zjavenie.

Môžeme váhať ísť touto cestou až sem a pochybovať o tejto zvláštnej udalosti, alebo, naopak, zapletať sa do nekonečných špekulácií o tom, čo by sa mohlo počas týchto tisíc rokov diať. Text neumožňuje ani jeden ani druhý prístup.

Jediné naučenie, ktoré by sme si mali vziať, je, že kniha Zjavenie nás v symbolickom jazyku, ktorý je jej vlastný, informuje, že zlo už nebude mať moc nad mužmi a ženami. Symbolický význam tisíc rokov však nevyklučuje reálnosť tohto obdobia. Po tom všetkom je veľmi pravdepodobné, že tisíc rokov naozaj predstavuje dobu tisíc rokov. Ale táto otázka nie je vôbec dôležitá. V tomto štádiu a v perspektíve večnosti, keď sa dejiny zeme skončili, sa poznámka o dĺžke trvania tisíc rokov v každom prípade už nechápe podľa našich kategórií.

„Tisíc rokov“ je tiež dĺžka veku prvej generácie ľudí pred potopou (Adam – 930 rokov, Jared – 962, Matuzalem – 969, Noe – 950 atď.). Odvolanie sa na „tisíc rokov“ znamená návrat k stavu pred potopou, do doby záhrady Eden. V knihe proroka Izaiáša opäť nachádzame rovnaký výraz, v ktorom nádej „nového neba“ a „novej zeme“ (Iz 65,17) je poeticky vyjadrená nostalgickou pripomienkou zlatého veku pred potopou, keď zomrieť v sto rokoch znamenalo zomrieť mladý (Iz 65,20) a keď sa ľudia dožívali takého veku ako stromy. (Iz 65,22)

Zámer knihy Zjavenie je teda totožný so zámerom Izaiáša – dať nám pochopiť, že opäť nájdeme šťastie a životnú vitalitu z počiatku ľudských

dejín. Tisíc rokov v skutočnosti predstavuje prvé kroky spasených ľudí vo večnosti.

Živí a mŕtvi

Zo spustošenej priepasti nás videnie prenáša na nebeskú scénu pulzujúcu životom. Je prekvapujúce, že bytosti, ktoré prorok vidí v nebi, sú ľudia. Vidíme tam najprv tých, o ktorých to ľudia predpokladali najmenej – ponížených a utláčaných, tých, „čo boli sťatí pre svedectvo Ježišovo a pre Božie slovo“ (Zj 20,4), ktorých krik sa ozýval vo videní piatej pečate. (Zj 6,9) No nielen ich, ale aj mučeníkov a hrdinov, a všetkých tých, ktorí zostali verní a odmietli kompromitovať svoju identitu, (Zj 20,4) skrátka, spravodlivých všetkých dôb. Anjel vysvetľuje túto záhadu rukolapne: „To je prvé vzkriesenie. Blahoslavený a svätý, kto má podiel na prvom vzkriesení.“ (Zj 20,6) Zároveň je to piate zo siedmich blahoslavenstiev. Tak ako všetky ostatné blahoslavenstvá, aj ono je spojené s návratom Ježiša Krista. Myšlienka o vzkriesení v súvislosti s príchodom Spasiteľa tu nie je nová. Kniha Daniel uvádza podobnú skutočnosť: „Mnohí z tých, čo spia v prachu zeme, sa prebudia.“ (Dan 12,2)

Táto úžasná udalosť je teda prisudzovaná príchodu Michaela. Posledná kapitola Daniela dáva svojim úvodom aj záverom významnú odpoveď na túto zvláštnu tému. Anjelovi – bojovníkovi Michaelovi²⁷⁸, ktorý povstáva (v hebrejčine *amad*) ako hrdina – víťaz, (Dan 12,1) zodpovedá povstanie (*amad*) „na konci dní“. (Dan 12,13) Kniha Zjavenie takisto spája vzkriesenie spravodlivých s víťazstvom bojovníka na bielom koni. Apoštol Pavel hovorí o rovnakej viere. „My, čo zostaneme nažive až do Pánovho príchodu, nepredídeme tých, čo zosnuli. Lebo vo chvíli, keď zaznie povel, hlas archanjela a Božia trúba, sám Pán zostúpi z neba a prví vstanú tí, čo umreli v Kristu; potom my, ktorí budeme nažive, spolu s nimi budeme v oblakoch uchvátení do vzduchu v ústrety Pánovi a tak navždy budeme s Pánom.“ (1 Tes 4,15-17)

Vzkriesenie je jediným riešením, ktoré uvádza Biblia, a najmä v knihe Zjavenie, ktoré vysvetľuje neobyčajnú prítomnosť týchto mŕtvych radujúcich sa zo života v nebi. Žiadna stopa po myšlienke nesmrteľnosti duše, ktorá už od gréckej filozofie zamorila židovské aj kresťanské náboženstvá.

Slovo „duša“, ktoré je tu použité, (Zj 20,4) sa musí chápať v hebrejskom zmysle – označuje celú živú bytosť. Hebrejské slovo *nefeš*, v Septuaginte prekladané spravidla gréckym slovom *psyché* a v prekladoch slovom „duša“, zahŕňa v skutočnosti všetky funkcie ľudskej bytosti, ako duchovné, myšlienkové a emocionálne, tak aj fyzické a fyziologické. *Nefeš* (duša) môže mať hlad (Ž 107,9; 5 Moj 12,20) alebo smäd, (Ž 143,6) môže byť uspokojená, (Jer 31,14) dobre jesť. (Iz 55,2). Ale *nefeš* môže tiež milovať, (1 Moj 34,3; Pies 1,7) byť dojatá, (Ž 31,10) kričať, (Ž 119,10) poznať, (Ž 139,14) byť múdra, (Prísł 3,22) uctievať a chváliť Boha. (Ž 103,1; 146,1) V Biblii je ľudská bytosť chápaná v celistvosti. Ak telesný život prestane existovať, zaniká zároveň aj duchovný život. (Kaz 9,5) Smrť je úplná, ako aj život.

Keď kniha Zjavenie, zakorenená v hebrejských Písmach, hovorí o vzkriesení, rozumie tým duchovné aj fyzické dimenzie „tela a duše“, ako sa bežne hovorí. Ale pre Bibliu nie je telo odlišné od duše. Lebo telo, to je duša, a naopak.

Po tomto upresnení lepšie rozumieme podstatu tu zmienenej skutočnosti. V poňatí Biblie predpokladá život zmysly a telo rovnako, ako emócie a myšlienky. Spasení v hebrejskom raji sú naozaj živí. Ako sa to stalo? Akým spôsobom prešli zo smrti do života? Anjel nezachádza do detailov. Ako vždy, zaujíma ho len konečný výsledok. Tak je to so všetkými zázrakmi opisovanými v Biblii, od stvorenia k prechodu cez Červené more až k Ježišovmu vzkrieseniu. Inšpirovanému autorovi stačí svedectvo o tejto udalosti, bez toho, aby tento mechanizmus vedecky vysvetľoval.

Dôležité je, že sú tu. Prítomnosť nepotrebuje dôkazy alebo vysvetlenie. Dôkazom je samotná skutočnosť. Boh, zázrak par excellence, stvorenie, ľudská bytosť v Biblii vystupujú ako neoddiskutovateľné reality. Živá bytosť alebo udalosť, ktorá sa odohráva, nepotrebuje byť dokazovaná, aby mohla byť uznaná. Je tu, a to ju dokazuje.

A tak prorok hľadá na vzkriesených v činnosti: „Videl som tróny: Na ne sa posadili tí, ktorým bola daná moc súdiť.“ (Zj 20,4)

Z obetí sa stali sudcovia svojich sudcov. Úlohy sú obrátené, aby sa naplnila spravodlivosť. Ako sudcovia sú povolani spoločne s Bohom niest' zodpovednosť za rozsudok, ktorý rozhoduje o živote alebo smrti všetkých mužov a žien. Napriek tomu, že rozsudok bol už vynesený. To, že mali podiel na prvom vzkriesení, ukazuje, že súd je už naplne-

nou skutočnosťou. Pri príchode Ježiša Krista sú spravodliví a bezbožní rozdelení. Kniha Daniel tomu dobre rozumie, preto umiestňuje Boží súd v čase, na koniec obdobia 2300 večerov a rán, teda začínajúc rokom 1844. Podobne líčenie harmagedonskej bitky, v ktorej sa spojili Boží nepriatelia, jednoznačne predpokladá, že obidva tábory sú už odteraz určené.

V každom prípade súd patrí len Bohu, Stvoriteľovi, ktorý jediný je schopný jasnozrivosťou svojho ducha „skúmať srdcia i ľadviny“. (Ž 7,10; Zj 2,23) Boh je tiež jediný, kto môže správne vyvážiť milosť a spravodlivosť a vďaka obeti Ježiša Krista je jediný, kto môže odpustiť. A nakoniec, Boh je jediný, kto je úplne čistý, svätý a v dôsledku toho je len on sám schopný rozlíšiť medzi dobrom a zlom a jediný, kto má právo vyniesť súd. (Ján 8,7)

Boh súhlasí, aby títo muži a ženy preskúmali, či konal spravodlivo. Dáva im k dispozícii všetky vyšetrovacie spisy a všetky svoje archívy – „otvorili sa knihy“. (Zj 20,12) Dáva im všetku svoju moc – „kraľujú s ním“. (Zj 20,4.6) Boh chce, aby boli úplne informovaní. Ba čo viac, chce, aby rozumeli. Zdieľa s nimi okrem svojho kráľovstva a svojej moci aj svoju svätosť. To chce vyjadriť text, keď ich stotožňuje s kňazmi „Boha a Krista“. (Zj 20,6) Táto súvislosť vyplýva najmä z 3. knihy Mojžišovej, ktorá hovorí o funkciách kňaza a kde sa hebrejský termín *gódeš* (svätosť) nachádza viac ako stopäťdesiatkrát. Rovnako aj kľúčová veta – „budte svätí, lebo ja som svätý“, v ktorej je ústrednou myšlienkou.²⁷⁹ Nakoniec je významné, že v blahoslavenstve, ktoré uvádza toto zasľúbenie, je prídavné meno „šťastný“ spojené s prídavným menom „svätý“. (Zj 20,6)

Označením vzkriesených za „kňazov“ ich kniha Zjavenie uvádza do najintímnejšieho a najprivilegovanejšieho vzťahu s Bohom. Svätosť (*gódeš*) tvorí základnú Božiu vlastnosť.²⁸⁰ Svojou svätosťou im Boh dáva svoj charakter. Znamená to, že vzkriesení sa podieľajú na Božej čistote – svätosti – ktorá ich robí schopnými vidieť zlo ako zlo a v dôsledku toho súdiť.

Boh sa však neuspokojuje s ich vybavením pracovnými nástrojmi – informáciami, inteligenciou, svätosťou. Dáva im tiež potrebný čas – tisíc rokov – to je zvrchované svedectvo o tom, že ich rešpektuje a uznáva závažnosť ich práce. Božia láska ide až tak ďaleko. Nielen ľudia sú ľuďmi súdení, ale samotný Boh sa nimi necháva súdiť. Ba dáva im k tomu aj moc a prostriedky.

Góg a Magóg

Boh až natoľko rešpektuje vykúpených, že čaká tisíc rokov, kým vykoná trest, ktorý prinesie definitívnu smrť. Táto udalosť sa mala stať v okamihu príchodu Ježiša Krista, pretože Boh má v rukách už všetky údaje. Vyšetrovanie prebehlo a rozsudok bol vynesený. Ale Boh sa chce najprv poradiť s ľuďmi. Pre neho je dôležité, aby všetkému porozumeli skôr, ako navždy uzavrie stránku ich dejín. A dokonca aj tu sa Boh zdržiava. Oheň zostupuje z neba ako reakcia na dianie na zemi. Na konci tisíc rokov boli vzkriesení aj ostatní mŕtvi. Prorok ich vidí vo veľkom množstve, „ako morský piesok“ a všade, „na štyroch stranách zeme“. (Zj 20,8)

A tu znovu prichádza na scénu diabol. Návrat ľudí mu umožňuje vrátiť sa k svojej úlohe zvodcu, čo zdôrazňuje komentár knihy Zjavenie: „Satan bude uvoľnený zo svojho väzenia“. (Zj 20,7) Jeho zámery sú jasné – „aby ich zhromaždil do boja“. (Zj 20,8) Tento scenár pripomína Harmagedon. Aj tu sa hovorí o veľkom zhromaždení v súvislosti s ozbrojeným konfliktom a nepriateľské armády sú tiež uvrhnuté do ohnivého jazera. (Zj 19,20; pozri 20,10.13.14) Nakoniec, aj tu je miesto bitky pomenované hebrejským menom – „Góg a Magóg“ – ktoré je zviazané s dejinami Izraela. (Ez 38,2)

Kým však v harmagedonskej bitke stál Izrael proti svojmu tradičnému nepriateľovi – Babylonu – v bitke Góga a Magóga sa zhromažďujú nedefinované nepriateľské armády, ktorých jedinou bezdôvodnou motiváciou je zničiť kráľovstvo pokoja. (Ez 38,11)

Pri harmagedonskej bitke smerovali babylonské armády proti príchodu Spasiteľa prichádzajúceho od východu, (Zj 16,14.15) ktorého stratégiou bolo len vysušiť Eufrat. Nepriateľ bol ešte ďaleko od Jeruzalema. Pri bitke Góga a Magóga naopak armády draka obliehajú „tábor svätých“ a útočia na „milované mesto“. (Zj 20,9) Harmagedon sa týka „kráľov zeme“ pod trojitým vedením šelmy, falošného proroka a draka. Útok Góga a Magóga strháva „všetky národy na štyroch stranách zeme“ (Zj 20,8) pod jediné vedenie draka.

Hebrejské slovo Harmagedon bolo menom miesta boja (Zj 16,16) a pripomínalo týmto spojením zármutok kráľov zeme, ktorí prežili Babylon. Hebrejské slovo Góg a Magóg sa vzťahuje na národy „na štyroch stranách zeme“, ktorých „je toľko ako morského piesku“. (Zj 20,8) Pod

menom Góg a Magóg sú predstavené národy ako veľké zástupy. Je to nakoniec dominantná téma rozprávania o Gógovi a Magógovi v Ezechielovom videní.²⁸¹ Táto charakteristika dáva miestu boja dokonca meno: „Budú ho volať: Údolie Gógovho davu.“ (Ez 39,11) „Preto jestvuje aj meno istého mesta Hamóna (to je Hučanie).“ (Ez 39,16)

Pri porovnaní Haramgedonu a Góga je možné si všimnúť náznaky irónie. Boží nepriatelia sa zameriavajú na vrch (*har*) a končia v údolí. Čo sa týka veľkého množstva, obrazu sily naháňajúcej hrôzu, v tejto novej krajine ich zastihne smrť, čo je naopak strašná predstava – je to nakoniec množstvo mŕtvych tiel. (Ez 39,11.14.15) V slovách „údolie davu“ (*gej hamon*) počujeme dokonca hlásky *geheny* (*gej hinnóm*), ktorá označuje miesto, kde nechávali na počesť Molocha prechádzať ohňom synov a dcéry. (2 Par 33,6)²⁸² Tu sa zo spomienky na rituály ľudských ohnivých obetí následne rozvinul pojem pekla a „*geheny*“, (Mat 5,22) ktorý je len prepisom hebrejského *gej hinnóm* (údolie Hinnóm).

Samotné meno Góg a Magóg ešte zosilňuje túto predstavu množstva. Jeho numerická hodnota (70) predstavuje v skutočnosti v židovskej tradícii počet všetkých národov okrem Izraela²⁸³, čo vysvetľuje výnimočné spojenie dvoch mien, ktoré nikde inde nenájdeme spoločne. Tento výklad²⁸⁴ dokonale zapadá do kontextu knihy Zjavenie, kde mená dostávajú symbolickú hodnotu, dokonca číselnú, ako napr. 666. (Zj 13,18)

V symbolickom jazyku knihy Zjavenie „Góg a Magóg“ označuje množstvo národov, *gójjim*, teda podľa židovskej tradičnej terminológie všetkých tých, ktorí nemajú zmluvu s Bohom Izraela.

Smrť smrti

Videnie „veľkého bieleho trónu“, (Zj 20,11) ktoré uzatvára tento cyklus, je ozvenou „bieleho koňa“, ktorý ho uvádza. Bojovníkovo víťazstvo vedie na trón. Pri jeho pohľade mizne „zem a nebo“ a táto podivná prázdnota pripomína „ticho“ zo siedmej pečate. (Zj 8,1) Mimochodom, všimnime si výraz – „zem a nebo“ – ktorý porušuje tradičné používanie „nebo a zem“, obvyčajne používané v súvislosti so stvorením. (1 Moj 1,1) Znamená to, že ľuďom známy vesmír, všetko, čo je nám dôverne blízke, zmizne.

Zachránení z Harmagedonu, ktorí počas tisíc rokov skúmali knihy, sa môžu presvedčiť, nakoľko mal Boh pravdu – „mŕtvi boli súdení podľa svojich skutkov“. (Zj 20,13) Smrť, ktorá zasahuje, bude teda absolútna

smrť, z ktorej sa už nikdy nikto nevráti. Bude to posledná, „druhá smrť“. Je to zároveň smrť smrti. Prorok to podáva v silnom poetickom obraze zosobnením tohto veľkého nepriateľa ľudí: „Smrť a podsvetie boli zvrhnuté do ohnivého jazera.“ (Zj 20,14)

Rozpoznávame tu dôrazy proroka Ozeáša, ktoré neskôr rozochvievali aj apoštol Pavla: „Ó, smrť, kde je tvoja morová skaza? Podsvetie, kde sú tvoje muky?“ (Oz 13,14; pozri 1 Kor 15,55)

Totálny a definitívny charakter tohto posledného Božieho súdu sa nachádza v opise Góga a Magóga, ale tiež v knihe proroka Ezechiela. Podľa tohto videnia, na rozdiel od Harmagedonu, z tlúp Góga a Magóga nezostane nik, a preto nemá kto smútiť – „dom Izraela ich bude pochovávať“. (Ez 39,12)

Na konci tejto bitky už zostane len Izrael, podľa knihy Zjavenie všetci zo Židov a z kresťanov, a všetci ostatní, teda tí, ktorí tvoria Boží tábor. Pretože, a to je potrebné pripomenúť, Izrael označuje v knihe Zjavenie viac ako len odkaz na etnickú skupinu. Podľa vyššie uvedenej definície Izrael sú tí, „čo sa neklaňali šelme ani jej obrazu a neprijali znak na svoje čelo a na ruku“. (Zj 20,4) Nakoniec, anjel ich identifikuje pozitívne, ako „tých, ktorí mali pečať živého Boha na svojich čelách“, (Zj 7,2.3) teda „stoštyridsaťštyri tisíc zo všetkých kmeňov Izraela“. (Zj 7,4)

V knihe Zjavenie je teda Izrael chápaný v symbolickom a duchovnom zmysle a označuje všetkých zachránených, ktorí prežijú ľudské dejiny. Na nich prorok sústreďuje všetku svoju pozornosť. Ako prorok Ezechiel hneď po videní smrti Góga a Magóga, aj prorok knihy Zjavenie vidí zostupovať z neba nový Jeruzalem, krásny, žiariaci a plný života. (Zj 21 a 22,5; pozri Ez 40-48)

Deviata kapitola

Zlatý Jeruzalem

Naplnenie všetkých nádejí, odpoveď na všetky túžby zeme, uhasenie všetkého smädu (Zj 21,5) – zostúpenie Božieho mesta je tu podané ako konečný bod: „Stalo sa!“ Nie náhodou sa toto mesto nazýva Jeruzalem. Jeho meno má mnoho významov.

Najprv je to starobylé mesto „Salem“. Z jeho mena zaznieva pokoj. Je to mesto, odkiaľ prišiel Melchisedech, (1 Moj 14,8; pozri Žid 7,1) kráľ spravodlivosti, ktorý požehnal a podporoval Abraháma v jeho zápasoch. (1 Moj 14,18) Bol to vrch, kde Abrahám takmer obetoval svojho syna Izáka a kde počul Božie zasľúbenie, ktoré ho uistilo o jeho budúcnosti. (1 Moj 22,1-18)²⁸⁵ Bolo to miesto, kde Boh zastavil aj smrtiaci meč, ktorý hromadne ničil izraelský ľud. (1 Par 21,14 a ďalej) Bolo to tiež prvé hlavné mesto celého Izraela, ktoré Dávid dobyl a kde umiestnil svätú truhlu. (2 Sam 6,12-23; 1 Par 11,1-9) Ale Jeruzalem bol v spomienkach Izraelcov najmä miestom, kde stál chrám, kam sa prichádzalo uctievať Boha, miestom modlitieb a chválospevov, ktoré boli výrazom svätej radosti a zneli vždy s novou láskou. (Ž 48,2; 122,1) Nakoniec to bolo mesto, ktoré predstavovalo opak Babylona a symbolizovalo návrat do rodnej krajiny po toľkých rokoch zajatia a útlaku, mesto, ktoré vyvolávalo smútok za domovom a na ktoré sa nikdy nezabudlo. (Ž 137)

Ale okrem všetkých týchto spomienok a aj kvôli nim, predstavoval Jeruzalem miesto Božej prítomnosti par excellence. Jeruzalem tam ďaleko v nebi, obývaný svätými bytosťami, naplnený Božou slávou, ktorý si človek len ťažko vie predstaviť. (Iz 14,13; pozri Ž 48,1-3)

Prorok Daniel tiež navštívil vo videní nebeský Jeruzalem.²⁸⁶ Na konci pozemských kráľovstiev, ktoré zmizli bez stopy, (Dan 2,35) videl „kráľovstvo, ktoré nezahynie“, (Dan 2,44) v podobe vrchu, (Dan 2,35.44) tradičného obrazu Siona alebo Jeruzalema.²⁸⁷

Tento Jeruzalem nemá absolútne nič spoločné so všetkým tým, čo sme poznali v minulosti. Nič dôverne známe. Čitateľ je na to upozorňovaný od začiatku 21. kapitoly. Prvé slová videnia sú priamou ozvenou prvých slov biblickej správy o stvorení: „Videl som nové nebo a novú zem. Lebo prvé nebo a prvá zem sa pominuli a ani mora už niet.“ (Zj 21,1)

„Boh stvoril nebo a zem. ...Duch Boží vznášal sa nad vodami.“ (1 Moj 1,1.2) Dvojice „nebo a zem“, ale tiež voda („more“) sú v obidvoch textoch spoločné.

Zámer pripomenúť stvorenie je nakoniec jasne označený v paralelnom texte Izaiáša: „Stvorím nové nebo a novú zem ... stvorím Jeruzalem.“ (Iz 65,17.18)

Z toho vyplýva, že nový vesmír má poriadok, ktorý je úplne odlišný od starého „a ani mora už niet“. (Zj 21,1) Táto prvá charakteristická črta nového vesmíru obsahuje všetky ostatné. Zmienka o mori zapadá do spôsobu hebrejského myslenia, ktoré v ňom vidí všetko, čo je negatívne: ničotu a tmu, (1 Moj 1,2; Ž 18,12; 28,3-6; Jób 26,10; Prísľ 8,27) smrť a „ne-svet“²⁸⁸ (Ez 26,19-21; Jon 2,6; Hab 3,10) a zločinné sily nepriateľské Bohu. (Iz 27,1; 51,9.10) Voda je tu tiež daná do súvislosti s Babylonom (Zj 16,12; pozri Jer 50,3) a v knihe Zjavenie je to miesto, odkiaľ prichádza šelma. (Zj 13,1)²⁸⁹

Jeruzalem, o ktorom hovorí kniha Zjavenie v odvolaní sa na Izaiášovo proroctvo, je teda absolútne nový Jeruzalem. Grécke slovo *neos*, ktoré ho charakterizuje, to jasne hovorí, pretože opisuje to, čo je radikálne a „totálne odlišné“.²⁹⁰ Je to Jeruzalem nanovo stvorený Bohom a zostupujúci z neba. (Zj 21,2; pozri Zj 3,12) Nie je to ani Jeruzalem vyslobodený zo šesťdňovej vojny, ani Jeruzalem Omarovej mešity, ani Jeruzalem Múru nárekov, ani Jeruzalem Svätého hrobu. Nie je to len nový náter, ktorý by mal oživiť steny alebo nové stavby, či štvrte. Zmena je radikálna a týka sa všetkého: „Hľa, všetko tvorím nové.“ (Zj 21,5)

Predohra o Bohu

Jeruzalem, ktorý zostupuje z neba na konci knihy, je symetrickým protikladom siedmich pozemských cirkví zo začiatku knihy. Obidve časti majú mnoho spoločných motívov. „Nový Jeruzalem“, (Zj 21,10; pozri 3,12) Boží jas, (Zj 21,23; pozri 1,16) Božie meno zapísané na jeho ľude, (Zj 22,4; pozri 3,12) strom života, (Zj 22,2; pozri 2,7) kniha života. (Zj 21,27; pozri 3,5) V obidvoch prípadoch je zasľúbené požehnanie „tomu, kto zvíťazí“ (Zj 21,7; pozri 2,7.11.17.26; 3,5.12.21) a Boh je nazvaný „prvý a posledný“, „alfa a omega“. (Zj 21,6; 1,17; 2,8) Sú to tiež jediné dve časti v knihe Zjavenie, v ktorých počuť Boží hlas. (Zj 21,3; pozri 1,10)

Ba čo viac, prorok, skôr ako mu anjel zjaví obsah a zmysel nového videnia, (Zj 21,9-22,5) sa dvakrát zmieňuje o tom, že videl a raz o tom, že počul, (Zj 21,3) potom sa jeho pohľad zastavuje a úplne sa sústreďuje na Božiu prítomnosť. (Zj 21,1-8) V období siedmich cirkví prorok videl Syna človeka chodiť uprostred svietnikov na zemi. Teraz, v dobe nového Jeruzalema, prorok vidí Boha v ľudskom tele bývať medzi ľuďmi na zemi.

Konečne sa začína videnie, a to liturgickým dôrazom z čias starého Izraela. Videnie siedmich cirkví sa odohrávalo v znamení slávnosti pesach, prvého sviatku židovského kalendára. Naproti tomu nový Jeruzalem pripomína *sukkót*, sviatok stanov, posledný sviatok židovského kalendára.

Sukkót

Nový Jeruzalem je opísaný ako posledný sviatok židovského kalendára. Videnie z knihy Zjavenie ho opisuje výrazmi, ktorého ho prirovnávajú k *sukkót*, sviatku stanov. Túto zhodu počuť už slovnej hračky, ktorá poukazuje na obraz stanov. „Počul som mohutný hlas od trónu: Hľa, stánok Boha uprostred ľudí. Bude prebývať s nimi.“ (Zj 21,3)

V gréckom slove *skéné*, ktoré opisuje „príbytok, stánok“, znie hebrejské hovorové slovo *šekináh*, slávny oblak, znamenie Božej prítomnosti uprostred svojho ľudu. (2 Moj 40,34-38) Slovo *šekináh* sa odvodzuje od koreňa *šakan* (bývať), ktoré je v gréčtine vyjadrené slovesom *skenosen* (bývať). Doslovná parafráza si všíma hru aliteracie a naznačuje zámer autora: „Hľa, stánok (*šekináh*) Boží uprostred ľudí. Boh bude prebývať (bude ako *šekináh*) s nimi.“ (Zj 21,3)

Táto zvláštna gramatika tlmočí novú realitu: sám Boh bude chrámom. O niečo ďalej to text jasne potvrdzuje: „Ale chrám som v ňom nevidel, lebo Pán, Boh vševládny a Baránok je jeho chrámom. Mesto nepotrebuje ani slnko, ani mesiac, aby mu svietili, lebo ho osvecuje Božia sláva a jeho lampou je Baránok.“ (Zj 21,22)

Tu je základný rozdiel medzi novým a starým Jeruzalemom. V novom meste skutočná Božia prítomnosť spôsobuje, že chrám už nie je potrebný, jeho funkciou v starom meste bolo predstavovať Boha v jeho neprítomnosti.

Rovnakú myšlienku nachádzame v knihe Ezechiel, ktorá sa tiež končí potvrdením Božej prítomnosti v meste, dokonca už menom: „Meno mesta odtiaľ bude: Hospodin je tam.“ (Ez 48,35)

Boh je konečne tu. Konečne je možný skutočný a vzájomný vzťah. Kniha Zjavenie to hovorí klasickým jazykom zmluvy: „Bude prebývať s nimi a oni budú jeho ľuďmi a sám Boh, ich Boh bude s nimi“ (Zj 21,3; „ja mu budem Bohom a on mi bude synom“. (Zj 21,7)²⁹¹ Z týchto slov znie jedna z obľúbených tém Piesne piesní: „Môj milý je môj a ja som jeho.“ (Pies 2,16; 6,3; 7,11)

Obráz manželstva, rovnako ako obraz rodičovstva znázorňujú skutočnosť tejto blízkosti Boha, s ktorým môžeme konečne udržiavať priame a vzájomné styky, bez prekážky vzdialenosti, hriechu alebo omylov, dokonca bez prostredníctva kňaza alebo zle chápaných obradov. To, čo bolo odmietnuté Mojžišovi a celému stvoreniu, (2 Moj 33,20-23) sa odtiaľ stáva každodennou skutočnosťou: „Budú vidieť jeho tvár.“ (Zj 22,4)

Boh tam bude fyzicky prítomný ako tento muž alebo táto žena, či tento blízky príbuzný, s ktorým sa dnes rozprávam, ktorý ma chápe a ktorého chápem ja, s ktorým sa smejem, jem a premýšľam. Bude to úplne nová skúsenosť, ktorú môžeme len ťažko vysloviť alebo si predstaviť. To je zvrchovaný zmysel sviatku stanov, ktorý vďačí za svoje meno (stánky, *sukkót*) zvyku bývať počas sviatku v chyžiach z listia, zvyku, ktorý pripomína nielen prebývanie na púšti pod stanmi, ale tiež stavbu svätostánku, Božieho *sukáh*, ktorého funkciou bolo znázorňovať Božiu prítomnosť uprostred jeho ľudu: „Nech mi postavia svätýňu a budem bývať uprostred nich.“ (2 Moj 25,8)

Podľa židovskej tradície *sukáh*, takisto ako chrám, symbolizovali *šekináh*.²⁹² Mnohé žalmy, ktoré sa čítali v dobe *sukkót*, vychádzali z tejto

symboliky, pretože sa zameriavajú na ochraňujúcu prítomnosť Boha. (Ž 27; 31; 36; 57; 63; 91) Podobne aj dočasná povaha *sukáh* pripomínala pominuteľný charakter pozemského mesta a ukazovala na nádej, na mesto zhora. Sviatok stanov je významným spôsobom spojený s liturgickým čítaním knihy Kazateľ, ktorá dáva dôraz práve na pominuteľný a márný charakter nášho domova a všetkých našich vymožeností tu na zemi (pozri najmä Kaz 2,4 a ďalej).

Rovnaké naučenie o nádeji vyjadrovalo iné meno tohto sviatku, ktorý bol tiež nazvaný „sviatok žatvy“, (2 Moj 23,16; 34,27) pretože označoval zároveň dobu konca žatvy a vinobrania.

V knihe Zjavenie je pripomenutie tohto významného sviatku stanov celkom vhodné. Po *kippúr* (Zj 11,19), po zviazaní obilia do snopov a po vinobraní (Zj 14,14-25; 16,17.18.24) a obrade s Azazelom, (20,2.3) keď je pole úplne očistené od všetkých síl zla, (Zj 20,7-15) prichádza okamih veľkého zhromaždenia Božieho ľudu zo štyroch strán sveta. Univerzálnosť tejto výzvy je vyjadrená neutrálnym a všeobecným výrazom „s ľudmi“. (Zj 21,3) Prorok Zachariáš predpovedal tento mesiánsky sviatok stanov. „Všetci, ktorí ostanú z rozličných národov, ktoré tiahli proti Jeruzalemu, budú putovať z roka na rok, aby sa klaňali kráľovi Hospodinovi mocností a svätili sviatok stánkov.“ (Zach 14,16)

Prorok z knihy Zjavenie sa k tomu videniu jednoznačne vracia. „V jeho svetle budú kráčať národy a králi zeme vnesú doň svoju slávu.“ (Zj 21,24)

Je to tiež okamih, keď Boží smädni môžu konečne zahnať smäd pri zdroji: „Ja dám vysmädnutému zadarmo z prameňa vody života.“ (Zj 21,6; pozri 22,1)

Tento obraz je tiež pripomienkou sviatku stanov. Starý zvyk tohto sviatku, ktorý bol obľúbený ešte v dobe Ježiša, požadoval, aby v hodine každodennej obete, ráno aj večer, šiel kňaz so zlatým džbánom načerpať vodu k nádrži v Siloe.

Pri svojom návrate ho privítal ľud, ktorý spieval: „S radosťou budete čerpať vodu z prameňov spásy.“ (Iz 12,3)²⁹³ Na tento zvyk sa Ježiš odvoláva, keď na sviatok stanov pozýva, aby sa ľudia prišli napiť z jeho vody. „V posledný veľký deň sviatku stál Ježiš a zvolal: Ak niekto trpí smädом, nech príde ku mne a napije sa!“ (Ján 7,37)

Z osobného pohľadu jednotlivca predstavuje nový Jeruzalem predovšetkým veľkú útechu. To je tiež prvá pravda, ktorú kniha Zjavenie vyvodzuje

z tejto udalosti: „Zotrie im z očí každú slzu a smrti už viac nebude.“ (Zj 21,4) Grécky text je v jednotnom čísle (*pan dakryon*) a doslovne naozaj znamená „každú slzu“. Nejde o slzy preliate v tej chvíli nad Gógom a Magógom pri spomienke na tých, ktorí navždy zmizli. Kontext skôr naznačuje, že tieto slzy sa týkajú minulého poriadku vecí. Tak ako nebude už smrť, plač, bolesť – všetky tieto veci, ktoré zmizli – nebudú už ani slzy.

Je pozoruhodné, že prvý kontakt Boha s človekom sa týka ľudských slz. Je to najstaršia a určite najzávažnejšia sporná vec na svete – Božie mlčanie nad utrpením. Vtedy, v dobe slz, Boh neodpovedal. Smrť a prenasledovanie vyčíňali až do konca. Plač nevinného dievčatka, ktoré umučili vojaci, nemal žiadny zmysel. To sú slzy, ktoré Boh osobne zotrie svojou rukou. Žiadne slová ani teologické vysvetlenie. Iba jednoduché gesto, ktoré hovorí, že už nikdy nebudú slzy. Niet väčšej útechy. Tento Boží čin, ktorý otvorí nový deň a navždy vyrieši problém utrpenia, aby už nebolo slz, je jedinou adekvátnou odpoveďou na dnešné slzy.

Všetko sa teda začína u Boha. To je dôvod, prečo videnie Jeruzalema so všetkými jeho divmi a šťastím, je vyličené až potom. Prvý raz v celej tejto knihe sa udalosti neodvíjajú chronologicky, ale sú zobrazené v jedinom videní. Dôvod je evidentný. Zlatý Jeruzalem predstavuje cieľ cesty. Opis mesta preto postupuje od celkového pohľadu k jednotlivostiam. Prorok videl, akoby sa mesto blížilo a bolo čoraz zreteľnejšie.²⁹⁴ Videnie je najprv oznámené všeobecným spôsobom anjelom: „Poď, ukážem ti,“ (Zj 21,9) potom sa premieta na dvoch presne definovaných scénach, ktoré Ján uvádza vždy rovnakou formuláciou: „A ukázal mi“. (Zj 21,10; 22,1)

Postupným odhaľovaním siedmich divov mesta sa videnie premiestňuje z periferie do centra. Najprv je to 1. mesto v celku žiariace ako krištál, 2. jeho hradby a brány z drahokamov, 3. jeho zlaté námestie, (Zj 21,10-27) potom v strede tohto námestia 4. záhrada s riekou vody života, 5. strom života, 6. Boží trón a nakoniec 7. sám Pán Boh. (22,1-5)

Mesto

Nový Jeruzalem predstavuje dokonalé prostredie, zároveň harmonické aj solídne, ktoré vzbudzuje dôveru a obdiv.

Je dobre chránený, obklopený „mohutnými a vysokými hradbami“. (Zj 21,12) Jeho rozmery sú dobre spočítané. Každá strana mesta (Zj

21,16) pokrýva 12 000 lakt'ov (2000 km), jeho hradba (Zj 21,17) je široká 144 lakt'ov (65 m) a je založený na 12 základoch. (Zj 21,14)

Celé mesto je postavené na základe čísla 12, ktoré je číslom dvanásťich izraelských kmeňov (alebo 12 x 12 000 zachránených = 144000), ako aj dvanástich apoštolov, ktorých mená sú napísané na dvanástich základoch mesta. (Zj 21,14)

Mesto je teda doslova zhotovené na mieru obyvateľov, ktorí tam bývajú. Ťažko by sa dali lepšie vyjadriť jeho praktické vlastnosti a pohodlie. Architektom nie je nikto iný, než sám Stvoriteľ. Pozná všetky potreby a všetky túžby ľudských bytostí. Architekt mesta vyjadril svoj rešpekt voči individualite každého. Všimol si každý z dvanástich kmeňov. Jeho otvorené brány, ktoré vedú na všetky smery (Zj 21,25) vyjadrujú dôveru a pohostinnosť obyvateľov nového Jeruzalema.

Tento pozorný rešpekt k rozličnosti pováh, ktorý inšpiroval stavbu mesta, sa odráža až v medziľudských vzťahoch. Každá brána a každý základ je z iného kameňa. (Zj 21,19-21) Každý prispieva k šťastiu všetkých bez žiarlivosti či politiky. Tri zoznamy nespravodlivých, vylúčených z mesta, končia zakaždým kategóriou klamárov. (21,8.27; 22,15) Nič nemôže dať väčšiu istotu. Bude príjemne tam žiť, pretože k pohodliu a bohatstvu sa pripája pokoj a dôvera medzi ľuďmi.

Architekt sa však neuspokojuje s praktickosťou a uspokojením životných potrieb mužov a žien. Mesto je tiež krásne. Je „ozdobené“. (Zj 21,2) Grécke slovo *kosmeo* (odkiaľ pochádza naše „kozmetika“) je tu použité na vyjadrenie estetickej starostlivosti, ktorá inšpiruje stavbu mesta. Zaznamenávame to najprv na harmonických a symetrických proporciách. „Jeho dĺžka, šírka i výška sú rovnaké.“ (Zj 21,16) Je to dokonalá kocka, ako svätyňa svätých v bývalom chráme. (1 Kráľ 6,20) Tak ako svietnik, aj svätyňa svätých pripomínala nový Jeruzalem, ktorý ľud tak túžobne očakával. Táto súvislosť opäť ukazuje na vzťah medzi bohoslužbou a mestom nádeje, lebo náboženstvo tu na zemi nadobúda svoj úplný zmysel až v perspektíve Božieho kráľovstva.

Vyjadrujú to aj vzácne materiály, ktoré ho tvoria. Drahokamy, číre sklo a najmä čisté zlato ako priesačné sklo. (Zj 21,18.21) A rozličnosť všetkých týchto prvkov je podčiarknutá tým, čo ich spája – žiarivou prítomnosťou Boha: „osvecuje ho Božia sláva.“ (Zj 21,23)

Celé mesto sa týči ako zlatý chrám s rôznofarebnými okennými sklamí, ktorými preniká rovnaké svetlo, no v odlišných a bohatých tónoch.

Záhrada

Nový Jeruzalem predstavuje tiež nový život, intenzívny, plný a zdravý. Kvitnúcou a ušľachtilou prírodou, priezračnou vodou a najmä v ozvene na list cirkvám, svojim „stromom života“ s ovocím a listami (Zj 2,7) pripomína záhradu Eden. (1 Moj 2; 3) „Ukázal mi aj riekú s vodou života, čistú ako krištáľ, ktorá vyteká od Božieho a Baránkovho trónu. Uprostred jeho námestia a z oboch strán rieky je strom života, ktorý prináša dvanásť ráz ovocie, každý mesiac dáva svoje ovocie i listie stromu na uzdravenie národov.“ (Zj 22,1.2)

Prorok Ezechiel vo svojom videní nového Jeruzalema takisto pripomínal túto záhradu s riekami a zázračnými stromami: „Na oboch brehoch rieky vyrastú rozličné ovocné stromy; ich listie nezvädne ani ich ovocie sa nepominie. Každý mesiac budú rodiť nové, lebo voda rieky vyteká zo svätyne. Ovocie stromov bude slúžiť za pokrm a ich listie na lieky.“ (Ez 47,12)

Symbolika stromu, ktorá prechádza Bibliou²⁹⁵ a ktorá sa rôznym spôsobom vyskytuje vo veľkom množstve starých civilizácií, nesie rovnaké nemenné posolstvo života. Od záhrady Eden je strom spojený so životom. Vďaka konzumácii jeho ovocia muž a žena žijú. Od chvíle, keď im je zakázaný prístup k nemu, ich ohrozuje smrť. (1 Moj 3,22)

„Strom života“ v jednotnom čísle v záhrade Eden z 1. knihy Mojžišovej sa znovu nachádza v množnom čísle v Ezechielovom novom Jeruzaleme – je to spôsob, ako vyjadriť jeho stálu plodnosť a množstvo ovocia.

Užitočnosť tohto stromu je úplná, lebo slúži nielen ovocím, ale tiež listami. Text nič nehovorí o úlohe ovocia, len to, že rodí po celý rok, a tak zaobstaráva stálu obživu, ktorá zaručuje biologické prežitie jedinca.

Naopak, listy sú špecificky určené na „liečenie všetkých národov“. Nejde tu o liečbu chorôb liečivými bylinami. Zánik smrti predstavuje koniec všetkých škodlivých zárodkov. Kontext ponúka výklad iným smerom.

Naposledy, keď bola zmienka o „národoch“, len niekoľko veršov vyššie, to bolo v súvislosti so svetlom, ktoré vyžaruje Boh. „Mesto nepotrebuje ani slnko, ani mesiac, aby mu svietili, lebo osvecuje ho Božia sláva a jeho lampou je Baránok. V jeho svetle budú kráčať národy... noci tam nebude.“ (Zj 22,23-25)

Pokračovanie nášho textu potvrdzuje súvislosť s touto časťou z 21. kapitoly, pretože preberá tie isté témy: „Boží a Baránkov trón bude v ňom; noci už nebude, nepotrebujú svetlo lampy ani svetlo slnka, lebo Pán Boh ich bude osvecovať.“ (Zj 22,3-5)

„Liečenie národov“ sa teda rovná osvetľovaniu národov samotným Bohom. Je to jeden zo zázrakov nového Jeruzalema, ktorý vyvoláva úžas prorokov²⁹⁶ a ktorý sa stal súčasťou programu mesiánskeho sviatku stanov: „Všetci, ktorí zostanú z rozličných národov, ktoré tiahli proti Jeruzalemu, budú putovať z roka na rok, aby sa klaňali kráľovi Hospodinovi mocností a svätili sviatok stánkov.“ (Zach 14,16)

Národy (*gójjím*), teda tí, ktorí neboli v zmluvnom vzťahu s Bohom a nepoznali zákon a Božiu pravdu, sú tu zapojení do služby Bohu. Prorok Izaiáš rozvádza túto tému prostredníctvom motívov spoločných s našim textom: „Povstaň a zaskvej sa, pretože prichádza tvoje svetlo... ale nad tebou vzhádza Hospodin a Jeho sláva sa zjavuje nad tebou. Národy prídu k tvojmu svetlu a králi k jasu, ktorý žiari nad tebou. Hospodin bude tvojím večným svetlom.“ (Iz 60,1.2.19)

V novom Jeruzaleme sú národy „uzdravené“ v tom zmysle, že sú vyučované, osvetľované, že sa ich Boh ujíma²⁹⁷. Tento výklad potvrdzuje paralelizmus textu, ktorý dáva do súvislosti prvú časťou ABC (Zj 22,1-3a) s druhou časťou A'B'C' (22,3b-5), a najmä s uzdravením národov v B, so služobníkmi, ktorí slúžia a sú osvetľovaní Bohom v B'.

- A/ /A'** – trón Boží a Baránkov, odkiaľ vychádza rieka vody života, ktorá napája strom života uprostred mesta, (Zj 22,1-2a) zodpovedá
– trónu Božiemu a Baránkovmu, ktorý je v meste. (A', 22,3b)
- B/ /B'** – ovocie, ktoré dozrieva každý mesiac a lístie, ktoré slúži na liečenie národov, (B, 22,2b) zodpovedá
– služobníkom, ktorí budú slúžiť Bohu a uvidia jeho tvár; Pán Boh ich bude osvetľovať. (B', 22,3c-5b)
- C/ /C'** – „Nebude tam nič prekliate“, (C, 22,3a) narážka na zlorečenie z 1 Moj 3,14, ktorá je uistením, že budú mať trvalý prístup k stromu života, zodpovedá
– „budú kralovať na veky vekov.“ (C', 22,5c)

Paralelizmus medzi B a B' dáva do súvislosti svetlo a život. V skutočnosti sú to dva paralelné pojmy biblického myslenia²⁹⁸. Takto autor Jánovho evanjelia hovorí o Ježišovi, že v ňom „bol život a život bol svetlom ľudí“. (Ján 1,4) Takisto Ježiš sľubuje tomu, kto ho nasleduje, „svetlo života“. (Ján 8,12)

Prekrývanie obidvoch obrazov, obrazu stromu života s ovocím a listím a obrazu Božieho svetla, ktoré osvecuje, dáva teraz úplný zmysel symbolike svietnika so siedmimi ramenami, slávneho *ménóráh* z bývalého chrámu. Svietnik vo forme stromu so svietiacimi vetvami bol znakom nádeje²⁹⁹. Pripomínal záhradu Eden, uprostred ktorej stál strom, ktorý zabezpečoval život a svetlo a v skutočnosti udržiaval v srdci Izraelcov túžbu po návrate do raja.

Život, ktorý dáva listie a ovocie stromu, je úplný. Je zároveň fyzický aj duchovný. Sýti telo i ducha. Je to základný princíp hebrejského myslenia, ktoré neodlišuje duchovný život od biologického. To isté slovo *ruach* v hebrejčine znamená vzduch a dýchanie, čo vyjadruje dimenziu „biologického“ života (1 Moj 6,17; 7,15) a zároveň duch, ktorý vyjadruje dimenziu duchovného života. (4 Moj 27,19; Iz 63,10.11) *Ruach*, ktorý dáva človeku dýchať a oživuje ho, pochádza od Boha, navyše, je to Boží *ruach*. Táto pravda je zakorenená v žalmistovi natoľko, že dokonca spája obidve *ruach*. „Keď ich zbavuješ dychu (*ruach*), hynú, vracajú sa do prachu. Keď Ducha svojho (*ruach*) posielaš, sú stvorené, tak obnovuješ povrch zeme.“ (Ž 204,29.30)

Inými slovami, človek existuje len vo vzťahu s Bohom. Človek je náboženský, alebo neexistuje. Náboženská dimenzia nie je len odpoveďou na duchovné potreby, je to biologická nevyhnutnosť. Táto pravda je silne potvrdzovaná už od prvých stránok Biblie. Človek bol stvorený Bohom, oživený jeho duchom, závisí od neho biologicky a pretože sa od Boha odtrhol, zomiera. (1 Moj 2,17; pozri 3,17.19) Platnosť tejto pravdy je opäť potvrdená na posledných stránkach Biblie. Duchovný a fyzický život je zviazaný.

Nový Jeruzalem nie je raj bytostí bez tela, éterických duší, ako si to predstavujú mnohí kresťania. Nie je to ani raj zmyselných radovánok podľa predstáv moslimov. Život je úplný. Nechýba v ňom jedenie, pitie, cíti sa vôňa, dotýka sa, pociťuje sa radosť všetkými zmyslami, používajú sa svaly. Fyzicky sa žije viac než kedykoľvek predtým, lebo telo už nie

je oslabené, zmysly už nie sú otupené únavou a starobou a duch je živší než kedykoľvek predtým.

Ale tiež sa správnejšie premýšľa. Študuje sa s väčšou pozornosťou, naučenia sa lepšie chápu, nekonečné množstvo informácií sa učí ľahšie. Lepšie sa prijíma Božie slovo. Duchovný a duševný život nebol nikdy taký intenzívny a hlboký. Lebo pamäť, inteligencia a srdce sú na maxime svojej výkonnosti a telo je silnejšie než kedykoľvek predtým.

Nezostáva nám nič iné, ako o tom snívaj v bolestiach a každodenných zápasoch, v ktorých sa miesi ošklivosť a krása, kde palác stojí vedľa brlohu, kde je pravda znečistená lžou – vo svete, kde sa život utvára smrťou, vo svete, ktorý je čoraz nepríjemnejší, ktorý volá o pomoc a – bez toho, aby to vedel – volá po Božom príchode.

Záver

Boh, ktorý prichádza

Videnie nás privádza z neba späť na pozemskú scénu. Záver prorockej knihy je ozvenou jej úvodu. Epilóg (Zj 22,6-21) odkazuje na prológ (Zj 1,1-8) rovnakými slovami, rovnakými štylistickými obrazmi a rovnakými témami.³⁰⁰ Táto rétorická metóda (*inclusio*) je veľmi stará. Nachádzame ju v hebrejskej poézii.³⁰¹ Stretávame sa s ňou v gréckej klasikej literatúre z Platónovho pera.³⁰² Dokonca je doložená v spisoch Josepha Flavio³⁰³ a spisoch rabínov z tretieho storočia po Kr.³⁰⁴ Je to spôsob, ako na začiatku a na konci vyjadriť pravdu, ktorá inšpirovala a viedla celý spis.

Apokalyptické slovo, ktoré bolo až doteraz plné obrazov, symbolov a fantastických videní, ktoré čitateľa prenášali za fyzickú a historickú skutočnosť, sa náhle stáva naliehavým a dynamickým. Kľúčovým slovom je „prísť“. Sedemkrát ho počujeme ako refrén, lebo v ňom sa sústreďuje najnaliehavejšie posolstvo tohto veľkého volania nebies. Naučenie, ktoré zaujalo už na prahu knihy Zjavenie a ktoré je potrebné zapamätať si teraz, vo chvíli, keď končíme čítanie, aby sme opäť nastúpili cestu zápasov, každodenných malých radostí a prekvapení života v očakávaní smrti a dejinných otrasov:

„Hľa, prídem čoskoro!“ (Zj 22,7)

„Hľa, prídem čoskoro!“ (Zj 22,12)

„Príď!“ (Zj 22,17a)

„Príď!“ (Zj 22,17b)

„Nech príde (pristúpi)“ (Zj 22,17c)

„Áno, prídem čoskoro!“ (Zj 22,20a)

„Amen, príď!“ (Zj 22,20b)

Sloveso „prísť“ trikrát vychádza z Božích úst: „Prídem čoskoro,“ (Zj 22,7.12.20) a trikrát ho opakujú ľudské ústa: „Príď!“ (Zj 22,17.20) Ak pozornejšie sledujeme v texte kľúčové slovo, všimneme si striedavý pohyb, ktorý vyjadruje blízky vzájomný vzťah. Na volanie nebies, ktorým sa začína séria siedmich „prísť“, odpovedá dvakrát zasľúbenie: „Hľa, prídem čoskoro.“ (Zj 22,7.12) Dvakrát naň odpovedá tiež volanie zo zeme: „Príď!“ (Zj 22,17) na ktoré odpovedá nové uistenie z neba: „Áno, prídem čoskoro“, (Zj 22,20a) na ktoré odpovedá modlitba ľudí: „Amen, príď, Pane Ježišu!“ (Zj 22,20b)

Naučenie, ktoré sa skrýva v tejto hre so slovom „prísť“, stojí za zamyslenie.

1. Ľudské volanie po Božom príchode má pôvod v Božom zasľúbení. Táto výzva nevychádza z človeka ako jeho zbožné želanie alebo výraz túžby, ktorá sa vydáva za skutočnosť. Prvý hovorí Boh, preto veríme. Viera nie je subjektívny jav, naopak, stojí na slove, ktoré sa nachádza mimo človeka a ktoré ju predchádza.

2. Na druhej strane Boh uisťuje o svojom príchode len tých, ktorí po jeho príchode túžia. Ak hovorí: „Áno, prídem čoskoro,“ je to práve na utvrdenie viery tých, ktorí túžia po Božom príchode. Treba veriť v Boha a žiť s ním vo vzťahu, aby sme boli schopní prahnúť po jeho príchode.

3. A nakoniec, o tento príchod sa modlia len tí, ktorí dostali o ňom uistenie. Modlitba vychádza z presvedčenia a nie iba z teologickej alebo historickej informácie. Iba tí, ktorí naozaj veria v Boží príchod, sa modlia o jeho naplnenie. To je konečný výsledok vzájomného vzťahu medzi Bohom a ľuďmi, keď Boh hovorí a my odpovedáme.

Takáto modlitba uzatvára celú knihu, modlitba, ktorá obsahuje všetky ostatné, modlitba par excellence – „príď kráľovstvo tvoje!“ (Mat 6,10; Luk 11,2) Je zároveň odpoveďou a vrúcnyim volaním srdca a tela. Celé kresťanské náboženstvo a všetky jeho modlitby sa zbiehajú do týchto posledných slov. Modlitba, ktorú učí kniha Zjavenie, smeruje proti prúdu obvyklých modlitieb, ktoré sa často vyslovujú ako magická formula na získanie šťastia a úspechu. Modlitba za Boží príchod sa nezameriava na požehnanie našich činov alebo nášho každodenného chleba, ale naopak,

volá po zmene pozemského poriadku. Prosebník volá „príd!“ ako odpoveď na Božie „prídem“ nie preto, aby mohol ľahšie ísť svojou vlastnou cestou, ale naopak, preto, že úprimne túži ísť Božou cestou.

Táto modlitba bola pre prvých kresťanov taká dôležitá, že z nej vo svojom aramejskom jazyku urobili pozdrav, ktorý dal význam ich všedným dňom aj ich stretnutiam: *Maranatha!* – „Náš Pane, príd!“ (pozri 1 Kor 16,22) Celá táto veta „*Maran atha Amen*“, ktorá uzatvára knihu Zjavenie, uzavierala slávnosť eucharistie – pamiatky svätej večere. Vieme to najmä vďaka svedectvu *Didaché*³⁰⁵, jedného z najstarších dokumentov kresťanskej cirkvi, ktorého pôvod by mal siahať do rovnakej doby ako kniha Zjavenie. Táto ozvena pripomína zámer autora knihy Zjavenie umiestniť svoju knihu do liturgického rámca v súvislosti so slávnosťou pamiatky svätej večere,³⁰⁶ ktorá zvestuje „smrť Pánovu, až kým nepríde“. (1 Kor 11,26)

Ale modlitba a liturgický úkon nie sú jediné odpovede na toto Božie zasľúbenie. Uprostred piatich posledných „príd“, ktoré volá Duch a cirkev, (Zj 22,7) zaznieva jedno „príd“, ktoré je úplne iného druhu: „Kto žízni, nech príde; kto chce, nech si zadarmo naberie vody života.“ (Zj 22,17)

Boží príchod a túžba po jeho príchode sa netýkajú len budúcnosti. Voda, ktorá uhasí tento smäd, neznamená len zasľúbenie spásy a večného života, ktoré sa naplní v novom Jeruzaleme. (Zj 21,6) Sloveso je v prítomnom čase a umiestňuje túto skúsenosť už do života tu na zemi.

V Starej zmluve je „voda života“ všeobecne spojená s *JHVH* a týka sa prítomného života. „Napájaš ich z riavy tvojich slastí. Veď u teba je prameň života“. (Ž 36,9.10)

Boh je stotožnený s „prameňom živej vody“. (Jer 2,13; 17,13) V Novej zmluve používa Ježiš rovnaký obraz, keď dáva piť Samaritánke (Ján 4,10-15) a keď vyzýva ľud, aby sa k nemu prišiel napiť. (Ján 7,37.38) Ján vysvetľuje, že táto voda symbolizuje „Ducha, ktorého mali prijať tí, čo v neho uveria“. (Ján 7,39) Pre starých rabínov a učeníkov majstra z Kumránu predstavovala voda života náboženský život vedený štúdiom *tóry*.³⁰⁷ Tí všetci učili, že vodu života pijeme už tu na zemi, počas nášho života.

Inými slovami, zasľúbenie pitia živej vody v novom Jeruzaleme nevyučuje, že ju môžeme piť tu na zemi. Naopak. Božie „príd“ znamená

„príd“ sa napit'. Náboženstvo nádeje nie je pasívne. Nestráca sa v utopistických snoch o vzdialenej budúcnosti. Kniha Zjavenie upresňuje, že „voda života“ je daná už dnes; je nám ponúkaná „zadarmo“. (Zj 22,17) Tento zázrak sa nedeje nejakým magickým trikom alebo nadprirodzenou technikou. Piť vodu života jednoducho znamená žiť vo vzťahu s Bohom. Boh života, večný Boh, ktorého stretneme v novom Jeruzaleme, je ten, ktorého sme prijali do nášho života.

Životná púť je lemovaná zázrakmi. Neviditeľný Boh sa prejavuje v každodennom živote, v presných a priamych odpovediach na modlitby, v šťastí, ktoré rozbúši srdce, v ochrane a jeho vedení, v úteche uprostred utrpenia a samoty, ale tiež v hlbokom a istom pociť – vo veľmi silnom presvedčení, že je tu, celkom blízko nás.

Táto voda však nie je poskytnutá zadarmo agresívnym a svojvoľným spôsobom. Je treba mať smäd, je potrebné prísť, chcieť a vziať. Život s Bohom nie je tvorený len milosťou, zázrakmi, emóciami a uisteniami. Súčasť náboženstva tvorí prudká túžba po niečom inom, ale tiež vôľa a čin. Je potrebné pohnúť sa, aby sme uchopili ponúkanú Božiu prítomnosť, ktorú nikdy nezískame raz navždy. Treba mať stále smäd, chcieť, prísť a brať.

Je paradoxom, že práve táto prítomnosť vzbudzuje smäd a vedie k túžbe po ešte väčšej prítomnosti, k túžbe znovu prichádzať a brať. Za svoj vzťah s Bohom je každý rovnako zodpovedný. Mnohí kresťania to nepochopili a to je dôvod, prečo sa náboženstvo často zredukovalo len na učenie, príjemné pocity či mystické zážitky alebo dokonca na kultúrnu tradíciu.

Náboženstvo prežívané v znamení Božieho „prídem čoskoro“, ktoré zvestuje kniha Zjavenie, sa prejaví odpoveďou veriaceho: „Príd!“ A jeho príchod sa prejaví už v živote na zemi. Vôľa veriaceho, jeho činy, etika a voľba vo všetkých situáciách života sú poznamenané Božím príchodom. Pretože táto „voda“, tento Boží príchod, je skutočná a historická, vidieť ju v živote tých, ktorí ju pijú.

Čítať knihu Zjavenie znamená predovšetkým zvestovať posolstvo tejto knihy svojím životom. Cieľ čítania dal Ježiš v blahoslavenstve, ktoré uvádza epilóg: „Blahoslavený, kto zachováva prorocké slová tejto knihy.“ (Zj 22,7) Naučenie opakuje anjel, ktorý sa radí k tým, čo zachovávajú slová tejto knihy (Zj 22,9) a opäť zaznieva v závere knihy

od autora knihy Zjavenie vo forme zlorečenia: „Ak niekto k tomu pridá, pridá mu Boh pliaň opísaných v tejto knihe. A ak niekto uberie zo slov prorocstva tejto knihy, tomu Boh odníme jeho podiel zo stromu života a zo svätého mesta, opísaných v tejto knihe.“ (Zj 22,18.19)

Výstraha nie je určená pisárovi, aby chránil text v jeho celistvosti. Slovo je adresované „každému“, kto počúva slová prorocstva tejto knihy. (Zj 22,18) Je určené každému čitateľovi knihy Zjavenie. 5. kniha Mojžišova, ktorá používa rovnaké výrazy, vysvetľuje ich zámer: „Nesmiete pridať nič k tomu, čo vám dnes prikazujem, ani z toho ubrať, ale budete zachovávať príkazy Hospodina, vášho Boha, ktoré vám dávam.“ (5 Moj 4,2; pozri 12,32)

Z porovnania týchto dvoch miest je zrejmé, že text je potrebné chápať ako výzvu na čítanie knihy Zjavenie tak, ako kedysi Izraelci mali čítať 5. knihu Mojžišovu – teda ako dokument o zmluve, ktorou bol viazaný ich všedný život. „Zachovávať slová tejto knihy“ znamená prežívať ich vo svojom živote.

Najprv to predpokladá správne pochopenie prorockého slova. Týka sa to všetkých vykladačov a komentátorov knihy Zjavenie (nás nevýnimajúc), v skutočnosti všetkých čitateľov tejto knihy. Povinnosť správneho výkladu núti všetkých k pokornému, náročnému, vážnemu a čestnému hľadaniu. Dobrá vôľa a vrúcna zbožnosť nič nezaručujú. Nestačí čítať, aby sme pochopili. Je potrebné ešte čítať so správnym zameraním. Kniha Zjavenie tu varuje pred akýmkoľvek subjektívnymi, osobnými a divnými výkladmi, ktoré vedú po cestách, ktoré jej nie sú vlastné. To je hlboký zmysel tejto výzvy rešpektovať celistvosť jej slov – nič k nim nepridávať ani neuberať.

To predpokladá, ako sme už pochopili, že slovo sa prejaví v živote čitateľa. Lebo v hre je mnoho a zlým pochopením knihy Zjavenie riskujeme veľa. Život musí zodpovedať videniu. Každý čitateľ knihy Zjavenie je ohrozovaný rovnakým pokušením. Príliš často sa uspokojujeme vzrušením z výkladov symbolov a nebeských videní a z prejavov mnohých „Haleluja“ a „Amen“. V tomto bode sa zastavujeme a zabúdame na zodpovednosť osobne svedčiť o kráľovstve, ktoré prichádza, v situácii, v ktorej žijeme.

Kniha Zjavenie vyzýva k dôslednému a vyváženému náboženstvu. Videnia Zjavenia, ktoré zvestujú niečo úžasné, nesmú zahaliť triezvy

pohľad na každodennú skutočnosť. Tieto dva dôrazy sú dané spoločne a vzájomne sa kontrolujú. Od toho závisí zdravie a pravda náboženstva. Bez proroctva, ktoré živí nádej, sa náboženstvo redukuje na úplne relatívnu, humanistickú a subjektívnu etiku, kde Boh už nemá svoje miesto. Ako ovocie tohto prehliadnutia môžeme očakávať všetky babylonské nešváry a násilie totalitnej spoločnosti, kde kritériá pravdy udáva väčšina alebo úspech. Na druhej strane, bez konfrontácie a životnej reality náboženstvo degeneruje do patologického a fantazírujúceho delíria, ba dokonca nebezpečného fanatizmu, ako to často sledujeme okolo mesiašov a siekt, ktoré sa dnes čoraz viac množia a je zaujímavé, že často na základe knihy Zjavenie.

Vo chvíli, keď sa táto zvláštna varovná kniha uzatvára, krik nebies drása uši tých „rozumných“, ktorí odmietajú nádej ponúkanú nebom, aj tých, ktorí sa v nej nevyznajú. Pretože kniha Zjavenie vyzýva okrem čítania k činu – je výzvou Bohu, aby prišiel a je výzvou človeku, aby prišiel k Bohu, ktorý prichádza. Až tento čin, prežitý v živote aj v dejinách, dá knihe Zjavenie plný zmysel.

Poznámky

1. V oblasti biblických štúdií poznamenávame – najmä vo francúzštine – nasledujúce diela: J. ELLUL, *L'Apocalypse, architecture en mouvement*, Paríž, 1975; J. DUVERNOY, *L'Apocalypse a déjà commencé*, Neuchâtel, 1980; J. LAMBRECHT a kol., *L'Apocalypse johannique dans le Nouveau Testament*, Louvain, 1980; D. MOLLAT, *Une lecture pour aujourd'hui: l'Apocalypse*, Paríž, 1982; E. CORSINI, *L'Apocalypse maintenant*, Paríž, 1984; J. MARCHAL, *L'Apocalypse de Jean, un message pour notre temps*, Paríž, 1987; P. PRIGENT, *L'Apocalypse de saint Jean*, 2. upravené vyd., Ženeva, 1988 (reedícia z r. 1981); J. de POUSSEUR, R. MONTALEMBERT, *Le cri de l'Apocalypse*, Paríž, 1990; J. P. CHARLIER, *Comprendre l'Apocalypse*, Paríž, 1991; J. P. PREVOST, *Pour lire l'Apocalypse*, Paríž, 1991; C. TRESMONTANT, *Apocalypse de Jean*, Paris, 1993 (reedícia z r. 1984); J. GROSJEAN, *Lecture de l'Apocalypse: Traduction nouvelle et commentée*, Paríž, 1994. Pritom nesmieme zabudnúť dodať knižočku H. LINDSEY, *The late great planet earth (La défunte planète terre)*, 1980, ktorá sa stala náboženským bestsellerom posledných rokov s viac ako pätnástimi miliónmi predaných výtlačkov; pozri tiež jeho nasledujúcu knihu, *The 1980s: Countdown to Armageddon*, 1980.

2. V literárnej oblasti nájdeme úspešné romány: *Meno ruže*, U. ECO (1980); *Boží šašovia*; M. WEST (1982); *Hnev baránkov*; G. HOCQUENGHEM (1985); a eseje každého druhu: *Années d'Apocalypse* (1980 – 2030), J. M. LEDUC (1980); 1984, *l'Apocalypse*, P. J. MOATTI (1981); *L'Apocalypse. Un message pour notre temps*, J. MARCHAL (1987); a celkom nedávno, *Il viendra*, J. ATTALI (1995).

3. V oblasti kinematografie sme na našich plátnach mohli vidieť apokalypticky inšpirované filmy: *Apocalypse now* (1979); *Le jour de la fin du monde* (1980); jeden film je nám dokonca prisľúbený na tento rok, *Apocalypse soon*.

4. Hudba je pravdepodobne oblasť, ktorú Zjavenie najviac inšpirovalo. Na celom svete, vo Francúzsku, Poľsku, Nemecku, Japonsku, Amerike sa objavili skladby, od oratória

až k symfónii. Zjavenie sa dokonca stalo predmetom doktorských prác v muzikológii a skladbe. Medzi početnými dielami zasvätenými Zjaveniu poznamenávame nasledujúce názvy: O. MESSIAEN, *Quatuor pour la fin des temps* (1941), *Cou-leurs de la cité céleste* (1963), *Des canyons aux étoiles* (1974); D. MAXWELL, *Apocalypse et chute* (1980); I. MAREO, *Apocalypse symphonique* (1982); K. RAINER, *La nouvelle Jérusalem* (1986); *Le voyant de Patmos* (1986); O. S. JOACHIM, *Apocalypse et apothéose* (1989); S. WELLMAN, *Symphonie d'Apocalypse* (1980); R. M. SCHAFER, *Apocalypse* (1986); B. MATUSZCZAK, *Apocalypse* (1985); W. JOSEPHUS, *Les quatre chevaux de l'Apocalypse* (1980).

5. Aj v oblasti maliarstva sú 80. roky poznačené Zjavením. Výstavy sú zaplavené apokalyptickou vlnou. Tie najambicióznejšie boli poriadané v *New Museum of Contemporary Art* pod názvom „Koniec sveta: súčasné vízie z Apokalypsy (1983 – 1984).“ Medzi maliarmi, ktorých dielo inšpiruje kniha Zjavenie, treba spomenúť maliarov začínajúc od J. FORETA (1961) a jeho spolupracovníkov, S. DALIHO, O. ZADKINA, B. BUFFETA, mená A. KIEFER a M. PALADINO. Izraelské maliarstvo si tu zasluhuje zvláštnu poznámku. Výstava na jar 1992, ktorá bola zasvätená vyjadreniu konca a Apokalypsy v umeleckej galérii G. SCHREIBERA na univerzite v Tel Avive, je zvlášť významná. Zdôrazníme, okrem iných, diela D. Y'ACOBHYHO (1989–1990), Y. PARBUCHARAIA (1991), T. GEVU (1991). (O tejto téme pozri katalóg *Postscripts*, „End“ – *Representations in Contemporary Israeli Art*, The Genia Schreiber University Art Gallery, Tel Aviv University, 1992.)

6. J. – P. PREVOST, *Pour lire l'Apocalypse*, 1991, s. 7; B. MCGINN, *Apocalyptic Spirituality*, Londýn, 1980, s. 141; T. K. FREIMAN, *Postscripts*, s. 157: „Čím sa od 80. rokov svet blíži k tretiemu tisícročiu, tým sa odvolávka na koniec stáva čoraz intenzívnejšia.“

7. Slovo „apokalypsa“ – zjavenie – dalo svoj názov širokému literárnemu prúdu vo vnútri židovskej aj kresťanskej tradície a vzťahuje sa tak na biblické, ako na nebiblické texty. V Starej zmluve – pozri napr. knihy Daniel, Ezechiel, Haggeus, Zachariáš, niektoré časti z Izaiáša atď.; v Novej zmluve pozri Matúš 24, Marek 13, 1 Tes 4, 13-18, 2 Tes 2, 1-12, 1 Kor 15, 20-26.51-53. Okrem Biblie (apokryfy alebo pseudoepigrafy) poznamenávame zo židovských spisov 1 Enoch, 2 Enoch, 4 Ezdráš, 2 Báruch, Nanebovzatie Mojžiša, Zjavenie Abraháma, Zjavenie Adama, Zjavenie Eliáša, kniha Milostivých rokov, Odkazy dvanástich patriarchov, niektoré texty z manuskriptov od Mŕtveho mora. Z kresťanských spisov poznamenávame tiež Zjavenie Petra, Zjavenie Pavla, Zjavenie Izaiáša atď. Kompletný zoznam týchto diel, ktorým sa hovorí „apokalyptické“, pozri v J. P.

PREVOST, *Pour l'Apocalypse*, s. 67–68. Čo sa týka textov zo Zjavenia, pozri *La Bible. Ecrits intertestamentaires* (Bibliothèque de la Pléiade, 337), vyd. A. Dupont-Sommer a M. Philonenko, Paríž, 1987. Vždy je treba upozorniť, že táto klasifikácia na základe Zjavenia Jána, prvej knihy s týmto označením, zostáva často umelá a neoprávnená; navyše, Zjavenie Jána vykazuje určitý počet rysov, ktoré ho odlišujú od iných apokalyptických spisov (jeho prorocký zámer, etické zretele, optimizmus, jeho autor, ktorého meno nie je pseudonymom vypožičaným od slávnych predchodcov atď.).

8. Čo sa týka siedmich sviatkov, šesť z nich sa nachádza na začiatku knihy (Dan 2, 19.22.28.29.30.47; 10,1).

9. Zjavenie Jána obsahuje sedem blahoslavenstiev (1,3; 14,13; 16,15; 19,9; 20,6; 22,7.14). Všetkých sedem sa nachádza v rovnakej perspektíve Boha, ktorý prichádza.

10. Pozri H. B. SWETE, *The Apocalypse of St. John: The Greek Text with Introduction, Notes and Indices*, 2. vyd., Londýn, 1907.

11. O týchto vzťahoch medzi knihou Daniel a Zjavením Jána pozri R. LEHMANN, „Relationships Between Daniel and Revelation“, v *Symposium on Revelation – Book I*, vyd. F. B. Holbrook, Biblical Research Institute, Silver Spring, MD, 1992, s. 131 – 144. J.-P. RUIZ, *Ezekiel in the Apocalypse: The Transformation of Prophetic Language in Revelation 15*, 17 – 19, 10, Frankfurt – am – Main, 1989; G. K. BEALE, *The Use of Daniel in Jewish Apocalyptic Literature and in the Revelation of St. John*, Lanham, MD, 1964.

12. J. DOUKHAN, *Le soupir de la terre*, Dammarie-lès-Lys, 1993. (U nás s názvom Túžba zeme, Advent-Orion Vrútky, 1996, pozn. redakcie)

13. Od Béde le Vénérable je toto delenie Zjavenia Jána na 7 videní obhájené veľkým počtom komentátorov (pozri R. J. LOENERTZOP, *The Apocalypse of St. John*, prekl. H. J. CARPENTER, Sheed and Wand, Londýn, 1947).

14. Pozri *Túžba zeme*, s. 13-14, 26.

15. Židovské sviatky budú nazvané pomenovaniami, ktoré ich označujú tradičným hebrejským názvom: šabat (sobota), pesach (Veľká noc), šavúót (Turíce), roš haššanáh (Nový rok, sviatok trúbenia), kippúr (Deň zmierenia), sukkót (sviatok stanov).

16. Pozri *Túžba zeme*, s. 12, 110.

17. Tento výklad bol prvý raz predstavený v spisoch španielskeho jezuitu Luisa de Alcazara (1554 – 1614). Jezuitský teológ, v reakcii na reformátorov, ktorí aplikujú

prorocstvo na pápežstvo, ho naopak aplikuje na judaizmus a na vtedajší pohanský Rím Jánovej doby. Tieto pohľady, ktoré našli priaznivú pôdu v nemeckom racionalizme 19. stor., prežili v historicko-kritickom výklade až do našich dní.

18. Bol už doložený u Ireneja z Lyonu (130 – 202). Tento cirkevný otec, narodený len niekoľko rokov po tom, čo sa objavilo Zjavenie Jána, by mal byť žiakom Polykarpa, mučeníka, ktorý mal osobne poznať Jána (pozri EUSÉBIUS, *Hist. ecclesiastica*, 5. 20. 6, NPF 1. 238, 239). Počas stredoveku, keď najmä pod vplyvom Hippolyta a Origena bol v móde alegorický, spirituálny a morálny výklad, upadol do zabudnutia a objavil sa opäť v 16. stor. na popud reformátorov, ktorí sa pridžžali literárneho výkladu Písma.

19. Pozri J. LAMBRECHT, podľa ktorého sú základnými črtami štruktúry Zjavenia Jána „rekapitulácia a pokrok“: „A Structuration of Revelation 4, 1–22, 5“, v *L'Apocalypse Johannique et l'Apocalyptique dans le Nouveau Testament*, Gembloux, 1980, s. 103.

20. Tento výklad, prvýkrát obhajovaný španielskym jezuitom Franciscom Riberom (1537 – 1591), bude rozvinutý najmä v systéme zvanom „dispenzacionalistický“, predstavenom zvlášť v Scofieldskej biblii; podľa týchto názorov sa Zjavenie Jána z veľkej časti (kapitoly 4 až 22) vzťahuje na ďalekú budúcnosť na konci čias.

21. Zjavenie Jána a Evanjelium Jána vykazujú veľký počet významných podobností. Sú to jediné dva spisy Nového zákona, ktoré sa odvolávajú na logos (Ján 1,1 a Zj 19,13). Obidva používajú rovnaké obrazy (baránok, živá voda), rovnaký slovník („istý“, „pravdivý“, „víťaz“, „zachovávať prikázania“, „svedectvo“ atď.), rovnaký spôsob myslenia (kontrast medzi absolútnym dobrom a absolútnym zlom), rovnaký liturgický dôraz atď.

22. Mat 4,21.

23. Ján 20,2 a 21,7.20.

24. Pozri najmä JUSTIN MUČENÍK (110 – 165) v *Dial. Triph.* 81,4 a IRENEUS (120 – 202) v *Adv. Haereses IV*, 17,6. Kliment z Alexandrie (153 – 217), Tertulián (145 – 220), Origenes (185 – 254) a Hippolytus (170 – 236) atď., zachovali rovnakú tradíciu.

25. POLYKARP, *Epistle to Victor and the Roman Church Concerning the Day of Keeping the Passover*, ANF, zv. 8, s. 773.

26. JERONÝM, *De vir. illus.*, IX.

27. A. Feuillet vidí v Zjavení Jána „nový výklad Starej zmluvy na základe kresťanských udalostí“ (*L'Apocalypse*, s. 65).

28. PRIGENT, *L'Apocalypse de saint Jean*, Lausanne, Paríž, 1981, s. 19.

29. E. RENAN, *L'Antéchrist*, Paríž, 1873, s. xxi. Tento fakt vysvetľuje zvláštnu črtu gréčtiny v Zjavení, ktoré obsahuje veľké množstvo gramatických a syntaktických nepravidielností, pretože autor na Patmose nemal v tej chvíli k dispozícii pisára, tak ako to bolo v prípade jeho evanjelia.
30. 1 Moj 17,1; 28,3; 35,11; Jób 22,17-18; 29,5 atď.
31. V skutočnosti medzi dobovými spismi aplikuje tento výraz na nedeľu iba apokryf *Petrovo evanjelium* (35 a 50). Na túto tému pozri S. BACCHIOCHI, *From Sabbath to Sunday*, Rím, 1977, s. 118 a ďalej.
32. Meno Adonaj, „Pán“, je tradičným čítaním Božieho mena *JHVH*, všeobecne vystihnuté titulom „Hospodin“ (pozri 2 Moj 20,10; 3 Moj 23,3; 5 Moj 5,14).
33. Sof 1,7 a ďalej; 2,2.3; 3,8; Mal 3,2; 4,1.5; Joel 1,15; 2,1.2.11.
34. 1 Tes 5,2; 2 Tes 2,2; 1 Kor 1,8; 5,5; 2 Kor 1,14; Fil 1,6; 2,16.
35. *II Bar* 48,47; 49,2; 55,6.
36. Epištola Židom odráža toto stotožnenie soboty s eschatologickým dňom (Žid 3 a 4); takisto židovská tradícia vníma sobotu ako znamenie Božieho eschatologického dňa. (*Babylonský Talmud*, Sanhedrin 98a; A. HESCHEL, *Les bâtisseurs du temps*, Paríž, 1957, s. 176).
37. *Túžba zeme*, s. 175.
38. Grécke slovo *poderes* je to isté, ktoré používa Septuaginta na preklad hebrejského slova *meil* v 2 Moj 28,4, ktoré označuje rúcho kňaza (Zach 3,4; Múdrosti 18,24 atď.).
39. Hebrejské slovo *qedem* znamená „to, čo je pred“ (Ž 139,5) a označuje dávnovnosť, minulosť; hebrejské slovo *achar* znamená „za“ a označuje to, čo príde potom, budúcnosť (pozri k tejto poznámke štúdiu T. BOMANA, *Hebrew Thought Compared with Greek*, 1960, s. 149 a ďalej).
40. Mat 8,20; 10,23; 17,9; Luk 7,34; Ján 6,53 atď.
41. Je to preto, že len v kapitole 5,6 je jasná zmienka o baránkovi; ale tu je to baránok, ktorý už bol „obetovaný“, čo predpokladá, že jeho smrť predchádzala scéne pri tróne z knihy Zjavenie 5.
42. V biblickej a židovskej tradícii pripomienka kostí je významným spôsobom spojená s myšlienkou vzkriesenia (pozri napr. Ez 37,1-14; 2 Kráľ 13,21; porov. Jób 10,11; Ž 34,21; Iz 66,14; 1 Moj 50,25). V apokryfickej knihe (pseudoepigrafe) Jubilea (1. stor. pr.

Kr.) je zákaz lámať kosti veľkonočného baránka jasne dávaný do súvislosti so zázrakom vzkriesenia, „lebo kosti Izraelcov musia zostať úplné“ vzhľadom na vzkriesenie (Jubilea 49,13).

43. *Didaché* 10,6.

44. Pozri Dan 2,28; porov. 2,37.44.45.

45. Pozri 1 Moj 1; 2 Moj 34,18; 3 Moj 23,36; 4 Moj 28,11.19.27 atď.

46. Pozri 2 Ezd 13,1; Kniha Sirachovcova 7,3; 20,12; 22,13 atď.

47. Kol 1,2; 4,13.

48. *Canon Muratorianus*, S. P. Trégelles vyd., s. 19.

49. Zj 2,7.11.17.29; 3,6.13.22.

50. Mich 1,10-16.

51. Pozri Dan 11.

52. Pozri W. M. RAMSAY, *The Letters to the Seven Churches of Asia*, Londýn, 1909, s. 191.

53. Dan 2,37.38; porov. 1 Moj 1,28; porov. *Túžba zeme*, s. 32.33.

54. 1 Pet 5,8; porov. Jób 1,7 v Septuaginte.

55. Pozri najmä HIPPOLYTOS (zomrel r. 235), *Adv. Haereses* 7,24 a EPIFANOS (zomrel r. 403), *Adv. Haereses* 1,2.25.

56. Pozri Sk 7–9.

57. Pozri P. AUGÉ, „*Dioclétien*“, v *Larousse universel*, 1948, s. 551.

58. C. GRIMBERG, *Histoire universelle*, vol. 3: *Rome, L'Antiquité en Asie orientale et les grandes invasions* (Marabout université), Verviers, 1963, s. 284.

59. *Túžba zeme*, s. 161.162.

60. *Aboth* 5,1-9.

61. F. CUMONT, *Etudes syriennes*, s. 63 a ďalej.

62. Zj 20,6.14; 21,8.

63. Targum Jeremiáš 51,39.57; porov. Targum Deuteronomium 33,6 a Targum Izaiáš 22,14; 65,6 atď.

64. Pravdepodobne Daniel (12,2) naráža na tieto dva typy mŕtvych a vzkriesenia.
65. 4 Moj 25,1-5.
66. W. RORDORF, *Sabbat et dimanche dans l'Eglise ancienne*, s. 49.
67. Pozri *Túžba zeme*, s. 36 – 41.
68. Pozri *Túžba zeme*, s.116 – 125.
69. 2 Moj 16,15; Ž 78,25.
70. 2 Moj 16,33.34; Žid 9,4.
71. Mekhilta 16,25; porov. 2 Baruch 29,8; Hagigah 12b.
72. 1 Moj 17,5.
73. 1 Moj 32,28.
74. Jer 33,16.
75. Pozri 2 Moj 3,13-15; porov. 1 Moj 32,29.30; Sud 13,17.18; odtiaľ zákaz vyslovovať Božie meno (pozri *Babylonský talmud*, Kid 71a; M. Sanhedrin 10,1).
76. Pozri JOSEPHUS FLAVIUS, *Starožitnosti*, VII, XIII, 2.
77. 2 Kráľ 8,18.26; 10; 11.
78. 1. Makabejská 8,14; HOMÉR, *Ilias*, 4,141 – 145.
79. 2 Moj 25,4; 28,5.6; 39,29; JOSEPHUS FLAVIUS, *Vojna*, 5,5.4.
80. Sk 16,14.15.40.
81. Pozri *Túžba zeme*, s. 266.
82. 2 Moj 6,7; Jer 24,7; 30,22; 31,33; 32,38; Ez 36,28 atď.
83. R. LEHMANN, *Les adventistes du septième jour*, s. 14.
84. *Machiah Maintenant* 46, 30.1.1993, s. 3.
85. Pozri C. CANNUYER, *Les Bahais*, s. 11.
86. Segond prekladá „Boh pravdy“. Hebrejské slovo *amen* má rovnaký koreň ako slovo *emet*, pravda.
87. Pozri tiež Ján 1,1.

88. Pozri Mat 24,33; Mar 13,29; porov. Jak 5,9.
89. 1 Moj 14,18-20; 31,54; 5 Moj 12,5-7.17.18; 14,23.26; 15,20; 2 Moj 18,12; 24,8-11; 1 Sam 9,11-14; Prisl 9,1-5.
90. Pozri Mat 5,6; 9,11; 22,1-14; Mar 6,35-44; Luk 13,29.
91. Mar 14,25; 1 Kor 11,26.
92. Zj 2,7; 3,20; 19,7.9; 22,2.
93. *Annales*, XII, 27.
94. *Strabón*, XII, 578.
95. Pozri 1 Moj 33,13.
96. Pozri Jób 37,4; porov. Zj 11,18.19; 14,2 atď.
97. Porov. Zj 20,4.
98. 5 Moj 17,9; porov. Jer 18,18.
99. Pozri Taanit 2,6; Sukkáh 5,6-8; Jómá 1,5.
100. Pozri 2 Moj 25,40; porov. Žid 8,5; 9,23.
101. Pozri tiež Ez 26,19-21; Ján 2,6; Hab 3,10; porov. P. REYMOND, *L'Eau sacrée, sa vie et sa signification dans l'Ancien Testament* (VT Supplément 6), Leiden, 1958, s. 213. Tento obraz sa nachádza aj v iných súdobých kultúrach, ale v nich je podaný mytologickými výrazmi. Napr. v Babylone je zrodenie sveta prisudzované víťazstvu Marduka, babylonského boha, nad Tiamatom, bohom vody.
102. Ž 136,6.
103. Iz 27,1; 40,12.
104. Jer 3,17.
105. Ž 74,12.13; 89,13-15.
106. Jer 49,36; Dan 7,2.
107. Zj 7,1; 20,8.
108. STRACK H.L., BILLEBRECK P., *Kommentar zum Neuen Testament aus Talmud und Midrasch*, Mnichov, 1978, t. III, s. 799.

109. Pozri Ž 132,17; Jer 48,25; Dan 7,8.11.21; Zach 1,18.19 atď.

110. Pozri tiež Sk 7,55.56; Fil 2,9-11; Žid 8,1.2; 10,19-22 atď.

111. Pozri k tejto téme L.C. ALLEN, *Žalmy 101 – 150*, s. 80; G. von RAD, „*The Royal Ritual in Judah*“, v *The Problem of the Hexateuch and Other Essays*, Londýn, 1966, s. 103 a ďalej.

112. 2 Moj 24,7; 2 Kráľ 23,2.21; 5 Moj 17,18; 2 Kráľ 11,12.13; 23,3 atď.

113. Je pozoruhodné, že naša časť z knihy Zjavenie, rovnako ako text, ktorý opisuje inauguráciu svätyne v 2. knihe Mojžišovej, (2 Moj 40) sa zmieňuje o zariadení vo všetkých častiach svätyne (lampy, nádrž na umývanie, kadidlo, rohy, cherubíny atď.). Jedinou ďalšou príležitosťou, keď sú všetky časti svätyne takto vymenované, je očistenie svätyne počas slávnosti zmierenia. (3 Moj 16) Ale prítomnosť baránka (Zj 5,8) vylučuje možnosť súvislosti so sviatkom zmierenia, pretože baránok tvorí súčasť obetí inaugurácie svätyne (2 Moj 40,29; porov. 3 Moj 1,10) a nie obetí sviatku zmierenia. Naopak, náš text je absolútne zbavený akejkoľvek terminológie súdu (*krima* a jej odvodeniny). Nenachádzame tiež žiadnu narážku na truhlu zmluvy, akokoľvek by bola dôležitá pre sviatok zmierenia (3 Moj 16,11-15). Navyše slovo *naos*, technický termín, ktorý v knihe Zjavenie opisuje svätyňu svätých, kde sa nachádza truhla zmluvy, (11,19) v Zj 4 a 5 chýba. Väčšina výskytov tohto slova sa objavuje významným spôsobom v druhej časti tejto knihy: 11,2.19 (dvakrát); 14,15.17; 15,5.6.8 (dvakrát); 16,1.17; 21,22 (dvakrát). Jediné dve miesta, ktoré ho používajú v prvej časti knihy, (3,12; 7,15) sa týkajú budúcich udalostí.

114. Sk 1,8; 2,38.39; Ef 5,18.

115. 1 Moj 49,10; 2 Sam 7; 1 Par 17; Dan 9,24-27; Luk 1,32.33.

116. Ž 33,3-9; 96,1.4-6; 98,1-9; 149,1.2 atď.

117. Čo vysvetľuje výraz „potom“, (Zj 4,1) ktorý sa zameriava presne na obdobie siedmich skutočných zborov; „potom“ znamená po období prvých kresťanov, Jánových súčasníkov.

118. Jób 40,9; Ž 45,5; porov. Luk 6,6; Sk 3,7; Iz 48,13; 2 Moj 15,6-12; Ž 17,7 atď.

119. Určité skutočnosti vedú k názoru, že ide o knihu, ktorá zaväzuje Ježiša Krista v súvislosti s jeho kráľovstvom, ktoré má prísť, takisto ako „zmluvná kniha“ zaväzovala starých izraelských kráľov vo chvíli ich uvedenia na trón (pozri vyššie). Iná súvislosť s časťou proroka Ezechiela, ktorá tiež spomína zvitok držaný vo vystretej ruke vychá-

dzajúcej od Božieho trónu (Ez 1) a ktorý je takisto „popísaný na vnútornej a vonkajšej strane“, (Ez 2,9.10; porov. Zj 5,1) tento názor potvrdzuje. Ezechielov text vysvetľuje, že zvitok obsahoval „nárek, vzdych a beda“, (Ez 2,10) ktoré sú ďalej vysvetľované ako výstrahy a súdy týkajúce sa budúcnosti Izraela (pozri Ez 3). Takisto kniha, ktorú vidí prorok Ján, obsahuje výstrahy a súdy, ktoré sa týkajú budúcnosti a osudu Božieho ľudu vo vzťahu ku kráľovstvu Ježiša Krista. Môžeme si dokonca myslieť, že prorok vidí v retrospektíve súdy, ktoré majú prísť a ktoré budú neskôr odhalené v knihe Zjavenie. Obidva dokumenty (kniha Zjavenie a „kniha“ z 5. kapitoly) sú nakoniec pomenované rovnakým slovom: *biblion* (1,11; 22,7.9.18.19) – kľúčovým slovom 5. kapitoly, kde sa objavuje sedemkrát. (5,1.2.3.4.5.7.8) Obidva sú dané od Boha Ježišovi Kristovi, aby dal poznať, „čo sa má onedlho diať“ (1,1; porov. 22,6). Nezapečatenie knihy Zjavenie je dané do súvislosti s koncom – „čas je blízko“ (

133. Zj 1,18; 20,13.14.
134. Pozri Ž 22,14-29; 91,13.
135. Výraz Julese ISAACA v *Genèse de l'Antisémitisme*, Paríž, 1956, s. 131 a ďalej.
136. O vzťahu medzi holokaustom a kresťanským antisemitizmom citujeme, medzi inými, kresťanského historika F. Lovského: „Národno-sociálne trieštenie... sa nezrodilo náhodou a nevyrástlo ako huba; zachvátilo národy, ktoré žili vo svojich hĺbinách prudký pocit trpkosti... Pokrstené kresťanstvo bolo nevraživé voči Izraelu. Ani Grék Ján Zlatoústý, ani protestant Martin Luther, ani katolík Bossuet nemali intelektuálnu opatrnosť a evanjelijnú zhovievavosť a nevyvarovali sa vyhánaniu démonov antisemitizmu.“ F. Lovsky, *La déchirure de l'absence*, Paríž, 1971, s. 13; porov. J. DOUKHAN, *Boire aux sources*, s. 42.43.50.51.
137. *Hitler's Table Talk*, citované Rosemary Ruetherovou, *Faith and Fratricide*, New York, s. 224.
138. K tejto téme pozri Saul FRIEDLANDER, *Pie XII et le IIIe Reich*, Documents, Seuil, 1964.</

151. Pozri *Theological Dictionary of the New Testament*, zv. 5, s. 583.
152. Pozri 2. Makabejská 11,8; 1. Makabejská 13,51; porov. Ján 12,13.
153. Pozri J. DOUKHAN, *Aux portes de l'espérance*, Dammarie-lès-Lys, 1986, s. 243 a ďalej.
154. Pozri Hab 2,20; Sof 1,7; Zach 2,13.
155. Pozri *Túžba zeme*, s. 161 – 162.
156. 4. Ezd 6,39; 2. Baruch 3,7 atď.
157. Pozri vyššie L. GINZBERG, „Tamid“, *Journal of Jewish Lore and Philosophy I* (1919), s. 33.38.197.263.91.
158. Pozri *Túžba zeme*, s. 144.
159. Pozri *Túžba zeme*, s. 15,16.
160. Pozri 5 Moj 8,7.9; Ž 36,8.9; Jer 17,8.13.
161. Pozri 5 Moj 29,17.18; Jer 9,15; 23,15.
162. Pozri J. DOUKHAN, *The Genesis Création Story*, s. 64–65.
163. Pozri Jób 26,6; 28,22; 31,12; Prisl

174. Pozri *Túžba zeme*, s. 145 a ďalej.
175. Mat 23,2; Ján 1,17; Sk 15,21 atď.
176. Luk 1,13-17; Mat 17,10-13.
177. A. a R. NEHER, *Histoire*, zv. 2, s. 405, č. 272.
178. Pozri *Túžba zeme*, s. 122.
179. *Le Moniteur*, 1er frimaire, An II.
180. *Le Moniteur*, 14 novembre 1793.
181. Pozri Iz 6,13; 3 Moj 27,30.
182. 1 Kráľ 19,18; 20,15.
183. Podľa predstáv tej doby začal proces rozkladu na konci troch dní. Až vtedy bol zomrelý oficiálne vyhlásený za mŕtvého. Hovoriť o vzkriesení po troch dňoch smrti bolo teda zároveň svedectvom v prospech skutočnosti zázraku vzkriesenia. Okrem Ježišovho príkladu sa toto naučenie nachádza aj na iných miestach v Pisme. Lazar bol vzkriesený až na štvrtý deň. (Ján 11,17.39) Jonáš vyšiel z ryby až po troch dňoch, po dobe, ktorú sám stotožňuje s pobytom v mieste m

195. Výklad, ktorý spočíva v tom, že potomok ženy predstavuje osobného Mesiáša, je veľmi starý; je doložený už v 2. stor. pr. Kr. v Septuaginte, ktorá prekladá slovo „potomstvo“ (semeno) osobným zámenom mužského rodu jednotného čísla (*autos*) namiesto stredného rodu (*auton*), ktorý by sa mal použiť. Tento mesiášsky výklad sa nachádza ako v židovskej tradícii (pozri J. DOUKHAN, *Boire aux sources*, s. 66.67), tak v tradícii kresťanskej (pozri Rim 16,20; porov. Žid 2,14 a cirkevných otcov, najmä Ireneu).
196. Pozri *Túžba zeme*, s. 122 a ďalej.
197. Iz 27,1; 43,2; Ez 29,3-5; 31; 32; porov. Ž 69,1.2; 74,12-17; 124,1-5.
198. Iz 17,12; Jer 46,7; Zj 17,1.18.
199. Pozri *Túžba zeme*, s. 115 a ďalej.
200. BRUCE L. SHELLEY, *Church History In Plain Language*, Waco, 1982, s. 381.
201. *Time*, 26.12.1994 – 2.1.1995.
202. Pozri

214. 2 Moj 18,13; 2 Kráľ 15,5; 2 Par 1,10; Ž 72,2.
215. Ž 95,6; 102,19; Neh 9,6.
216. Porov. Joel 3,18; Zach 13,1; Ž 46,4; Zj 22,1.2.
217. Pozri *Túžba zeme*, s. 146.147.
218. Pozri *Túžba zeme*, s. 98.99.
219. Ž 106,38; Jer 7,31; Iz 30,33; 2 Par 28,3.
220. 5 Moj 1,17; Mal 2,17; Ž 1,5 atď.
221. 2 Moj 21,1; 3 Moj 5,10; 9,16; Jer 8,7; Iz 58,2; 42,4; 51,4; Ez 7,10 atď.
222. Pozri pozn. z TOB ad loc.
223. 2. Baruch 14,12; 24,1; 4 Ezd 7,77; Šalamúnove žalospevy 9,9 atď.
224. A. HESCHEL, *God in Search of Man*, s. 238.
225. Súvislosť jeruzalemského chrámu s „nebo a zemou“ nie je na Strednom východe ojedinelá.

- H. BARUK, *Tsedek, droit hébraïque et science de la paix*, Paríž, 1970, s. 15.23 a ďalej.
235. Porov. Iz 51,17; Zach 12,2.
236. Ž 136,6; Iz 40,12; 27,1.
237. Pozri najmä *Talmud de Jérusalem*, Berakhot, IV.5.
238. *Choulkhan Aroukh Abrégé*, s. 570.
239. J. ELLUL, *Architecture en mouvement*, s. 193.
240. *Túžba zeme*, s. 189.
241. *Túžba zeme*, s. 120.
242. Ž 36,8.9; Jer 17,8 atď.
243. *Túžba zeme*, s. 189,195.
244. *Túžba zeme*, s. 108.
245. Pozri vyššie C. THOMPSON, *Semitic Magic, its Origins and Development*, Jeruzalem, 1971, s. 28-32.90.
246. *Túžba zeme*, s. 190 – 196.
247. Pozri vyššie A. STRAUS, *Nomen-Omen, la stylistique des noms propres dans le Pentateuque*, Rim, 1978, s. 199.200.
248. Joz

255. Jeroným stotožňuje toto meno s jedným mestom, nazvaným vo svojej dobe Maximianopolis (*In Zachariam*, PL 25, col. 1515) a ktoré sa nachádza asi 3 km na juh od Megida. Dnes sa volá RUMMANEH.

256. 4 Moj 3,11-13.40 a ďalej, 8,14-18.

257. 2 Moj 4,22; Jer 31,9.

258. Ž 89,28.

259. Mat 1,25; Luk 2,7; Žid 1,6; Kol 1,18; Zj 1,6; 1 Kor 15,20.

260. Hoz 5,3; Iz 1,21; Ez 16,15; 23,1 atď.

261. *Túžba zeme*, s. 32 – 36.

273. Pozri napr. 1 Kor 1,6; porov. W. DE BOOR, *Der erste Brief des Paulus an die Korinther* (Wuppertaler Studienbibel), Wuppertal, 1968, s. 28; porov. G. PFANDEL, „*The Remnant Church and the Spirit of Prophecy*“, v F. B. HOLBROOK, vyd., *Symposium on Revelation – Book II*, s. 310–316.

274. O niečo ďalej tieto dve adjektíva určujú slová (Zj 22,6), aby bola zdôraznená pravdivosť Božieho kráľovstva a nového Jeruzalema (Zj 22,1-5).

275. Enoch 18,12-16; 19,1.2; 21,1-6.

276. *Túžba zeme*, s. 141 a ďalej.

277. Ž 91,7; 119,72; 1 Par 16,15; Kaz 7,28; Ez 30,17.

278. Pozri *Túžba zeme*, s. 203.204.

279. 3 Moj 11,44.45; 19,2; 20,7.26.

280. Iz 6,3; 57,15; Ž 99,5.

281. Ez 38,4-9.13.15.16.22.23; 39,2.11.12.15.16.

282. Údolie Hinóm na juh od Jeruzalema vyznačovalo hranicu medzi kmeňmi Benjamín a Júda (pozri Jer 15,7; 18,15.16). Stalo sa také známe, že sa Jeremiáš nemusel zmieňovať o jeho mene, keď o ňom hovoril a odsudzoval kultu z „údolia“. (Jer 2,23)

283. Podľa počtu národov vymenovaných v 1 Moj 10, ktorý dosahuje počet 70, súběžne k 70-tim dušiam, ktoré tvoria Jákobovu rodinu. (1 Moj 46,27; 2 Moj 1,5; 5 Moj 10,22) Tento vzťah bol vykladaný v židovskej tradícii ako aplikácia princípu obsiahnutého v 5 Moj, podľa ktorého Boh určil počet národov „podľa počtu synov Izraela“ (5 Moj 32,8) (pozri *Pesiqta Zutreta, Noah*; porov. *Targ. Zer. Gen.* 28,3, podľa ktorého 70 členov sanhedrinu zodpovedalo 70-tim národom sveta). Motív „70-tich národov“ je hojne rozšírený v rabínskej literatúre. Podľa tradície bolo aj desatoro napísané v 70-tich jazykoch tak, aby ho mohlo pochopiť 70 národov (*Sot* 7,5); z toho istého dôvodu bolo Boží hlas na Sínaji počuť v 70-tich jazykoch (*Shab.* 88b). 70 obetí obetovaných vo svätyni bolo určených na uzmiernenie 70-tich národov (*Suk* 55b).

284. Od najstarších dôb mali hebrejské písmená číselnú hodnotu (*álef* = 1; *bét* = 2 atď.). Rabíni mali záľubu v odvodzovaní zvláštného zmyslu Písma z číselnej hodnoty tvorenej súčtom písmen jedného slova. Tento systém nazývali *gematria* (grécke slovo, z ktorého pochádza naše „geometria“). Klasický príklad *gematrie* sa týka 318-tich služobníkov v 1. Mojžišovej 14,14, ktorí sa stotožňujú s Abrahámovým sluhom Eliezerom, ktorého meno dáva práve číselnú hodnotu 318 (pozri *Ned.* 32a; *Gen R* 43,2).

285. Midraš uznával súvislosť týchto dvoch udalostí prostredníctvom etymológie mena Jeruzalem; *Jeru*, ktoré sa odvodzuje od rovnakého koreňa ako Morijah, naráža na Izákovu obeť a *Salem* naráža na Melchisedecha (*Gen Rabba Par* 56,16; porov. *Midr. Teh.* 126,3).

286. V nadväznosti na hebrejskú Bibliu židovská tradícia potvrdzuje skutočnosť nebeského Jeruzalema (*Jerušalajim šel maalah*), ktorý existoval dokonca pred stvorením sveta (*Tanh B. Num*, s. 34) a ktorý inšpiruje kázania a milostné spevy (*Taan 5a, Tanh. Peq 1*). V židovskej apokalyptickej literatúre sa oznamuje, že nebeský Jeruzalem a jeho chrám zostúpi, aby zaujal miesto pozemských miest, „lebo tam, kde prebýva Najvyšší, nemôže pretrvať žiadne ľudské dielo“ (1. Enoch 90, 28.29; 4. Ezd 7,26; 10,54). Podľa rabína-kabalistu z 13. stor. Bahya B. Achera duál hebrejského slova Jeruzalem (*Jerušalajim*) sa vysvetľuje odkazom na obidva Jeruzalemy, pozemský aj nebeský.

287. Ž 42,2; Iz 2,3; Zach 8,3; Iz 27,13; porov. Dan 9,20; 11,45 atď.

288. Tento výraz je od J. PEDERSENA, *Israel, Its Life and Culture*, Londýn, 1926 – 1940, s. 464; porov. P. REYMOND: „Starý zákon hovorí o oceáne ako o samotnej smrti... ako o zemi bez návratu... zemi, kde sa už nežije v spoločnosti ľudí ani Boha.“ (,Voda, jej život a jej význam v Starej zmluve“ vo *VT Supplément* 6, Leiden, s. 213).

289. Pozri J. DOUKHAN, *The Genesis Creation Story*; s. 70 a ďalej.

290. J. BEHM, „Kainos“, v *Theological Dictionary of the New Testament*, zv. 3, s. 447 – 450.

291. Porov. Hoz 2,25; Zach 13,9.

292. *Talmud Babli*, Suk. 116.

293. *Talmud Babli*, Suk. 5,1.

294. Pozri R. BADENAS, „New Jerusalem – The Holy City“, v *Symposium on Revelation – book II*, vyd. F. B. Holbrook (Biblical Research Institute), 1992, s. 246.

295. Ž 1,3; Iz 65,22; porov. 3 Moj 26,4; Sud 9,8-13.

296. Ž 72,11; 79,1; 102,16; Iz 1,4; 42,1; 66,18; Jer 1,17; 16,19; Plač 1,10; Zach 2,11; Mat 25,32; Zj 15,4 atď.

297. Tento zmysel je obsiahnutý tiež v originálnom gréckom výraze *therapeian/therapeuo* – odkiaľ pochádza naše slovo „terapeutický“, ktoré všeobecne znamená „starat' sa o“, „služiť“ (pozri Sk 17,25; Luk 12,42 atď.). V Septuaginte prekladá toto slovo hebrejské *abad*, služba, sluha, slúžiť (pozri 1 Moj 45,16; Iz 5,2 atď.).

298. Jób 3,20; 33,30; Ž 49,19.20; 56,14 atď.

299. Pozri k tomuto C. L. MEYERS, *The Tabernacle Menorah*, Missoula, s. 118 a ďalej.
300. Porov. Zj 22,6 a 1,1; 22,7.18.19 a 1,3; 22,16 a 1,4-6; 22,13 a 1,7.8; 22,8 a 1,9.10 atď.
Podľa K. A. STRANDA, *Interpreting the Book of Revelation*, Ann Arbor, 1976, s. 45.
301. Pozri napr. 1 Moj 1,1 a 2,4; Iz 1,2 a 66,22; Jób 1-2 a 42,7-17; Kaz 1,2 a 12,10 atď.
302. *Leg.* IV. 7.
303. *Ant.* VIII.II.2.
304. *Gen R*, 31; *Jerusalem Jeb.* XII, 13a.
305. *Didaché* 10,6.
306. Pozri vyššie P. PRIGENT, *L'Apocalypse de saint Jean*, s. 361.362, porov. O. CULLMANN, *La foi et le culte dans l'église primitive*, Neuchâtel – Paríž, 1963, s. 111 a ďalej.
307. Pozri H. ODEBERG, *The Fourth Gospel*, Uppsala, 1919, s. 149-169; porov. M. BURROWS, *The Dead Sea Scrolls*, Londýn, 1956, s. 353,356.

Dodatok

Prehľad prorockých videní

šabat

I. Sedem cirkví: od prvého storočia do konca dejín (1,12 – 3)

pesach

1. Efez	apoštolská cirkev, prvé storočie
2. Smyrna	prenasledovanie, 2. – 3. stor.
3. Pergamos	inštalácia a úspech, 4. – 6. stor.
4. Tyatíra	časná moc a netolerancia, 6. – 18. stor.
5. Sardy	reformácia, 16. – 18. stor.
6. Filadelfia	misia, 18. – 19. stor.
7. Laodicea	cirkev poslednej doby, 20. – ? stor.

II. Sedem pečatí: od prvého storočia po návrat Krista (4,1 – 8,1)

šavúót

1. biely kôň	prví kresťania, 1. – 3. stor.
2. ohnivočervený kôň	vnútorné vojny, 4. – 5. stor.
3. čierny kôň	pozemská moc, 6. – 9. stor.
4. plavý kôň	netolerancia, 10. – 18. stor.
5. krik obetí	súd, 19. stor. – Božie kráľovstvo
6. vesmírne znamenia	súd, 19. stor. – Božie kráľovstvo
7. ticho	návrat Krista

III. Sedem trúb: od 4. stor. po návrat Krista (8,2 – 11,18)

roš haššánáh

1. a 2. trúba (// 2. pečat')	vnútorné vojny, 4. – 5. stor.
3. a 4. trúba (// 3. pečat')	duchovná bieda, 6. – 10. stor.
5. trúba (// 4. pečat')	kobylky, útlak a revolúcie, 10. – 18. stor.
6. trúba (// 5. pečat')	cirkev a sekularizácia, 18. stor. – doba konca
7. trúba (// 6. a 7. pečat')	kráľovstvo, návrat Krista

IV. Sedem znamení: doba konca (11,19 – 14,20)

kippúr

1. drak a žena	prenasledovanie, 1260 dní (= 1798)
2. šelma z mora	pápežský Rím, zranenie a uzdravenie (1798-1870)
3. šelma zo zeme	USA (koniec 19. stor. – doba konca)
4. prvý anjel	súd a stvorenie } posolstvo
5. druhý anjel	odhalenie Babylona } doby konca
6. tretí anjel	voľba medzi dvoma táborami } (1844-)
7. Syn človeka	príchod Ježiša Krista (zhromaždenie verných a potrestanie neverných)

V. Sedem čiaš: po trojanjelskom posolstve (15 a 16)

koniec kippúr

1. čaša (// 1. trúba)	vláda pápežskej moci
2. čaša (// 2. trúba)	duchovné sucho (more)
3. čaša (// 3. trúba)	duchovné sucho (rieky a pramene)
4. čaša (// 4. trúba)	duchovné sucho (páliace slnko)
5. čaša (// 5. trúba)	tma priepasti, odmietnutie Boha
6. čaša (// 6. trúba)	Harmagedon, vytváranie táborov
7. čaša (// 7. trúba)	Harmagedon (pokračovanie), návrat Krista, Božie víťazstvo (šelma a falošný prorok)

VI. Sedem Božích vít'azstiev: od návratu Krista (17 – 20)

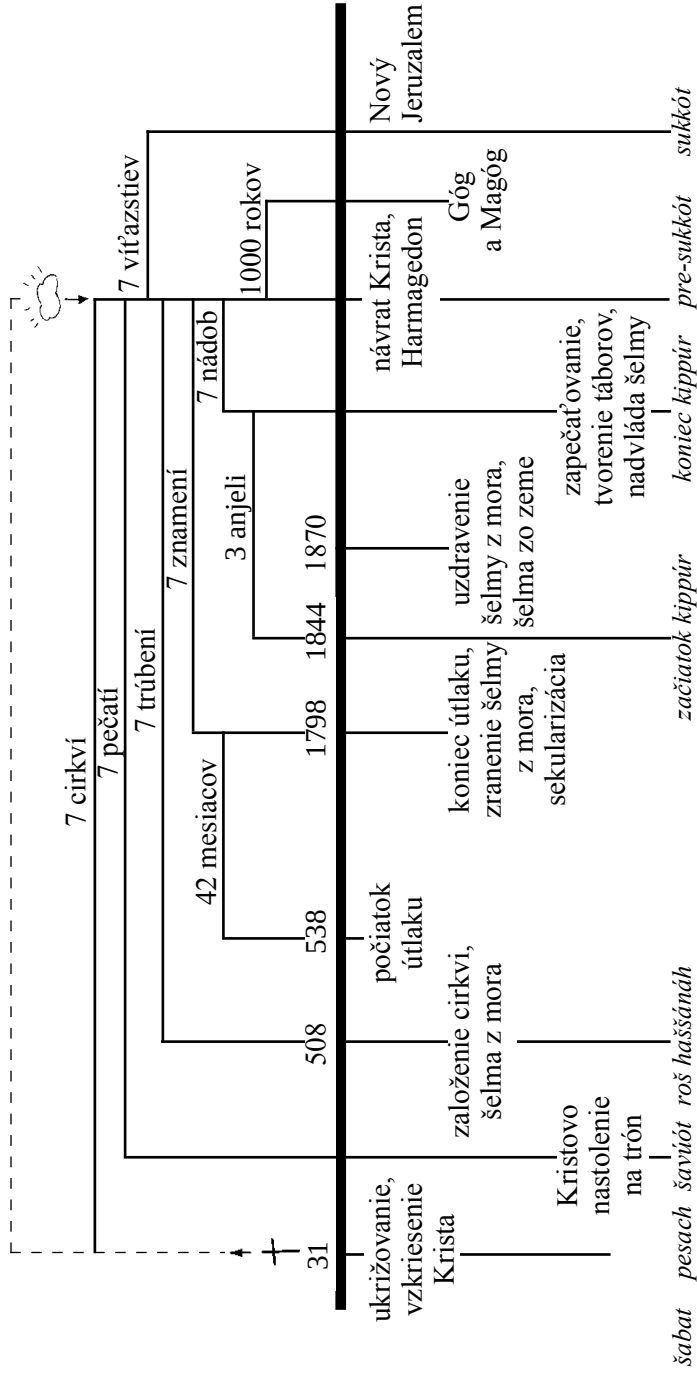
pre-sukkót

1. vít'azstvo (// 1. pečat')	biely kôň, víťazný príchod Ježiša Krista
2. vít'azstvo (// 2. pečat')	Harmagedon (pokračovanie), králi zeme zabíjajú
3. vít'azstvo (// 3. pečat')	Harmagedon (koniec), ostatok plienený
4. vít'azstvo (// 4. pečat')	diabol spútaný na tisíc rokov
5. vít'azstvo (// 5. pečat')	vzkriesenie spravodlivých; tisícročný súd
6. vít'azstvo (// 6. pečat')	Góg a Magóg: posledná bitka proti oslobodenému diablu a vzkrieseným neverným
7. vít'azstvo (// 7. pečat')	biely trón: posledná fáza súdu, už viac niety smrti

VII. Sedem divov nového Jeruzalema: po tisícročí (21 a 22)

sukkót

1. mesto (krása)
2. hradby, brány a základy (bezpečnosť)
3. námestie (pokoj)
4. rieka života (život)
5. strom života (život)
6. Boží trón (Božia vláda)
7. Boh svetla (vláda svätých)

Prehľad proročských udalostí

Obsah

Predhovor – „Blázniví“ z Apokalypsy	9
Úvod – Boh, ktorý prichádza	11
 1. ČASŤ – BÚRKA.....	25
Otvorené listy cirkvám.....	27
Džihád kresťanov	52
Trúba smrti.....	76
 2. ČASŤ – KEĎ JE NEBO ČERVENÉ	103
Úvod o truhle	105
Diabol a žena.....	107
Šelmy a ľudia	113
Volanie anjelov.....	123
 3. ČASŤ – NA VÝCHODE	
JE VŠETKO NOVÉ	141
Sedem čiaš	145
Dobytie vesmíru.....	171
Zlatý Jeruzalem.....	189
 Záver –Boh, ktorý prichádza.....	200
Poznámky.....	206
Tabuľky – Prehľad prorockých videní a udalostí.....	226
Obsah	230

Jacques Doukhan

KRIK NEBIES

Prorocký výklad Apokalypsy

Z francúzskeho originálu

LE CRI DU CIEL, Etude prophétique sur le livre de l'Apocalypse

preložil Ján Muráň

Prvé vydanie, 1999

Obálka Peter Polaško

Zodpovedný redaktor Mikuláš Pavlík

Redakčná spolupráca Darina Matisová

Technický redaktor Miroslav Priehradný

Vydal Advent-Orion s.r.o., Šafárikova 9, 083 61 Vrútky

Vytlačil ALFA PRINT Martin

ISBN 80-88960-12-6

Jacques Doukhan je profesorom hebrejčiny a Starého zákona na Andrewsovej univerzite

v Spojených štátoch. Doktorát z hebrejskej literatúry získal na univerzite v Štrasburgu vo Francúzsku, doktorát z teológie na Andrewsovej univerzite. Hebrejčinu študoval tiež na hebrejskej univerzite v Jeruzaleme. Je šéfredaktorom časopisu *L'Olivier (Olivovník)*, ktorý vychádza vo Francúzsku, a časopisu *Shabbat Shalom*, ktorý je vydávaný v Spojených štátoch. Obidva sú zamerané na judaisticko-kresťanský dialóg. Je autorom mnohých odborných článkov a niekoľkých kníh. Do slovenčiny bola preložená kniha *Soupir de la terre* a s názvom *Túžba zeme* vyšla vo vydavateľstve Advent-Orion. Na túto pro-rockú štúdiu knihy Daniel nadväzuje *Krik nebies*.

Zjavenie - je to kniha blúznivých snov a fantastických obrazov, dobrá pre ľudí posadnutých mystikou a iracionalizmom, alebo kniha s jasnou štruktúrou a zámerom, v ktorej Božia prozretelnosť odhaľuje pozadie a zmysel dejín od počiatku kresťanstva až do našej doby a ďalej - až za obzor času? Odpoveď dáva samotná kniha.

Autor vykladá jej text ako pokračovanie knihy Daniel. Na rozdiel od iných výkladov knihy Zjavenie tak robí z pohľadu hebrejského myslenia a starozmluvných udalostí a obrazov, na ktoré kniha Zjavenie naráža, alebo ktoré priamo cituje. Tento zaujímavý výklad je napísaný zrozumiteľným jazykom a prináša prekvapujúce posolstvo, ktoré nebolo nikdy také aktuálne ako dnes, na konci druhého tisícročia. Je to silný varujúci krik, ktorý zaznieva z nebies, volá a povzbudzuje k láske, viere a predovšetkým k nádeji.